

महाभारत गाँउपालिका

देवीटार, काभ्रेपलान्चोक

बागमती प्रदेश

पहिलो आवधिक योजना

(आ.व. २०७९/८०-२०८३/८४)

अन्तिम प्रतिवेदन

२०७८

प्राविधिक सहयोग

रिसर्च ईन्क्लेभ प्रा. लि.

काठमाण्डौ महानगरपालिका-३१

संखमुल, काठमाण्डौ

बिषय-सूची

परिच्छेद १: परिचायत्मक विवरण	१
१.१ पृष्ठभूमि.....	१
१.२ आवधिक योजनाको उदेश्यहरु.....	२
१.३ आवधिक योजना तर्जुमाका आधारहरु	२
१.४ योजना तर्जुमाका सिमाहरु.....	३
परिच्छेद २: गाँउपालिकाको वस्तुगत अवस्था.....	४
२.१ गाँउपालिकाको परिचय	४
२.२ भौगोलिक अवस्थिति	४
२.३ जनसांख्यिकिय अवस्था.....	५
२.४ आर्थिक संरचना र जीवन प्रवृत्ति.....	६
२.४.१ कृषि तथा सिंचाई.....	६
२.४.२ पशुपालन.....	७
२.४.३ बैंक, सहकारी तथा वित्तिय क्षेत्र.....	७
२.४.४ श्रम तथा रोजगारी	७
२.५ सामाजिक आर्थिक अवस्था र रहनसहन	७
२.५.१ जातजाति र मातृ भाषा	७
२.५.२ शिक्षा.....	८
२.५.३ स्वास्थ्य.....	८
२.५.४ खानेपानी.....	९
२.५.५ शौचालयको प्रयोग तथा सरसफाई.....	९
२.५.६ जमीनको स्वामित्त र आवासको स्थिति.....	१०
२.५.७ खाना पकाउने ईन्धन र वत्तीको प्रयोग	१०
२.५.८ घरयासी सुविधामा पहुँचको अवस्था	११
२.५.९ अपांगताको अवस्था.....	११
२.६ भौतिक पूर्वाधारको अवस्था	१२
२.७ भू-उपयोग.....	१३
२.८ गाँउपालिकाको स्रोत परिचालनको अवस्था	१४
२.९ गाँउपालिकाको संस्थागत क्षमता.....	१४
२.१० गाँउपालिकाको विकासको समीक्षा.....	१६
२.११ चुनौती तथा अवसर.....	१७
२.११.१ विकासका अवसरहरु	१८
२.११.२ विकासका प्रमुख सम्भावनाहरु.....	१९
२.११.३ विकासका प्रमुख समस्याहरु.....	२१
२.११.४ विकासका चुनौतीहरु.....	२३
२.१२ समस्या संभावना (SWOT) विश्लेषण.....	२५
परिच्छेद ३: दीर्घकालिन सोंच, लक्ष्य तथा समष्टीगत नीति तथा रणनीतिहरु.....	२७
३.१ संघीय तथा प्रादेशिक योजना अन्तर-आवद्धता.....	२७
३.२ दीर्घकालिन सोंच.....	२७

३.३ समष्टीगत लक्ष्य	२९
३.३.१ परिणात्मक लक्ष्य	२९
३.४ समष्टीगत उद्देश्य	३३
३.५ समष्टीगत नीति र रणनीतिहरु	३४
परिच्छेद ४: समष्टीगत योजना खाका	३५
४.१ स्थानीय तहको समष्टीगत अर्थतन्त्र	३५
४.२ पालिकाको वित्तिय स्रोत र आय अनुमान	३५
४.२.१ आयको प्रवृत्ति, विश्लेषण र प्रक्षेपण	३५
४.२.२ व्ययको प्रवृत्ति, विश्लेषण र प्रक्षेपण	३६
४.३ क्षेत्रगत योजना प्राथमिकीकरण र बजेट अनुमान	४१
४.३.१ योजना प्राथमिकीकरण	४१
४.३.२ बजेट अनुमान	४२
४.४ सार्वजनिक खर्च र राजश्व परिचालन नीति	४६
४.४.१ सार्वजनिक खर्च नीति	४६
४.४.२ राजश्व नीति	४९
४.५ नीजि क्षेत्रको स्रोत परिचालन नीति	४९
४.६ सहकारी क्षेत्रको स्रोत परिचालन नीति	४९
४.७ जनसहभागिता परिचालन नीति	५०
४.८ संघ संस्थाको स्रोत परिचालन नीति	५०
४.९ अतिरिक्त स्रोत परिचालन नीति	५१
४.१० समष्टीगत योजनाको तर्कबद्ध खाका	५१
परिच्छेद ५: आर्थिक क्षेत्र	५२
५.१ कृषि तथा भूमि व्यवस्था	५२
५.१.१ वस्तुगत स्थिति	५२
५.१.२ प्रमुख समस्या	५२
५.१.३ चुनौती र अवसर	५२
५.१.४ साँच	५३
५.१.५ लक्ष्य	५३
५.१.६ उद्देश्य	५३
५.१.७ रणनीति र कार्यनीति	५३
५.१.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना	५५
५.१.९ अपेक्षित उपलब्धि	५६
५.२ पशुपंक्षी	५६
५.२.१ वस्तुगत स्थिति	५६
५.२.२ प्रमुख समस्या	५६
५.२.३ चुनौती र अवसर	५७
५.२.४ साँच	५७
५.२.५ लक्ष्य	५७
५.२.६ उद्देश्य	५७
५.२.७ रणनीति र कार्यनीति	५७

५.२.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना.....	५९
५.२.९ अपेक्षित उपलब्धि	५९
५.३ उद्योग, व्यापार र आपूर्ति.....	६०
५.३.१ वस्तुगत स्थिति.....	६०
५.३.२ प्रमुख समस्या.....	६०
५.३.३ चुनौती र अवसर.....	६०
५.३.४ सोच.....	६१
५.३.५ लक्ष्य.....	६१
५.३.६ उद्देश्य	६१
५.३.७ रणनीति र कार्यनीति	६१
५.३.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना.....	६२
५.३.९ अपेक्षित उपलब्धि	६३
५.४ श्रम तथा रोजगारी	६३
५.४.१ वस्तुगत स्थिति.....	६३
५.४.२ प्रमुख समस्या.....	६४
५.४.३ चुनौती र अवसर.....	६४
५.४.४ सोच.....	६४
५.४.५ लक्ष्य.....	६५
५.४.६ उद्देश्य	६५
५.४.७ रणनीति र कार्यनीति	६५
५.४.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना	६५
५.४.९ अपेक्षित उपलब्धि	६६
५.५ बैंक तथा वित्तीय संस्था	६७
५.५.१ वस्तुगत स्थिति.....	६७
५.५.२ प्रमुख समस्या.....	६७
५.५.३ चुनौती र अवसर.....	६७
५.५.४ सोच.....	६७
५.५.५ लक्ष्य.....	६८
५.५.६ उद्देश्य	६८
५.५.७ रणनीति र कार्यनीति	६८
५.५.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना.....	६८
५.५.९ अपेक्षित उपलब्धि	६८
५.६ सहकारी.....	६९
५.६.१ वस्तुगत स्थिति.....	६९
५.६.२ प्रमुख समस्या.....	६९
५.६.३ चुनौती र अवसर.....	६९
५.६.४ सोच.....	७०
५.६.५ लक्ष्य.....	७०
५.६.६ उद्देश्य	७०
५.६.७ रणनीति र कार्यनीति	७०
५.६.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना.....	७१
५.६.९ अपेक्षित उपलब्धि	७१

५.७ पर्यटन विकास.....	७२
५.७.१ वस्तुगत स्थिति.....	७२
५.७.२ प्रमुख समस्याहरु.....	७२
५.७.३ चुनौती र अवसर.....	७३
५.७.४ सोच.....	७३
५.७.५ लक्ष्य.....	७३
५.७.६ उदेश्य.....	७३
५.७.७ रणनीति र कार्यनीति.....	७३
५.७.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना.....	७४
५.७.९ अपेक्षित उपलब्धि.....	७५
परिच्छेद ६: सामाजिक क्षेत्र	७६
६.१ शिक्षा	७६
६.१.१ वस्तुगत स्थिति.....	७६
६.१.२ प्रमुख समस्या.....	७७
६.१.३ चुनौती र अवसर.....	७८
६.१.४ सोच.....	७८
६.१.५ लक्ष्य.....	७८
६.१.६ उदेश्य.....	७८
६.१.७ रणनीति र कार्यनीति.....	७८
६.१.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना.....	८०
६.१.९ अपेक्षित उपलब्धि.....	८१
६.२ स्वास्थ्य, पोषण तथा खाद्य सुरक्षा.....	८१
६.२.१ वस्तुगत स्थिति.....	८१
६.२.२ प्रमुख समस्या.....	८४
६.२.३ चुनौती र अवसर.....	८४
६.२.४ सोच.....	८५
६.२.५ लक्ष्य.....	८५
६.२.६ उदेश्य.....	८५
६.२.७ रणनीति र कार्यनीति.....	८५
६.२.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना.....	८८
६.२.९ अपेक्षित उपलब्धि.....	८९
६.३ युवा तथा खेलकूद.....	८९
६.३.१ वस्तुगत स्थिति.....	८९
६.३.२ प्रमुख समस्या.....	९०
६.३.३ चुनौती र अवसर.....	९०
६.३.४ सोच.....	९१
६.३.५ लक्ष्य.....	९१
६.३.६ उदेश्य.....	९१
६.३.७ रणनीति र कार्यनीति.....	९१
६.३.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना.....	९१
६.३.९ अपेक्षित उपलब्धि.....	९२

६.४ खानेपानी तथा सरसफाइ.....	९२
६.४.१ वस्तुगत स्थिति.....	९२
६.४.२ प्रमुख समस्या.....	९३
६.४.३ चुनौती र अवसर.....	९३
६.४.४ सोँच.....	९३
६.४.५ लक्ष्य.....	९४
६.४.६ उद्देश्य.....	९४
६.४.७ रणनीति र कार्यनीति.....	९४
६.४.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना.....	९५
६.४.९ अपेक्षित उपलब्धि.....	९५
६.५ लैंगिक तथा सामाजिक समावेशीता.....	९६
६.५.१ वस्तुगत स्थिति.....	९६
६.५.२ प्रमुख समस्या.....	९६
६.५.३ चुनौती र अवसर.....	९६
६.५.४ सोँच.....	९७
६.५.५ लक्ष्य.....	९७
६.५.६ उद्देश्य.....	९७
६.५.७ रणनीति र कार्यनीति.....	९७
६.५.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना.....	९९
६.५.९ अपेक्षित उपलब्धि.....	१००
६.६ लक्षित वर्ग उत्थान.....	१००
६.६.१ वस्तुगत स्थिति.....	१००
६.६.२ प्रमुख समस्या.....	१०१
६.६.३ चुनौती र अवसर.....	१०१
६.६.४ सोँच.....	१०१
६.६.५ लक्ष्य.....	१०१
६.६.६ उद्देश्य.....	१०१
६.६.७ रणनीति र कार्यनीति.....	१०२
६.६.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना.....	१०२
६.६.९ अपेक्षित उपलब्धि.....	१०३
६.७ भाषा, संस्कृति, कला र साहित्य.....	१०३
६.७.१ वस्तुगत स्थिति.....	१०३
६.७.२ प्रमुख समस्या.....	१०४
६.७.३ चुनौती र अवसर.....	१०४
६.७.४ सोँच.....	१०४
६.७.५ लक्ष्य.....	१०४
६.७.६ उद्देश्य.....	१०५
६.७.७ रणनीति र कार्यनीति.....	१०५
६.७.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना.....	१०५
६.७.९ अपेक्षित नतिजा.....	१०६

परिच्छेद ७: पूर्वाधार क्षेत्र	१०७
७.१ भूउपयोग.....	१०७
७.१.१ वस्तुगत स्थिति.....	१०७
७.१.२ प्रमुख समस्या.....	१०७
७.१.३ चुनौती र अवसर.....	१०७
७.१.४ सोंच.....	१०७
७.१.५ लक्ष्य.....	१०८
७.१.६ उद्देश्य.....	१०८
७.१.७ रणनीति र कार्यनीति.....	१०८
७.१.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना.....	१०८
७.१.९ अपेक्षित उपलब्धी.....	१०९
७.२ आवास तथा वस्ती विकास.....	१०९
७.२.१ वस्तुगत स्थिति.....	१०९
७.२.२ प्रमुख समस्या.....	१०९
७.२.३ चुनौती र अवसर.....	११०
७.२.४ सोंच.....	११०
७.२.५ लक्ष्य.....	११०
७.२.६ उद्देश्य.....	११०
७.२.७ रणनीति तथा कार्यनीति.....	११०
७.२.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना.....	१११
७.२.९ अपेक्षित उपलब्धि.....	११२
७.३ सडक तथा यातायात.....	११३
७.३.१ वस्तुगत स्थिति.....	११३
७.३.२ प्रमुख समस्या.....	११३
७.३.३ चुनौती र अवसर.....	११४
७.३.४ सोंच.....	११४
७.३.५ लक्ष्य.....	११४
७.३.६ उद्देश्य.....	११४
७.३.७ रणनीति र कार्यनीति.....	११४
७.३.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना.....	११५
७.३.९ अपेक्षित उपलब्धि.....	११६
७.४ सिंचाइ.....	११७
७.४.१ वस्तुगत स्थिति.....	११७
७.४.२ प्रमुख समस्या.....	११७
७.४.३ चुनौती र अवसर.....	११७
७.४.४ सोंच.....	११८
७.४.५ लक्ष्य.....	११८
७.४.६ उद्देश्य.....	११८
७.४.७ रणनीति र कार्यनीति.....	११८
७.४.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना.....	११८
७.४.९ अपेक्षित उपलब्धि.....	११९
७.५ विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा.....	११९

७.५.१ वस्तुगत स्थिति.....	११९
७.५.२ प्रमुख समस्या.....	११९
७.५.३ चुनौती र अवसर.....	१२०
७.५.४ सोच.....	१२०
७.५.५ लक्ष्य.....	१२०
७.५.६ उद्देश्य.....	१२०
७.५.७ रणनीति र कार्यनीति.....	१२०
७.५.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना.....	१२१
७.५.९ अपेक्षित उपलब्धी.....	१२१
७.६ संचार तथा सूचना प्रणाली.....	१२२
७.६.१ वस्तुगत स्थिति.....	१२२
७.६.२ प्रमुख समस्या.....	१२२
७.६.३ चुनौती र अवसर.....	१२३
७.६.४ सोच.....	१२३
७.६.५ लक्ष्य.....	१२३
७.६.६ उद्देश्य.....	१२३
७.६.७ रणनीति र कार्यनीति.....	१२४
७.६.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना.....	१२४
७.६.९ अपेक्षित उपलब्धि.....	१२४
७.७ ढल निकास तथा फोहोरमैला प्रसोधन पूर्वाधार.....	१२५
७.७.१ वस्तुगत स्थिति.....	१२५
७.७.२ प्रमुख समस्या.....	१२५
७.७.३ चुनौती र अवसर.....	१२५
७.७.४ सोच.....	१२६
७.७.५ लक्ष्य.....	१२६
७.७.६ उद्देश्य.....	१२६
७.७.७ रणनीति र कार्यनीति.....	१२६
७.७.८ मुख्य कार्यक्रमहरु र कार्यान्वयन योजना.....	१२६
७.७.९ अपेक्षित उपलब्धि.....	१२७

परिच्छेद ८: संस्थागत विकास, सुशासन तथा शान्ति सुरक्षा..... १२८

८.१ योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनमा जनसहभागिता.....	१२८
८.१.१ वस्तुगत स्थिति.....	१२८
८.१.२ प्रमुख समस्या.....	१२८
८.१.३ चुनौती र अवसर.....	१२८
८.१.४ सोच.....	१२९
८.१.५ लक्ष्य.....	१२९
८.१.६ उद्देश्य.....	१२९
८.१.७ रणनीति र कार्यनीति.....	१२९
८.१.८ मुख्य कार्यक्रमहरु र कार्यान्वयन योजना.....	१३१
८.१.९ अपेक्षित नतिजा.....	१३१
८.२ नीति तथा कानून तर्जुमा.....	१३२

८.२.१ वस्तुगत स्थिति.....	१३२
८.२.२ प्रमुख समस्या.....	१३३
८.२.३ चुनौती र अवसर.....	१३३
८.२.४ सोच.....	१३३
८.२.५ लक्ष्य.....	१३३
८.२.६ उद्देश्य.....	१३४
८.२.७ कार्यनीति र रणनीति.....	१३४
८.२.८ मुख्य कार्यक्रमहरु र कार्यान्वयन योजना.....	१३४
८.२.९ अपेक्षित उपलब्धि.....	१३५
८.३ संस्थागत जनशक्ति विकास.....	१३५
८.३.१ वस्तुगत स्थिति.....	१३५
८.३.२ प्रमुख समस्या.....	१३५
८.३.३ चुनौती र अवसर.....	१३६
८.३.४ सोच.....	१३६
८.३.५ लक्ष्य.....	१३६
८.३.६ उद्देश्य.....	१३६
८.३.७ रणनीति र कार्यनीति.....	१३६
८.३.८ मुख्य कार्यक्रमहरु र कार्यान्वयन योजना.....	१३७
८.३.९ अपेक्षित उपलब्धि.....	१३७
८.४ नियमनकारी संरचनाहरुको प्रवर्द्धन.....	१३८
८.४.१ वस्तुगत स्थिति.....	१३८
८.४.२ प्रमुख समस्या.....	१३८
८.४.३ चुनौती र अवसर.....	१३८
८.४.४ सोच.....	१३९
८.४.५ लक्ष्य.....	१३९
८.४.६ उद्देश्य.....	१३९
८.४.७ रणनीति र कार्यनीति.....	१३९
८.४.८ मुख्य कार्यक्रमहरु र कार्यान्वयन योजना.....	१४०
८.४.९ अपेक्षित उपलब्धि.....	१४१
८.५ शान्ति सुरक्षा.....	१४१
८.५.१ वस्तुगत स्थिति.....	१४१
८.५.२ प्रमुख समस्या.....	१४२
८.५.३ चुनौती र अवसर.....	१४२
८.५.४ सोच.....	१४३
८.५.५ लक्ष्य.....	१४३
८.५.६ उद्देश्य.....	१४३
८.५.७ रणनीति र कार्यनीति.....	१४३
८.५.८ मुख्य कार्यक्रमहरु र कार्यान्वयन योजना.....	१४४
८.५.९ अपेक्षित उपलब्धि.....	१४४
८.६ पारदर्शिता र आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली.....	१४४
८.६.१ वस्तुगत स्थिति.....	१४४
८.६.२ प्रमुख समस्या.....	१४५

८.६.३ चुनौती र अवसर.....	१४५
८.६.४ सौंच.....	१४६
८.६.५ लक्ष्य.....	१४६
८.६.६ उदेश्य.....	१४६
८.६.७ रणनीति र कार्यनीति.....	१४७
८.६.८ प्रमुख कार्यक्रमहरु र कार्यान्वय योजना.....	१४८
८.६.९ अपेक्षित उपलब्धि.....	१५०
परिच्छेद ९ वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन.....	१५२
९.१ वन व्यवस्थापन.....	१५२
९.१.१ वस्तुगत स्थिति.....	१५२
९.१.२ प्रमुख समस्या.....	१५२
९.१.३ चुनौती र अवसर.....	१५२
९.१.४ सौंच.....	१५३
९.१.५ लक्ष्य.....	१५३
९.१.६ उदेश्य.....	१५३
९.१.७ रणनीति र कार्यनीति.....	१५३
९.१.८ मुख्य कार्यक्रमहरु र कार्यान्वयन योजना.....	१५५
९.१.९ अपेक्षित उपलब्धि.....	१५५
९.२ जलाधार तथा जैविक विविधता संरक्षण.....	१५६
९.२.१ वस्तुगत स्थिति.....	१५६
९.२.२ प्रमुख समस्या.....	१५६
९.२.३ चुनौती र अवसर.....	१५६
९.२.४ सौंच.....	१५७
९.२.५ लक्ष्य.....	१५७
९.२.६ उदेश्य.....	१५७
९.२.७ रणनीति र कार्यनीति.....	१५७
९.२.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना.....	१५९
९.२.९ अपेक्षित उपलब्धि.....	१६०
९.३ वातावरण संरक्षण तथा प्रदुषण नियन्त्रण.....	१६०
९.३.१ वस्तुगत स्थिति.....	१६०
९.३.२ प्रमुख समस्या.....	१६०
९.३.३ चुनौती र अवसर.....	१६१
९.३.४ सौंच.....	१६१
९.३.५ लक्ष्य.....	१६१
९.३.६ उदेश्य.....	१६१
९.३.७ रणनीति र कार्यनीति.....	१६२
९.३.८ प्रमुख कार्यक्रमहरु र कार्यान्वयन योजना.....	१६३
९.३.९ अपेक्षित उपलब्धि.....	१६४
९.४ जलवायु परिवर्तन अनुकुलन तथा न्यूनिकरण.....	१६४
९.४.१ वस्तुगत स्थिति.....	१६४
९.४.२ प्रमुख समस्या.....	१६५

१.४.३ चुनौती र अवसर.....	१६५
१.४.४ सोँच.....	१६५
१.४.५ लक्ष्य.....	१६६
१.४.६ उद्देश्य.....	१६६
१.४.७ रणनीति र कार्यनीति.....	१६६
१.४.८ प्रमुख कार्यक्रमहरु र कार्यान्वयन योजना.....	१६७
१.४.९ अपेक्षित उपलब्धि.....	१६८
१.५ पहिरो तथा भू-क्षय नियन्त्रण.....	१६८
१.५.१ वस्तुगत स्थिति.....	१६८
१.५.२ प्रमुख समस्या.....	१६९
१.५.३ चुनौती र अवसर.....	१६९
१.५.४ सोँच.....	१७०
१.५.५ लक्ष्य.....	१७०
१.५.६ उद्देश्य.....	१७०
१.५.७ रणनीति र कार्यनीति.....	१७०
१.५.८ प्रमुख कार्यक्रमहरु र कार्यान्वयन योजना.....	१७१
१.५.९ अपेक्षित उपलब्धि.....	१७१
१.६ विपद तथा महामारी जोखिम न्यूनिकरण र व्यवस्थापन.....	१७२
१.६.१ वस्तुगत स्थिति.....	१७२
१.६.२ प्रमुख समस्या.....	१७२
१.६.३ चुनौती र अवसर.....	१७३
१.६.४ सोँच.....	१७३
१.६.५ लक्ष्य.....	१७३
१.६.६ उद्देश्य.....	१७३
१.६.७ रणनीति र कार्यनीति.....	१७४
१.६.८ प्रमुख कार्यक्रमहरु र कार्यान्वयन योजना.....	१७५
१.६.९ अपेक्षित उपलब्धि.....	१७६
परिच्छेद १०: योजना अनुगमन तथा मूल्याङ्कन.....	१७७
१०.१ तहगत सम्बन्ध तथा अन्तरसरकार समन्वय.....	१७७
१०.१.१ वस्तुगत स्थिति.....	१७७
१०.१.२ प्रमुख समस्या.....	१७८
१०.१.३ चुनौती र अवसर.....	१७८
१०.१.४ सोँच.....	१७८
१०.१.५ लक्ष्य.....	१७८
१०.१.६ उद्देश्य.....	१७८
१०.१.७ रणनीति र कार्यनीति.....	१७९
१०.१.८ प्रमुख कार्यक्रमहरु र कार्यान्वयन योजना.....	१७९
१०.१.९ अपेक्षित उपलब्धि.....	१८०
१०.२ जोखिम व्यवस्थापन.....	१८०
१०.२.१ वस्तुगत स्थिति.....	१८०
१०.२.२ प्रमुख समस्या.....	१८०

१०.२.३ चुनौती र अवसर	१८१
१०.२.४ सोँच	१८१
१०.२.५ लक्ष्य	१८१
१०.२.६ उदेश्य	१८१
१०.२.७ रणनीति र कार्यनीति	१८१
१०.२.८ प्रमुख कार्यक्रम र कार्यान्वयन योजना	१८२
१०.२.९ अपेक्षित उपलब्धि	१८३
१०.३ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	१८३
१०.३.१ वस्तुगत स्थिति	१८३
१०.३.२ प्रमुख समस्या	१८४
१०.३.३ चुनौती र अवसर	१८४
१०.३.४ सोँच	१८५
१०.३.५ लक्ष्य	१८५
१०.३.६ उदेश्य	१८५
१०.३.७ रणनीति र कार्यनीति	१८५
१०.३.८ प्रमुख कार्यक्रम र कार्यान्वयन योजना	१८६
१०.३.९ अपेक्षित उपलब्धि	१८६
परिच्छेद ११: नतिजा खाका	१८७
११.१ पृष्ठभूमि	१८७
११.२ नतिजा खाका	१८७
सन्दर्भ सामाग्रीहरु	२००
अनुसूचीहरु	२०१
अनुसूची १: फोटो	२०१
अनुसूची २: नक्शा	२०१
अनुसूची ३: माईन्यूटहरु	२०६
अनुसूची ४: अनुगमन तथा मूल्याङ्कन ढाँचा	२०७
अनुसूची ५: योजना तथा कार्यक्रमहरु	२०८
अनुसूची ६: समष्टिगत योजनाको तर्कबद्ध खाका	२३२

तालिका सूची

तालिका १: गाँउपालिकाको प्रशासनिक विभाजन, क्षेत्रफल र जनघनत्व.....	४
तालिका २: जनसांख्यिकीय विवरण	५
तालिका ३: उमेर समुह अनुसार जनसंख्याको बनावट	५
तालिका ४: घरधुरी अनुसार खानेपानी स्रोतको अवस्था	९
तालिका ५: घरधुरी अनुसार शौचालय प्रयोगको स्थिति	९
तालिका ६: घरधुरी अनुसार खाना पकाउने ईन्धनको स्रोत	१०
तालिका ७: घरधुरी अनुसार बत्तीको स्रोत	११
तालिका ८: घरयासी सुविधामा पहुँचको अवस्था	११
तालिका ९: अपांगताको अवस्था	१२
तालिका १०: सडकको विवरण	१३
तालिका ११: विद्यमान भू-उपयोग	१४
तालिका १२: गाँउपालिकामा हाल कार्यरत जनशक्तिको विवरण	१५
तालिका १३: गाँउपालिकाको भौतिक सम्पतिको विवरण	१६
तालिका १४: महाभारत गाँउपालिकाको SWOT विश्लेषण	२५
तालिका १५: दीर्घकालिन सौचले समेटेका क्षेत्रहरु	२९
तालिका १६: परिणात्मक लक्ष्यहरु	३२
तालिका १७: महाभारत गाँउपालिकाको आय विवरण (आ.व. २०७४/७५ - २०७६/७७).....	३६
तालिका १८: महाभारत गाँउपालिकाको आगामी ५ वर्षको आयको अनुमानित प्रक्षेपण	३७
तालिका १९: महाभारत गाँउपालिकाको व्ययको विवरण (आर्थिक वर्ष २०७४/७५-२०७६/७७).....	३८
तालिका २०: महाभारत गाँउपालिकाको आगामी ५ वर्षको व्ययको अनुमानित प्रक्षेपण	४०
तालिका २१: स्थानीय तहको योजना प्राथमिकीकरणका आधार र अंकभार	४१
तालिका २२: सार्वजनिक स्रोतहरुको प्रक्षेपण	४४
तालिका २३: विद्यार्थी भर्ना संख्या	७६

चित्र सूची

चित्र १: जनसंख्याको पिरामिड	६
चित्र २: महाभारत गाँउपालिकाको आगामी ५ वर्षको आयको अनुमानित प्रक्षेपण	३८
चित्र ३: महाभारत गाँउपालिकाको आगामी ५ वर्षको व्ययको अनुमानित प्रक्षेपण	४०
चित्र ४: सार्वजनिक खर्च व्यहोर्ने स्रोतहरु	४४

फोटो सूची

फोटो १: वडा नं ८, चारकिल्ला स्थित ग्रामोन्नती माध्यमिक विद्यालयको नवनिर्मित भवन	८
---	---

परिच्छे १: परिचायत्मक विवरण

१.१ पृष्ठभूमि

कुनै पनि क्षेत्रको व्यवस्थित विकासको लागि आवधिक योजनाहरू महत्वपूर्ण साधन हुन्। नेपालको संविधानले स्थानीय तहलाई संघीय संरचना अनुरूप एक बलियो स्थानीय सरकारको रूपमा स्थापित गरेको छ। संविधानमा नै स्थानीय तहको एकल र साझा अधिकारहरू परिभाषित छन्। जनसहभागिता, उत्तरदायित्व र पारदर्शिता सुनिश्चित गरी सुलभ र गुणस्तरीय सेवा प्रवाह गर्न, लोकतन्त्रका लाभहरूको समानुपातिक र न्यायोचित वितरण गरी कानुनी राज्य र दिगो विकासको अवधारणा अनुरूप समाजवाद उन्मुख संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन प्रणालीलाई स्थानीय तहदेखि नै सुदृढ गर्ने उद्देश्य स्थानीय सरकार ऐन, २०७४ ले राखेको छ। उक्त ऐनको दफा ११ र १२ मा क्रमशः गाउँपालिका तथा नगरपालिका र वडा समितिको काम कर्तव्य र अधिकार तोकिएका छन् भने दफा २४ को उपदफा (१) मा गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले आफ्नो अधिकार क्षेत्र भित्रका विषयमा स्थानीय स्तरको विकासका लागि आवधिक, वार्षिक, रणनीतिगत विषय क्षेत्रगत मध्यकालिन र दीर्घकालिन योजना बनाई लागू गर्ने स्पष्ट उल्लेख छ। त्यसैगरी, ऐनको परिच्छेद ९ मा गाउँपालिका/नगरपालिकाको वित्तीय अधिकार क्षेत्रसमेत तोकिएको छ। संविधान र कानून बमोजिम संघीय र प्रदेश सरकारले आवधिक योजना र दिगो विकास लक्ष्यहरू प्राप्त गर्ने मार्गचित्र समेत तर्जुमा गरिसकेका छन्। संविधानमा व्यवस्था भए अनुसार संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयमा आधारित विकास प्रकृत्यालाई स्थानीय तहमा संस्थागत गर्न, उपलब्ध सीमित स्रोतहरूको न्यायोचित वितरण गरी स्थानीय जनताको विकासको चाहनालाई पूरा गर्नको लागि स्पष्ट मार्गचित्र आवश्यक भएकोले महाभारत गाँउपालिकाले आवधिक योजना (आ.व. २०७९/८०-८३/८४) र आगामी आर्थिक वर्षको मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा गर्ने प्रकृत्यालाई अगाडि बढाएको छ।

गाँउपालिकामा उपलब्ध स्रोत तथा साधन र विकासको स्थितिलाई ध्यान दिई आगामी वर्षहरूमा विकास कार्यक्रमहरू संचालन गर्नको लागि योजनाबद्ध विकासको आवश्यकता हुन्छ। त्यसकारण आवधिक योजनाले गाँउपालिकामा उपलब्ध स्रोत साधनको पहिचान गर्दै भविष्यमा यस गाँउपालिकालाई कस्तो किसिमको गाँउपालिकाको रूपमा विकास गर्ने हो भन्ने कुराको समेत निक्कै गर्नुपर्दछ।

नेपालको संविधान र कानूनमा व्यवस्था भए बमोजिम स्थानीय तहले आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्र रहेको विषय र क्षेत्रलाई समेट्ने गरी स्थानीय तहको आर्थिक सामाजिक विकासको लागि आवधिक विकास योजना तर्जुमा गर्नुपर्दछ। खास गरी स्थानीय तहका आर्थिक सामाजिक नीति, स्थानीय स्तरका आयोजना लगायतका विषय समेटेर स्थानीय सरकारले स्थानीय तहको आवधिक योजना तर्जुमा गर्दछन्। यस्तो योजना तर्जुमा गर्दा नेपाल सरकारले राष्ट्रिय योजना र आ-आफ्नो प्रदेश सरकारको आवधिक योजनासंग तादात्म्यता कायम गर्नुपर्दछ। संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको आवधिक योजनाहरू बीच अन्तरसम्बन्ध रहेको हुन्छ।

यो आवधिक योजनाले महाभारत गाँउपालिकाको समृद्धि र विकासको दीर्घकालीन सोंच, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति र प्राथमिकताको मार्गचित्र प्रस्तुत गर्दछ। यो आवधिक योजना पाँच वर्षका लागि निर्माण गरिएको भए पनि यसको दीर्घकालीन सोंच समृद्ध नेपाल: सुखी नेपालीको दीर्घकालीन सोचसंग तादात्म्य कायम

हुनेगरी तयार गरिएको छ । योजनाको समष्टिगत सोंचको परिकल्पना पाँच वर्षभन्दा बढी अवधिको रहेको छ । यही परिकल्पनाको आधारमा लक्ष्य र उद्देश्य तय गरिएको छ । यस आवधिक योजनामा उल्लेखित समष्टिगत र क्षेत्रगत सोंच, लक्ष्य र उद्देश्य स्थलगत कार्यशाला गोष्ठीहरूमा गरिएको सामुहिक छलफलहरूको निचोड हो । रणनीतिको तर्जुमा ५ वर्ष भन्दा बढीको समयावधिलाई ध्यानमा राखेर गरिएको भएतापनि कार्यान्वयन गर्ने नीतिहरू भने ५ वर्षको अवधिका लागि मात्र हुन् ।

संविधान बमोजिम महाभारत गाँउपालिकाले गाँउपालिकाको दीर्घकालीन सोंच र योजना तर्जुमा गरी प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा लगानी गर्नुपर्दछ । यसैगरी, अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ ले स्थानिय सरकारले सार्वजनिक खर्चको विवरण प्रस्तुत गर्दा तीन आर्थिक वर्षको प्रक्षेपण सहितको मध्यमकालीन खर्च संरचना समेत तर्जुमा गर्ने व्यवस्था गरेको छ । यस परिप्रेक्ष्यमा, महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना तर्जुमा गरिएको छ । यसै सन्दर्भमा महाभारत गाँउपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमाको लागि रिसर्च ईन्क्लेभ प्रा.लि. र महाभारत गाँउपालिकाबिच भएको सम्झौता बमोजिम यो प्रतिवेदन तयार गरी बुझाइएको छ ।

१.२ आवधिक योजनाको उद्देश्यहरू

यस आवधिक योजना तर्जुमाका उद्देश्यहरू देहाय बमोजिम छनः

- क) स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ को दफा २४ को कार्यान्वयन गर्नु ।
- ख) रणनीतिक प्राथमिकता निर्धारण गरी विकासका सम्भावनाहरूलाई समृद्धि तर्फ उन्मुख गर्नु ।
- ग) वार्षिक विकास कार्यक्रमहरूलाई निश्चित गन्तव्यमा डोऱ्यायाउनु ।
- घ) स्थानीय श्रोत, साधन र सीपको परिचालन र दिगो उपयोग गर्नु ।
- ङ) राजनैतिक दलहरूले निर्वाचनमा गरेका प्रतिवद्धताहरूलाई कार्यरूपमा उतार्नु ।
- च) विकासमा सबै वर्ग, लिङ्ग र समुदायको समावेशी सहभागिता, समतामूलक पहुँच र अपनत्व स्थापित गर्नु ।
- छ) विकासका आवश्यकताहरूको प्राथमिकीकरण गरी क्रमशः सम्बोधन गर्दै जानु ।
- ज) दिगो विकासका लक्ष्यहरू स्थानीय परिवेश अनुसार प्राथमिकीकरण गरी कार्यान्वयन गर्नु ।
- झ) आर्थिक रूपले विपन्न र सामाजिक रूपले पाछिडएका वर्ग र लिङ्गको संरक्षण र विकास गर्नु ।
- ञ) आयको न्यायोचित वितरण गर्दै गरिवी न्यूनीकरण गर्नु ।

१.३ आवधिक योजना तर्जुमाका आधारहरू

नेपालको संविधान, विद्यमान ऐन, नियमहरू, विद्यमान राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक नीति, संघीय पन्ध्रौ योजनाको आधार पत्रका लक्ष्य तथा उद्देश्यहरू, दिगो विकासका लक्ष्य, राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक सरकारका मार्ग निर्देशन, महाभारत गाँउपालिकाका प्रमुख समस्या र सम्भावना, महाभारत गाँउपालिकामा प्रतिनिधित्व गर्ने राजनैतिक दलका घोषणा पत्रहरू, पुनर्निर्माण योजना र जोखिममा रहेका परिवारको अध्ययन प्रतिवेदनलाई

यस आवधिक योजना तर्जुमाको लागि महत्वपूर्ण आधारका रूपमा लिइएको छ । तसर्थ यस महाभारत गाँउपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा गर्दा संविधानमा रहेका विभिन्न प्रावधान एवम् देशको आर्थिक, सामाजिक, वातावरणीय तथा राजनीतिक पक्षसंग सम्बन्धित विभिन्न ऐन, नियम र नीतिको कार्यान्वयन तथा उद्देश्य हासिल गर्ने पक्षलाई ध्यान दिदै निम्न लिखित आधारहरू लिइएको छ :

- १) नेपालको संविधान ।
- २) विद्यमान ऐन, नियमहरू ।
- ३) विद्यमान राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक नीति ।
- ४) राष्ट्रिय/प्रादेशिक/स्थानिय तहको दीर्घकालीन सोच ।
- ५) राष्ट्रिय/प्रादेशिक आवधिक योजना ।
- ६) दिगो विकास लक्ष्य ।
- ७) राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक सरकारका मार्गनिर्देशन ।
- ८) महाभारत गाँउपालिकाको प्रमुख समस्या र सम्भावना
- ९) महाभारत गाँउपालिकामा सहभागी दलहरूको घोषणापत्रहरू

१.४ योजना तर्जुमाका सिमाहरू

- क) योजना तर्जुमाका क्रममा उपयुक्त कतिपय तथ्याङ्कहरू सर्वेक्षणाबाट प्राप्त हुन नसकेकोले गोष्ठीबाट प्राप्त सूचना र प्रमाणीकरण भए वमोजिमका तथ्याङ्कहरूलाई नै आधार मानी प्रयोग गरिएको छ।
- ख) दिगो विकासका लक्ष्यहरूका सूचकहरूको स्थानीयकरण भै नसकेकोले स्थानीय परिवेश अनुसार स्थानीयकरण गर्ने कोसिस गरिएको छ ।
- ग) कतिपय अवस्थामा विगत वर्षका तथ्याङ्कहरूलाई प्रवृत्तिका रूपमा विश्लेषण गरी सोको आधारमा आ.व. २०७८/७९ लाई नै आधार वर्षको रूपमा तय गरिएको छ ।
- घ) गाँउपालिकाले घरधुरी सर्भेक्षण गरी पार्श्वचित्र तयार नगरेकोले गाँउपालिकाको सामाजिक, आर्थिक तथा भौतिक विषयसंग सम्बन्धित कतिपय तथ्याङ्कहरू प्राप्त नभएकोले राष्ट्रिय जनगणना २०६८ बाट लिइएको छ ।

परिच्छेद २: गाँउपालिकाको वस्तुगत अवस्था

२.१ गाँउपालिकाको परिचय

महाभारत गाँउपालिका बागमती प्रदेश अन्तरगत काभ्रेपलान्चोक जिल्लाको ६ वटा नगरपालिका र ७ वटा गाँउपालिकाहरूमध्ये मध्ये एक गाँउपालिका हो । काभ्रेपलान्चोक जिल्लाको दक्षिण भेगमा अवस्थित महाभारत गाँउपालिकाको कुल क्षेत्रफल १८५.९९ वर्ग कि.मि. रहेको छ । आर्थिक, राजनीतिक, सामाजिक दृष्टिले निकै पिछडिएको ठाउँ हो यो । भौगोलिक दृष्टिले अति विकट र दुर्गम मानिएको यो ठाउँमा हालसम्म जिल्ला सदरमुकामसम्म जोड्ने एउटा मोटरबाटोको समेत सुविधा छैन । आफ्नो छुट्टै भौगोलिक, साँस्कृतिक, सामुदायिक पहिचान बोकेको यो गाँउपालिकामा विशेष रूपले तामाङ, मगर, बाहुन-क्षेत्री, माझि, नेवार, दलित, पहरी आदि समुदायको बसोबास रहेको छ ।

२.२ भौगोलिक अवस्थिति

स्थानीय तह पुनर्संरचनामा तत्कालिन गोकुले, फोक्सिङटार, बुढाखानी, बनखुचौर र घर्तीछाप गा.वि.स. मिलेर बनेको यस गाँउपालिकाको उत्तरी सिमानामा रोशी गाँउपालिकाको पहाडले घेरीएको छ भने पूर्वमा सिन्धुली जिल्ला, दक्षिणपूर्वमा सिन्धुली जिल्ला, पश्चिममा खानीखोला गाँउपालिका पर्दछ । महाभारतको बीचमा बनखु केन्द्र अनि काभ्रेको अग्लो सामुन्द्रिक सतहबाट अन्दाजी ५००० हजार मिटर उचाइमा रहेको ताराखासे लेक यसै गाँउपालिकामा पर्दछ । दक्षिण सिमानामा कोखाजोर नदी, पूर्वमा सिन्धुलीको रामपुर खोला र पश्चिम सिमानामा चौखोला नदीले यस गाँउपालिकालाई छुट्याएको छ भने यस गाँउपालिकाको नामाकरण गरिएको महाभारत यसै गाँउपालिकाका प्राकृतिक सम्पदा एवं सौन्दर्य हुन् । यहाँको जनताको मुख्य आर्थिक श्रोत कृषि नै हो । यसैबाट यहाँका जनताले दैनिक जीविकोपार्जन हुने गर्दछ । जम्मा ८ वटा वडाहरू मिलेर बनेको महाभारत गाँउपालिकाको क्षेत्रफल बागमती प्रदेशको कुल क्षेत्रफलको (२०,३०० वर्ग कि.मी.) ०.९१% हुन आउँछ र नेपालको कुल क्षेत्रफल १,४७,१८१ वर्ग कि.मी. को ०.१२% हुन आउँछ । क्षेत्रफलको आधारमा काभ्रेपलान्चोक जिल्लाको यो सबैभन्दा ठूलो स्थानीय तह हो । यस गाँउपालिका समुन्द्र सतहबाट ३११ मिटर देखि २६०४ मिटरसम्म फैलिएको छ ।

तालिका १: गाँउपालिकाको प्रशासनिक विभाजन, क्षेत्रफल र जनघनत्व

नयाँ वडा	समावेश तत्कालिन गाविस	तत्कालिन वडाहरू	जनसंख्या	प्रतिशत	क्षेत्रफल	जनघनत्व
१	गोकुले	१-३, ८	२२६०	१२.४	१९.९६	११३.२३
२	गोकुले	४-७, ९	२५७७	१४.१	३०.८५	८३.५३
३	फोक्सिङटार	१-९	२३३९	१२.८	३३.११	७०.६४
४	बुढाखानी	२-६	१७४५	९.५	२२.३२	७८.१८
५	बुढाखानी	१, ७-९	२१९६	१२.०	१७.५१	१२५.४१
६	बखुनचौर	१-६	२४१५	१३.२	१९.४६	१२४.१०
७	बखुनचौर	७-९	२१३९	११.७	१७.३९	१२३.००
८	घर्तीछाप	१-९	२६१२	१४.३	२५.३९	१०२.८८
जम्मा			१८२८३	१००.०	१८५.९९	९८.३०

स्रोत: नेपाल सरकारको राजपत्र २०७२ र राष्ट्रिय जनगणना २०६८

२.३ जनसांख्यिकीय अवस्था

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ का अनुसार यस गाँउपालिकाको कुल जनसंख्या १८२८३ र जम्मा घरधुरी २९१० रहेको छ। कुल जनसंख्यामा पुरुषको संख्या ८९४१ (४८.९%) र महिलाको संख्या ९३४२ (५१.१%) रहेको छ। यस गाँउपालिकाको सरदर घरधुरी संख्या ६.२८, लैंगिक अनुपात ९५.७१ र जनघनत्व ९८.३० व्यक्ति प्रति वर्ग किमि छ। जनसंख्याको वडागत वितरण हेर्दा सबैभन्दा बढी जनसंख्या वडा नं ८ मा २६१२ (१४.३%) र सबैभन्दा कम जनसंख्या वडा नं ४ मा १७४५ (९.५%) छ। जनघनत्वको हिसाबले हेर्दा सबैभन्दा बढी जनघनत्व वडा ५ को १२५ व्यक्ति प्रति वर्ग किमि छ। गाँउपालिकाबाट रोजगारी, शिक्षा र अन्य अवसरहरूको लागि शहरतर्फ जाने (विशेष गरेर काठमाण्डौ, धुलिखेल, वेनपा आदि) र सकेसम्म उतै बस्ने प्रवृत्ति रहेको छ। त्यसैगरी रोजगारीको लागि वैदेशिक रोजगारीमा जाने युवाहरूको संख्या पनि यहाँ प्रशस्त रहेको छ। जसले गर्दा महाभारत गाँउपालिकामा बसाईसराई अर्को प्रमुख जनसांख्यिकीय घटनाको रूपमा देखा परेको छ। राष्ट्रिय जनगणना २०६८ मा यस गाँउपालिकामा ७६५ घरधुरी अनुपस्थित रहेको देखिन्छ जुन कुल घरधुरीको २६.२८% हुन आउछ भने ९५९ जना व्यक्तिहरू अनुपस्थित देखिन्छ जुन कुल जनसंख्याको ५.१९% हुन आउछ। जनसंख्याको वनावटलाई हेर्दा सबैभन्दा बढी १०-१४ वर्ष उमेर समुहमा १६.५% जनसंख्या रहेको छ भने सबैभन्दा कम ७०-७४ वर्ष उमेर समुहमा १.४% जनसंख्या रहेको छ। जनसंख्याको सक्रिय उमेर समुह (१६-६४) लाई हेर्दा ५१.४% जनसंख्या रहेको देखिन्छ। महाभारत गाँउपालिकाको जनसंख्याको उमेरगत समुहलाई तालिका ३ र चित्र १ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका २: जनसांख्यिकीय विवरण

जम्मा घरधुरी	२९१०
जम्मा जनसंख्या	१८२८३
पुरुष	८९४१ (४८.९%)
महिला	९३४२ (५१.१%)
सरदर घरधुरी संख्या	६.२८
लैंगिक अनुपात	९५.७१
जनघनत्व	९८.३० व्यक्ति प्रति वर्ग किमि

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८

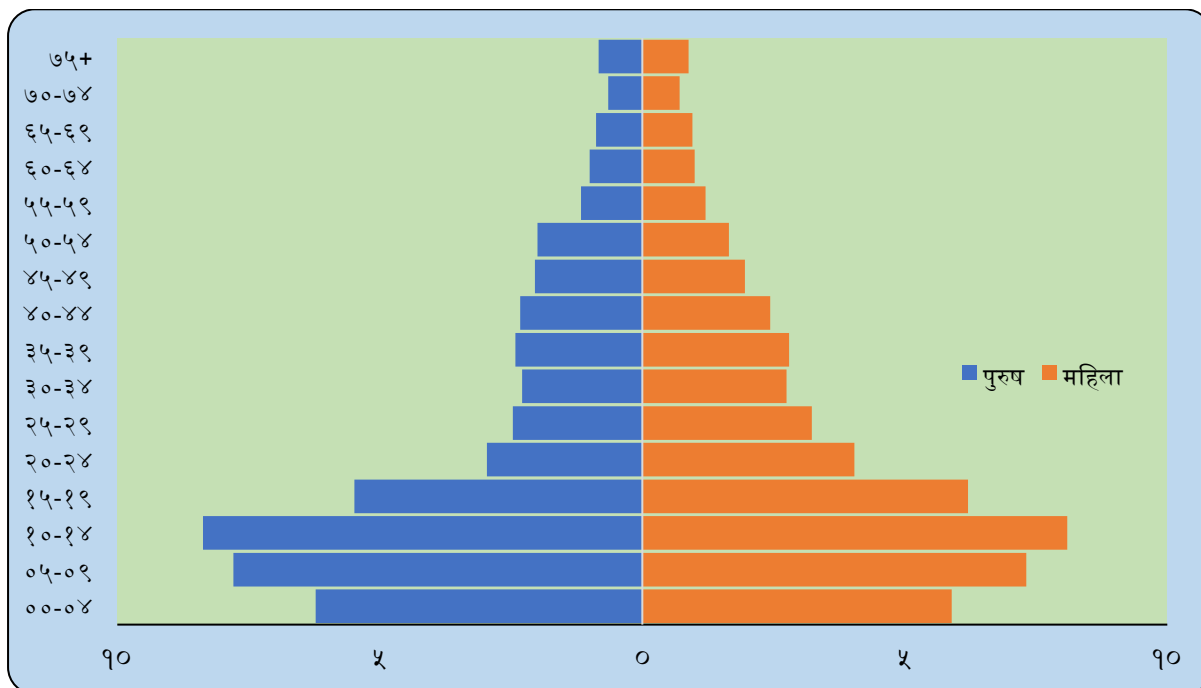
तालिका ३: उमेर समुह अनुसार जनसंख्याको वनावट

उमेर समुह	पुरुष	प्रतिशत	महिला	प्रतिशत	कुल	प्रतिशत
००-०४	११३८	६.२	१०७७	५.९	२२१५	१२.१
०५-०९	१४२४	७.८	१३३७	७.३	२७६१	१५.१
१०-१४	१५३०	८.४	१४८०	८.१	३०१०	१६.५
१५-१९	१००३	५.५	११३४	६.२	२१३७	११.७
२०-२४	५४१	३.०	७३९	४.०	१२८०	७.०
२५-२९	४५१	२.५	५९०	३.२	१०४१	५.७
३०-३४	४१९	२.३	५०२	२.७	९२१	५.०
३५-३९	४४२	२.४	५११	२.८	९५३	५.२
४०-४४	४२५	२.३	४४५	२.४	८७०	४.८
४५-४९	३७४	२.०	३५७	२.०	७३१	४.०
५०-५४	३६५	२.०	३०२	१.७	६६७	३.६
५५-५९	२१४	१.२	२२०	१.२	४३४	२.४
६०-६४	१८३	१.०	१८२	१.०	३६५	२.०
६५-६९	१६१	०.९	१७५	१.०	३३६	१.८

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

उमेर समुह	पुरुष	प्रतिशत	महिला	प्रतिशत	कुल	प्रतिशत
७०-७४	११९	०.७	१३०	०.७	२४९	१.४
७५+	१५२	०.८	१६१	०.९	३१३	१.७
कुल	८९४१	४८.९	९३४२	५१.१	१८२८३	१००.०

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

चित्र १: जनसंख्याको पिरामिड

२.४ आर्थिक संरचना र जिवन प्रवृत्ति

२.४.१ कृषि तथा सिंचाई

कृषि र पशुपालन महाभारत गाँउपालिकाको मुख्य आर्थिक क्षेत्र र स्थानियवासीहरुको जिविकोपार्जनको प्रमुख साधन हो । यहाँका ८०% भन्दा बढी घरधुरीहरु कृषि र पशुपालन पेशासंग आवद्ध छन् । तर गाँउपालिकाको सिमित कृषि योग्य जमीन, सिंचाई र अन्य कृषि सामग्री अभाव, तालिम र ऋणमा कमजोर पहुँच आदि जस्ता कारणहरुले गर्दा कृषिको खासै विकास हुन सकेको छैन । भैरहेको कृषि समेत नितान्त परम्परागत र जिवन निर्वाह खालको भएकोले उत्पादकत्व बढन सकेको छैन । गाँउपालिकामा रहेका टार, बेंशी, भिरालो जमीन नै यहाँका मुख्य कृषि भूमिहरु हुन । मकै, धान, कोदो यहाँको प्रमुख अन्नवालीहरु हुन । आलु, गोलभेडा, काउली, बन्दा, साग जस्ता तरकारीहरु पनि यस गाँउपालिकामा उत्पादन हुने गरेको छ । सुन्तला प्रजाती लगायत अम्बा, आँप, केरा र अन्य फलफुलहरु समेत यहाँ उत्पादन हुने गर्दछ । गाँउपालिकामा पानीको प्रशस्त मुहान र खोलाहरु भएतापनि स्थाई र भरपर्दो सिंचाई आयोजनाहरु निर्माण हुने सकेको छैन । परम्परागत रुपमा स्थानीय जनश्रमदान र प्रविधिबाट निर्मित कुलोहरु गाँउपालिकाको कृषिको समग्र विकास गर्न पर्याप्त देखिदैन ।

उच्च मूल्य वाली अन्तरगत यस गाँउपालिकामा कफि खेतिको प्रशस्त संभावना रहेको छ । गाँउपालिकाको वडा नं ५ को बुढाखानीमा करिब २०० रोपनी क्षेत्रफलमा कफिको पकेट क्षेत्र विकास गरी उत्पादन शुरु गरिएको छ । यस कफि पकेट क्षेत्रबाट करिब ६५ घरपरिवार लाभान्वित भएका छन । यस बाहेक गाँउपालिकाको करिब १० हेक्टर जमीनमा कफि खेति हुने गरेको छ जसबाट करिब ९ मेट्रिक टन बार्षिक उत्पादन हुने गरेको छ (कृषि ज्ञान केन्द्र, काभ्रेपलान्चोक, २०७८) । हाल गाँउपालिकाको सबै वडामा ५/५ वटा कृषक समुहहरु छन । तर सडक तथा यातायातको अभावले यहाँको कृषि जन्य उत्पादनहरुले उचित बजार र मूल्य पाउन सकेका छैनन ।

२.४.२ पशुपालन

पशुपालनको लागि महाभारत गाँउपालिकामा अनुकूल वातावरण र मौसम रहेको छ । महाभारत गाँउपालिकाको कृषि शाखाको तथ्याडक अनुसार यस गाँउपालिकामा ९४१९ गाई, ६४४० भैसी, १९२५७ बाख्रा, २४८० वंगुर/सुंगुर, ३२१८ दुहुना गाई र ३१०५ दुहुना भैसी रहेका छन । यो तथ्याडकले यहाँ दुध तथा मासुजन्य उत्पादनको प्रशस्त संभावना रहेको देखाउछ

२.४.३ बैंक, सहकारी तथा वित्तिय क्षेत्र

महाभारत गाँउपालिकामा ठूला बजार केन्द्र, उद्योग, कलकारखाना र पर्यटकिय केन्द्रहरु नभएकोले बैंक तथा सहकारीहरुको खासै विकास हुन सकेको छैन । तर हालसालै महाभारत गाँउपालिकाको वडा नं ६ मा एउटा “क” वर्गको बैंक (सनराईज बैंक) स्थापना भएर स्थानीय व्यापारी, कृषक र उद्यमीहरुलाई बैंकिङ सेवाको शुरुवात गरेको छ । जसले गर्दा गाँउमै सरल र सुलभ दरमा ऋण प्रवाहको वातावरण बनेको छ । यो बाहेक यस गाउपालिकामा विभिन्न उपभोक्ता समिति र कृषक समुह मार्फत संचालन हुने गरी ३९ वटा सहकारी संस्थाहरु (कृषि र बचत तथा ऋण सहकारी) संचालनमा रहेका छन् जसले गर्दा गाँउपालिकाको वडा र टोलहरुसम्म वित्तिय पहुँच पुगेको छ ।

२.४.४ श्रम तथा रोजगारी

गाँउपालिकामा ठूला स्तरका उद्योग र कलकारखानाहरु नभएकोले कृषि बाहेक अन्य क्षेत्रमा श्रम तथा रोजगारको खासै सम्भावना छैन । कृषि गाँउपालिकाको मुख्य आर्थिक क्षेत्र हो र यहाँका अधिकांश मानिसहरु कृषि र पशुपालनजस्ता पेशाहरुसंग आवद्ध रहेका छन । गाँउपालिका भित्र लघु तथा घरेलु स्तरका स-साना २६८ वटा आथिक एकाईहरु रहेका छन जसले कुल ६७३ वटा रोजगार प्रदान गरेको छ (स्थानीय तहको वस्तुस्थिति विवरण, बागमति प्रदेश, २०७६) ।

२.५ सामाजिक आर्थिक अवस्था र रहनसहन

२.५.१ जातजाति र मातृ भाषा

महाभारत गाँउपालिकाको जातजातीहरुको वनावटलाई हेर्दा यस गाँउपालिकाको कुल जनसंख्याको सबैभन्दा बढी तामाङ ६९.८८ % (१२७७७) र त्यसपछी क्रमश मगर २१.२२% (३८८०), कामी २.७१% (४९५),

नेवार २.६१% (४७८), क्षेत्री १.१२% (२०५), माझी १.०४% (१९०) छन भने अन्य जातजातीहरुमा बाहुन पहाडे (८८), सार्की (७६), दमाई/ढोली (२६), पहरी (२५) र अन्य (४३) छन । यस गाँउपालिकामा बोलिने मुख्य भाषाहरुमा तामाङ भाषा बोल्ने जनसंख्या ६९.५८%, मगर भाषा बोल्ने जनसंख्या १५.०८%, नेपाली १३.९४%, नेवारी १.०३% र अन्य भाषाहरु बोल्ने जनसंख्या ०.३७% छन् ।

२.५.२ शिक्षा

हाल महाभारत गाँउपालिकामा ५० वटा विद्यालयहरु छन् । जसमा ३३ वटा प्राथमिक (१-५), १० वटा आधारभूत (१-८) र ७ वटा माध्यमिक विद्यालयहरु (१-१०) वा (१-१२) छन । सम्पूर्ण विद्यालयहरुमा ४७०८ विद्यार्थीहरु अध्ययनरत र १६८ शिक्षकहरु कार्यरत छन (स्रोत: गाँउपालिका शिक्षा शाखा, २०७८) । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को तथ्याङ्कलाई आधार मानेर हेर्दा यस गाँउपालिकाको साक्षरता दर ५७.४४% रहेको छ जसमा पुरुष साक्षरता ६५.५८% र महिला साक्षरता ४९.७६% छ । गाँउपालिकाको साक्षरता दर राष्ट्रिय साक्षरता (६६%) दर भन्दा करिब १०% कम हो । गाँउपालिकाको शिक्षासंग सम्बन्धित विस्तृत सूचकहरु परिच्छेद ६.६.१ (शिक्षाको वस्तुस्थिति विवरण) मा राखिएको छ । तर राष्ट्रिय जनगणना १० वर्ष अगाडी सम्पन्न भएकोले हाल यस गाँउपालिकाको साक्षरता ६०% भन्दा बढी भएको अनुमान गर्न सकिन्छ । गाँउपालिकाको सबै वडाहरुमा न्यूनतम एक प्राथमिक विद्यालयहरु छन । २०७२ सालको बिनाशकारी भूकम्पबाट गाँउपालिकाका धेरैजसो विद्यालयहरु क्षतिग्रस्त भएको भएतापनि हाल नेपाल सरकार, विभिन्न दातृनिकाहरु र गैरसरकारी संस्थाहरुको आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोगमा गाँउपालिकाका अधिकांश विद्यालयहरु पुननिर्माण र सवलीकरण गरिएका छन् ।

फोटो १: वडा नं ८, चारकिल्ला स्थित ग्रामोन्नती माध्यमिक विद्यालयको नवनिर्मित भवन

२.५.३ स्वास्थ्य

महाभारत गाँउपालिकामा ५ वटा स्वास्थ्य चौकीहरु छन तर ती स्वास्थ्य चौकीहरुमा दक्ष जनशक्ति, स्वास्थ्य उपकरण, ल्याव सेवा र पूर्वाधारहरुको अभाव रहेको छ । पहाडी क्षेत्र र सडकको कमजोर अवस्थाले गर्दा

स्वास्थ्य सेवामा स्थानीयवासीहरूको पहुँच न्यून रहेको छ । स्थानीय स्वास्थ्य केन्द्रहरूमा प्राथमिक तहको स्वास्थ्य सेवा मात्र उपलब्ध रहेकोले गम्भिर प्रकारको रोगको उपचारको लागि गाँउपालिकावासीहरू धुलिखेल, भक्तपुर र राजधानी काठमाण्डौ जानुपर्ने वाध्यता रहेको छ । गाँउपालिकाको स्वास्थ्य, पोषण र खाद्य सुरक्षा सम्बन्धी विस्तृत विवरण र सूचकहरू परिच्छेद ६.२.१ (स्वास्थ्य, पोषण तथा खाद्य सुरक्षा: वस्तुगत स्थिति) मा राखिएको छ ।

२.५.४ खानेपानी

महाभारत गाँउपालिकाको खानेपानीको मुख्य स्रोत धाराको पानी हो । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार गाँउपालिकामा ८४.५% घरधुरीहरू धाराको पानी प्रयोग गर्दछन् । कुवा खानेपानीको अर्को प्रमुख स्रोत हो जसमा ढाकेको कुवा प्रयोग गर्ने घरधुरी करिब १% र नढाकेको कुवा प्रयोग गर्ने घरधुरीहरू ५.३६% छन । त्यसैगरी ५.२२% घरधुरीले मुलको पानी र ३.१६% ले नदि/खोलाको पानी प्रयोग गर्ने गर्दछन् । बनखु खोला, चाउखोला, कोखाजोर खोला खानेपानीमा संभावित स्रोतहरू हुन ।

तालिका ४: घरधुरी अनुसार खानेपानी स्रोतको अवस्था

खानेपानीको स्रोत	घरधुरी	प्रतिशत
धाराको पानी	२४५९	८४.५०
ट्युबवेल/हेण्डपम्प	३	०.१०
ढाकेको कुवा	२८	०.९६
नढाकेको कुवा	१५६	५.३६
मुलको पानी	१५२	५.२२
नदि/खोला	९२	३.१६
अन्य	१	०.०३
उल्लेख नभएको	१९	०.६५
जम्मा	२९१०	१००.००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

२.५.५ शौचालयको प्रयोग तथा सरसफाई

शौचालय प्रयोगको अवस्थाले उक्त स्थानको सरसफाईको अवस्थालाई समेत जनाउने गर्दछ । तर महाभारत गाँउपालिकामा करिब ६६% घरधुरीमा मात्र शौचालय रहेको छ भने बाँकी ३४% घरधुरीहरू

तालिका ५: घरधुरी अनुसार शौचालय प्रयोगको स्थिति

प्रयोगको अवस्था	घरधुरी	प्रतिशत
शौचालय नभएका घरधुरी	९७२	३३.४
शौचालय भएका घरधुरी	१९१७	६५.९
फ्लस शौचालय	१७४६	६०.०
साधारण शौचालय	१७१	५.९
उल्लेख नभएको	२१	०.७
कुल घरधुरी	२९१०	१००.०

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

अहिले पनि खुल्ला शौचालय जाने गरेका छन् । शौचालय भएका घरधुरीहरू मध्ये ६०% को घरमा फ्लस शौचालय र ५.९% को घरमा साधारण शौचालय रहेको छ । गाँउपालिकामा ठूला बजार केन्द्रहरू नभएकोले हालसम्म ढल र नालीहरूको व्यवस्था छैन भने गाँउपालिकाबाट नियमित फोहोर संकलनको समेत व्यवस्था हुन सकेको छैन । गाँउपालिका पूर्ण रुपमा ग्रामीण रुपमै रहेकोले स्थानीय घरहरूबाट निस्कने फोहोरमैलाहरू गोबरको खाडीमा फाल्ने र जलाउने गरेका छन् । तरपनि स्थानीय स्तरका बजारहरूमा प्लाष्टिकका झोला,

चाउचाउका खोल र कागजहरु यत्रतत्र छरिएर रहेका छन् । महाभारत गाँउपालिका खुला दिशा मुक्त गाँउपालिका घोषणा भै सकेको छ ।

२.५.६ जमीनको स्वामित्त र आवासको स्थिति

गाँउपालिकामा जमीन र घरमा महिलाको स्वामित्तलाई हेर्दा जमीनमा ६.८७% र घरमा ३.२% मात्र महिलाको स्वामित्त देखिन्छ । त्यसैगरी महिला घरमुली भएको परिवार १२.६% र पुरुष घरमुली भएको परिवार ८७.३९% रहेको छ । गाँउपालिकामा ९८.४५% मानिसहरु आफ्नै घरमा बस्ने गर्दछन् ।

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ का अनुसार यस गाँउपालिकामा ढलान पिल्लरवाला जग भएका घरहरु एउटा पनि छैनन भने केवल ०.१% घरहरुको जग सिमेन्टको जोडाई भएको ढुंगा/ईटाको जगबाट बनेका छन् । तर हाल यस्ता घरहरु क्रमश निर्माण हुन थालेका छन् । माटोको जोडाई भएको ढुंगा/ईटाको जग भएको घरहरु भने गाँउपालिकामा प्रशस्त (९२.७१%) छन् । काठको जगमा बनेको घरहरु ६.४६% छन् । त्यसैगरी सिमेन्टको गारो भएका घरहरु ०.३१% र माटोको जोडाईवाला ढुंगा/ईटाको गारो भएका घरहरु ९४.०२% छन् । बाँस र काठको गारो भएका घरहरु क्रमश २.८२% र १.८९% छन् । ढलानको छानो भएका घरहरु एउटा पनि छैनन भने जस्ताको छाना भएका घरहरु २४.५७%, टायल/खपटाको छाना भएका घरहरु १३.९२% र काठको छाना भएका घरहरु ०.४६% छन् ।

२.५.७ खाना पकाउने ईन्धन र बत्तीको प्रयोग

महाभारत गाँउपालिका पूर्णतया ग्रामीण रुपमै रहेकोले खाना पकाउनको लागि ९८.५% घरधुरीले काठ/दाउरा नै प्रयोग गर्ने गर्दछन । केवल ७ घरले मट्टितेल, ३ घरले एलपी ग्यास र १० घरले वायोग्यास प्रयोग गरेको देखिन्छ । तर आजकल गाँउमा खाना पकाउनको लागि मट्टितेलको प्रयोग लगभग अन्त्य भएको छ भने मुख्य बजार केन्द्र, स-साना बजार, स्थानीय चियापसल,

तालिका ६: घरधुरी अनुसार खाना पकाउने ईन्धनको स्रोत

ईन्धनको स्रोत	घरधुरी	प्रतिशत
काठ/दाउरा	२८६६	९८.५
मट्टितेल	७	०.२
एलपी ग्यास	३	०.१
गुईठा/सन्ठी	१	०.०
वायोग्यास	१०	०.३
अन्य	२	०.१
उल्लेख नभएको	२१	०.७
जम्मा	२९१०	१००.०

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

होटल आदिमा एलपी ग्यासको प्रयोग क्रमश बढदै गैरहेको देखिन्छ । त्यसैगरी गाँउमा लघुजलविद्युतको पहुँच बढेसंगै बिजुलीबाट खाना पकाउने घरहरुको संख्या पनि क्रमश बढदै गैरहेको छ ।

घरमा बत्ती बाल्नको लागि सबैभन्दा बढी (६४.८%) घरधुरीले बिजुलीको प्रयोग गर्दछन् । त्यसैगरी मट्टितेल प्रयोग गर्ने घरधुरीहरु २०.२%, सोलार प्रयोग गर्ने घरधुरीहरु ६% र अन्य स्रोतबाट बत्ती बाल्ने घरधुरीहरु ८.२% छन् । हाल महाभारत गाँउपालिकामा लघुजलविद्युतको राम्रो पहुँच भएकोले विद्युतमा घरहरुको पहुँच निकै बढेर गएको छ भने मट्टितेलबाट बत्ती बाल्ने घरहरुको संख्या लगभग अन्त्य भएको छ ।

तालिका ७: घरधुरी अनुसार बत्तीको स्रोत

बत्तिको स्रोत	घरधुरी	प्रतिशत
बिजुली	१८८७	६४.८
मट्टितेल	५८७	२०.२
वायोग्यास	१	०.०
सोलार	१७६	६.०
अन्य	२३८	८.२
उल्लेख नभएको	२१	०.७
जम्मा	२९१०	१००.०

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

२.५.८ घरयासी सुविधामा पहुँचको अवस्था

तालिका ८ अनुसार महाभारत

गाँउपालिकामा ३५.०२% घरधुरीमा रेडियो, टेलिभिजन, कम्प्युटर, टेलिफोन, मोटरसाईकल आदि जस्ता आधुनिक घरयासी सुविधाका कुनैपनि साधनहरु छैनन् । यस्ता कुनै एक साधन हुने घरधुरीहरु पनि केवल ६१.५१% मात्र छन् । रेडियो हुने घरधुरीहरु ४७.५३%, टेलिभिजन हुने घरधुरीहरु ९.११%, मोवाईल फोन हुने घरधुरीहरु ३५.८१% छन् । तर राष्ट्रिय जनगणना सम्पन्न भएको करिब १० वर्ष

तालिका ८: घरयासी सुविधामा पहुँचको अवस्था

सुविधाको प्रकार	घरधुरी	प्रतिशत
कुनैपनि सुविधा नभएको	१०१९	३५.०२
कुनै एक सुविधा भएको घरधुरी	१७९०	६१.५१
रेडियो	१३८३	४७.५३
टेलिभिजन	२६५	९.११
केवल टेलिभिजन	१	०.०३
कम्प्युटर	११	०.३८
टेलिफोन	७१	२.४४
मोवाईल फोन	१०४२	३५.८१
मोटर साईकल	२	०.०७
रेफ्रिजेरेटर	१	०.०३
उल्लेख नभएको	१०१	३.४७
जम्मा घरधुरी	२९१०	१००.००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

भैसकेको, हाल यस गाँउपालिकामा विद्युत सेवाको पहुँच राम्रो भएको र डिस होमको सुविधा सुलभ भएकोले अहिले रेडियो, टेलिभिजन र कम्प्युटर हुने घरधुरीको संख्या निक्कै बढेको छ । त्यसैगरी मोटरसाईकल हुने घरहरुको संख्या पनि क्रमश बढदै गैरहेको छ ।

२.५.९ अपांगताको अवस्था

गाँउपालिकाको कुल जनसंख्याको ९८.०३% मा कुनैपनि प्रकारको अपांगता छैन भने कुनै एक प्रकारको अपांगता हुने जनसंख्या १.९७% छ । विभिन्न प्रकारका अपांगता हुने जनसंख्या मध्ये शारीरिक अपांगता हुनेको संख्या सबैभन्दा बढी ०.६५% छ । त्यसैगरी दृष्टी सम्बन्धी अपांगता हुने ०.३७%, सुनवाई सम्बन्धी अपांगता हुने ०.२५%, स्वर बोलाई सम्बन्धी अपांगता हुने ०.२६% र बहुअपांगता हुने मानिसहरु ०.२६% छन् ।

तालिका ९: अपांगताको अवस्था

अपांगताको प्रकार	जनसंख्या	प्रतिशत
अपांगता नभएको	१७९२३	९८.०३
शारीरिक अपांगता	११८	०.६५
दृष्टी सम्बन्धी अपांगता	६८	०.३७
सुनवाई सम्बन्धी अपांगता	४६	०.२५
श्रवण दृष्टीविहीन	५	०.०३
स्वोर बोलाई सम्बन्धी अपांगता	४८	०.२६
मानसिक अपांगता	१३	०.०७
बौद्धिक अपांगता	१४	०.०८
बहुअपांगता	४८	०.२६
कुनै एक प्रकारको अपांगता भएको	३६०	१.९७
जम्मा	१८२८३	१००.००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

२.६ भौतिक पूर्वाधारको अवस्था

राजधानी काठमाण्डौ उपत्यकासंग जोडिएको काभ्रेपलान्चोक जिल्लामा अवस्थित भएर पनि महाभारत गाँउपालिका निक्कै दुर्गम र विकट छ । गाँउपालिका पुग्ने भरपर्दो र स्थायी सडक नभएकोले अहिले पनि स्थानीयवासीहरू वर्षातको समयमा दुई दिन हिडेर विपि राजमार्गमा अवस्थित चौकीडाँडा, भुकुण्डेशी, रोशी र मंगलटारसम्म पुगेर बस चढेर जिल्ला सदरमुकाम धुलिखेल र काठमाण्डौ जानपुग्ने बाध्यता रहेको छ । महाभारत गाँउपालिकाको केन्द्र देवीटार जोडने करिब ३५ किमि लामो निर्माणाधिन पिङ्गथली राजवास-चारकिल्ला-तिनखुट्टे-देवीटार सडकको निर्माण पश्चात भने महाभारत गाँउपालिका विपि राजमार्गसंग जोडिन पुग्दछ । यो निर्माणाधिन सडक बाहेक महाभारत गाँउपालिका जान भुकुण्डेशी नजिकै रहेको विपि राजमार्गको चौकीडाँडा-सिपाली-महादेवटार हुँदै देवीटारसम्म अर्को करिब ४० किमि लामो सडक छ जस्को केहि खण्ड ग्राभेल र केहि खण्ड धुले स्तरको छ । यस सडकमा पर्ने अधिकांश खोलाहरूमा पुल नभएकोले वर्षातमा यो सडक लगभग बन्द नै हुन्छ । माथी उल्लेख भएका दुई वटा सडकहरू बाहेक महाभारत गाँउपालिका अन्य सडकहरू कच्ची/धुले र गोरेटो स्तरका छन् । यस्ता सडकहरूको कुल लम्बाई करिब २५० किमि रहेको छ । गाँउपालिकाका प्राय सबैजसो वडाकेन्द्रहरू यस्तै कच्ची र धुले सडकहरूले जोडेका छन् । वडा केन्द्रहरू जोडने स्थानीय सडकहरूमा हिउदमा जीप, साना ट्रक, भेन, मोटरसाईकल आदि जस्ता सवारी साधनहरू चलेपनि वर्षातको समयमा यी सडकहरू पूर्णतया बन्द नै हुन्छन ।

गाँउपालिकाको केन्द्र देवीटारबाट प्रत्येक दिन बिहान सार्वजनिक बसहरू काभ्रेको वनेपा र राजधानी काठमाण्डौ जाने गर्दछन । तर वर्षातको समयमा सार्वजनिक बसहरू बन्द हुने गर्दछन । जीप, साना ट्रक, भेन, मोटरसाईकल आदि यस गाँउपालिकाका मुख्य सवारी साधनहरू हुन । गाँउपालिकाको सडकहरूको विवरण तालिका १० मा प्रस्तुत गरिएको छ:

तालिका १०: सडकको विवरण

क्र.स.	सडकको नाम	दुरी (किमि)	हालको अवस्था	कैफियत
१	चारकिल्ला-चौरिक-देविटार	१३	कच्ची	२ किमि ट्रयाक खोल्न बाँकी
२	देविटार-महाभारत-चौरी गातावेसी-करिवाजोर खोला-स्यालझन्डि सडक	१८	कच्ची	८ किमि ट्रयाक खोल्न बाँकी
३	सोला भन्ज्याङ-सिम्ले-रातामाटे-स्याप्लेडाँडा वडा कार्यालय	१३	कच्ची	
४	घिडिङ डाँडा-घट्टेपालुङ-फेदी-चौकी डाँडा	१३	कच्ची	
५	चौतारा-बासवाती बहरे मरिन		कच्ची	
६	पान्ले सोला भन्ज्याङ-ठुटे आप-सिग्देल वेसी	१०	कच्ची	
७	बाह्रबिसे दोबाटो-डाँडुखोला-मजुवा चौकी	५	कच्ची	
८	चारकिल्ला-गुरासे-मन्त्रीडाँडा-मलडाँडा-गौगते चौकी	४	कच्ची	
९	सोल भन्ज्याङ तार्ने सिम्ले सडक	४	कच्ची	
१०	ठूलो पोखरा-आकुरा सोली-घोप्टे देविटार	९	कच्ची	
११	आरुवारे-फिरिम-ठुटेआप सडक	५.५	कच्ची	
१२	देविटार-मगर गाँउ-आलेवासपुर सडक	१३	कच्ची	
१३	मानेडाँडा-कालिमाटी-बिसाउने डाँडा-वेतनी	५	कच्ची	
१४	वेतनी-गैरीटोल-आहालेवास	६	कच्ची	
१५	भुमेचुली-चारकिल्ला-देवीटार-घर्तीछाप-गोकुले- छोरेसोहन-फापरवारी	५०	कच्ची	
१६	बुदारवाती-सरदुङ-महादेवटार-तिनखुई	१५	कच्ची	
१७	ताराखसे-टोके-मैनाडाडा	२२	कच्ची	
१८	मेलुङ डाडे-चुहाडी-सानो पोखरा-ठूलो पोखरा	१४	कच्ची	
१९	राङ्चा-उज्याउने-गतटार-गातवेसी-दुरेआप धाप	२८	कच्ची	
	कुल	२४८		

स्रोत: स्थलगत सर्भेक्षण, २०७८

२.७ भू-उपयोग

गाँउपालिकाको विद्यमान भू-उपयोगलाई हेर्दा कुल क्षेत्रफलको सबैभन्दा बढी ७४.४७% भूभाग वन क्षेत्रले ढाकेको छ भने कृषि क्षेत्रले १८.७७% भूभाग ओगटेको छ । त्यसैगरी घाँसे क्षेत्र २.५८%, वालुवा क्षेत्र १.८९% र झाँडी क्षेत्र १.३४% रहेको छ । गाँउपालिकाको विद्यमान भू-उपयोगलाई तालिका ११ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ११: विद्यमान भू-उपयोग

क्र.स.	भू-उपयोग प्रकार	क्षेत्रफल (वर्ग किमि)	प्रतिशत
१	बाँझो क्षेत्र	०.२३	०.१२
२	मुख्य वस्ती क्षेत्र	०.०१	०.०१
३	कृषि क्षेत्र	३४.९०	१८.७७
४	चट्टानी क्षेत्र	०.८३	०.४५
५	वन क्षेत्र	१३८.५०	७४.४७
६	घाँसे क्षेत्र	४.८०	२.५८
७	वालुवा क्षेत्र	३.५१	१.८९
८	झाँडी क्षेत्र	२.४९	१.३४
९	नदि तथा खोलानाला क्षेत्र	०.७०	०.३८
कुल		१८५.९७	१००.

श्रोत: स्थलगत सर्भेक्षण २०७८, गुगल फोटो र जीआईएस नक्शाङ्कन २०७८

२.८ गाँउपालिकाको स्रोत परिचालनको अवस्था

स्थानीय तहको पुनर्संरचना पश्चात २०७३ सालमा गठन भएको महाभारत गाँउपालिका भर्खर संस्थागत हुन लागेको स्थानीय तह हो। हालसम्म राष्ट्रिय राजमार्गसंग पहुँच नभएको, ग्रामीण परिवेश भएको, विकट पहाडी भूगोल र व्यापारिक तथा आर्थिक गतिविधिहरू अत्यन्तै सिमित भएकोले यस गाँउपालिकाको आम्दानीका आन्तरिक स्रोतहरू अत्यन्त न्यून छन्। आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को वार्षिक आयलाई हेर्दा गाँउपालिकाक आन्तरिक आय कुल आयको केवल १.२८% मात्र छ। गाँउपालिकाको आन्तरिक आयको स्रोतहरूमा बहाल कर, वडा कार्यालयहरूबाट प्राप्त राजश्व र गाँउपालिकाले संकलन गरेको प्रशासनिक शुल्क मात्र देखिन्छ। घर बहाल कर आर्थिक वर्ष २०७६/७७ बाट मात्र शुरु गरिएको छ र यो अत्यन्त न्यून (रु. २३९२०) छ। यसबाट के देखिन्छ भने गाँउपालिका पूर्णतया संघ र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने शसर्त र निशर्त अनुदानमा निर्भर छ। आम्दानीको मुख्य स्रोत मालपोत र सम्पत्ति कर दुबै संकलन भएको देखिन्छ तर संकलित रकम अत्यन्त न्यून रहेको छ। घरजग्गा बहाल करतर्फ न्यून असुली देखिएको छ। जडीबुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर तथा मनोरंजन कर सम्भावना न्यून रहेको छ। व्यवसाय कर हालसम्म संकलन हुन सकेको छैन। बहाल बिटौरीको शुल्कको संभावना भएतापनि यसतर्फ प्रयास भएको छैन। सरकारी सम्पत्ति (जेसीबी, प्रोजेक्टर) को बहाल लगाउन सकिने भएपनि हालसम्म सो शिर्षकबाट आय संकलन भएको छैन। समग्रमा जम्मा १४ वटा शीर्षकहरू मध्ये हाल ५ वटा शीर्षकहरूबाट मात्र संकलन भइरहेको छ तथापि राजस्व प्रशासन सुधार गरी थप शीर्षकहरूबाट आय संकलन गर्ने सम्भावना देखिन्छ।

२.९ गाँउपालिकाको संस्थागत क्षमता

नेपालको संविधान बमोजिम प्रदेश र स्थानीय तहहरू निर्माण भएपछि उक्त निकायहरूबाट सेवा प्रवाह जनस्तरसम्म चुस्त, सहजता र प्रभावकारी रूपमा पुऱ्याउन जनशक्ति व्यवस्थापनका लागि कर्मचारी समायोजन ऐन २०७४ बमोजिम राज्यबाट जारी विभिन्न ऐन कानुनको परिधि भित्र रही स्थायी रूपमा सेवा प्रवेश गरेका निजामती सेवा र स्थानीय सेवाका कर्मचारीहरूलाई समायोजन गर्ने प्रयोजनार्थ संघीय मामिला

तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयबाट प्राप्त संगठन संरचनाका आधारमा समायोजन भएका कर्मचारीहरू र विभिन्न सेवाहरू संचालनार्थ गाँउपालिका आफैले करार सेवामा व्यवस्थापन गरेका कर्मचारीहरू यस गाँउपालिकाको जनशक्तिको रूपमा रहेका छन् । स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ को परिच्छेद ११ दफा ८३ मा कर्मचारीहरू समायोजन पश्चात स्थानीय तहहरूले आफ्नो कार्यवोझ, राजश्व क्षमता, खर्चको आकार, स्थानीय आवश्यकता र विशिष्टता समेतलाई ध्यानमा राखी संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षणका आधारमा विषयगत शाखा वा महाशाखा रहेको संगठन संरचना कायम गर्नु पर्ने व्यवस्था रहेको छ । स्थानीय तहको प्रशासकीय प्रमुखको रूपमा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत रहने, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतको नियुक्ति कानूनले तोके बमोजिम हुने र कानूनले नियुक्ति नभएसम्मका लागि नेपाल सरकारले निजामती सेवाको कुनै अधिकृत कर्मचारीलाई प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतको रूपमा काम गर्न खटाउने व्यवस्था स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ को दफा ८४ मा व्यवस्था गरिएको छ । यसको अतिरिक्त अन्य कर्मचारीहरू तहगत प्रणालीमा रहने व्यवस्था गरिएको छ । तर महाभारत गाँउपालिकामा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतहरू आउन नचाहने र आएपनि छोटो छोटो समयमा सरुवा भएर जाने भएकोले हाल छैठी तहको सिनियर अहेबलाई प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतको जिम्मेवारी दिई गाँउपालिकाको प्रशासन संचालन हुँदै आईरहेको छ । गाँउपालिकामा अहिले पनि आर्थिक र राजश्व प्रशासन हेर्ने कर्मचारीहरूको अभाव रहेको छ भने कृषि सेवामा पनि जेटिएहरू मात्र रहेको अवस्था छ । हाल यस गाँउपालिकामा अधिकृत स्तर छैठौं तहका ७ जना, पाँचौं तहका ७ जना, चौथो तहका २० जना, सहायक स्तरका ९ जना र श्रेणी विहिन कार्यालय सहयोगीहरू ३ जना गरी कुल ४६ जना कर्मचारीहरू छन् । गाँउपालिकामा हाल कार्यरत जनशक्तिको विवरण तालिका १२ प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका १२: गाँउपालिकामा हाल कार्यरत जनशक्तिको विवरण

क्र.स.	सेवा समुह	कर्मचारीको श्रेणी					
		छैठौं	पाँचौं	चौथो	सहायक	अन्य	जम्मा
१	सिनियर अहेब (प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत)	१	-	-	-	-	१
२	प्रशासन	२	३	५			१०
३	लेखा प्रशासन	१	१	-	-	-	२
४	शिक्षा प्रशासन	१	१	-	-	-	२
५	ईन्जिनियरिंग	१	१	४	-	-	६
७	स्वास्थ्य सेवा	-	-	१	-	-	१
८	कम्प्युटर प्राविधिक	१	-	४	९	-	१४
९	कृषि सेवा (जेटिए)	-	-	६	-	-	६
१०	रोजगार संयोजक	-	१	-	-	-	१
११	कार्यालय सहयोगी	-	-	-	-	३	३
	जम्मा	७	७	२०	९	३	४६

स्रोत: महाभारत गाँउपालिका, २०७८

महाभारत गाँउपालिकाको वडा नं ६ मा गाँउपालिकाको आफ्नै कार्यालय भवन रहेको छ । प्रिफ्याबबाट निर्मित यो भवन अस्थाई प्रकृतिको रहेको छ । गाँउपालिकाको कार्यालय सामाग्रीहरु, फर्निचर, विद्युतिय सामाग्री र सवारी साधनहरुको विवरण तालिका १३ मा प्रस्तुत गरिएको छ:

तालिका १३: गाँउपालिकाको भौतिक सम्पतिको विवरण

क्र.स.	सामानको विवरण	संख्या	क्र.स.	सामानको विवरण	संख्या
१	स्टिल दराज	२५	११	भोल्टेज ब्याकअप	१
२	मोटरसाईकल	१५	१२	सोलार ब्याट्री	१
३	स्कुटर	१	१३	टेवल	२४
४	बोलेरो जिप	१	१४	कुर्सी	३१
५	ब्याक हो लोडर	१	१५	प्लाष्टिक कुर्सी	६०
६	स्काभेटर	१	१६	लेवल मेसिन	१
७	ल्यापटप	७	१७	सोफा सेट	९
८	डेस्कटप कम्प्युटर	७	१८	टि टेवल	३
९	प्रिन्टर	१५	१९	ईन्भर्टर ब्याट्री	१
१०	फ्यान	१०	२०	स्टिल कुर्सी	३

स्रोत: महाभारत गाँउपालिका, २०७८

२.१० गाँउपालिकाको विकासको समीक्षा

राजधानी काठमाण्डौ उपत्यकासंग जोडिएको काभ्रेपलान्चोक जिल्लाको गाँउपालिका भएतापनि महाभारत गाँउपालिका विकासको दृष्टिकोणले निक्कै पछाडी परेको स्थानीय तह हो । जिल्लाको सदरमुकाम धुलिखेलसम्म पुग्ने भरपर्दो स्थाई सडक समेत नभएकोले स्थानीयवासीहरु बर्षातको समयमा २ दिनसम्म हिडेरै विपि राजमार्गमा अवस्थित भकुण्डेवंसी, मंगलटार, रोशी जस्ता बजारहरु पुगेर यातायात समात्नु पर्ने बाध्यता छ । गाँउपालिकाका सबै वडाहरुमा न्यूनतम पनि प्राथमिक स्तरको विद्यालयहरु रहेकोले प्राथमिक शिक्षामा पहुँच पुगेको देखिन्छ तर भौगोलिक विकटता र सडकको अभावले गर्दा स्थानीय वालाबालिकाहरु विद्यालयसम्म पुग्न अहिले पनि घण्टौं हिडनुपरेको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ का अनुसार गाँउपालिकाको साक्षरता ५७.४४% छ जुन राष्ट्रिय सारक्षरता भन्दा करिब १०% कम हो । आधारभूत तहको खुद विद्यार्थी भर्ना दर ९७.३१ छ जसमा छात्राको खुद भर्ना दर ९८.८६ र छात्रको खुद भर्ना दर ९५.९७ छ जुन माध्यमिक तहमा आईपुग्दा घटेर खुद भर्ना दर ५०.३३% छ । जसले गाँउपालिकाको समग्र शिक्षाको स्तर र तहलाई दर्शाउदछ । स्वास्थ्य सेवाको कुरा गर्दा गाँउपालिकाका प्राथमिक स्तरका स्वास्थ्य चौकीहरु मात्र छन । उक्त चौकीहरुमा डाक्टर अभाव र ल्याव सेवा नभएकोले अलिक गम्भिर प्रकारको रोगको लागि सबैभन्दा नजिकैको धुलिखेल अस्पताल जानु पर्ने बाध्यता छ जुन बर्षातको समयमा निक्कै कठिन र कष्टकर हुने गर्दछ । यस स्थानीय तहमा पूर्ण खोप प्राप्त १ बर्ष मुनिको बालबालिका ८७.९% मात्र रहेको छ । झाडापखाला, निमोनिया, क्षयरोग यस गाँउपालिकाका प्रमुख रोगहरु हुन ।

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को तथ्याङ्क अनुसार गाँउपालिकामा धाराको पानीको पहुँच ८४.५% घरधुरीमा मात्र पुगेको छ भने केवल ६६% घरधुरीमा मात्र शौचालय रहेको छ । तर गाँउपालिका हाल खल्ला दिशामुक्त घोषणा भैसकेको छ र शौचालयको पहुँचमा व्यापक सुधार भएको अवस्था छ । गाँउपालिकामा जमीन र

घरमा महिलाको स्वामित्तलाई हेर्दा जमीनमा ६.८७% र घरमा ३.२% मात्र महिलाको स्वामित्त देखिन्छ । त्यसैगरी महिला घरमुली भएको परिवार १२.६% र पुरुष घरमुली भएको परिवार ८७.३९% रहेको छ । खाना पकाउनको लागि काठ/दाउरा ईन्धनको मुख्य स्रोत (९८.५%) हो भने करिब ६५% घरधुरीहरु बत्ती बाल्नको लागि बिजुलीको प्रयोग गर्दछन । यस गाँउपालिकामा रेडियो, टेलिभिजन, कम्प्युटर, टेलिफोन, मोटरसाईकल आदि जस्ता आधुनिक घरयासी सामानहरु नभएका घरधुरीहरु अहिले पनि ३५% छ । भौगोलिक विकटता, सडक तथा यातायातको अभाव र चेतनाको कमी जस्ता कारणहरुले गर्दा २१.२२% स्थानीय समुदाय गाँउपालिकामा रहेका सुविधाहरु बाट समेत बन्चित रहेका छन । निक्कै विकट गाँउपालिका भएकोले पालिकाभित्र हालसम्मपनि रोजगारमुलक कुनैपनि प्रकारका ठूला उद्योगहरुको विकास हुन सकेको छैन । कृषि र पशुपालन नै यस गाँउपालिकाको मुख्य आर्थिक क्षेत्र हो । तर कफि बाहेक अन्य कृषि वालिको लागि यहाँ पकेट क्षेत्रहरुको विकास हुन सकेको छैन । कृषकहरुले सहूलियत ऋण, तालिम, कृषि उपकरण, बिउ र मल समेत सहज रुपमा प्राप्त गर्न सकेका छैनन । गाँउपालिका भित्र लघु तथा घरेलु स्तरका स-साना २६८ वटा आर्थिक एकाईहरु रहेका छन जसले कुल ६७३ वटा रोजगार प्रदान गरेको छ ।

मानव विकासको सूचाङ्कहरुमा हेर्दा समेत महाभारत गाँउपालिका निक्कै कमजोर देखिन्छ । महाभारत गाँउपालिकाको समग्र मानव सूचाङ्क ०.४३६ छ भने काभ्रेपलान्चोक जिल्लाको सदरमुकाम धुलिखेल नगरपालिकाको समग्र मानव सूचाङ्क ०.५७२ रहेको छ । महाभारत गाँउपालिकाको विकासका अन्य सूचकहरुलाई जिल्ला सदरमुका धुलिखेलसंग तुलना गरेर हेर्दा समेत विकासको सूचकहरुमा यो गाँउपालिका अत्यन्त पछाडी रहेको छ । महाभारत गाँउपालिकामा मानिसहरुको सरदर आयु ६८.३६ वर्ष (धुलिखेल ६९.८८ वर्ष), विद्यालय रहने औसत अवधि २.७४ वर्ष (धुलिखेल ५.५८ वर्ष) र शैक्षिक सूचाङ्क ०.२९३ (धुलिखेल ०.५१६) छ ।

२.११ चुनौती तथा अवसर

महाभारत गाँउपालिकाको वस्तुगत विवरण तयार पश्चात सोही विवरणहरुको आधारमा योजना तर्जुमा टोलीले विकासका चुनौती तथा अवसरहरुको पहिचान गरेको छ । संघीय राजधानी काठमाण्डौसंग नजिकै रहेको जिल्लामा अवस्थित भएतापनि भौगोलिक विकटता लगायत भौतिक र सामाजिक आर्थिक पूर्वाधारहरुको कमीले गर्दा यो गाँउपालिका विकासमा निक्कै पछी परेको छ । यस गाँउपालिकामा रहेका प्राकृतिक सम्पदा र कृषि उपजहरु राजधानी काठमाण्डौमा बिक्री गरेर राम्रो आमदानी गर्न सकिने संभावना रहेको छ । कृषि, पशुपालन, तरकारी तथा फलफुल खेती आदिमा स्थानीयवासीहरुलाई सहभागी गराई व्यवसायीकरण गर्ने सकिने देखिन्छ । भौतिक पूर्वाधारहरुको निक्कै अभाव रहेको छ । गाँउपालिका पूर्ण रुपमा ग्रामिण परिवेशको भएकोले आयमूलक रोजगारीको विस्तार अपेक्षित रुपमा हुन सकिरहेको छैन । महाभारत गाँउपालिकाको यस आवधिक विकास योजनाले यी सबै चुनौतीहरुको सम्बोधन गर्ने प्रयास गरेको छ ।

महाभारत गाँउपालिका वा यस क्षेत्रको आर्थिक, सामाजिक, साँस्कृतिक, राजनीतिक विकासबाट काभ्रेपलान्चोक जिल्लाको दक्षिणी क्षेत्रमा बसोवास गर्ने झण्डै ५० हजार जनसमुदायले फाइदा लिन सक्ने देखिन्छ । आवधिक विकास योजना तर्जुमा गर्ने विभिन्न चरणहरुमा गाँउपालिकाको यीनै विकासका प्रमुख संभावना, अवसर, समस्या तथा चुनौतिहरुको घनिभुत रुपमा छलफल तथा विश्लेषण गरी आवधिक विकास योजनालाई मुर्त रुप दिईएको छ । यसप्रकार गाँउपालिका क्षेत्रको समष्टिगत विकासमा देखिएका

सम्भावनाहरू, चुनौतिहरू, अवसर र समस्याहरूको छलफल गरी आएका निचोडहरूको छोटकरीमा देहाय वमोजिम प्रस्तुत गरिएको छ ।

२.११.१ विकासका अवसरहरू

सहभागितात्मक रूपमा गाउँका सम्पूर्ण सरोकार वर्ग, निकाय तथा संघ सस्थाको सहभागितामा भएको छलफल, विगतका प्रयास र उपलब्धिहरूको समीक्षा तथा वस्तुस्थिति विवरणबाट पहिचान भएका गाउँ विकासका अवसरहरूलाई देहाय वमोजिम प्रस्तुत गरिएको छ । यी अवसरहरू गाउँको सामान्यरूपमा प्रस्तुत गरिएको अवधारणा मात्र हुन यसको अलावा थप नयाँ अवसर पनि हुन सक्दछन त्यसलाई पनि यस आवधिक विकास योजनाले अवसरको रूपमा लिन कुनै बाधा पार्ने छैन ।

क) कृषिमा उन्नत प्रविधिको प्रयोग

यस गाउँपालिका खाद्य उत्पादनको लागि त्यति धेरै सम्भावना नभएतापनि कृषिका अन्य उत्पादनको व्यवसायीकरण तथा बजारीकरणबाट गाउँको विकासमा फड्को मार्न संभव छ । सूचना तथा संचार प्रविधिमा आएको आमूल परिवर्तनसँग कृषि प्रविधि उपयोग गरी गाउँको आर्थिक विकासको गतिलाई तिब्रता दिन सकिन्छ । खास गरी गाउँमा बढी सम्भावनाको रूपमा देखिएको कफि, जडिबुटी, तरकारी, आलु लगायतको उत्पादनलाई यससँग जोडन सकिन्छ ।

ख) दक्ष जनशक्ति उत्पादन र परिचालन

यस गाउँपालिकामा प्राविधिक र व्यावहारिक शिक्षा, परामर्श र अवसरको अभावका कारण गाउँका उत्पादनशिल जनशक्ती विशेष गरी ठूलो संख्यामा युवाहरू विदेश तथा शहर पलायन हुने गरेका छन । यसका साथै देश तथा बाह्य बजारमा प्राविधिक सीपयुक्त मानव संसाधनको अत्यधिक माग रहेको छ । फलस्वरुव यस गाउँपालिकामा कार्यरत सरकारी, गैर सरकारी र नीजि क्षेत्रको लगानी तथा साझेदारीमा गाउँका मानविय शक्तिलाई दक्ष र शिपयुक्त बनाउन सकिने अवसर गाउँपालिकाको लागि रहेको छ ।

ग) धार्मिक तथा ऐतिहासिक स्थलहरू हुनु

महाभारत गाउँपालिका जिल्लाको दक्षिणको ढोकाको रूपमा अवस्थित रहेकोले यसलाई थप नयाँ अवसरको रूपमा लिन सकिन्छ जहाँ पर्यटन व्यवसाय लगायत थुप्रै नया आर्थिक गतिविधिहरू संचालन गर्न सकिन्छ । यस गाउँपालिकामा उत्पादीत जडिबुटी, फलफुल लगायत अन्य नगदे वालीको बजारीकरण गर्न हाल निर्माणाधिन पिडगथली-राजवास-चारकिल्ला-तिनखुट्टे-देवीटार मार्गलाई एक अवसरको रूपमा लिन सकिन्छ ।

घ) लघुजलविद्युतको प्रशस्त संभावना

गाउँपालिकामा प्रशस्त खोलानाल रहेकोले लघु-जलविद्युतको प्रशस्त संभावना छ । लघु-जलविद्युतको माध्यमबाट गाँउमा लघु, घरेलु र साना उद्योगहरूको विकास हुन सक्ने प्रचुर संभावना छ । जसबाट गाँउमा रोजगारी तथा आर्थिक विकासका नयाँ अवसरहरू खुल्ने छन ।

ड) संस्थागत क्षमता तथा सुशासन अभिवृद्धि

प्रभावकारी विकास प्रक्रियामा संस्थागत विकास, श्रोत परिचालन तथा सुशासन प्रमुख माध्यमको रूपमा रहेको हुन्छ । नेपालको समग्र विकास प्रक्रियामा जस्तै यस गाउँपालिकाको विकास प्रक्रियामा संस्थागत विकास श्रोत परिचालन र सुशासन सम्बन्धि समस्याहरू विद्यमान रहेका छन् । फलस्वरूप विकास कार्यहरू परिमाणमुखी र प्रभावकारी हुन सकेका छैनन् । यस सम्बन्धी उपलब्ध संवैधानिक तथा कानूनी व्यवस्था, औजार तथा रणनीतिहरूको राजनीतिक, प्रशासनिक र नागरिकस्तरबाट समेत परिपालना गर्न सके गाउँ विकासको अवधारणा अनुसार विकास कार्यलाई दिशानिर्देश गरी अपेक्षित परिणाम तथा प्रभावकारीता हासिल गर्न संभव हुनेछ ।

२.११.२ विकासका प्रमुख सम्भावनाहरू

पहाडी भूभाग, बाह्य वसाइसराइ तथा विकट भौगोलिक वनावटको कारणले महाभारत गाउँपालिका वा यस क्षेत्रमा खाद्यवालीको सम्भावना भने धेरै नै न्यून देखिन्छ । स्थान विशेषत केही क्षेत्रमा जिविकोपार्जनको लागि खाद्य वालीको उत्पादन हुने सम्भावना रहेतापनि समग्र गाउँपालिका क्षेत्रमा खाद्यान्न वाली उत्पादनलाई व्यवसायिकता दिन भने कठिन नै देखिन्छ । यसको अलावा गाउँमा कफि, फलफुल तथा जडिबुटी उत्पादन र पशुपालनको भने प्रयाप्त सम्भावना छ । साथै यस गाउँपालिका भएर विभिन्न खोलानाहरू बहने हुँदा लघुजलविद्युतबाट प्रशस्त फाइदा लिन सकिने देखिन्छ । गाउँमा विकासको सम्भावनालाई देहाय वमोजिम विशिष्टिकरण गर्न सकिन्छ ।

क) परम्परागत सिप र प्रविधिको विकास तथा विस्तार

तुलनात्मक रूपमा जिल्लाको विकट स्थानमा अवस्थित गाउँपालिका भएकोले स्थानीय सिप र प्रविधिको विकास तथा विस्तार गर्न सकेमा गाउँ विकासमा योगदान हुने देखिन्छ । गाउँपालिका क्षेत्रको जातजाती, भाषा, धर्म, सँस्कृति र भौगोलिक क्षेत्र अनुसार स्थानीयबासीहरूमा स्थानीय तथा परम्परागत ज्ञान, सीप, र प्रविधिहरू प्रचलनमा रहेको पाइन्छ । उक्त ज्ञान, सीप र प्रविधिहरू समयानुसार परिमार्जन हुँदै समेत आएका छन् । त्यसैगरी कृषि, व्यवसाय, वन, शिक्षा तथा स्वास्थ्य जस्ता क्षेत्रमा विभिन्न निकायहरूबाट नागरिकहरूमा ज्ञान तथा सीपको हस्तान्तरण हुँदै आएको छ । उक्त सीप तथा प्रविधि हस्तान्तरण कार्यक्रमबाट वस्तु तथा सेवा उत्पादन गर्ने वातावरण निर्माण भएको छ । हाल गाउँपालिका क्षेत्रमा सडक पूर्वाधार, यातायात, संचार सेवा र सुविधा तथा सूचना प्रविधि विकासको शुरुवात भएकोले स्थानीय तथा परम्परागत ज्ञान, सीप र प्रविधि परिचालन र वृद्धि समेतमा सहयोग पुग्ने देखिन्छ ।

ख) पशुपालन

गाई, भैसी र बाख्रापालनको लागि उपयुक्त हावापानी भएकोले यस्ता क्षेत्रमा विविध पशुपालनको सम्भावना रहेको देखिन्छ । पशु पालनको लागि सम्भाव्य देखिएता पनि गाउँका किसानहरू अझै त्यसतर्फ व्यवसायिक रूपमा भने परिचालित हुन सकेको अवस्था भने देखिदैन । महाभारत गाउँपालिकामा पशुपालनको विकासको लागि पकेट क्षेत्र बनाई सोही वमोजिम कार्यक्रम संचालन गर्न सकेमा थप आर्थिक अभिवृद्धि हुने देखिन्छ ।

ग) लघु जलविद्युतको विकास

यस गाउँपालिका रहेका खोलानालाहरुबाट प्रशस्त मात्रामा लघु जलविद्युत् निकाल्न सकिने प्रबल सम्भावना रहेको हुँदा यसको उत्पादन पश्चात गाउँमा थप नया रोजगारी र आर्थिक विकासका नयाँ क्षेत्रहरुको ढोका खुल्न सक्ने देखिन्छ । यसको विकासबाट गाउँमा विद्युत्को उत्पादन भै स्थानिय स्तरका लघु, घरेलु र साना उद्योगहरु समेत विकास हुने भएकोले रोजगारीका नयाँ अवसरहरु समेत प्राप्त हुने र गाँउपालिकालाई राजश्वका नयाँ स्रोतहरु हुने संभावना छ ।

घ) जडिबुटिको बिकास

महाभारत गाउँपालिकामा जडिबुटीलाई व्यवसायीकरण गर्न सकिएमा गाउँवासीको आर्थिक विकासमा मनग्य फाइदा लिन सकिने अवस्था छ । जडिबुटी उत्पादनको लागि हावापानी अनुकूल भएकोले गाउँपालिकाका विभिन्न स्थानमा जडिबुटी उत्पादनलाई अभियानको रुपमा लैजान सकेमा यसले स्थानीयवासीको आयआर्जनमा उल्लेखनिय रुपमा टेवा दिन सक्ने देखिन्छ ।

ङ) प्राविधिक जनशक्तिको विकास तथा परिचालन

अल्पकालिन तथा मध्यकालिन तालिमका माध्यमबाट गाउँका युवा जनशक्तिलाई थप ज्ञान र सिप दिलाउन सकिएमा यस गाउँपालिकामा आवश्यक पर्ने दक्ष जनशक्तिको परिपूर्ति भई गाउँको आर्थिक विकासमा थप योगदान पुग्ने देखिन्छ । यसबाट गाउँमा हुने आर्थिक कारोवारमा वृद्धि भई विभिन्न क्षेत्रसँग सम्बन्धित आर्थिक गतिविधिहरु बढ्ने सम्भावना देखिन्छ ।

च) बैंक तथा सहकारी विकास

अनौपचारिक क्षेत्रबाट समुह, उपसमुह संचालन भएतापनि बैंकिङ तथा अन्य वित्तिय संस्थाको विकास भने यस पालिकामा अझैसम्म हुन सकेको छैन । तसर्थ सहकारी तथा वैकिङ्ग क्षेत्रको विकास र विस्तार गरी गाउँपालिकाबासीलाई स्थानीय स्तरमानै यस्ता सेवा दिनुपर्ने आवश्यकता रहेको छ । छरिएर रहेको पूँजिलाई सहकारी र वैकिङ्गको माध्यमबाट एकीकृत गरी लघु तथा घरेलु उद्योगहरुमा परिचालन गर्न सकिने प्रशस्त संभावना छ । विभिन्न किसिमका आर्थिक तथा सामाजिक र पूर्वाधार विकास सम्बन्धी कार्यहरुको वृद्धि र विकासले वैकिङ्ग तथा सहकारी विकासको संभावनामा वृद्धि गरेको छ । गाउँमा बढदै गएको यस्ता विकासको गतिविधिले वैकिङ तथा सहकारी विकासमा अभिवृद्धि हुने आशा लिन सकिन्छ ।

छ) वन व्यवस्थापन मार्फत वातावरण सेवा भुक्तानी

गाउँको अधिकांश भूभाग वन जंगलले ढाकेको यस गाउँपालिकामा वनको वैज्ञानिक तथा दिगो वन व्यवस्थापन गरी वनमा आश्रित उपभोक्ता तथा समुदायलाई यसको उपयोग गर्ने संस्था तथा कम्पनी र राज्यले कार्वन रिक्वेष्टेशन तथा संचिती गरी श्रोत तथा वातावरण संरक्षणमा योगदान गरे वापत वातावरणीय सेवा भुक्तानीको प्रशस्त संभावना देखिन्छ । यसको अलावा गाउँमा प्रशस्त मात्रामा जडिबुटीको सम्भावना रहेको हुँदा त्यसको विकास र विस्तार गरी गाउँबासीको आर्थिक उपार्जन गर्न सक्ने सम्भावना देखिन्छ ।

ज) पर्यटकिय क्षेत्रको विकास र विस्तार

गाउँपालिकाका विभिन्न स्थानमा रहेका धार्मिक तथा पर्यटकिय संभावना बोकेका स्थानहरूमा पर्यटन पूर्वाधार विकास गरी त्यसबाट गाउँवासीको स्थानीय स्तरमा नै रोजगारी वृद्धि हुने प्रबल सम्भावना रहेको पाइन्छ ।

२.११.३ विकासका प्रमुख समस्याहरू

यस गाँउपालिकाको सम्पूर्ण भूभाग पहाडी क्षेत्रमा पर्ने हुनाले देशका अन्य पहाडी क्षेत्रको विकासका धेरैजसो समस्या तथा सबालहरू मिल्दाजुल्दा रहेका छन् । यो गाँउपालिका आर्थिक तथा सामाजिक विकास लगायत लघु तथा घरेलु उद्योग, संस्थागत विकास, स्थानीय शासन र उत्तरदायित्व जस्ता विभिन्न क्षेत्रमा विविध समस्याहरूबाट गुज्रिएका छन् । गाँउपालिकाका विगतका प्रयास र उपलब्धीहरू एवं वस्तुस्थिति विवरण तथा सहभागितात्मक छलफलबाट पहिचान गरिएका समस्याहरूलाई बुँदागत रूपमा संक्षिप्त रूपमा तल प्रस्तुत तथा विश्लेषण गरिएको छ ।

क) गरिबी, बरोजगारी र असमानता

अझै पनि गाँउपालिकाका उल्लेखनीय जनसंख्या गरिबको रेखामुनि रहेका छन् । साथै गाँउमा सामाजिक, आर्थिक र भौतिक पूर्वाधार विकास कार्यक्रमहरूको अपर्याप्तता, परिणाममुखी तथा प्रभावकारिताको कमीको कारण गाँउमा आर्थिक तथा सामाजिक विकास खासै हुन सकेको छैन । बेरोजगारीको समस्याले वैदेशिक रोजगारमा जाने तथा शहरतर्फ (काठमाण्डौ) पलायन हुनेको संख्या पनि उल्लेखनीय रूपमा रहेको छ । फलस्वरूप उत्पादनशील मानव संसाधन विशेष गरी युवाशक्ती विदेश र सहर पलायन हुने क्रम बढ्दो रूपमा रहेको छ । यसैगरी लैङ्गिक, वर्गीय, जातीय तथा क्षेत्रीय असमानता पनि विद्यमान छ । आम नागरिक विशेष गरी लक्षित वर्गको पहुँच र अवसरमा कमी र शक्तिकेन्द्र केन्द्रित शासनको परिणामस्वरूप असमानतामा कमी आउन सकेको छैन । गाँउको रणनीतिक योजना र कार्यक्रमको कमीका कारण रोजगारीको अवसरमा पनि गाँउवासीको पहुँचमा कम रहेको देखिन्छ । जसअनुसार गाँउको समग्र विकासमा समयसापेक्ष रूपमा खासै सुधार भएको पाइदैन ।

ख) सेवा सुविधामा न्यून पहुँच र उपलब्धता

गाँउपालिकाको भौगोलिक अवस्थिति, विकटता, सामाजिक, आर्थिक तथा भौतिक पूर्वाधारहरूको न्यून उपलब्धता, संस्थागत विकास, श्रोत परिचालन र सुशासन अभिवृद्धिमा कमीका कारण विकास कार्यहरू परिणाममुखी र प्रभावकारी हुन सकेका छैनन् । फलस्वरूप गाँउका बासिन्दाहरूमा आधारभूत सेवा तथा सुविधाहरू समेत उपलब्ध हुन सकेको छैन । उपलब्ध सेवा सुविधामा पनि लक्षित वर्ग, क्षेत्र र समुदायका मानिसहरूको पहुँच पुग्न सकेको छैन ।

ग) उपलब्ध प्राकृतिक श्रोत र साधनको न्यून उपयोग

यो गाउँपालिका क्षेत्रमा वन, जलश्रोत तथा जैविक विविधता जस्ता नविकरणीय प्राकृतिक श्रोतहरू पर्याप्त रहनुका साथै अन्य प्राकृतिक श्रोतहरू समेतको प्रशस्त संभावना भएर पनि श्रोत साधन, प्राविधिक ज्ञान, सीप, क्षमता, उपयुक्त संस्थागत व्यवस्था, कार्यक्रम र लगानीको कमीका कारण उक्त श्रोतहरूमा उपलब्ध साधनहरूको परिचालन हुन सकेको छैन। यस सम्बन्धी उपलब्ध नीति नियम पनि व्यावहारिक रहेका छैनन् र उपलब्ध श्रोत, साधन र लगानी पर्याप्त रहेको छैन। कार्यक्रमहरू अपर्याप्त, कमजोर संस्थागत क्षमता र कार्य वातावरण समेत अनुकूल र भएका कार्यहरू समेत पारदर्शी, समावेशी र नतिजामूलक छैनन्।

घ) भू-उपयोग तथा दीर्घकालिन र व्यावहारिक योजनाको अभाव

उपलब्ध नीति, ऐन, नियम तथा निर्देशिकाका बाबजुद हालसम्म गाउँपालिका स्तरमा कुनै पनि रणनीति बन्न सकेको छैन। स्थानीय तहको भर्खर मात्रै गठन र संचालन भएकोले गाउँको लागि अति आवश्यक भू-उपयोग लगायत कुनै पनि दीर्घकालिन तथा रणनीतिक योजनाहरू तर्जुमा भएका छैनन्। स्वास्थ्य, शिक्षा, वन, विपद व्यवस्थापन तथा वातावरणीय क्षेत्रको राष्ट्रिय स्तरको रणनीतिहरू बनेका छैन तर गाउँ विशेष भएर योजनाहरू बनाइ कार्यान्वयन भएको अवस्था देखिदैन।

ङ) न्यून सामाजिक, आर्थिक तथा भौतिक पूर्वाधारको विकास

यस गाउँपालिकामा हालसालै छोएको मौसमी सडक यातायात वाहेक अन्य यातायातको व्यवस्था यहाँ छैन। हालैका दिनमा निर्माणाधिन रहेका सडकहरूको प्रगति पनि अपेक्षाकृत रूपमा अगाडि बढिरहेको अवस्था देखिदैन। भुक्तम्पबाट क्षति पुगेका सामुदायिक, सरकारी तथा निजी संरचनाहरूको निर्माण तथा पुर्ननिर्माणको काम अति सुस्त देखिन्छ। गाउँपालिकामा अत्यावश्यक स्वास्थ्य सेवाको अवस्था धेरै नै कमजोर छ। उपलब्ध सामान्य सेवा पनि नियमित, गुणस्तरीय र भरपर्दो छैन। शिक्षामा गुणस्तरीयता, व्यावहारिक तथा रोजगार उन्मुख बनाउने कुनै नीति तथा रणनीति देखिएको छैन। खानेपानी, सरसफाई, सिचाई तथा अन्य पूर्वाधारमा कमी र नियमित हुन सकेको छैन। उपलब्ध पूर्वाधारमा समेत सर्वसाधारणको पहुँच पुग्न सकेको छैन।

च) गाँउपालिकाको न्यून स्रोत परिचालन क्षमता

दुर्गम पहाडी भुभाग त्यसमा पनि कमजोर संस्थागत क्षमता, आवश्यक ज्ञान तथा सीप, भौतिक सुविधा र कार्य प्रक्रियाको कमीको कारण आन्तरिक श्रोतको परिचालन हुन सकेको छैन भने उपलब्ध अनुदान, श्रोत तथा साधन समेत परिणाममुखी र प्रभावकारी उपयोग हुन सकेको छैन। स्थानीय शासन साझेदार विशेष गरी लक्षित वर्ग तथा समुदायहरूको क्षमताको न्यूनताका कारण आन्तरिक तथा बाह्य श्रोत साधनको प्रभावकारी परिचालन हुन सकिरहेको छैन। संभाव्य श्रोतहरूको अध्ययन तथा खोजि, अनुमान तथा प्रक्षेपण, सम्बन्धित निकाय तथा पक्षसँग समन्वय, संविधानले व्यवस्था गरेका अधिकारमा आधारीत विषयहरूमा नीतिगत अड्चन तथा प्रयाप्त ऐन नियमहरू तयार गर्न सकिएको छैन तथा न्यून क्षमताका कारण प्रभावकारी रूपमा विकास आयोजनामा आन्तरिक, केन्द्र, बाह्य, निजी तथा सामुदायिक श्रोत तथा साधनको परिचालन हुन सकिरहेको छैन।

छ) कमजोर संस्थागत क्षमता तथा कार्यदक्षता

गाउँपालिकामा क्रियाशिल संघ सस्था तथा निजी क्षेत्रका साझेदारहरूको कमजोर संस्थागत क्षमता विकासले देशका अन्य पालिकाहरूमा जस्तै यस गाउँपालिकामा पनि उही समस्या भोग्नु परीराखेको अवस्था छ । गाउँपालिकाको योजनाबद्ध विकास गर्न दक्ष कर्मचारीहरूको अभाव रहेको देखिन्छ । देशमा विगतका लम्बिदो राजनीतिक संक्रमणकाल, राजनीतिक अस्थिरता र शान्ति सुरक्षा एवं भौतिक पूर्वाधार विकासको मन्द गतिका कारण यस गाउँपालिकामा अन्य विकट गाउँपालिकामा जस्तै प्रयाप्त सेवा तथा कार्य संचालन हुन सकेको छैन, फलस्वरुप यसबाट जनताले थुप्रै समस्या भोग्न परिराखेको अवस्था छ ।

ज) नयाँ पिढिको कृषि पेशाप्रति उदासिनता

यसै पनि विकट र भिरालो भूभाग त्यसमा पनि हालका दिनमा कृषि पेशा प्रति गाउँवासीको खास गरी युवा वर्गको झुकाव कम हुँदै जानुले गाउँपालिकाको आर्थिक विकासमा समस्याहरू देखा परिराखेको अवस्था सहजै अनुमान गर्न सकिन्छ । गाउँपालिका क्षेत्रमा खाद्यान्नको उल्लेखनीय रुपमा आयात हुने र अन्य थुप्रै कृषि वालीहरूको समेत आयात हुने हुँदा यसतर्फ गाउँपालिकाले विशेष ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ । खाद्यान्न वाली उत्पादनमा समस्या देखिएता पनि अन्य व्यावसायीक खेती तर्फ किसानको ध्यान जान सकिरहेको अवस्था पाईदैन जसले गर्दा युवा जमात वैदेशिक रोजगार वा शहर पलायन हुने गरेका छन ।

झ) भिरालो भूगोल तथा छरिएर रहेका वस्तिहरू

गाउँको भौगोलिक अवस्थिति तथा वनावटका कारण गाउँपालिकाका धेरैजसो गाउँ तथा वस्तीहरू छरिएर रहेका छन् तथा दुर्गम रहेका छन् । परिणामस्वरुप उक्त गाउँवस्तीहरूका सेवा तथा सुविधाको प्रवाह कठिन रहेकोछ, सेवा विस्तारका कार्यहरूमा लागत मूल्य अत्याधिक रहेको छ । तसर्थ छरिएर रहेका वस्तीहरूलाई एकत्रित गरी एकीकृत वस्ती विकासको योजना सहित विकास तथा सेवा प्रवाहका कार्यका लागि व्यवहारिक नीति, योजना, कार्यक्रमको अभाव रहेको छ ।

ञ) वसाइसराई र वैदेशिक रोजगारी

गाउँमा भएका आर्थिक तथा सामाजिक विकास एवं रोजगारी लगायतका कार्यक्रमको कमी र उचित वातावरणका कारण युवा वर्गहरूमा काठमाडौँ र विदेशमा जाने प्रवृत्तिमा बृद्धि भइरहेको छ । गाउँबाट उर्जाशिल युवाशक्ति रोजगारीका लागि शहर तथा विदेशिने क्रम बढ्नु समग्र विकासको एक प्रमुख समस्याको रुपमा देखिएको छ ।

२.११.४ विकासका चुनौतीहरू

गाउँ विकासका विगतका प्रयास र उपलब्धीहरू एवं वस्तुस्थिति विवरण तथा सहभागितात्मक छलफलबाट पहिचान गरिएका चुनौतिहरूलाई बुँदागत रुपमा संक्षिप्तमा तल प्रस्तुत तथा विश्लेषण गरिएको छ ।

क) समग्र विकासलाई सम्बोधन गर्ने अनुकूल नीति नियम नहुनु

गाउँको भौतिक, भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक र साँस्कृतिक विशेषता अनुकूल नीति, नियम र योजनाको अभाव रहेको छ। भएका नीति, नियम, व्यवस्था र योजनाहरू पनि व्यावहारिक र समय सापेक्ष देखिदैनन्। त्यसमा पनि जिल्लाको विकट महाभारत गाउँपालिका जस्ता क्षेत्रको लागि आवश्यक पर्ने उपयुक्त नीति नियमको खाँचो रहेको छ।

ख) जलवायु परिवर्तनको प्रभाव बढ्नु

कार्वन लगायत ग्रिनहाउस ग्यासहरूको बढ्दो उत्सर्गनको कारण विश्व तापमानमा बृद्धि भएको छ र यसबाट विशेष गरी विकासोन्मुख तथा अल्पविकसिक देश त्यसमा पनि ग्रामीण जनताको जनजीविका, श्रोत र साधनमा नकारात्मक प्रभाव परिरहेको छ। समयमा वर्षा नहुनु, लामो समय खडेरी हुनु, अतिवृष्टि, खण्डबृष्टि तथा अनावृष्टि हुनु, गर्मी तथा जाडोमा बृद्धि हुनु, तापक्रम बढ्नु, वनस्पतिको जीवनचक्रमा बदलाव देखिनु, कृषि तथा वनबालीमा रोगकिराको प्रकोपमा बृद्धि हुनु जस्ता जलवायु परिवर्तनका लक्षणहरू देखिन थालेको छ। यस पालिका क्षेत्रका विभिन्न स्थानमा भू-क्षय तथा पहिरो जस्ता प्रकोपजन्य समस्या घटाउन अनुकूलन योजनाहरू तर्जुमा र लागू हुन सकिरहेका छैनन्। फलस्वरूप विपद र यसबाट हुने मानवीय तथा भौतिक क्षतिमा सालै पिच्छे बृद्धि देखिएको छ।

ग) भौगोलिक विकटता हुनु तथा राज्यबाट विशेष ध्यान नदिनु

जिल्लाको दक्षिणी क्षेत्र कर्णालीको विकट भौगोलिक क्षेत्रसँग तुलना गर्दा अति सयोक्ति नहोला जहाँ राज्यबाट जुन स्तरको सेवा परिचालन हुनु पर्दथ्यो सो स्तरको सेवा सुविधाहरूको उपलब्धता भएको पाइदैन। यसतर्फ राज्यले विशेष ध्यान दिनुपर्ने आवश्यक देखिन्छ। खास गरी संविधानमा व्यवस्था भए अनुसार विशेष क्षेत्र विकासको अवधारणा यस पालिका क्षेत्रको लागि लागू हुन्छ।

घ) पुरातनवादी संस्कृति/संस्कार कायम रहनु

समय र विकासको सोचमा तुलानात्मक रूपमा परिवर्तन आएको भएता पनि गाउँ विकासका प्रमुख साझेदारहरू कमैमा यस प्रति सचेत रहेको नागरिकले महशुस गर्न पाएका छैनन्। अधिकांश सरोकारवाला संस्था र व्यक्तिमा पुरातनवादी सोच र संस्कार कायम रहेको देखिन्छ। यसबाट विकास कार्य नतिजामुखी र प्रभावकारी हुन सकेको छैन। विकासलाई अझैपनि भागवन्डामा सिमित राखिएको छ। प्राथमिकताको नीतिलाई अझैपनि अवलम्बन गर्न सकेको अवस्था छैन।

ङ) आन्तरिक रोजगारी सृजना गर्न नसक्नु तथा युवा शक्ति पलायन हुनु

गाउँको सम्भावनालाई रोजगारी सृजना गर्ने कुनै पनि नीति नियम वन्न सकेको छैन। फलस्वरूप उत्पादनशिल श्रमशक्ति विशेष गरी युवाशक्ति विदेश तथा शहर पलायन भइरहेका छन्। यो क्रम बढ्दो क्रममा रहेको छ। साथै बैदेशिक रोजगारमा जाँदा भएका घाइते र मृतकको संख्या पनि दिनहु बढ्दो क्रममा रहेको छ।

च) विकासको प्राथमिकता निर्धारण गर्न नसक्नु र श्रोत साधन उपलब्ध गराउन नसक्नु

खास गरी जनजाति (तामाङ) समुदायको बाहुल्यता रहेको यस क्षेत्रको विकासमा प्राथमिकता अनुसार श्रोत साधनहरूको व्यवस्था गर्न नसक्नु राज्य तथा स्थानीय सरकारको कमजोरीको रूपमा रहेको छ । साथै गाँउपालिकाको प्राथमिकता तथा समस्यालाई हेरी विकासका कार्यक्रमहरू लैजान नसक्नुले समग्र जिल्लाकै विकासमा समस्याहरू देखिएका छन र यहाको चुनौति पनि यही नै रहेको छ ।

छ) बाह्य स्रोतमा अत्यधिक निर्भरता

गाँउपालिकाको आन्तरिक आयमा स्रोतहरू न्यून रहेको र सघं तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने निशर्त, शसर्त अनुदान र बजेटबाट स्थानीय बिकास निर्माणमा कार्यहरू गर्नुपर्ने अवस्था रहेकोले गाँउपालिका बाह्य स्रोतमा अत्यधिक निर्भर रहेको छ । राजश्वको आन्तरिक श्रोतहरूको पहिचान गर्नको लागि गाँउपालिकाले राजश्व अभिवृद्धि कार्ययोजना तर्जुमा गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

२.१२ समस्या संभावना (SWOT) विश्लेषण

योजना तर्जुमाको क्रममा कुनै पनि स्थान र संघ/संगठनको सवल पक्ष (Strength), कमजोर पक्ष (Weakness), अवसर (Opportunity) र चुनौतीहरूको (Threat) विश्लेषण गर्नको लागि SWOT एक महत्वपूर्ण विधि/प्रविधि हो । सामान्यतया सवल र कमजोर पक्षहरू आन्तरिक कारणहरूसंग सम्बन्धित हुन्छन भने अवसर र चुनौतीहरू बाह्य कारणहरूसंग सम्बन्धित हुने गर्दछन । गाँउपालिकाको विद्यमान वस्तुस्थितिको विश्लेषण, स्थलगत सर्वेक्षण, विभिन्न सूचना सम्बाहकहरूसंगको अन्तरक्रिया र सरोकारवालहरूसंगको छलफलहरूबाट यस गाँउपालिकाको चुनौती र अवसरहरूलाई तलको SWOT तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका १४: महाभारत गाँउपालिकाको SWOT विश्लेषण

	सवल पक्ष (Strength)	कमजोर पक्ष (Weakness)
आन्तरिक कारणहरू	<ul style="list-style-type: none"> ■ स्थिर स्थानीय सरकार ■ प्रशस्त वन क्षेत्र (७४.४%) ■ लघु जलविद्युतको प्रशस्त संभावना ■ कफि, फलफुल, पशुपालन र तरकारी खेतिको पकेट क्षेत्र विकास गर्न सकिने ■ राजधानी काठमाण्डौबाट नजिकै रहेको 	<ul style="list-style-type: none"> ■ कमजोर भौतिक पूर्वाधार ■ भौगोलिक विकटता, पहिरो र भूक्षय ■ भिरालो जमीन र छरिएर रहेका वस्तीहरू ■ राष्ट्रिय राजमार्गसंग पहुँच नभएको ■ गाँउपालिकाको पार्श्वचित्र र अन्य योजना दस्तावेजहरू नभएको ■ गुणस्तरहिन ग्रामिण सडकहरू ■ कमजोर बजार पूर्वाधार ■ परम्परागत र निर्वाहमुखी कृषि प्रणाली ■ शिक्षा र स्वास्थ्य जस्ता सामाजिक पूर्वाधारहरूको कमजोर अवस्था ■ न्यून साक्षरता (५७%) र कमजोर स्वास्थ्य पहुँच ■ गरिबी, बरोजगारी र असमानता

बाह्य कारणहरू	अवसरहरू (Opportunities)	चुनौतीहरू (Threats)
	<ul style="list-style-type: none"> ■ सूचना प्रविधिको प्रयोग द्वारा पारदर्शी, उत्तरदायी र प्रभावकारी सेवा प्रवाह गर्न सकिने ■ स्थानीय प्राकृतिक सम्पदाको समुचित प्रयोगद्वारा गाँउपालिकाको आन्तरिक आम्दानी बढाउन सकिने र स्थानीयवासीको जिवनस्तरमा सुधार ल्याउन सकिने ■ गुणस्तरिय शिक्षा र स्वास्थ्य सेवाको लागि संघीय र प्रादेशिक सरकारसंग समन्वय गर्न सकिने ■ कफि, तरकारी, पशुपालन र फलफुलको पकेट क्षेत्र विकास गरी आम्दानीको स्रोत बढाउन सकिने 	<ul style="list-style-type: none"> ■ बाह्य स्रोतमा अत्यधिक निर्भर (९८.७%) ■ युवाहरूको वैदेशिक रोजगार र काठमाण्डौ तर्फ हुने बसाईसराई ■ दक्ष जनशक्ति बाहिरबाट ल्याउनु पर्ने ■ प्राकृतिक सम्पदाहरूको अतिक्रमण ■ जमीनको बढ्दो खण्डीकरण ■ पहिरो, भूक्षय र प्राकृतिक प्रकोपको न्यूनिकरण र रोकथाम ■ अनाधिकृत र जथाभावी विकास निर्माण ■ सार्वजनिक सम्पतिको सुरक्षा र अतिक्रमण ■ भवन संहिता र विकास तथा निर्माण मापदण्डहरूको पूर्ण कार्यान्वयन

परिच्छेद ३: दीर्घकालिन सोंच, लक्ष्य तथा समष्टीगत नीति तथा रणनीतिहरू

३.१ संघीय तथा प्रादेशिक योजना अन्तर-आवद्धता

यस आवधिक योजनाले संघीय योजनाको दीर्घकालीन सोंच “समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली” र “समृद्ध अर्थतन्त्र, सामाजिक न्याय तथा परिष्कृत जीवन सहितको समाजवाद उन्मुख राज्यको रूपमा रूपान्तरण गर्दै उच्च आय स्तर भएको मुलुकमा स्तरोन्नती हुने आधार निर्माण गर्ने” भन्ने लक्ष्य एवं निर्धारित उद्देश्य एवं प्राथमिकताहरू र आ.व. २०७७/७८ को बागमती प्रदेशको वार्षिक नीति र कार्यक्रमले निर्दिष्ट गरेका उद्देश्यहरू तथा बागमती प्रदेशको पहिलो आवधिक योजना (आ.व. २०७६/७७-२०८०/८१) को दीर्घकालिन सोंच, लक्ष्य र उद्देश्यहरूसँग तादाम्यता हुने गरी यस गाँउपालिकाको आवश्यकता र प्राथमिकता अनुसार यो योजना तर्जुमा गरिएको छ ।

३.२ दीर्घकालिन सोंच

दीर्घकालिन सोचलाई गाँउपालिकाको दीर्घकालको आदर्शको रूपमा लिन सकिन्छ । दीर्घकालिन सोंच भन्नाले वर्तमानको अवस्थाबाट निश्चित भविष्यमा पुग्न सकिने एक ईच्छित अवस्था हो । यसको लागि गाँउपालिकामा उपलब्ध स्रोत, साधन, सम्भाव्यतालाई सदुपयोग गर्दै गाँउपालिकाको मुख्य समस्या र चुनौतीलाई सामना गर्न तयार बनाउन सक्नु पर्दछ । दीर्घकालीन सोंच एक आवधिक योजनामा मात्र प्राप्त गर्न सकिने सोच नभएतापनि आवधिक योजनाले यसलाई अगाडी बढाउन मद्दत गर्दछ ।

समग्र राष्ट्र र सम्बन्धित प्रदेशको दीर्घकालीन सोंच तब मात्र पूरा हुन सक्दछ जब स्थानीय तहले त्यसका योजनाका उद्देश्य र लक्ष्यमा सहयोग पुऱ्याउँदछ । त्यसैले महाभारत गाँउपालिकाको योजना तर्जुमा गर्दा केन्द्रीय सरकारले तर्जुमा गरेको राष्ट्रिय दीर्घकालीन सोंच, त्यसमा अन्तर्निहित लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति आदिलाई पनि ध्यान दिईएको छ । त्यस्तै गरी बागमती प्रदेशको दीर्घकालीन सोच, अन्तर्निहित लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीतिलाई पनि आधार मानिएको छ । त्यसैले गाँउपालिकाको सम्भावना तथा अग्रणी क्षेत्रको आधारमा दीर्घकालीन सोंच तय गरिएको छ । आगामी १५-२० बर्षको अवधिको लागि महाभारत गाँउपालिकाको समग्र दिगो आर्थिक विकास र वातावरणीय दृष्टिकोणले समृद्ध गाँउपालिका विकासको लागि दीर्घकालीन सोच निर्धारण गर्न गाँउपालिकाका निर्वाचित पदाधिकारीहरू, गाँउकार्यपालिकाका सदस्यहरू, प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत, स्थानीय राजनैतिक दलका प्रतिनिधिहरू, निर्देशक समितिका पदाधिकारीहरू, विषयगत उप-समितिका संयोजकहरू तथा सदस्यहरू लगायत गाँउपालिकाका सरोकारवालाहरू, बुद्धिजीवीहरू, समाजसेवीहरू र परामर्शदाताका विज्ञ टोलीको उपस्थितिमा एक कार्यशाला गोष्ठी आयोजना गर्नुपर्ने थियो । तर कोभिड-१९ को कारणले निरन्तर देशभर नै लकडाउन र निषेधाज्ञा जारी भएको सो क्रम लामो समयसम्म जाने परस्थिति सृजना भएकोले मिति २०७८/०२/०८ मा अनलाईनबाट जुम मिटिङ गरी गाँउपालिकाको दीर्घकालिन सोंच निर्धारण गरिएको थियो । गाँउपालिकाको दीर्घकालिन सोंच निम्न प्रकार छ ।

“कृषि, पर्यटन र पूर्वाधार महाभारत गाँउपालिकाको विकासको मूल आधार”

महाभारत गाँउपालिकाको अधिकांश लगानी भौतिक र सामाजिक पूर्वाधार विकास तथा कृषिको विकास र रोजगार प्रवर्द्धनमा नै केन्द्रित भैइरहेको छ । सडक तथा पुल निर्माण, विद्यालय तथा स्वास्थ्य चौकीहरूको भौतिक संरचना निर्माण र मर्मत संभार, गुणस्तरिय शिक्षा र प्राविधिक शिक्षामा जोड दिइ गाँउबासीको रोजगारी बढाउने लक्ष्य गाँउपालिकाले लिएको छ । त्यस्तै यो गाँउपालिका कृषि उत्पादनमा खास गरी कफि खेती, तरकारी वाली, आलु, फलफुल र पशुपालनको अत्यन्तै सम्भावना रहेको छ । यहाँको अर्गानिक उत्पादनलाई राजधानी काठमाण्डौ, धुलिखेल, बनेपा जस्ता शहरहरूमा निकासी गरी ठूलै आर्थिक उपार्जन गर्न सकिन्छ । यहाँको हावापानीमा कृषिमा उच्चमशिलता र व्यवसायीकरण प्रमुख सम्भावना रहेको हुँदा कृषि क्षेत्रको विकासबाट गाँउपालिकाको पहिचान र सम्वृद्धिको आधार बन्न सक्दछ । त्यसैले कृषि उत्पादनको लागि पनि यो गाँउपालिका उर्वर भूमिमा गनिन्छ । त्यस्तै गरी यस गाँउपालिका भित्र विभिन्न स्थानमा भएका पर्यटकिय क्षेत्रहरूको विकास गर्न सकिएमा पर्यटनबाट पनि रोजगारी बृद्धि गर्न सकिन्छ । गाँउपालिकामा पर्यापर्यटन, पदमार्ग, कृषि पर्यटन, होमस्टे आदिको प्रशस्त संभावना रहेको छ । सम्वृद्धिलाई डोच्याउने सबैभन्दा महत्वपूर्ण बिषय भनेको पूर्वाधार नै हो । त्यसैले गाँउपालिकाका सबै वडा र टोलहरूसम्म बाह्रै महिना आवागमन हुन सक्ने सडक यातायातले गाँउको विकासमा महत्वपूर्ण भूमिका खेल्ने हुँदा गाँउको दीर्घकालिन सौचमा पूर्वाधार विकासलाई जोड दिएको छ ।

गाँउबासीहरू थोरै संख्यामा भएपनि खानेपानी तथा सरसफाई सेवाबाट पछाडि परेको तथ्यांकले देखाउदछ । अबका दिनमा सबै गाँउबासीहरूलाई सुरक्षित खानेपानी उपलब्ध गराउनु पनि गाँउपालिकाको चुनौति रहेको छ । महाभारत गाँउपालिकामा पैरोजन्य विपदको पनि जोखिम रहेको छ । गाँउमा सुरक्षित भवन तथा आवास, पुलपुलेसा, आधुनिक संचारका (कम्प्यूटर, इन्टरनेट, टेलिफोन, मोबाइल) सुविधा पर्याप्त र गुणस्तरीय रुपमा संचालनमा ल्याउनु पर्ने चुनौति रहेको छ । यी सबै कार्य गाँउपालिकामा उपलब्ध स्रोत साधनबाट मात्र सम्भव नहुने हुँदा गाँउको विकासमा कसरी सार्वजनिक तथा निजी लगानीलाई आकर्षण गर्ने सोको लागि ठोस् पहल गरी पूर्वाधार निर्माण गर्नुपर्ने अर्को चुनौतिको रुपमा रहेको छ । अर्कोतिर गाँउपालिकामा बसोवास गर्ने अधिकांस तामाङ समुदाय रहेको र उनीहरू सामाजिक तथा आर्थिक रुपमा तुलनात्मक रुपमा पछि परेका समुदाय भित्र पर्दछन, यस्ता समुदायको समग्र विकासमा कसरी प्रभावकारी कार्यक्रम तथा योजनाहरू ल्याउन सकिन्छ ? त्यसैले गाँउपालिकाका महिला, दलित तथा बालवालिकालाई विकासको मूलप्रवाहमा राखी समग्र सामाजिक, साँस्कृतिक र आर्थिक विकास प्राप्तिमा केन्द्रित गर्न प्रतिबद्ध हुनु गाँउपालिकाको दीर्घकालीन सौच रहेको छ ।

दीर्घकालीन सौचले समेटेका क्षेत्रहरूलाई तालिका १५ मा प्रस्तुत गरिएको छ:

तालिका १५: दीर्घकालिन सोंचले समेटेका क्षेत्रहरू

कृषि विकास	पर्यटन	पूर्वाधार विकास
<ul style="list-style-type: none"> ▪ व्यवसायिक कृषि (तरकारी, आलु, फलफुल, कफि) तथा पशुपालन ▪ पकेट क्षेत्र विकास ▪ उच्च उत्पादकत्व ▪ सहज बजार पहुँच र उचित मूल्य ▪ कृषि सामाग्री, मल, बिज, प्रविधि, तालिम र सहज ऋणको व्यवस्था ▪ कृषि सडक र भण्डार गृहको व्यवस्था 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ पर्यापर्यटन ▪ ग्रामीण पर्यटन, होम स्टे, भिलेज वाक, ट्रेकिङ ट्रेल र साँस्कृतिक पर्यटन ▪ पर्यटन पूर्वाधार विकास ▪ नीजि क्षेत्रलाई लगानीको लागि आकर्षित गर्ने ▪ तालिम र क्षमता अभिवृद्धि 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ सडक, यातायात र पुलपलेसा ▪ शिक्षा तथा स्वास्थ्यको पूर्वाधार विकास र स्तरोन्नती ▪ खानेपानी र सिंचाई पूर्वाधार विकास

३.३ समस्तीगत लक्ष्य

महाभारत गाँउपालिकाको समग्र विकासका लागि कृषिको आधुनिकरण गर्दै आर्थिक एवं सामाजिक स्तरमा बृद्धि, वन, वातावरण एवं दिगो पूर्वाधारहरूको विकास, स्वालम्बी एवं आत्मनिर्भर नागरिक तयार गरी सभ्य, सुसंस्कृत, सुशासनयुक्त समाजको निर्माण गर्ने मुख्य लक्ष्य निर्धारण गरिएको छ । साथै यस योजनाका निम्न लक्ष्य रहेका छन् :

- १) गाँउपालिकालाई कृषि र प्राकृतिक स्रोत साधन युक्त क्षेत्रको रूपमा विकास गर्ने ।
- २) गाँउपालिकामा सामाजिक, आर्थिक र भौतिक पूर्वाधारको विकास गर्ने ।
- ३) गाँउपालिकाको विद्यमान स्रोत, साधन र सम्पदाको प्रयोग गरी आर्थिक वृद्धि गर्ने ।

३.३.१ परिणात्मक लक्ष्य

गाँउपालिकाको प्रथम पञ्च वर्षीय आवधिक विकास योजनाका मुख्य आर्थिक, सामाजिक र भौतिक परिमाणात्मक लक्ष्यहरू निम्न बमोजिम रहेका छन् ।

क) पूर्वाधारको विकास तथा विस्तार

महाभारत गाँउपालिकाको समग्र विकास गर्न आवश्यक पूर्वाधारहरूको योजनाबद्ध विकास र विस्तार गर्नुपर्ने देखिन्छ । पूर्वाधारको विकास गर्दा उपलब्ध सीमित स्रोत र साधनलाई उच्चतम प्रयोग गर्नुपर्ने र स्थानीय स्रोत साधनको प्रभावकारी रूपमा परिचालन गर्नुपर्ने देखिन्छ । उपलब्ध स्रोत साधनको समुचित प्रयोग गर्दै भू-उपयोगको अवधारणालाई सफलतापूर्वक कार्यान्वयन गरी आवधिक योजनाले पहिचान गरेका पूर्वाधारहरूको क्रमशः विकास गर्न सकेको खण्डमा भविष्यमा यस गाँउपालिकाको व्यवस्थित र योजनाबद्ध विकासको सपनालाई साकार पार्न सकिन्छ ।

ख) सहभागितात्मक कार्य पद्धति

दिगो विकास गर्नको लागि जनसहभागिता एक अपरिहार्य विषय हो । यसले जनतालाई विकास प्रति उत्तरदायी बनाउँदै विकासमा सबैको पहुँच र प्रतिफलमा सबैलाई समान अवसर दिने गर्दछ । यसले एकातिर विकास योजनाहरू दिगो र टिकाउ रूपमा संचालन हुन सहयोग पुऱ्याउँछ भने अर्कोतिर मानिसहरूलाई कार्यक्रम दिगो पार्न समेत हौसला प्रदान गर्दछ । त्यसकारण "विकास जनताका लागी" भन्ने राष्ट्रिय सन्देशलाई मुर्तरूप दिन तथा सु-शासनको प्रत्याभूति आम नागरिकमा गराउने अभिप्रायले सुशासनको एक प्रमुख खम्बाको रूपमा रहेको जनताको अपनत्व (Ownership) विकास गर्न हरेक विकास निर्माण कार्यका अवधारणा तयारी तथा कार्यान्वयन समेतमा जनताको सक्रिय तथा सार्थक किसिमले सहभागिता हुनुपर्ने यथार्तलाई मनन गरी सहभागितात्मक कार्य पद्धतिको पालना गर्नुपर्ने देखिन्छ । यसबाट लागत योजनामा समेत जनसहभागिता जुटने हुँदा कार्यक्रम कार्यान्वयनमा समेत सहज हुन सक्छ ।

ग) सु-शासनद्वारा सेवा प्रवाहमा सुधार

विकासको प्रतिफल प्रत्येक जनतालाई समानुपातिक तथा प्रजातान्त्रिक हिसाबले प्राप्त गर्ने वातावरण तयारीको लागि जनतालाई गरिने सेवा प्रवाहमा सु-शासन कार्य गर्नु गराउनु राज्यको दायित्व हो । राज्यको स्थानीय नेतृत्व समेतको भूमिका निर्वाह गरेको गाँउपालिकाले सेवा प्रवाहमा सुधार गरी जनतालाई सु-शासनको प्रत्याभूति गराउनु परेको छ । यसको लागि गाँउपालिकाले आफ्नो प्रशासनलाई सवलीकरण गरी सबै जनतालाई सेवा प्रवाह गर्नमा समेत ध्यान दिनु पर्दछ । सेवा सुविधा चुस्त र दुरुस्त बनाउनको लागि यस योजनाले प्रस्ताव गरेको संस्थागत विकास योजनालाई समेत ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ ।

घ) महिला सशक्तिकरण र लैंगिक समानता

एक्काईसौ शताब्दीमा महिलाहरूलाई विकासको मुल प्रवाहमा ल्याउनुपर्छ भन्ने विश्वव्यापी अवधारणा तथा महिला प्रतिको विभेद अन्त्य गर्न समेत गाँउपालिकाको लक्ष्यलाई शिरमा राखी पूर्वाधार विकास निर्माणमा योजना तथा कार्यान्वयनमा समेत महिला सशक्तिकरण र लैंगिक समानताको पक्षलाई बढी भन्दा बढी प्रयोग गर्नु पर्दछ । यस किसिमको अवधारणालाई व्यवहारमा ल्याई मूर्तरूप समेत दिनुपर्ने देखिन्छ । यसको लागि महिला वर्गको लक्षित कार्यक्रमहरूलाई गाँउपालिकाले प्राथमिकताका साथ अवलम्बन गर्नुपर्ने देखिन्छ । योजना तर्जुमा तथा कार्यक्रम कार्यान्वयनमा महिलाहरूलाई सक्रिय सहभागिता गराउन सकेमा महिला सशक्तिकरण हुन पुग्दछ ।

ङ) दलित र जनजातिको हित प्रवर्द्धन

सामाजबाट बञ्चित भएको कारणले समाजमा अझै पनि उत्पीडित, दलित, आदिवासी र जनजातीहरूले जीवन यापनमा कठिनाई भोग्नुपर्ने बाध्यतात्मक परिस्थिति बनेको छ । पन्ध्रौँ योजनाको भावना र मर्म अनुरूप अब हुने हरेक विकास निर्माणका कार्यक्रममा दलित र जनजातीको हित र प्रवर्द्धनमा प्रत्यक्ष सहयोग पुऱ्याउन जोड दिइएको छ । गाँउपालिका विकासका हरेक कृयाकलापहरू यो उद्देश्य प्राप्त प्रति लक्षित हुनुपर्दछ । आवधिक योजनाले अघि सारेको लक्ष्य तथा उद्देश्य परिपूर्ति हुनको लागि लक्षित वर्ग, दलित समुदाय, उत्पीडित समूहलाई केन्द्रित गरी कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ । यस आवधिक योजनाले पनि सोही

सिद्धान्तलाई आत्मसाथ गर्दै उत्पीडित, दलित, जनजातीको उत्थानको लागि विभिन्न कार्यक्रमहरु समावेश गरेको छ ।

च) सामाजिक परिचालन र सहकारिताको विकास

समाजको सर्वपक्षीय विकासको लागि नागरिकको आर्थिक तथा सामाजिक क्षेत्रको समेत विकास हुनुपर्ने र यसका लागि सामाजिक परिचालन र विकास कार्यमा सहकारिताको स्पष्ट अवधारणा अपनाई कार्य गर्नुपर्ने देखिन्छ । यसको लागि समाजका हरेक वर्ग र समुदायलाई परिचालन गरी विकास कार्यलाई प्रभावकारी रूपमा अगाडी बढाउन सकिन्छ । त्यसकारण सामाजिक परिचालन र सहकारिताको योजना निर्माणमा महत्वपूर्ण स्थान रहेको हुन्छ । योजना तर्जुमा देखि कार्यान्वयनको तहसम्म सामाजिक परिचालनको अवस्था उल्लेखनीय रूपमा हुनेछ भन्ने अनुमान यस योजनाले गरेको छ ।

छ) स्थानीय निकायको क्षमता अभिवृद्धि

संविधानमा नै स्थानीय तहको एकल र साझा अधिकारहरु परिभाषित छन् । स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय निकायलाई बढी सक्षम बनाउने र विकासको प्रतिफल आम जनतालाई प्रदान गर्ने हिसाबले विभिन्न विषयगत तालिमहरु प्रदान गर्ने, अनलाईन सफ्टवेयर तालिम, आन्तरिक आय वृद्धि गरी विकास कार्यक्रममा खर्च गर्न सकिनेमा स्थानीय निकायको क्षमता अभिवृद्धि हुने निश्चित छ ।

ज) प्रभावकारी अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रणालीको संस्थागत विकास

योजना तथा कार्यक्रमहरुको प्रभावकारी कार्यान्वयन सहभागितामूलक अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रणालीको विशिष्ट योगदान रहन्छ । जनताको लागि गरिने विकास निर्माण जस्ता कार्यको कार्यान्वयनमा गाँउपालिकाको मात्र अनुगमन पचाप्त नहुने भएकोले सरोकारवालाहरु समेतको सहभागितामा अनुगमन र मूल्याङ्कन पढ्नको विकास गर्नु पर्दछ । यसको लागि समुदायका हरेक वर्गबाट र संस्थाहरुबाट प्रभावकारी अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने हुन्छ । यसो हुन सकेमा कार्य योजनाहरुले स्थायित्व पाउनुका साथै प्रभावकारी रूपमा यसको प्रभाव समुदायमा पर्ने गर्दछ । आवधिक योजना कार्यान्वयनमा मूल्याङ्कनको लागि गाँउपालिका, जिसस, डिभिजन कार्यालय लगायत अन्य सम्बन्धित लाइन एजेन्सीहरुको भूमिका महत्वपूर्ण हुनेछ ।

झ) धार्मिक, ऐतिहासिक र विविध साँस्कृतिक सम्पदाहरुको संरक्षण र विकास

महाभारत गाँउपालिकामा तामाङ, मगर, कामी, माझी, सार्की जस्ता आदिवासी, जनजाति र पिछडिएका वर्गहरुको बसोबास रहेकोले उनिहरुको कला, संस्कृति, धर्म लगायत गाँउपालिकामा भएका धार्मिक, पुरातात्विक, ऐतिहासिक तथा विविध साँस्कृतिक सम्पदाहरुको संरक्षण र विकास गर्नु जरुरी छ । कुनै पनि योजनाले त्यस क्षेत्रको धार्मिक, साँस्कृतिक तथा पुरातात्विक महत्वका सम्पदाहरुको संरक्षण गर्नुमा जोड दिनुपर्ने हुन्छ । यस आवधिक योजनाको माध्यमबाट महाभारत गाँउपालिका क्षेत्रभित्र रहेका धार्मिक, पुरातात्विक, ऐतिहासिक तथा विविध साँस्कृतिक सम्पदाहरुको संरक्षण र सम्बर्द्धनमा जोड दिइएको छ । समग्र दीर्घकालीन सौँचको आधारमा गाँउपालिकाको विकासको प्रतिवद्धता, विशेषता र चाहना स्पष्ट दर्शाउने

गरी र दीर्घकालीन सोच प्राप्त तर्फ विकास प्रयासलाई डोच्याउने गरी विकासका सिद्धान्तहरु तय भएका छन् । ती हुन:

क) जन सहभागितात्मक विकास अभियान

- उपभोक्ता समूहहरुको सुदृढीकरण
- स्थानीय समुदायमा आधारित संगठनहरुको विकास तथा परिचालन
- स्थानीय गैरसरकारी संस्थाहरुको परिचालन
- निजी क्षेत्रको परिचालन
- सरकारी तथा निजी साझेदारीमा विशेष जोड

ख) जनसवलीकरण एवं समावेशी विकास

- सेवा र सुविधा माथि सबैको समान पहुँच
- दलित, उपेक्षित तथा जनजाती उत्थान
- मानवीय विकास

ग) प्राकृतिक श्रोतको दिगो उपयोग

घ) वातावरण मैत्री विकास

ङ) आर्थिक गतिविधिमा अभिवृद्धि

- समानुपातिक बजेट बाँडफाँड
- स्थानीय श्रोत, साधन र सीपको उपयोग
- रोजगारीको अवसरमा अभिवृद्धि
- गरिबी न्यूनीकरण

यस आवधिक योजनाले निर्दिष्ट गरेका परिणात्मक लक्ष्यहरु तालिका १६ मा प्रस्तुत गरिएको छ:

तालिका १६: परिणात्मक लक्ष्यहरु

क्र.स.	सूचकहरु	ईकाई	आधार वर्ष (२०७८/७९)	आर्थिक वर्ष (२०८३/८४) को लक्ष्य
१	प्रतिव्यक्ति आय	अ डलर	८३०	१०००
२	सरदर आयु	वर्ष	६८.३६	७५
३	बरोजगारी दर	प्रतिशत	१६	१०
४	लघु-जलविद्युत उत्पादन (जडित)	मेवा	-	१०
५	विद्युतमा पहुँच प्राप्त परिवार	प्रतिशत	६४.४	९०
६	३० मिनेट सम्मको दुरीमा यातायात पहुँच भएको परिवार	प्रतिशत	२४	६०
७	जिल्ला सडक (कालोपत्रे)	किमि	-	५०
८	सडकबाट जोडिएका वडा केन्द्रहरु	संख्या	६	८
९	ईन्टरनेट प्रयोग कर्ता	प्रतिशत	-	४०
१०	मातृ मृत्युदर (प्रतिलाख जिवित जन्ममा)	जना	२४०	१५०
११	५ वर्ष मुनिका बाल मृत्युदर (प्रति हजार जीवित जन्ममा)	जना	३९	२५

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

क्र.स.	सूचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष (२०७८/७९)	आर्थिक वर्ष (२०८३/८४) को लक्ष्य
१२	मोवाइल फोन	प्रतिशत	३५.८१	९८
१३	साक्षरता दर (५ वर्ष माथी)	प्रतिशत	५७.४४	७५
१४	आधारभूत तहमा खुद भर्ना दर	प्रतिशत	९७.३१	९९
१५	माध्यमिक (९-१२) तह खुद भर्ना दर	प्रतिशत	५०.३३	७५
१६	१०+२ सम्मको शैक्षिक उपलब्धि	प्रतिशत	१.४६	५
१७	बिद्यालयमा रहने औसत अवधि	वर्ष	२.७४	५
१८	धाराको पानी सुविधा प्राप्त घरधुरी	प्रतिशत	८४	१००
१९	मानव विकास सूचाङ्क	-	०.४३६	०.४८
२०	लघु तथा घरेलु उद्योगहरू	संख्या	२३८	७००
२१	पूर्ण खोप प्राप्त १ वर्ष मुनिका बालबालिका	प्रतिशत	८७.९	९५
२२	रोजगार संख्या	संख्या	६७३	१५००
२३	१५ शैयाको अस्पताल	शैया	-	संचालन हुने
२४	आफ्नै उत्पादनले वर्षभरी खानपुग्ने परिवार संख्या	प्रतिशत		७०
२५	बैंक तथा बजार केन्द्रमा पुग्न लाग्ने औसत समय	मिनेट	-	३०
२६	आफ्नै स्वामित्तको आवास भएका घरधुरीहरू	प्रतिशत	९८.४५	९९.५
२७	सुरक्षित (भवन संहिताको मादपण्ड बमोजिम निर्मित) आवासमा बसोबास गर्ने जनसंख्या	प्रतिशत	-	३०
२८	शौचालय भएका घरधुरी संख्या	प्रतिशत	६५.९	१००
२९	स्थानीय तहमा रहेका सेवाबाट वन्चित समुदाय	प्रतिशत	२१.२२	१०

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८, पन्ध्रौं योजनाको आधार पत्र (राष्ट्रिय योजना आयोग), नेपाल जनसांख्यिक्य तथा स्वास्थ्य सर्वेक्षण २०७३, बागमती प्रदेशको स्थानीय तहको वस्तुस्थिति विवरण २०७६ (प्रदेश नीति तथा योजना आयोग, बागमती प्रदेश), दिगो विकासका लक्ष्यहरू:बागमती प्रदेशको अवस्था तथा मार्गचित्र २०१९-२०३० (प्रदेश नीति तथा योजना आयोग, बागमती प्रदेश)

३.४ समष्टीगत उद्देश्य

गाँउपालिकाको सबै क्षेत्र र पक्षको यथार्थ वस्तुस्थिति विश्लेषण गरी दीर्घकालिन रूपमा गाँउपालिकालाई कस्तो स्थानीय तहको रूपमा विकास गर्ने र आगामी पाँच वर्षको गाँउपालिकाको विकास योजना तर्जुमा गर्ने मूल उद्देश्य रहेको यस आवधिक योजनाको अन्य विशिष्ट उद्देश्यहरू निम्न प्रकार रहेका छन्:

१. व्यवसायिक कृषि तथा पशुपालन र उद्योग व्यवसायका माध्यमद्वारा रोजगारी र आयमा वृद्धि गर्ने ।
२. आधारभूत स्वास्थ्य र सरसफाई तथा गुणस्तरीय शिक्षाका माध्यमबाट समावेशी विकास गर्ने ।
३. गाउपालिकालाई आर्थिक तथा सामाजिक विकास तर्फ अग्रसर गराउने ।
४. वातावरण मैत्री दिगो भौतिक पूर्वाधारहरूको बिकास गर्ने ।
५. प्राकृतिक स्रोत र साधनहरूको दिगो उपयोग गर्ने ।
६. संस्थागत सुशासन कायम भै प्रभावकारी सेवा प्रवाह गर्ने ।

७. दीर्घकालिन सौच निर्धारण गरी योजना तथा कार्यक्रमहरूको खाका तयार तयार गर्ने तथा प्राथमिकताको आधारमा लागत योजना तयार पार्ने । कार्यक्रम कार्यान्वयन योजना तर्जुमा गरी गाँउपालिकाको विकास प्रयासलाई आगामी ५ वर्षमा कुन दिशातर्फ डोच्याउने भन्ने निर्धारण गर्ने ।
८. गाँउपालिकाको आवधिक योजना, क्षेत्रगत, रणनीति तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्नका लागि मार्गनिर्देशक सिद्धान्तहरू निर्धारण गर्ने ।
९. संघीय तथा प्रादेशिक योजना तर्जुमाको लागि सहयोग पुऱ्याउने ।

३.५ समष्टीगत नीति र रणनीतिहरू

यस आवधिक योजनाले निर्दिष्ट गरेका लक्ष्य र उदेश्यहरू प्राप्त गर्नेको लागि निम्न वमोजिमका रणनीति र कार्यनीतिहरू प्रस्ताव गरिएको छः

- क) प्राकृतिक श्रोतमा आधारित आर्थिक उत्पादनका अवसरहरूको अत्यधिक उपयोग गर्ने ।
- ख) आकर्षक पर्यटकिय क्षेत्रहरूको प्रवर्द्धनका साथै उद्यम, व्यापार तथा व्यवसायको विकास गर्ने ।
- ग) सामाजिक विकासका सूचकहरूमा सुधार गर्ने ।
- घ) सामाजिक सुरक्षा तथा समावेशीतालाई सुनिश्चित गर्ने ।
- ङ) यायाताय, जलश्रोत, संचार तथा वस्ती विकास लगायत पूर्वाधारको विकास गर्ने ।
- च) वन, वातावरण संरक्षण तथा जैविक विविधता कायम गर्दै विपद जोखिम न्यूनीकरणबाट विकास र वातावरण बीच सन्तुलन कायम गर्ने ।
- छ) विकास कार्यको प्रभावकारिता र सेवा प्रवाह सदृढ गरी सुशासन अभिवृद्धि गर्ने ।
- ज) मानवपूँजी निर्माण र सशक्तिकरण गर्न गाँउपालिकाका शिक्षित युवाहरूलाई सामाजिक परिचालनमा संलग्न गराउने ।
- झ) गरिबी न्यूनीकरण कार्यक्रममा लगानी बृद्धि गरी नियमित अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने ।
- ञ) गरिब, द्वन्द्वबाट प्रभावित र सिमान्तकृत वर्गका बालबालिकालाई निःशुल्क पठनपाठन गराउन निजी, संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयहरूसंग सहकार्य गर्ने ।
- ट) लक्षित समुहलाई लक्षित गरेका कार्यक्रमहरूमा गाँउपालिकाले अनुदान बढाउदै जाने ।
- ठ) गाँउपालिकाको भौतिक विकासमा उपभोक्ता समितिको लागत, सहभागिता र संलग्नता बढाउँदै जाने ।
- ड) विशेष लगानीका क्षेत्रहरूको पहिचान गर्दै गाँउपालिकाको दीर्घकालिन योजनामा समावेश गर्ने ।
- ढ) निजी क्षेत्रको लगानीलाई आकर्षित गरी सार्वजनिक निजी साझेदारी (PPP: PUBLIC PRIVATE PARTNERSHIP) को सिद्धान्त अनुरूप विकास कार्य संचालन गर्ने ।
- ण) वातावरण संरक्षण सम्बन्धी प्रष्ट नीति ल्याउने ।

परिच्छेद ४: समष्टिगत योजना खाका

४.१ स्थानीय तहको समष्टिगत अर्थतन्त्र

महाभारत गाउँपालिकाको समग्र आर्थिक तथा सामाजिक विकासका निमित्त आवधिक योजना अन्तर्गतका कार्यक्रमहरू संचालनका करिब ४ अर्ब हुने अनुमान गरिएको छ । यस गाउँपालिकाको आवधिक योजना आवधिका लागि लगानीको प्रक्षेपण गर्दा अपेक्षित आर्थिक तथा सामाजिक विकासका लक्ष्यहरूलाई विचार गरिएको छ । साथै बहु क्षेत्रगत स्रोतहरू परिचालनका सम्भावनाहरूका सन्दर्भमा उपलब्ध आँकडाहरू र आवधिक योजना तर्जुमा गोष्ठीको दौरानमा उपलब्ध जानकारीलाई समेत आधार लिइएको छ । आवधिक योजनाको अनुमानित समष्टिगत लगानीको बाँडफाँडलाई हेर्दा सार्वजनिक क्षेत्रको हिस्सा करिब ६५%, सहकारी क्षेत्रको २%, नीजि क्षेत्रको १८% र राष्ट्रिय/अन्तराष्ट्रिय गैर सरकारी संस्थाहरूको हिस्सा १५% रहेको छ ।

४.२ पालिकाको वित्तिय स्रोत र आय अनुमान

४.२.१ आयको प्रवृत्ति, विश्लेषण र प्रक्षेपण

स्थानीय तहको पुनर्संरचना पश्चात २०७३ सालमा गठन भएको महाभारत गाँउपालिका भर्खर संस्थागत हुन लागेको स्थानीय तह हो । हालसम्म राष्ट्रिय राजमार्गसंग पहुँच नभएको, ग्रामीण परिवेश भएको, विकट पहाडी भूगोल र व्यापारिक तथा आर्थिक गतिविधिहरू अत्यन्तै सिमित भएकोले यस गाँउपालिकाको आम्दानीका आन्तरिक स्रोतहरू अत्यन्त न्यून छन । आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को वार्षिक आयलाई हेर्दा गाँउपालिकाक आन्तरिक आय कुल आयको केवल १.२८% मात्र छ । गाँउपालिकाको आन्तरिक आयको स्रोतहरूमा वहाल कर, वडा कार्यालयहरूबाट प्राप्त राजश्व र गाँउपालिकाले संकलन गरेको प्रशासनिक शुल्क मात्र देखिन्छ । घर वहाल कर आर्थिक वर्ष २०७६/७७ बाट मात्र शुरु गरिएको छ र यो अत्यन्त न्यून (रु. २३९२०) छ । यसबाट के देखिन्छ भने गाँउपालिका पूर्णतया संघ र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने शसर्त र निशर्त अनुदानमा निर्भर छ ।

गाँउपालिकाले आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा संघ सरकारबाट वित्तिय समानीकरण र शसर्त अनुदान गरेर कुल रु २०७९६७००० प्राप्त गरेको देखिन्छ भने सोहि आर्थिक वर्षमा प्रदेश सरकारबाट वित्तिय समानीकरण, शसर्त र समपुरक अनुदान वापत रु. ६१४९६६०० प्राप्त गरेको देखिन्छ । महाभारत गाँउपालिकाको आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को वार्षिक आय रु. ३४७९०३००३, आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को वार्षिक आय रु. ४००६८११८६ र आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को वार्षिक आय रु. ४८८२२५३६७ छ । आर्थिक वर्ष २०७४/७५ बाट आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा कुल आय १५.२% ले बढेको देखिन्छ भने आर्थिक वर्ष २०७५/७६ बाट आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा कुल आय २१.८% ले बढेको देखिन्छ । गाँउपालिकाको २०७४/७५ देखि २०७६/७७ सम्मको वार्षिक आयको विवरण तालिका १७ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

तालिका १७: महाभारत गाँउपालिकाको आय विवरण (आ.व. २०७४/७५ - २०७६/७७)

क्र.स.	विवरण	२०७४/७५	२०७५/७६	२०७६/७७
१	गत वर्षको जिम्मेवारी (अल्या)	४८३३१०५	६१०४६२४३.४	१०८९०९७७२.९
२	राजश्व प्राप्त			५२३२४९०९.७
	क) मालपोत			९४१०००.०
	ख) संघ राजश्व बाँडफाँड			३७२८००५९.६
	ग) प्रदेश राजश्व बाँडफाँड			६२४३२५.४
	घ) प्रदेश राजश्व बाँडफाँड			६५३१६८८.०
	ङ) बाँडफाँडबाट प्राप्त राजश्व			६९४७८३६.६
३	राजश्व (आन्तरिक आय)		६४३३४९१०.५	६२६७७४६.२
	क) आन्तरिक राजश्व		७५३०७०९.५	
	ख) राजश्व बाँडफाँड		५५७९३५०१.०	
	ग) बहाल कर			२३९२०.५
	घ) स्रोत नखुलेको			६००००.०
	ङ) वडा कार्यालयबाट प्राप्त राजश्व			२२७७२७२.७
	च) डोजर			२६५९५५३.०
	छ) पालिका प्रशासनिक शुल्क			१२४७०००.०
	ग) अन्य आय	६८५८९८	१०१०७००.०	
४	वित्तीय हस्तान्तरण		१६१४४२९२६.८	२०७९६७०००.०
	क) संघ वित्तीय समानीकरण अनुदान	१५२००६०००	६९९०००००.०	७७५०००००.०
	ख) शसर्त अनुदान	८१५३२०००	९१५४२९२६.८	१३०४६७०००.०
५	प्रदेश सरकारबाट प्राप्त अनुदान		८७४८८०००.०	६१४९६६००.०
	क) वित्तीय समानीकरण अनुदान	७६७५०००		९९११०००.०
	ख) सशर्त अनुदान	१९८१३०००		१५२३३०००.०
	ग) समपुरक अनुदान	१०००००००		२१९९०६००.०
	घ) विशेष अनुदान	५०००००००		१४३६२०००.०
६	सामाजिक सुरक्षा अनुदान		२०६६८४००.०	३४१०६६००.०
७	प्रदेश पूर्वाधार विकास कार्यक्रम			५४२९२२४.०
८	महाभारत गाँउपालिका चालु			७८६५४८.०
९	स्थानीय पूर्वाधार विकास साझेदारी कार्यक्रम			५२४०६२५.०
१०	राष्ट्रिय परिचय पत्र तथा पंजिकरण विभाग पूजिगत			२०६०००.०
११	राष्ट्रिय परिचय पत्र तथा पंजिकरण विभाग चालु			७०४४०३.४
१२	सु.प्र.अ. तलब			३१०२९३.०
१३	कोरोना रोकथाम			१००००००.०
१४	कोरोना रोकथामको अन्य संस्थाबाट प्राप्त			९८१४२.०
१५	बिषयगत निकायबाट प्राप्त आय		१३९०००.०	
१६	अन्य नखुलेको आय			५४२४५.०
१७	प्रधानमन्त्री रोजगार निकास		२३७२०००.०	
१८	झोलुगे पुल		१००००००.०	

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

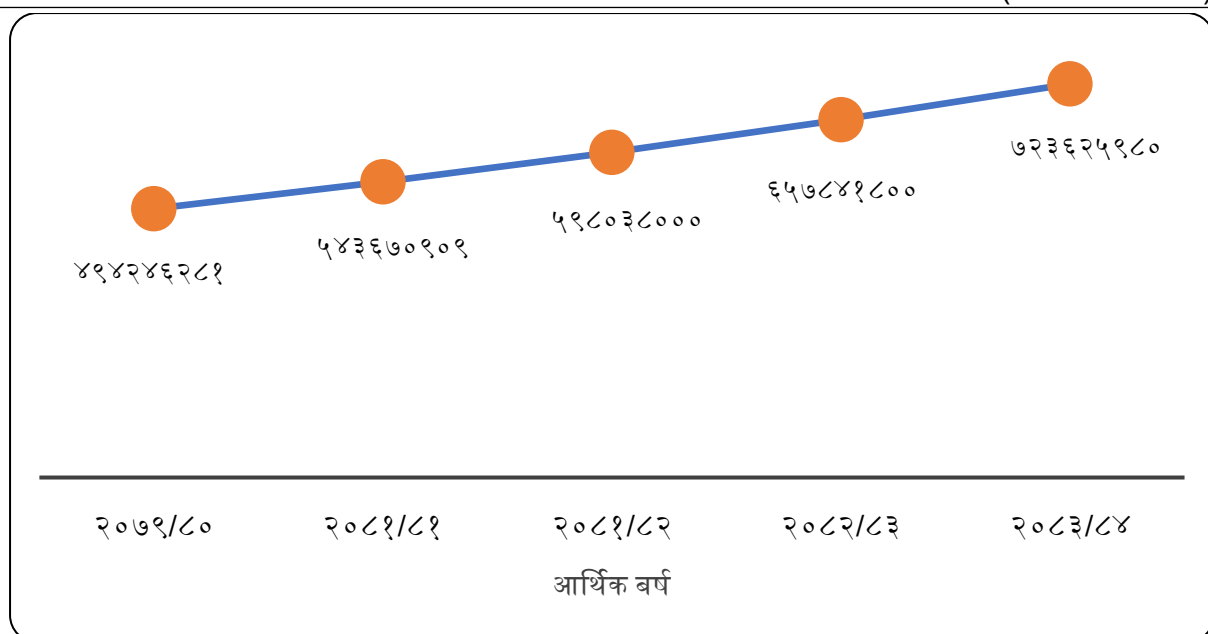
क्र.स.	विवरण	२०७४/७५	२०७५/७६	२०७६/७७
१९	एलजिसिडिपि		३०५०००.०	
२०	धरौटी आय		१८८४७०५.०	२९९३६२१.२
२१	स्थानिय पूर्वाधार कन्टेन्जेन्सी			२०३९६६.०
२२	प्रदेश पूर्वाधार कन्टेन्जेन्सी			१२५६७०.८
२३	अन्य आय	२१३५८०००		
	जम्मा	३४७९०३००३	४००६८११८६.१	४८८२२५३६७.२
	वार्षिक वृद्धिदर		१५.२%	२१.८%

स्रोत: महाभारत गाँउपालिका, २०७८

गाँउपालिकाको राजश्वका सिमित स्रोतहरू भएकोले आफ्नो आन्तरिक आय बढाई संघ र प्रदेशको निर्भरता कम गर्न निक्कै चुनौतीपूर्ण छ। तर गाँउपालिकाले राजश्व अभिवृद्धि कार्ययोजना (Revenue Improvement Action Plan) तर्जुमा, लगानी मैत्री वातावरण मार्फत बाहिरी लगानी आकर्षण, स्थानीय लघु तथा घरेलु उद्योग र व्यापार व्यवसायहरूको प्रवर्द्धन मार्फत आफ्नो राजश्व बढाउन सक्ने संभावनाहरू देखिन्छ। गाँउपालिकामा लघु जलविद्युत, फलफुल, तरकारी, आलु, कफि, पशुपालनको प्रशस्त संभावना रहेकोले यी उत्पादनहरूको निर्यात र लघु तथा घरेलु उद्योगहरूको प्रवर्द्धन मार्फत आफ्नो आन्तरिक आय बढाउन सक्दछ। गाँउपालिकाको विगत ३ बर्षको आयको प्रवृत्तिलाई आधार मानी आगामी बर्षहरूमा न्यूनतम १०% को दरले वार्षिक आय वृद्धि हुने अनुमान गरिएको छ र सोही वृद्धिदरको आधारमा आगामी ५ बर्षको आयको अनुमानित प्रक्षेपण गरिएको छ। तर आवधिक योजनाको कार्यान्वयनसंगै गाँउपालिकाको आयको वार्षिक वृद्धिदर बढ्न सक्नेछ। यस आवधिक योजनाले पहिचान गरेका योजना तथा कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनको लागि आगामी ५ बर्षको आयको अनुमानित प्रक्षेपण तालिका १८ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका १८: महाभारत गाँउपालिकाको आगामी ५ बर्षको आयको अनुमानित प्रक्षेपण

विवरण	आर्थिक बर्ष				
	२०७९/८०	२०८१/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४
आन्तरिक आय (नेरु)	८३४२३७०	९१७६६०७	१००९४२६८	१११०३६९५	१२२१४०६४
बाह्य आय (नेरु)	४८५९०३९११	५३४४९४३०२	५८७९४३७३२	६४६७३८१०५	७११४११९१६
कुल आय (नेरु)	४९४२४६२८१	५४३६७०९०९	५९८०३८०००	६५७८४१८००	७२३६२५९८०

चित्र २: महाभारत गाँउपालिकाको आगामी ५ वर्षको आयको अनुमानित प्रक्षेपण

४.२.२ व्ययको प्रवृत्ति, विश्लेषण र प्रक्षेपण

महाभारत गाँउपालिकाले आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा कुल आयको रु. २६०४१५००३ (७४.८५%) खर्च गरेको देखिन्छ। त्यसैगरी आर्थिक वर्ष २०७५/७५ मा रु. ४००६८११८६.०९ र आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा रु. ४८८२२५३६७.१८ व्यय रहेको छ। उपलब्ध पछिल्लो आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को व्ययलाई हेर्दा कुल व्ययको रु. १७६९५३७२० (३६.२%) चालु खर्च, रु. १२१२९७५८३ (२४.९%) पूजिगत खर्च देखिन्छ। चालु खर्चको तुलनामा पूजिगत खर्च ११% भन्दा कम छ भने रु. १८९६२८२२४ (३८.८%) भने खर्च गर्न नसकेर बैंक मौज्जातको रूपमा रहेको छ। यसरी गाँउपालिकाको ठूलो रकम खर्च हुन नसक्नु र पूजिगत खर्च अत्यन्त न्यून देखिनाले गाँउपालिका बजेट खर्च गर्ने क्षमता न्यून रहेको पुष्टि गर्दछ। त्यसैले वित्तीय प्रगति हासिल गर्न गाँउपालिकाले संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने, गाँउपालिकाका जनप्रतिनिधिका साथै कर्मचारीहरूलाई आवश्यक तालिम दिने र यस आवधिक योजनाले पहिचान गरेका योजना तथा कार्यक्रमहरूलाई क्रमसंग कार्यान्वयन गर्दै लानुपर्ने छ। गाँउपालिकाको वार्षिक व्यय करिब २०% ले बढेको देखिएता पनि आगामी ५ वर्षको व्ययको प्रक्षेपण १०% को वृद्धि हुने अनुमान गरि प्रक्षेपण गरिएको छ। तर आवधिक योजनाको कार्यान्वयन पश्चात वार्षिक व्यय क्षमता र दर बढन सक्नेछ। गाँउपालिकाको विगत ३ आर्थिक वर्षको व्ययको विवरण र अनुमानित प्रक्षेपण तालिका १९ र २० मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका १९: महाभारत गाँउपालिकाको व्ययको विवरण (आर्थिक वर्ष २०७४/७५-२०७६/७७)

क्र.स.	विवरण	२०७४/७५	२०७५/७६	२०७६/७७
१	चालु खर्च (जम्मा)	१२४०७७२९९.२९	१६५६५१४९१.९७	१७६९५३७२०.५
	क) चालु खर्च		१५४७२८३५५.४२	
	ख) प्रधानमन्त्री रोजगार फिर्ता		२३७२०००	
	ग) प्रदेश शशर्त फिर्ता		५९०१४	
	घ) सामाजिक सुरक्षा			३४४५५२००

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

क्र.स.	विवरण	२०७४/७५	२०७५/७६	२०७६/७७
	ड) गरिब परिचय पत्र			७८६५४८
	च) एम. आई. एस.			४०३२७४.२
	छ) कृषि शशर्त			२३५८०७
	ज) पशु			२०१२५०
	झ) एल.जि.सि.डि.पि.			४६७१५०
	ञ) ओभिओटि तलब			७३१९९०
	ट) शिक्षा शशर्त			८२३२७२६९.२
	ठ) स्वास्थ्य तलब			११८२०००७.५२
	ड) स्वास्थ्य कार्यक्रम			५०३४८०९
	ढ) प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम			२३५३३३
	ण) विपद कोष			१६४५६३६
	त) कृषि निशर्त			३९०६२७
	थ) पालिका चालु			२८१५१००९.९३
	द) स्वास्थ्य निशर्त			२५३८१२४
	ध) वातावरण			२०००००
	न) शिक्षा निशर्त			३६४३५२८
	प) शिक्षा प्रदेश शशर्त			५१९९८७
	फ) स्वास्थ्य शशर्त प्रदेश			१०८२२२८.६
	ब) प्रकोप व्यवस्थापन कोष			१४६६१२६
	भ) पूँजिगत तर्फको भुक्तानी			६१७८१६
	म) गत बर्षको शशर्त फिर्ता		८४९२१२२.५५	
२	पूँजिगत खर्च (जम्मा)	७५२९१४६०	१२५७०९६२१.२२	१२१२९७५८३.०२
	क) पूँजिगत खर्च		१२००३७८७०	
	ख) गत आर्थिक बर्षको कर दाखिला		१३७४११९.२	
	ग) कन्टेन्जेन्सी खर्च		४२९७६३२	
	घ) अन्य भुक्तानी			
	ड) प्रदेश विशेष			२५४२३४५२.५६
	च) प्रदेश शशर्त			१२१९३८४२.८६
	छ) प्रदेश पूर्वाधार विकास कार्यक्रम			५४२९२२४
	ज) महाभारत गापा चालु			७८६५४८
	झ) स्थानीय पूर्वाधार विकास साझेदारी कार्यक्रम			५२४०६२५
	ञ) राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पंजिकरण विभाग पूँजिगत			२०६०००
	ट) राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पंजिकरण विभाग चालु			७०४४०३.४
	ठ) प्रदेश समपुरक			१४९३२९४१.२४

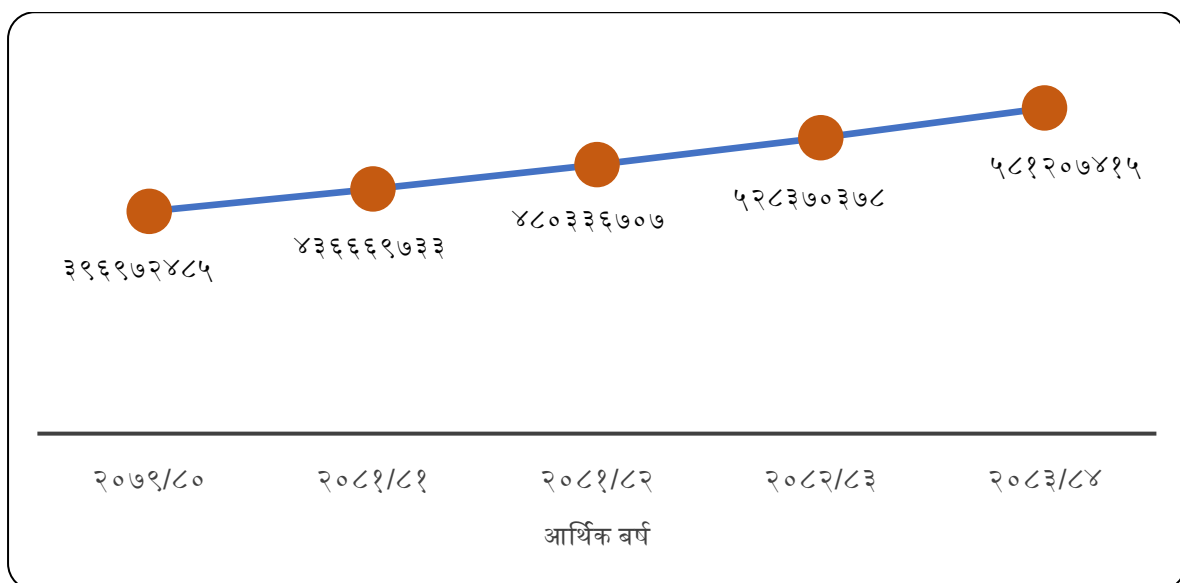
महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

क्र.स.	विवरण	२०७४/७५	२०७५/७६	२०७६/७७
	ड) झोलुंगे पुल			८९८९८१
	ढ) पालिका पुँजिगत			४९९९५३८७.०४
	ण) प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम			२२५३८५९
	त) उर्जा			९४३३४५
	थ) खोपकेन्द्र निर्माण			३३४४१८
	द) कन्टिन्जेन्सी			१९५४५५५.९५
३	धरौटी फिर्ता		३९०३००	३४५८३९
४	मौज्दात		१०८९०९७७२.९	
	क) नगद मौज्दात			
	ख) बैंक मौज्दात	६१०४६२४३.७१	१०७४१६०६७.९	१८९६२८२२४.७१
	ग) धरौटी बैंक मौज्दात		१४९३७०५	
	जम्मा	२६०४१५००३.००	४००६८११८६.०९	४८८२२५३६७.१८
	बार्षिक वृद्धिदर		५३.८६%	२१.८५%

स्रोत: महाभारत गाँउपालिका, २०७८

तालिका २०: महाभारत गाँउपालिकाको आगामी ५ वर्षको व्ययको अनुमानित प्रक्षेपण

विवरण	आर्थिक वर्ष				
	२०७९/८०	२०८१/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४
चालु खर्च	२३५५२५४०२	२५९०७७९४२	२८४९८५७३६	३१३४८४३१०	३४४८३२७४१
पुँजिगत खर्च	१६१४४७०८३	१७७५९१७९१	१९५३५०९७०	२१४८८६०६७	२३६३७४६७४
जम्मा खर्च	३९६९७२४८५	४३६६६९७३३	४८०३३६७०७	५२८३७०३७८	५८१२०७४१५

चित्र ३: महाभारत गाँउपालिकाको आगामी ५ वर्षको व्ययको अनुमानित प्रक्षेपण

४.३ क्षेत्रगत योजना प्राथमिकिकरण र बजेट अनुमान

४.३.१ योजना प्राथमिकीकरण

महाभारत गाउँपालिकाको आवधिक विकास योजना तर्जुमाका क्रममा पहिचान भएका समस्या तथा सम्भावना र उपलब्ध अवसरहरूका आधारमा सहभागितामूलक छलफलबाट तल उल्लेख गरिए अनुसारका विषय क्षेत्रहरूको प्राथमिकताक्रम निर्धारण गरिएको छ । यी प्राथमिकताका आधारमा गाउँपालिकाले आयोजना छनौट, लगानी बृद्धि तथा उचित कार्यान्वयन गर्दा सन्तुलित, समावेशी तथा दिगो विकास हुने देखिन्छ ।

१. सडक तथा भौतिक पूर्वाधार
२. कृषि तथा पशु
३. शिक्षा
४. स्वास्थ्य
५. खानेपानी तथा सरसफाई
६. उर्जा
७. वन तथा जडिवुटी
८. पर्यटन
९. संचार
१०. वस्ती विकास
११. खेलकूद
१२. धार्मिक, सांस्कृतिक विकास

तालिका २१: स्थानीय तहको योजना प्राथमिकीकरणका आधार र अंकभार

क्र.स.	प्राथमिकताका आधारहरू	अधिकतम प्राप्ताङ्क	न्यूनतम प्राप्ताङ्क
१	राष्ट्रिय लक्ष्य प्राप्त गर्न प्रत्यक्ष योगदान गर्ने भए १ अङ्क र प्रत्यक्ष योगदान नगर्ने भए ० अङ्क	१	०
२	प्रदेश विकासको प्रमुख चालकसँग सम्बन्धित भए १ अङ्क र नभए १ अङ्क	१	०
३	दिगो विकास लक्ष्य प्राप्त गर्न योगदान गर्ने भए १ अङ्क र प्रत्यक्ष योगदान नगर्ने भए ० अङ्क	१	०
४	स्थानीय तहको दीर्घकालीन सोच प्राप्त गर्न योगदान गर्ने भए ३ अङ्क र प्रत्यक्ष योगदान नगर्ने भए १ अङ्क	३	१
५	स्थानीय तहको क्षेत्रगत उद्देश्य प्राप्त गर्न प्रत्यक्ष योगदान गर्ने भए ३ अङ्क र प्रत्यक्ष नगर्ने भए १ अङ्क	३	१
६	रोजगार, आय वा उत्पादन बृद्धिमा प्रत्यक्ष योगदान गर्ने भए ३ अङ्क र प्रत्यक्ष नगर्ने भए १ अङ्क	३	१
७	५० प्रतिशत वा सोभन्दा बढी लाभग्राही समुदाय अपाङ्गता भएका व्यक्ति, दलित, महिला र सिमान्तकृत समुदाय भए ३ अङ्क र अन्य भए १ अङ्क	३	१

महाभारत गाउँपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

क्र.स.	प्राथमिकताका आधारहरू	अधिकतम प्राप्ताङ्क	न्यूनतम प्राप्ताङ्क
८	कार्यपालिकाको बैठकले वडाहरूको समग्र विकासको दृष्टिले च्चलपप्लन गरे अनुसार सबभन्दा कम विकसित वडा भए ३ अङ्क र त्यसपछि क्रमशः ०.१ अङ्कले कम हुँदै जाने क्रम अनुसार प्राप्त हुने अङ्क	३	०.१
९	वडा समितिले निर्धारित गरेको योजनाहरूको च्चलपप्लन अनुसार वडाको लागि अति आवश्यक योजना भए ३ अङ्क र त्यसपछि क्रमशः ०.१ अङ्कले कम हुँदै जाने क्रम अनुसार प्राप्त हुने अङ्क	३	०.१
	वा		
१०	निर्देशक समितिले निर्धारित गरेको पालिका स्तरीय योजनाहरूको Ranking अनुसार अति आवश्यक योजना भए ३ अङ्क र त्यसपछि क्रमशः ०.१ अङ्कले कम हुँदै जाने क्रम अनुसार प्राप्त हुने अङ्क	३	०.१
	जम्मा	२१	४.२

नोट: यो मापदण्डलाई गाउँ कार्यपालिकाको बैठकले वा कार्यपालिकाको बैठक तत्काल वस्न नसक्ने भएमा पछि अनुमोदन हुनेगरी गाउँपालिकाको अध्यक्षबाट स्वीकृत गरेर लागू गर्न सकिनेछ ।

४.३.२ बजेट अनुमान

महाभारत गाउँपालिकाको आवधिक योजनाका लागि बहुपक्षीय स्रोतहरू परिचालन गरिनेछ । यसका लागि विद्यमान स्रोतहरूको आंकलन र सम्भाव्य नयाँ स्रोतहरूको समेत पहिचान तथा उपयोग गरिनेछ । आवधिक योजनामा यस गाउँपालिकाद्वारा निम्न वमोजिम विभिन्न वित्तीय स्रोतहरू परिचालन गरिनेछ ।

(क) वित्तीय हस्तान्तरण

- प्रत्येक आर्थिक वर्षका लागि यस गाउँपालिकाले नेपाल सरकारबाट समानीकरण अनुदान, सर्शत अनुदान, राजस्व वाँडफाँटको रकम प्राप्त गर्नेछ । संघ प्राप्त हुने अनुदानको रकम औषतमा वार्षिक १०% को दरले वृद्धि हुने प्रक्षेपण गरिएको छ ।
- नेपाल सरकारबाट प्राप्त हुने विशेष अनुदान र समपूरक अनुदान आर्थिक वर्ष शुरु भए पछि परियोजना प्रस्तावको आधारमा संघीय अर्थ मन्त्रालयद्वारा निर्णय गरिने हुँदा प्रारम्भिक अनुमान सम्म मात्र गरिएको छ । साथै समपूरक अनुदान परियोजना लागतको अधिकतम ४०% सम्म प्राप्त गर्न सक्ने हुँदा गाउँपालिकाले परियोजना लागतको ६०% रकम स्वलगानी गर्नु पर्ने हुन्छ ।
- प्रदेश सरकारबाट समेत गाउँपालिकाले समानीकरण अनुदान, सर्शत अनुदान, विशेष अनुदान र समपूरक अनुदान, राजस्व वाँडफाँटको रकम प्राप्त गर्दछ । प्रदेश सरकारको आ.व. २०७८/०७९ का लागि उपलब्ध सीमालाई आधार मानी समानीकरण अनुदान तर्फ औषतमा १०% वार्षिक वृद्धि प्रक्षेपण गरिएको छ ।
- वैदेशिक अनुदान तर्फ नेपाल सरकारले सम्झौता गरेर मात्र गाउँपालिकाले वैदेशिक सहायता प्राप्त गर्न सक्ने हुँदा गाउँपालिकाले संघीय अर्थ मन्त्रालयको संयोजनमा क्षेत्रगत आधारमा केहि वैदेशिक अनुदान प्राप्त हुने अनुमान गरिएको छ ।

५. वैदेशिक ऋणको हकमा अन्तर्राष्ट्रिय विकास सहायता नीति बमोजिम ऋण सहायताको रकम, व्याजदर, भुक्तानी सम्बन्धी शर्तहरू सहित स्थानीय तहसँगै सहायक ऋण सम्झौता गरेर मात्र गाउँपालिकालाई वैदेशिक ऋण उपलब्ध हुनसक्ने प्रावधान रहेको छ । यस प्रावधान बमोजिमको वैदेशिक ऋण गाउँपालिकाको आवधिक योजनामा प्राप्त गर्ने अनुमान गरिएको छैन ।

(ख) गाउँपालिकाको संचित कोषमा जम्मा हुने अन्य रकमहरू

१. आन्तरिक राजस्व तर्फ हालको न्यून प्राप्तिलाई क्रमिक रूपमा वृद्धि गर्ने प्रक्षेपण गरिएको छ । यसका लागि सम्भाव्यताको आधारमा नयाँ स्रोत तथा दायरामा विस्तार गरिने छ । गाउँपालिकाको आन्तरिक राजस्व अन्तर्गत औषतमा २०% को वार्षिक वृद्धि हुने प्रक्षेपण गरिएको छ ।
२. आवधिक योजना अवधिमा स्थानीय संचित कोष अन्तर्गत विशेष आयोजना संचालनका लागि प्राप्त हुन सक्ने अन्य रकमहरू अनुमानित रूपमा प्रक्षेपण गरिएको छ ।
३. आर्थिक वर्षको अन्तमा उपलब्ध रकम खर्च हुन नसकी बाँकी रही नयाँ आर्थिक वर्षमा जिम्मेवारी सरेने नगद मौज्जात रकम पनि उपयोग गर्न सकिने हुँदा नगद मौज्जात वार्षिक बजेटमा हुने वृद्धिको आधारमा प्रक्षेपण गरिएको छ ।

(ग) गाउँपालिकाको संचित कोष बाहिर संघ र प्रदेशबाट प्रत्यायोजन हुने रकमहरू

१. संघको वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेटबाट गाउँपालिकालाई प्रत्यायोजित गरिने कार्यक्रमहरू अन्तर्गत सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमका लागि प्राप्त हुने रकम, संघीय निर्वाचन क्षेत्र पूर्वाधार विकास कार्यक्रम अन्तर्गतका क्षेत्रगत कार्यक्रमहरूलाई आवधिक योजनाको परिधि भित्र समावेश गरिएको छ ।
२. यसै गरी प्रदेशको वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेटबाट गाउँपालिकालाई प्रत्यायोजित गरिने कार्यक्रमहरू अन्तर्गत प्रदेश निर्वाचन क्षेत्र पूर्वाधार विकास कार्यक्रम लगायत प्रदेश निकायहरूबाट प्रत्यायोजन भई आउने क्षेत्रगत कार्यक्रमहरूलाई पनि आवधिक योजनाको परिधि भित्र समावेश गरिएको छ ।

४.३.२.१ लागानीको आवश्यकता र स्रोत

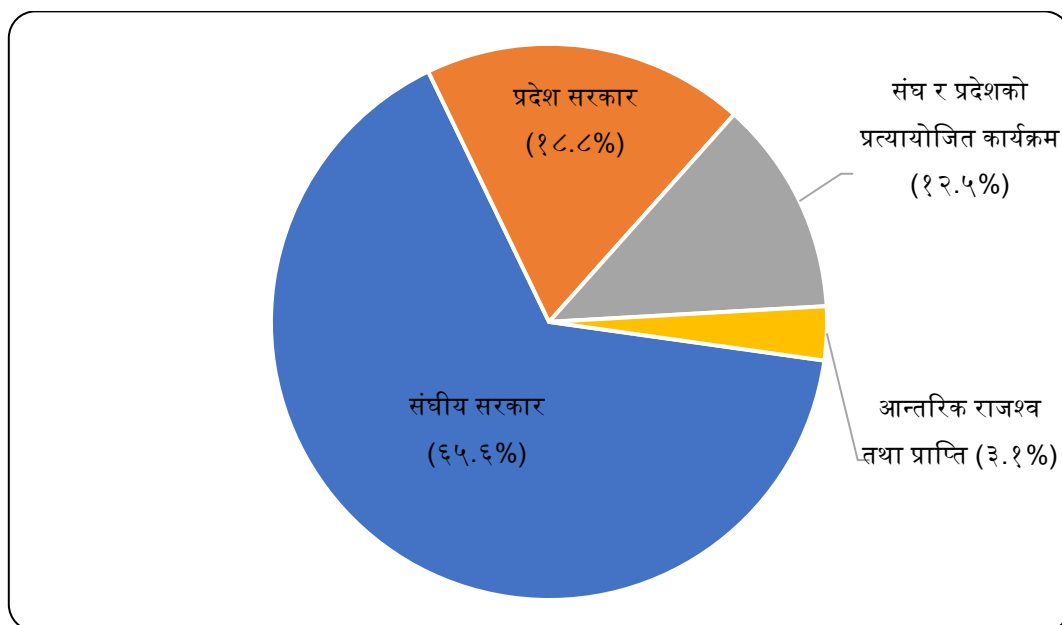
महाभारत गाउँपालिकाको आवधिक योजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक खर्च जुटाउन संघ र प्रदेशको अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरणका साथै आन्तरिक राजस्वका स्रोतहरू पनि परिचालन गरिनेछ । यस गाउँपालिकाको आन्तरिक स्रोतहरू निकै कम भएकोले संघ र प्रदेशबाट हुने वित्तीय हस्तान्तरण माथि बढी भन्दा बढी निर्भर रहनु पर्ने वाध्यता छ । यसै परिप्रेक्ष्यमा आ.व २०७५/०७६ को तुलनामा आ.व २०७६/०७७ संघबाट हस्तान्तरण हुने रकमहरूमा भएको वृद्धि लाई उत्साहवर्द्धक मान्न सकिन्छ । यसै गरी आवधिक योजनाको आगामी वर्षहरूमा पनि संघ र प्रदेशबाट प्राप्त हुने वित्तीय हस्तान्तरणमा क्रमिक वृद्धि हुदै जाने अनुमान गरिएको छ । प्रक्षेपण अनुसार संघबाट वित्तीय समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदान, राजस्व वाँडफाँड, विशेष अनुदान र समपूरक अनुदानबाट करिव रु. १०५ करोड वित्तीय हस्तान्तरण हुने अनुमान गरिएको छ ।

प्रक्षेपण अनुसार संघबाट कूल रु. १०५ करोड वित्तीय हस्तान्तरण हुने मध्ये वित्तीय समानीकरण अनुदान रु. ४० करोड, सशर्त अनुदान रु. ६५ करोड प्राप्त हुने अनुमान गरिएको छ । यसै गरी प्रदेशबाट वित्तीय समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदान, विशेष अनुदान र समपूरक अनुदानबाट करिव रु. ३० करोड प्राप्त हुने

अनुमान गरिएको छ । प्रक्षेपण अनुसार प्रदेशबाट कूल रु. ३० करोड वित्तीय हस्तान्तरण हुने रकम मध्ये वित्तीय समानीकरण रु. ५ करोड, सशर्त अनुदान रु. ८ करोड, विशेष अनुदान रु. ६ करोड र समपूरक अनुदान रु. ११ करोड प्राप्त हुने अनुमान गरिएको छ । त्यसैगर गाउँपालिकाको आन्तरिक राजस्वबाट रु. ५ करोड प्राप्त हुने अनुमान गरिएको छ । यस प्रकार संघ, प्रदेश र गाँपालिकाको आन्तरिक राजश्वबाट समष्टिगत रूपमा गाउँपालिकाको आवधिक योजनामा कूल रु. १४० करोड (८७.५%) रकम महाभारत गाउँपालिकाको संचित कोषमा जम्मा हुने अनुमान छ । यसै गरी गाउँपालिकाको संचित कोषमा प्राप्त हुने बाहेक संघ र प्रदेश दुवै तहबाट गाउँपालिकाको संघ र प्रदेशको प्रत्यायोजित कार्यक्रम अन्तर्गत क्षेत्रगत आधारमा आवधिक योजना अवधिमा करिब रु. २० करोड (१२.५%) प्राप्त हुने अनुमान गरिएको छ । माथि उल्लेख भए अनुसार सार्वजनिक स्रोत अन्तर्गत गाउँपालिकाको संचित कोषमा प्राप्त हुने रु. १४० करोड र संघ तथा प्रदेशबाट प्रत्यायोजित कार्यक्रम अन्तर्गत प्राप्त हुने रु. २० करोड गरी कूल रु. १६० करोड प्राप्त हुने प्रक्षेपण गरिएको छ । सार्वजनिक स्रोतहरूको प्रक्षेपण र खर्च व्यहोर्ने स्रोतहरूलाई क्रमश तालिका २२ र चित्र ४ मा प्रस्तुत गरिएको छ:

तालिका २२: सार्वजनिक स्रोतहरूको प्रक्षेपण

स्रोत	रकम (रु करोडमा)	प्रतिशत
संघीय सरकार	१०५	६५.६
प्रदेश सरकार	३०	१८.८
संघ र प्रदेशको प्रत्यायोजित कार्यक्रम	२०	१२.५
आन्तरिक राजश्व तथा प्राप्ति	५	३.१
कुल	१६०	१००.०

चित्र ४: सार्वजनिक खर्च व्यहोर्ने स्रोतहरू

४.३.२.२ आन्तरिक स्रोत परिचालन

महाभारत गाँउपालिकाको आन्तरिक स्रोत परिचालन गर्न टोल सुधार समिति गठन गरी त्यस्ता संस्थाहरूको क्षमता विकास र तिनिहरूलाई विकासका कार्यक्रमहरूमा परिचालन गर्ने नीति लिईएको छ । सामाजिक परिचालनका लागि काम गर्ने सम्पूर्ण निकायहरूको सामाजिक परिचालनको बजेट एकै बास्केटमा राखी एकरूपता कायम गर्न पहल गरिने नीति लिईएको छ । गाँउपालिका क्षेत्रमा भएका सार्वजनिक सम्पत्ति र स्रोत पहिचान गरी उपयुक्त तवरले पहिचान परिचालन र सदुपयोग गर्ने नीति लिईएको छ । गैर सरकारी संस्थाहरूसंग समन्वय र सहकार्यलाई अघि बढाउन सामाजिक विकास शाखालाई प्रभावकारी एवम् व्यवस्थित बनाइने योजना रहेको छ । प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम अन्तर्गत प्राप्त हुने कार्यक्रमलाई प्रभावकारी कार्यान्वयनको वातावरण बनाई स्थानीय बेरोजगारलाई लाभान्वित हुने वातावरण निर्माण गर्ने लक्ष्य समेत लिईएको छ ।

४.३.२.३ अन्तर सरकारी स्रोत परिचालन

संविधान र कानून बमोजिम संघ, प्रदेश र स्थानीय तहहरूले कार्य जिम्मेवारी पूरा गर्न आवश्यक स्रोत परिचालन सहितको अधिकारको प्रयोगका लागि वित्तीय संघीयता आवश्यक हुन्छ । नेपालको संविधानको धारा ५७ बमोजिम राज्यशक्तिको प्रयोग र अनुसूची ५, ६, ७, ८ र ९ बमोजिमका एकल र साझा अधिकार प्रदान गरी तीन तहलाई कार्य जिम्मेवारी तोकेको छ । घाटा बजेट प्रस्तुत गर्न पाउने भएकोले वित्त व्यवस्थापनका लागि आन्तरिक ऋण समेत उठाउन पाउने व्यवस्था रहेको छ । पारदर्शी र न्यायपूर्ण वित्तीय हस्तान्तरण गर्दै वित्तीय संघीयतालाई संस्थागत गर्ने, सन्तुलित र समन्यायिक ढङ्गमा प्रादेशिक र स्थानीय अर्थतन्त्रको विकास गर्दै विकास र समृद्धिको आधार सिर्जना गर्ने गरी अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन गर्नमा योजना केन्द्रित छ ।

४.३.२.४ जनसहभागिता परिचालन

बजेट तर्जुमा गर्दा योजना तथा कार्यक्रमको प्रकृति अनुसार एकल रूपमा गाँउपालिकाको तर्फबाट हुने आयोजनाहरूमा न्यूनतम २०% देखि अधिकतम ४०% सम्म रकम जनसहभागिताबाट उठने र बाँकी गाँउपालिकाले व्यहोर्नु पर्ने गरी तर्जुमा गरिएको छ । विकास कार्यलाई समानुपातिक रूपमा वितरण गरी आम मानिसमा विकास प्रति अपनत्व प्रदान गर्न समेत हरेक विकास निर्माण कार्यहरूमा जनताको लागत सहभागिता अपरिहार्य र अनिवार्य विषय भएको छ । विकास कार्यमा जनसहभागिताले विकासको प्रतिफलमा जनताहरूलाई उत्तरदायी बहन गर्न सिकाउँछ । यसले गर्दा जनताहरूलाई विकास योजनाहरू हाम्रो हो भन्ने भावनाको विकास भइ विकास आयोजनाहरू दिगो र टिकाउ हुन सक्दछ । विशेषगरी सडक निर्माण तथा सुधार, ढल प्रणालीको निर्माण तथा मर्मत सुधार, खानेपानी प्रणालीको निर्माण र सुधार जस्ता विषयहरूमा जनताको तर्फबाट उपभोक्ता समिति गठन गरी लागत सहभागितालाई आत्मसाथ गर्ने वर्तमान पद्धतिलाई समेत दृष्टिगत गरी भविष्यमा निर्माण/संचालन गर्न यी आयोजनाहरूमा जनताको आर्थिक स्थिति र आय आर्जन क्षमतालाई विचार गरी लागत सहभागितालाई कार्यान्वयन गर्न सकिने देखिन्छ ।

यसका साथै आर्थिक विकासमा स्थानीय जनसमुदायको लागत सहभागितालाई बढावा दिने, स्वरोजगारका कार्यक्रमहरूलाई विस्तार र विकास गरी रोजगारीको अवसर सृजना गर्ने, पर्यटकिय क्षेत्रहरूलाई समुदायमा हस्तान्तरण गरी व्यवस्थापन समिति मार्फत संचालन गर्ने, लघु उद्योग तथा बचत कार्यक्रमहरूमा जनताको रुचीलाई ध्यान दिई कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने, तरकारी खेती तथा नगद्वेवालीको लागि कृषकहरूलाई प्रोत्साहित गर्दै उनीहरूको आम्दानीको अवसर वृद्धि गर्ने जस्ता सहभागितामूलक कार्यक्रमहरू संचालन गरी स्थानीयवासीहरूको सहभागितालाई बढाउन सकिने देखिन्छ । यस्तो किसिमको लागत सहभागिता कार्यक्रमहरूमा निजी क्षेत्र तथा अन्य संस्थाहरूलाई समेत सहभागी गराउदै जानु पर्ने देखिन्छ ।

४.३.२.५ निजी क्षेत्रको स्रोत परिचालन

नेपालको संविधानद्वारा निर्दिष्ट गरिएको अर्थ, उद्योग र वाणिज्य सम्बन्धी नीति अन्तर्गत अर्थतन्त्रमा निजी क्षेत्रको भूमिकालाई महत्व दिदै उपलब्ध साधन र स्रोतको अधिकतम परिचालन गरी आर्थिक समृद्धि हासिल गर्ने उल्लेख गरिएको छ । महाभारत गाँउपालिकाको सन्दर्भमा माथी उल्लेख भए अनुसार गाँउपालिकाको सडक निर्माण, केन्द्रीय प्रसारण लाइनको जडान कार्य, गाँउपालिकामा पाइने कृषि तथा वन जन्य उपजहरू, उपलब्ध विभिन्न प्रकारका जडीवुट्टी, पर्यटन व्यवसायका अवसरहरूलाई उपयोग गर्दै सम्भाव्य उद्योग व्यवसायको विकास तथा विस्तार गरिनु पर्ने छ । यस गाँउपालिकामा रहेका लघु तथा घरेलु उद्योगहरूको स्थितिमा सुधार गरी निजी क्षेत्रबाट गाँउपालिकाको आर्थिक विकासमा सघाउन स्थानीय कच्चा पदार्थहरूमा आधारित बढी मूल्य अभिवृद्धि हुने उत्पादनशील उद्योगहरूको सम्भाव्यता अध्ययन गरी विस्तार गरिने छन । औद्योगिक प्रवर्द्धनका लागि आवश्यक सीप, पूँजी तथा उद्यमशीलताको विकास गरिनेछ । स्थानीय कृषि तथा वन जन्य उपजहरूको संरक्षण गर्न शीत गृहको निर्माण गरिनेछ । यसैगरी गाँउपालिकाद्वारा निजी क्षेत्र मैत्री कर नीति अनुसरण गरी विभिन्न सुविधाहरू प्रदान गरिनेछ । पर्यटनलाई उद्योग व्यवसायको रूपमा निजी क्षेत्रको लगानी तथा अगुवाईमा विस्तार तथा विकास गरिने छ । यस गाँउपालिका क्षेत्रमा निजी क्षेत्रबाट लघु जलविद्युत आयोजनाहरू निर्माण तथा संचालन गर्ने सम्भावनाहरू पनि रहेका छन । यसै गरी गाँउपालिकामा उपभोग्य वस्तुहरूको आपूर्तिलाई सहज तुल्याउन एवं स्थानीय उत्पादनको बजारीकरणमा सघाउन निजी क्षेत्रको लगानीमा वृद्धि गर्नमा सघाउ पुऱ्याइने छ । पर्यटन लगायत उद्योग व्यवसायमा निजी क्षेत्रबाट आवधिक योजनाको अवधिमा करिब रु. १० करोडको लगानी योगदान हुने अनुमान गरिएको छ ।

४.३.२.६ सहकारी क्षेत्रको स्रोत परिचालन

नेपालको संविधानद्वारा निर्दिष्ट गरिएको अर्थ, उद्योग र वाणिज्य सम्बन्धी नीति अन्तर्गत सहकारी क्षेत्रलाई प्रवर्द्धन गर्दै राष्ट्रिय विकासमा अत्यधिक परिचालन गर्ने भन्ने स्पष्ट उल्लेख गरिएको छ । महाभारत गाँउपालिकाको आर्थिक सामाजिक विकासमा सहकारी क्षेत्रबाट उल्लेख्य योगदान पुग्न सक्ने सम्भावना देखिन्छ । यस गाँउपालिकामा दर्ता भएका सहकारी संस्थाहरू निक्कै न्यून रहेका छन र संचालनमा रहेका सहकारी संस्थाहरू मध्ये धेरै बचत तथा ऋण सम्बन्धित भएबाट आर्थिक विकासमा सहकारी क्षेत्रबाट खासै योगदान रहेको छैन । गाँउपालिकामा तत्कालिन जिल्ला कृषि विकास कार्यालयमा दर्ता भै संचालनमा रहेका कृषक सहकारी संस्थाहरूबाट समेत गाँउपालिकाको आर्थिक विकास खासै योगदान हुन सकेको छैन । गाँउपालिकामा निर्माणाधिन सडक, केन्द्रीय प्रसारण लाइनको जडान कार्य, कृषि तथा वन जन्य उपजहरू, उपलब्ध विभिन्न प्रकारका जडीवुट्टी, पर्यटन व्यवसायका अवसरहरू र उपभोक्ता सहकारी पसलका

सम्भावनाहरूलाई विचार गर्दा आगामी दिनहरूमा यस गाउँपालिकामा सहकारी क्षेत्रमा उच्चमशीलताको विकास भई आर्थिक विकासमा उल्लेख्य योगदान पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ । आवधिक योजनामा सहकारी क्षेत्रको विस्तारबाट आर्थिक तथा सामाजिक क्षेत्रहरूमा गरी करिब रु.५ करोडको लगानी हुने अनुमान गरिएको छ ।

४.३.२.७ संघ संस्थाको स्रोत परिचालन

महाभारत गाउँपालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा हाल विभिन्न गैर सरकारी र अन्तर्राष्ट्रिय गैर सरकारी संस्थाहरू क्रियाशील छन् । स्थानीय तहमा कार्य गर्ने स्थानीय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैर सरकारी संस्थाहरूको कार्यक्रम गाउँपालिकाको वार्षिक कार्यक्रममा उल्लेख हुनु पर्ने हुन्छ । यस अनुसार आर्थिक वर्ष २०७९/०८० मा यस गाउँपालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक विकासका लागि विभिन्न गैर सरकारी तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैर सरकारी संस्थाहरूबाट रु. २ करोड भन्दा बढी खर्च हुने अनुमान सहित कार्यक्रमहरू समाविष्ट गरिएको छ । आवधिक योजनाको अवधिमा विभिन्न गैर सरकारी तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैर सरकारी संस्थाहरूबाट करिब रु.१० करोडको लगानी हुने अनुमान गरिएको छ ।

४.३.२.८ सार्वजनिक क्षेत्रबाट स्रोत परिचालन

महाभारत गाउँपालिकाको विद्यमान स्थितिमा निजी तथा सहकारी क्षेत्र कमजोर रहेकोले यस गाउँपालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक विकासका लागि गाउँपालिकाले प्राप्त गर्ने सार्वजनिक स्रोतहरूलाई बढी भन्दा बढी परिचालन गर्दै गाउँपालिकाको अगुवाईमा निजी र सहकारी क्षेत्रसँगको प्रवर्द्धनात्मक सहकार्यलाई प्रोत्साहित गरिनु पर्ने छ । गाउँपालिकाको सार्वजनिक स्रोतहरू अन्तर्गतका सबै प्रकारका आन्तरिक स्रोतहरू करिब १.३% मात्र रहेकोले संघ र प्रदेशबाट हुने वित्तीय हस्तान्तरण माथि बढी निर्भर रहनु पर्ने अवश्यक छ । तथापि आगामी दिनहरूमा अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण माथिको बढी निर्भरतालाई कम गर्न आन्तरिक राजश्वको अनुपातलाई क्रमिक रूपमा विस्तार गर्दै लाने तर्फ विशेष रूपमा पहल गरिनु पर्नेछ । सार्वजनिक स्रोत अन्तर्गत गाउँपालिकाको वजेट संरचना बाहिर संघ र प्रदेश तहबाट प्रत्यायोजित क्षेत्रगत कार्यक्रमको आधारमा उपलब्ध गराइने रकमहरूलाई पनि आवधिक योजनामा समेटिएको छ । तर, यस प्रकार संघ र प्रदेशद्वारा प्रत्यायोजित कार्यक्रमहरूको प्राथमिकीकरण र वजेट विनियोजनमा गाउँपालिकाको कुनै भूमिका नरहने हुँदा गाउँपालिकाको कार्यक्रमहरूसँग दोहोरोपन हुने र गाउँपालिकाको प्राथमिकीकरणमा नपरेका कार्यक्रमहरू प्रत्यायोजित हुन सक्ने सम्भावना रहन्छ ।

४.३.२.९ स्रोत साधनको बाँडफाँड तथा परिचालनका आधारहरू

गाउँपालिकाको समग्र स्रोत परिचालन, व्यवस्थापन एवं काम कारवाहीमा कार्यकुशलता र प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्नको लागि संघीय तथा प्रादेशिक सरकार एवं विकास साझेदारहरूबाट यस गाउँपालिकालाई प्राप्त हुने सबै प्रकारका अनुदान, आन्तरिक आय, राजश्व बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने रकम लगायत गाउँपालिकाको संचित कोषमा प्राप्त हुने सबै प्रकारका स्रोत तथा स्थायी स्रोत साधनलाई एकीकृत र समन्वित गरी स्थानीय स्तरबाट नै गरिबी न्यूनीकरण र दिगो विकासको अवधारणालाई संस्थागत गर्ने कार्यमा सहयोग पुऱ्याउन नेपालको संविधान २०७२ को भाग १७ को धारा २१८ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी

गाँउपालिकाले “स्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि” तर्जुमा गरी आवधिक योजनाको लागि परिचालन हुने स्रोतहरूको बाँडफाँड र व्यवस्थापन गर्नुपर्ने प्रस्ताव गरिएको छ ।

गाँउपालिकामा समृद्धि र सुखको आधार निर्माण गर्न सार्वजनिक, निजी र सहकारी क्षेत्रबीचको सहकार्य तथा परिपूरक भूमिका एवम् संघ, प्रदेश र स्थानीय तह बीचको सहकार्यबाट अर्थतन्त्रमा उल्लेखनीय परिपूरकता (Synergy) ल्याउने गरी स्रोत अनुमान गरिएको छ । आवधिक योजनाले निर्धारण गरेका रुपान्तरणका संस्वाहकका क्षेत्रमा आवश्यक स्रोत-साधनको बाँडफाँट गरिएको छ । राष्ट्रिय रणनीति बमोजिम पहिचान गरिएका विषय क्षेत्रमा रणनीतिक हस्तक्षेप गरी लगानीको उच्चतम प्रतिफल हासिल हुने अपेक्षा गरिएको छ । निर्माणाधीन राष्ट्रिय स्तरका कार्यक्रम/आयोजना संघबाट, प्रदेश र स्थानीय स्तरका कार्यक्रम/आयोजना क्रमशः प्रदेश र स्थानीय तहबाट नै सम्पन्न गर्ने गरी स्रोत आँकलन तथा बाँडफाँट गरिएको छ । साथै, भूकम्प पछिको पुननिर्माणलाई पूर्णता दिने, आधारभूत पूर्वाधार निर्माण तथा प्रवर्द्धन हुने र अभियानका रुपमा सञ्चालन हुने कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्न सघाउ पुग्ने गरी स्रोत बाँडफाँट गरिएको छ ।

आवधिक योजनाले लिएको आर्थिक वृद्धिको लक्ष्य हासिल गर्न सार्वजनिक लगानीलाई कृषि तथा वन, औद्योगिक पूर्वाधार निर्माण, प्रोत्साहन र सहजीकरण सहित औद्योगिक उत्पादन, विद्युत उत्पादन, प्रसारण तथा वितरण, पूर्वाधार निर्माण जस्ता लगानीमा केन्द्रित गरिएको छ । निजी क्षेत्रको लगानी, रोजगारी सिर्जना, अर्थतन्त्रको औद्योगीकरण र आधुनिकीकरण, उर्जा उत्पादन, पर्यटन, व्यापार, यातायात र सञ्चार क्षेत्रमा लक्षित हुने अनुमान गरिएको छ । कृषि, उत्पादनमूलक क्षेत्र, साना तथा मझौला उद्योग र ग्रामीण तथा सामाजिक विकासमा निजी, सहकारी तथा सामुदायिक क्षेत्र परिचालित हुने विश्वास लिईएको छ । मानवपूँजी निर्माण र सोको उच्चतम उपयोगले उत्पादकत्व अभिवृद्धि, उच्च आयको आधार निर्माण र सुखको अनुभूति हुने अपेक्षा गरिएको छ । साथै, पर्यावरण संरक्षण, सभ्य र न्यायपूर्ण समाज निर्माण तथा सुशासन, लोकतन्त्र र राष्ट्रिय एकतालाई थप सुदृढ बनाउने गरी सार्वजनिक, निजी तथा सहकारी र सामुदायिक क्षेत्रको स्रोत परिचालनको अनुमान र सोको बाँडफाँट गरिएको छ ।

४.४ सार्वजनिक खर्च र राजश्व परिचालन नीति

सार्वजनिक खर्च र राजश्व परिचालन नीतिबारे अलग अलग उप-शिर्षकमा निम्न बमोजिम व्याख्या गरिएको छ ।

४.४.१ सार्वजनिक खर्च नीति

उपलब्ध स्रोत र साधनको कुशल तथा प्रभावकारी उपयोग गरी समाजवाद उन्मुख अर्थतन्त्रको आधार निर्माण गर्न सार्वजनिक खर्चको प्रभावकारी परिचालन आवश्यक हुन्छ । नागरिकका बढ्दो आवश्यकता र अपेक्षालाई उपलब्ध स्रोत र साधनको सीमाभित्र रही सम्बोधन गर्नुपर्ने अवस्था छ । साथै संविधानले प्रत्याभूत गरेका मौलिक हक कार्यान्वयन गर्न बनेका कानूनले सिर्जना गरेका आर्थिक दायित्वहरूको व्यवस्थापन गर्नुपर्नेछ । संघीय प्रणाली अनुरूप सार्वजनिक खर्चको संरचना र खर्च गर्ने भूमिका एवम् जिम्मेवारीमा परिवर्तन भएकोले संघ, प्रदेश र स्थानीय तहले आ-आफ्नो खर्च जिम्मेवारी बमोजिम सार्वजनिक स्रोतको सन्तुलित र न्यायोचित

विनियोजन गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्नेछ । समग्र सार्वजनिक खर्च प्रणालीलाई पारदर्शी, जवाफदेही र नतिजामूलक बनाउन तीन तहमा सार्वजनिक खर्चको उपयोग गर्ने क्षमता अभिवृद्धि गर्नु अपरिहार्य हुन्छ ।

४.४.२ राजश्व नीति

नेपालको संविधानमा उल्लेख भएका मौलिक हक, राज्यका निर्देशक सिद्धान्त र नीतिको कार्यान्वयन गर्न, मुलुकको विकास र समृद्धिको लागि सार्वजनिक खर्चको बढ्दो आवश्यकता पूरा गर्न र वैदेशिक सहायता माथिको निर्भरता कम गर्न आन्तरिक स्रोत परिचालनमा वृद्धि गर्न आवश्यक छ । विगतका वर्षहरूमा राजस्वको औसत वृद्धिदर कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको अनुपातमा वृद्धि भइरहेको छ । संघीय प्रणाली अनुरूप सार्वजनिक वित्त संरचना सुदृढ गरी लगानी, व्यवसाय र करदातामैत्री कर प्रशासन मार्फत उत्पादन वृद्धिलाई सहयोग पुऱ्याउँदै अधिकतम राजस्व परिचालनतर्फ यो योजना निर्देशित छ ।

४.५ निजी क्षेत्रको स्रोत परिचालन नीति

निजी क्षेत्रले गाँउपालिकाको समग्र विकास प्रकृत्यामा अहम् भूमिका निर्वाह गर्दछन् । नेपालको संविधानले अंगिकार गरेका नीति तथा कानुनी व्यवस्थाले निर्दिष्ट गरे बमोजिम निजी क्षेत्रले गाँउपालिकामा आफ्नो भूमिका निर्वाह गर्नेछ । गाँउपालिकाको विकास सम्बन्धी सोंच, नीति र योजना बमोजिम लक्ष्य तथा उद्देश्य हासिल गर्न गाँउपालिकामा लगानीमैत्री वातावरण अभिवृद्धि गरी स्थानीय तहको आर्थिक-सामाजिक विकासमा सहयोग र सहकार्य गर्ने निजी क्षेत्रको भूमिका हुनेछ । निजी क्षेत्रले प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता अभिवृद्धि गर्दै सार्वजनिक-निजी साझेदारी अवधारणा अनुरूप जोखिमको न्यायोचित बाँडफाँट गरी विकास निर्माण कार्य सञ्चालन गर्नेछ । कृषि, उद्योग, निर्माण र सेवा क्षेत्रमा निजी क्षेत्रको लगानी अभिवृद्धि गर्न आवश्यक प्रोत्साहनको व्यवस्था गरी दिगो विकासका लक्ष्य हासिल गरिने छ ।

निजी क्षेत्रले गाँउपालिकामा गुणस्तरीय वस्तु तथा सेवा उत्पादन, सहज र सुलभ आपूर्ति व्यवस्थापन, गुणस्तरीय पूर्वाधार निर्माण, आयात व्यवस्थापन, निर्यात प्रवर्द्धन तथा उत्पादनशिल र मर्यादित रोजगारी सिर्जना गर्नमा सहयोग गर्नेछ । यस क्षेत्रले संस्थागत सुशासन, सुमधुर औद्योगिक सम्बन्ध, बालश्रम निवारण, सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षणमा सहभागिता एवम् संस्थागत सामाजिक उत्तरदायित्व वहन गर्दै यस क्षेत्रको प्रतिष्ठा अभिवृद्धि गर्नेछ । यस क्षेत्रले वित्तीय क्षेत्रमा स्थायित्व र सुशासन कायम गर्न सहयोग पुऱ्याउनेछ । स्वदेशी तथा वैदेशिक लगानी अभिवृद्धि गर्दै द्विपक्षीय तथा बहुपक्षीय प्रतिबद्धता तथा सम्झौता बमोजिम अवसरको प्राप्ति तथा चुनौती सामना गर्न सहयोग गर्नेछ ।

४.६ सहकारी क्षेत्रको स्रोत परिचालन नीति

नेपालको संविधानले अंगिकार गरेका नीति तथा कानुनी व्यवस्थाले निर्दिष्ट गरे बमोजिम सहकारी क्षेत्रले सहकारी मूल्य-मान्यता र सिद्धान्तको अनुसरण तथा पारस्परिकता र स्वावलम्बनको संस्कार विकास गर्दै गाँउपालिकाको समग्र विकास प्रकृत्यामा सहयोगी भूमिका निर्वाह गर्नेछ । विकास सम्बन्धी सोंच, नीति र योजना बमोजिम लक्ष्य तथा उद्देश्य हासिल गर्न गाँउपालिकाको आर्थिक-सामाजिक विकासमा सहयोग र सहकार्य गर्ने यस क्षेत्रको महत्वपूर्ण भूमिका हुनेछ । यस क्षेत्रले सहकारी संस्थामा सुशासन कायम गर्दै स्थानीय

स्रोत-साधन, श्रम, सीप र पूँजीलाई व्यापक रूपमा परिचालन गरि स्थानीय स्तरमा रोजगारी तथा आय वृद्धि र गरिबी निवारण गर्न सहयोग पुऱ्याउनेछ । साथै यस क्षेत्रले गाँउपालिकामा मानवीय आवश्यकताका वस्तु तथा सेवाको उत्पादन, प्रशोधन र बजारीकरण गर्दै सामाजिक-आर्थिक र सांस्कृतिक रुपान्तरण तथा समावेशी आर्थिक वृद्धि हासिल गर्न सहयोग गर्नेछ ।

४.७ जनसहभागिता परिचालन नीति

विकास कार्यलाई समानुपातिक रूपमा वितरण गरी आम मानिसमा विकास प्रति अपनत्व प्रदान गर्न समेत हरेक विकास निर्माण कार्यहरूमा जनताको लागत सहभागिता अपरिहार्य र अनिवार्य विषय भएको छ । विकास कार्यमा जनसहभागिताले विकासको प्रतिफलमा जनताहरूलाई उत्तरदायी बहन गर्न सिकाउँछ । यसले गर्दा जनताहरूलाई विकास योजनाहरू हाम्रो हो भन्ने भावनाको विकास भइ विकास आयोजनाहरू दिगो र टिकाउ हुन सक्दछ । गाँउपालिकामा विशेषगरी सडक निर्माण तथा सुधार, ढल प्रणालीको निर्माण तथा मर्मत सुधार, खानेपानी प्रणालीको निर्माण र सुधार जस्ता विषयहरूमा जनताको तर्फबाट उपभोक्ता समिति गठन गरी लागत सहभागितालाई आत्मसाथ गर्ने वर्तमान पद्धतिलाई समेत दृष्टिगत गरी भविष्यमा निर्माण/संचालन गर्न यी आयोजनाहरूमा जनताको आर्थिक स्थिति र आय आर्जन क्षमतालाई विचार गरी लागत सहभागितालाई कार्यान्वयन गर्न सकिने देखिन्छ ।

यसका साथै आर्थिक विकासमा स्थानीय जनसमुदायको लागत सहभागितालाई बढावा दिने, स्वरोजगारका कार्यक्रमहरूलाई विस्तार र विकास गरी रोजगारीको अवसर सृजना गर्ने, पर्यटकिय क्षेत्रहरूलाई समुदायमा हस्तान्तरण गरी व्यवस्थापन समिति मार्फत संचालन गर्ने, लघु उद्योग तथा बचत कार्यक्रमहरूमा जनताको रुचीलाई ध्यान दिई कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने, तरकारी खेती तथा नगद्वेवालीको लागि कृषकहरूलाई प्रोत्साहित गर्दै उनिहरूको आम्दानीको अवसर वृद्धि गर्ने जस्ता सहभागितामूलक कार्यक्रमहरू संचालन गरी स्थानीयवासीको सहभागितालाई बढाउन सकिने देखिन्छ । यस्तो किसिमको लागत सहभागिता कार्यक्रमहरूमा निजी क्षेत्र तथा अन्य संस्थाहरूलाई समेत सहभागि गराउँदै जानु पर्ने देखिन्छ ।

४.८ संघ संस्थाको स्रोत परिचालन नीति

गाँउपालिकामा रहेका विभिन्न संघ संस्था, गैरसरकारी संस्था, नागरिक समाज र सामुदायिक संस्थाले पालिकाको समग्र विकास प्रयासमा सहयोगी भूमिका निर्वाह गर्नेछ । यस क्षेत्रले सामाजिक शक्ति परिचालन गरी पालिकाको विकास लक्ष्य तथा प्राथमिकता अनुरूपका क्षेत्रमा कार्यक्रम सञ्चालन गरी गरिबी निवारण, क्षमता अभिवृद्धि, नागरिक सचेतना तथा कर्तव्यबोध र सशक्तिकरण जस्ता कार्यहरूमा सहयोग पुऱ्याउनेछ । साथै, पालिकाको दुर्गम तथा पछाडी परेको क्षेत्रको विकास, उत्पादन वृद्धि र सेवा प्रवाहमा सहयोग गर्नेछ । यस क्षेत्रले पारदर्शिता, जवाफदेहिता र मितव्ययिता कायम गर्दै संस्थागत सुशासन कायम गरी आफ्नो भूमिका निर्वाह गर्नेछ ।

४.९ अतिरिक्त स्रोत परिचालन नीति

महाभारत गाँउपालिकाको संस्थागत आर्थिक विकासलाई समेत ध्यान दिनु आवश्यक छ । खासगरी गाँउपालिकाको आम्दानी वृद्धि गरी सो आम्दानीलाई विकासमा लगानी गर्न सकेमा विकासले गति लिने निश्चित छ । यसको लागि गाँउपालिकाले राजश्व सुधारका कार्यक्रमहरू संचालन गर्दै जानुपर्ने देखिन्छ । राजश्व सुधारको लागि गाँउपालिकाले गर्न सक्ने कार्यहरू निम्न बमोजिम रहेका छन् :

- राजश्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा गर्ने ।
- व्यवसाय करलाई व्यवस्थित गरी लागु गर्ने ।
- नक्शापासलाई व्यवस्थित गरी लागु गर्ने ।
- स्थानिय पार्क, बगैचा, पर्यटकिय क्षेत्र, पोखरी, खुल्ला क्षेत्र तथा मठमन्दिरको आवश्यक सुधार गरी व्यवस्थापनमा निजि क्षेत्रको सहभागिता गराउने ।
- जनसहभागितामा आधारित योजनाहरू संचालन गर्ने ।
- सरसफाईको कार्यलाई व्यवस्थित गर्ने ।
- कार्यालयका प्रशासनिक कामहरूलाई कम्प्युटरकृत गरी थप दरबन्दी सृजना गर्न नपर्ने अवस्थामा लैजाने ।
- जगेडा कोषबाट अधिकतम परिचालन हुन सक्ने योजनाहरू संचालन गर्ने ।
- सडक बोर्ड लगायतका लाईन एजेन्सीहरूबाट थप स्रोत परिचालन गरी क्षेत्रगत कार्यक्रमहरूमा लगानी गर्ने ।
- दातृ निकाय तथा संस्थाहरूबाट थप स्रोत परिचालन गरी क्षेत्रगत कार्यक्रमहरूमा लगानी गर्ने ।

४.१० समष्टिगत योजनाको तर्कबद्ध खाका

योजना, कार्यक्रम वा आयोजना बीच नतिजाहरूको तहगत अन्तर सम्बन्ध स्थापना गरी योजना प्रक्रियालाई नतिजामुखी बनाउनु पर्ने हुन्छ । यसमा कारण र असरहरूको विश्लेषण गर्दै लगानी देखि प्रतिफल हुँदै लक्ष्य वा प्रभावसँग पुग्ने गरी नतिजाहरूको श्रृङ्खलावद्ध सम्बन्धलाई स्थापित गर्नको लागि तर्कबद्ध खाकाको प्रयोग गर्ने गरिन्छ । यो तर्कबद्ध खाका तयार गर्दा विषयगत क्षेत्रका आधारमा नतिजा क्षेत्र (Key Result Change) निर्धारण गरी सोसँग सबै विषयगत क्षेत्र तथा उपक्षेत्रको योगदानलाई अन्तर सम्बन्धित गराउने प्रयास गरिएको छ । यसमा रहेका नतिजा सूचकहरू मार्फत योजनाको प्रगति अनुगमन गरी निर्णय प्रक्रियालाई प्रमाणमा आधारित बनाउन एवं नतिजा प्रतिको जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्न समष्टिगत योजनाको तर्कबद्ध खाका तयार गरिएको छ । समष्टिगत योजनाको तर्कबद्ध खाका अनसूची ७ मा राखिएको छ:

परिच्छेद ५: आर्थिक क्षेत्र

५.१ कृषि तथा भूमि व्यवस्था

५.१.१ वस्तुगत स्थिति

कृषि तथा पशुपालन महाभारत गाँउपालिकाका नागरिकको जीवन यापनको प्रमुख आधार हो । गाँउपालिकाको कुल क्षेत्रफलको करिब १९% भूमि (३५ वर्ग किमि) कृषियोग्य गरेको छ । यस गाँउपालिकामा धान, आलु, गहुँ, मकै, कोदो जस्ता खाद्यान्न वाली र भटमास, सिमी आदि दलहन वालीको उत्पादन प्रमुख रुपमा रहेको देखिन्छ । तरकारी र फलफूल तर्फ प्याज, खुर्सानी, बन्दा, लसुन, काँक्रो, गोलभेंडा, सुन्तला आदि प्रमुख रुपमा रहेका छन भने केहि उच्च मूल्य युक्त जडीवुटीहरु पनि छन । उच्च मूल्य वाली तर्फ कफि खेतिको पनि प्रशस्त संभावना रहेको छ । गाँउपालिकाको वडा नं ५ को बुढाखानीमा करिब २०० रोपनी क्षेत्रफलमा कफिको पकेट क्षेत्र विकास गरी उत्पादन शुरु गरिएको छ । हाल गाँउपालिकाको सबै वडामा ५/५ वटा कृषक समुहहरु छन । तर सडक तथा यातायातको अभावले यहाँको कृषि जन्य उत्पादनहरुले उचित बजार र मूल्य पाउन सकेका छैनन ।

५.१.२ प्रमुख समस्या

- सडक पहुच नभएको ।
- सिंचाई सुविधा नभएको ।
- भौगोलिक विकटता ।
- पराम्परागत कृषि ।
- सिमित कृषि जमीन ।
- स्थानीय स्तरमा कृषि मल, उपकरण र अन्य सामाग्रीहरु उपलब्ध नहुनु ।
- न्यून कृषि भूमि, स्वामित्त र उत्पादकत्व ।
- निर्वाह मुखी कृषि ।
- खाद्य सुरक्षाको कमी ।
- उच्च उत्पादकत्व भएका पशु पालन नहुनु
- उन्नत वीउ र आधुनिक प्रविधिको अभाव ।
- कृषि बजार र सूचनाको अभाव आदि प्रमुख समस्याहरु हुन ।

५.१.३ चुनौती र अवसर

चुनौतीहरु

- व्यावसायिक तथा जैविक कृषि विकास गर्नु .
- उन्नत मल वीउ र प्रविधि ल्याउनु
- कृषिलाई आकर्षक र सम्मानित पेशाको रुपमा विकास गर्नु
- वाली विविधिकरण र संघनीकरण गर्नु

- कृषि योग्य जमिनमा सिंचाइको व्यवस्था गर्नु
- खाद्य व्यवहारमा सुधार गरी स्थानीय उत्पादनको उपभोग प्रवृत्ति बढाउनु
- कृषिका पकेट क्षेत्रमा यातायात पहुँच पुऱ्याउनु ।
- बढ्दो आयात मूखि संस्कृति

अवसरहरु

- आलु, गहुँ, मकै र भटमास लगायतका स्थानीय उत्पादनको विस्तार गरि मूल्य श्रृङ्खालामा आवद्ध गर्न सकिने
- कफि खेतिको प्रशस्त संभावना ।
- उच्च मूल्य जडिवुट्टीको सम्भावना ।
- चरण र घाँसे मैदान भएकोले व्यावसायिक पशुपालनको अनुकूलता ।
- सुन्तला, कागती जस्ता फलफुल र तरकारीको व्यावसायिक खेतिको सम्भावना
- कृषि अधिकांश नागरिक र जनप्रतिनिधिहरूको चासोको विषय रहनु ।

५.१.४ सौँच

खाद्य तथा पोषण सुरक्षासहितको सम्पन्न गाँउपालिका

५.१.५ लक्ष्य

व्यवसायिक कृषि र लाभप्रद रोजगारीद्वारा किसानको आयस्तर बृद्धि भै समृद्ध गाँउपालिका निर्माणमा योगदान पुऱ्याउने ।

५.१.६ उदेश्य

कृषिकोको आधुनिकीकरण गरी कृषकको जीवन स्तरमा सुधार गर्नु

५.१.७ रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
व्यवसायिक कृषिको प्रवर्द्धन गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> ▪ गाँउपालिकाको नीति तथा कार्यक्रम २०७७/७८ अनुसार “बाँझो जग्गा विहिन गाँउपालिका, हराभरा गाँउपालिका” को निर्माण गर्न जमीन बाँझो राख्ने प्रवृत्तिलाई निरुत्साहित गरिने छ । ▪ परम्परागत र निर्वाहमुखी कृषि प्रणालीलाई व्यवसायीकरण एवम् प्रतिस्पर्धात्मक कृषि प्रणालीमा रुपान्तरण गरिने छ । ▪ कृषकहरूलाई कृषि उत्पादनको समुचित मूल्य प्राप्त गराउनका लागि कृषि उत्पादन संकलन केन्द्र स्थापना गरिने छ । ▪ माटोको उर्वराशक्तिलाई जोगाई राख्न माटो परीक्षण कार्यलाई निरन्तरता विशेष कार्यक्रम ल्याइने छ ।

रणनीति	कार्यनीति
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ प्रदुषित कृषि उपजको उपभोगबाट आफु जोगिउ र अरुलाई पनि जोगाउन “प्राङ्गारिक उपजको प्रयोग गरौं” भन्ने नारा अभियानको रुपमा सञ्चालन गरिने छ । ▪ नेपाल सरकारको नीति बमोजिम बाली विमा कार्यक्रमलाई प्रचार प्रसार गरी र प्रभावकारी उपयोग गर्ने वातावरण बनाइने छ । ▪ पानीको स्रोत संचितिका लागि रिचार्ज पोखरी निर्माण तथा परम्परागत कुलो संरक्षणका योजनालाई प्राथमिकता दिइने छ । ▪ आधुनिक कृषि औजार उपकरण प्रयोगलाई प्रोत्साहन गरिने छ । ▪ कृषि तथ्याङ्क अध्यावधिक गर्ने कार्यक्रम ल्याइने छ । ▪ जैविक कृषि प्रणालीलाई प्रोत्साहित गरिनेछ । ▪ जैविक मल उत्पादन सम्बन्धी ज्ञान र प्रविधि हस्तान्तरण गरी उत्पादनलाई प्रोत्साहन गरिनेछ । ▪ व्यावसायिक रुपमा कृषि गर्ने कृषकहरूलाई सहकारीसँग आवद्ध गरी वित्तीय पहुँच, उत्पादित ▪ सामाग्रीको सङ्कलन र भण्डारणमा सहयोग पुऱ्याइनेछ । ▪ कृषि प्रसार सेवालाई कृषकहरूको घर आँगनसम्म पुऱ्याइनेछ ।
कृषि तथा पशुजन्य उत्पादनलाई मुल्य श्रृंखलामा आवद्ध गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> ▪ उच्च मूल्यका कृषि उत्पादन गर्नलाई प्रोत्साहित गरिनेछ। ▪ कृषि मूल्य श्रृंखला सम्बन्धी कृषकहरूलाई तालिम दिइनेछ । ▪ व्यावसायिक रूपमा खेतीको सम्भावना रहेका जडिवुट्टीहरूको व्यावसायिक उत्पादन, सङ्कलन र प्रारम्भिक प्रशोधनमा प्रोत्साहन गरिनेछ । ▪ उच्च मूल्य वाली उत्पादन गरी मूल्य श्रृंखलामा आवद्ध गर्न कृषकहरूलाई अनुसन्धान केन्द्र र शिक्षण संस्थाहरूसँग आवद्ध गराइनेछ। ▪ उत्पादित वेमौसमी तरकारी, फलफूल तथा अन्य उत्पादनहरू काठमाण्डौ, भक्तपुर, वनेपा, धुलिखेलका होटल तथा होमस्टेहरूमा बिक्री गर्ने व्यवस्था मिलाई कृषकहरूलाई प्रोत्साहित गरिनेछ ।
स्थानीय विशिष्टकृत उत्पादनको ब्राण्डिङ र बजारीकरण गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> ▪ हावापानी र माटोको विविधता अनुकुलका स्थानीय उच्च मूल्यका प्रतिस्पर्धी उत्पादनहरूको विकास गरी बजारीकरण गरिनेछ । ▪ स्थानीय उत्पादनको प्रदर्शन र बजारीकरणको लागि हाट बजार प्रणालीलाई प्रोत्साहन गरिनेछ । ▪ स्थानीयता दर्शाउने विशिष्टकृत उत्पादनको ब्राण्डिङ गरी बजारीकरण गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
	<ul style="list-style-type: none"> उत्पादनको लेवलिङ, ब्राण्डिङ र बजारीकरणमा कृषक समूह र सहकारी संस्थाहरूलाई सहयोग पुऱ्याइनेछ । एक गाउँ एक विशिष्टीकृत कृषि उत्पादनमा प्राथमिकता दिइनेछ ।
भूमिको संरक्षण गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> भू-उपयोग नीति तर्जुमा गरी कृषि योग्य जमीनको संरक्षण गरिने छ । भूक्षय र पहिरो नियन्त्रण गरिनेछ कृषिको उत्पादत्वमा बृद्धि गरिने छ सार्वजनिक भूमिको पहिचान र अभिलेखन गरी अतिक्रमणलाई नियन्त्रण गरिने छ । सरकारी, पति जग्गाको लगत लिई सो को संरक्षणका लागि उपयुक्त कार्यदल गठन गरिने छ । बस्ती विकासका लागि प्लटिङ गर्दा अनिवार्य रुपमा गाउँपालिकासंग अनुमति लिने व्यवस्था गरिने छ । अनुमति बिना प्लटिङ गरिएका जग्गाहरूमा घरहरूको नक्शा पास नगरिने नीति लिइने छ । प्लटिङ गरिएका जग्गामा विकास शुल्क लिईने छ ।

५.१.८ मुख्य कार्यक्रमहरू तथा कार्यान्वयन योजना

क्र. स.	कार्यक्रमहरू	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सरकारी र अन्य
१	जैविक खेती र जैविक मल उत्पादन कार्यक्रम संचालन गर्ने			✓	✓	
२	कृषि प्रसार सेवा कार्यक्रम संचालन गर्ने			✓	✓	✓
३	कृषि उपज संकलन केन्द्र निर्माण गर्ने		✓	✓	✓	
४	कृषकहरूलाई वेमौसमी खेति गर्न प्रोत्साहन गर्ने			✓	✓	✓
५	कृषक तालिम र भ्रमण कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने	✓	✓	✓		✓
६	उच्च मूल्य श्रृङ्खला अभिमुखीकरण कार्यक्रम गर्ने		✓	✓		
७	व्यावसायिक कफि खेतीको लागि पूर्वाधार तयार गरी कार्यक्रम संचालन गर्ने	✓	✓	✓	✓	✓
८	प्रविधि हस्तान्तरण सम्बन्धी कार्यक्रम गर्ने		✓	✓	✓	
९	कृषि वीमा कार्यक्रम संचालन गर्ने		✓	✓	✓	
१०	नमूना कृषि पकेट क्षेत्र विकास गर्ने		✓	✓	✓	

क्र. स.	कार्यक्रमहरू	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सरकारी र अन्य
११	नमूनाका लागि जैविक कृषि पकेट क्षेत्र विकास गर्ने			✓	✓	
१२	अनुसन्धान केन्द्र तथा शैक्षिक संस्थाहरूसंगको आवद्धता विकास गर्ने		✓	✓	✓	
१३	भू-उपयोग नीति तर्जुमा गरी कृषि भूमिको संरक्षण गरिने छ	✓	✓	✓	✓	
१४	सार्वजनिक भूमिको पहिचान र अभिलेखन गरी अतिक्रमणलाई नियन्त्रण गर्ने ।					
१५	सरकारी, पति जग्गाको लगत लिई सोको संरक्षणका लागि उपयुक्त कार्यदल गठन गर्ने ।					

५.१.९ अपेक्षित उपलब्धि

- कृषि पकेट क्षेत्रको विकास भएको हुनेछ ।
- स्थानीय कृषि जन्य उत्पादन र उत्पादकत्वमा बृद्धि भएको हुनेछ ।
- स्थानीय उत्पादनहरूको ब्राण्डिङ भएको हुनेछ ।
- कृषि उत्पादन संकलन केन्द्रहरूको निर्माण भएको हुनेछ ।
- कृषि क्षेत्रको कुल गाहस्थ उत्पादनमा बृद्धि भएको हुनेछ ।
- कृषकहरूको बित्तिय र कृषि सामाग्रीमा सहज पहुँच स्थापित भएको हुनेछ ।
- कृषि भूमिको संरक्षण भएको हुने छ ।

५.२ पशुपंक्षी

५.२.१ वस्तुगत स्थिति

महाभारत गाँउपालिकाको कृषि शाखाको तथ्याङ्क अनुसार यस गाँउपालिकामा ९४१९ गाई, ६४४० भैसी, १९२५७ बाख्रा, २४८० वंगुर/सुंगुर, ३२१८ दुहुना गाई र ३१०५ दुहुना भैसी रहेका छन् । यो तथ्याङ्कले यहाँ दुध तथा मासुजन्य उत्पादनको प्रशस्त संभावना देखाउछ । हाल गाँउपालिकाको सबै वडामा ५/५ वटा कृषक समुहहरू छन् । तर सडक तथा यातायातको अभावले यहाँको दुध, मासु र पशु जन्य उत्पादनहरूले उचित बजार र मूल्य पाउन सकेका छैनन ।

५.२.२ प्रमुख समस्या

- पराम्परागत पशुपालन
- स्थानीय स्तरमा पुश पालनको लागि सामाग्रीहरू उपलब्ध नहुनु ।
- उच्च नश्लका पशुहरूको अभाव
- बजार र सूचनाको अभाव

५.२.३ चुनौती र अवसर

चुनौतीहरु

- व्यावसायिक पशुपालनको विकास गर्नु
- उन्नत नश्लको पशु र प्रविधि ल्याउनु ।
- पशुपालनलाई आकर्षक र सम्मानित पेशाको रूपमा विकास गर्नु
- कृषि योग्य जमिनमा सिंचाइको व्यवस्था गर्नु
- व्यवसायिक पशुपालन गर्नु
- पशु खाद्य व्यवहारमा सुधार गरी स्थानीय उत्पादनको उपभोग प्रवृत्ति बढाउनु
- पशु पकेट क्षेत्रमा यातायात पहुँच पुऱ्याउनु ।

अवसरहरु

- पशुपालनको विस्तार गरि मूल्य शृङ्खलामा आवद्ध गर्न सकिने
- दुध र मासु उत्पादनको प्रशस्त संभावना ।
- चरण र घाँसे मैदान भएकोले व्यावसायिक पशुपालनको अनुकूलता ।
- पशुपालनको लागि उपयुक्त हावापानी

५.२.४ सोंच

खाद्य तथा पोषण सुरक्षासहितको सम्पन्न गाँउपालिका ।

५.२.५ लक्ष्य

व्यवसायिक पशुपालनद्वारा किसानको आयस्तर बृद्धि भै समृद्ध गाँउपालिका निर्माणमा योगदान पुऱ्याउने ।

५.२.६ उदेश्य

पशुपालनमा आधुनिकीकरण गरी कृषकको जीवन स्तरमा सुधार गर्नु

५.२.७ रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
व्यवसायिक पशुपालनको प्रवर्द्धन गर्ने	<ul style="list-style-type: none">▪ परम्परागत र निर्वाहमुखी पशुपालनलाई व्यवसायीकरण एवम् प्रतिस्पर्धात्मक पशुपालनमा रुपान्तरण गरिने छ ।▪ डाले घाँस र बहु-उन्नत जातका घाँसको उत्पादनमा जोड दिइने छ ।▪ उच्च नश्लका पशुपालनमा कृषकहरूलाई प्रोत्साहन गरिनेछ।▪ उच्च भू-धरातलमा हुने भेडा, च्याङ्ग्रा जस्ता पशुपालनका लागि चरन र खर्कहरूको विकास गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
	<ul style="list-style-type: none"> व्यावसायिक रुपमा पशुपालन गर्ने कृषकहरूलाई सहकारीसँग आवद्ध गरी वित्तीय पहुँच, उत्पादित सामाग्रीको सङ्कलन र भण्डारणमा सहयोग पुऱ्याइनेछ ।
पशुजन्य उत्पादनलाई मुख्य श्रृंखलामा आवद्ध गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> उच्च मूल्यका पशुजन्य उत्पादन गर्नलाई प्रोत्साहित गरिनेछ। पशुपंक्षीजन्य मूल्य श्रृंखला सम्बन्धी कृषकहरूलाई तालिम दिइनेछ । उच्च मूल्य पशु उत्पादन गरी मूल्य श्रृंखलामा आवद्ध गर्न कृषकहरूलाई अनुसन्धान केन्द्र र शिक्षण संस्थाहरूसँग आवद्ध गराइनेछ। स्थानीय मासु र दुग्ध उत्पादनहरू काठमाण्डौ, भक्तपुर, वनेपा, धुलिखेलका होटल तथा होमस्टेहरूमा बिक्री गर्ने व्यवस्था मिलाई कृषकहरूलाई प्रोत्साहित गरिनेछ । प्राकृतिक र कृत्रिम गर्भाधानको माध्यमबाट नश्ल सुधार कार्यक्रमलाई थप प्रभावकारी र व्यवस्थित गराइने छ । पशुपालनलाई बढी उत्पादनमुखी र व्यावसायिक बनाउन गोठ सुधार कार्यक्रम लागु गर्ने नीति लिइने छ । पशु विमा कार्यक्रम र पशुखोप कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाइने छ । कुखुरापालन, बाख्रापालन, बंगुरपालन तथा मासुजन्य उत्पादनमा आत्म निर्भर बन्नका लागि आवश्यक मापदण्ड तयार गरी सो अनुसारको कार्ययोजना लागु गरिने छ । कोरली संरक्षण कार्यक्रम तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिने छ। स्वच्छ, स्वस्थ मासु वितरणलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन एक व्यवस्थित पशुपंक्षी बधशाला बनाउन जोड सहित निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहित गरिने छ । उपयुक्त स्थानमा दुग्ध चिस्यान केन्द्रहरू स्थापना गर्न सार्वजनिक-निजी साझेदारिलाई प्रोत्साहन गरिने छ ।
स्थानीय विशिष्टीकृत उत्पादनको ब्राण्डिङ र बजारीकरण गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> हावापानी र माटोको विविधता अनुकुलका स्थानीय उच्च मूल्यका पशुहरूको विकास गरी बजारीकरण गरिनेछ । स्थानीय उत्पादनको प्रदर्शन र बजारीकरणको लागि हाट बजार प्रणालीलाई प्रोत्साहन गरिनेछ । स्थानीयता दर्शाउने विशिष्टीकृत उत्पादनको ब्राण्डिङ गरी बजारीकरण गरिनेछ । उत्पादनको लेवलिङ, ब्राण्डिङ र बजारीकरणमा कृषक समूह र सहकारी संस्थाहरूलाई सहयोग पुऱ्याइनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
	<ul style="list-style-type: none"> एक गाउँ एक विशिष्टीकृत कृषि उत्पादनमा प्राथमिकता दिइनेछ । दुग्ध तथा मासुजन्य उत्पादन बढाई बजारीकरण गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ।

५.२.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

क्र. स.	कार्यक्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सरकारी र अन्य
१	उन्नत नश्ल पशु विकास कार्यक्रम संचालन गर्ने			✓	✓	
२	दुग्ध संकलन केन्द्र निर्माण गर्ने		✓	✓	✓	
३	उच्च मूल्य श्रृङ्खला अभिमुखीकरण कार्यक्रम गर्ने		✓	✓		
४	व्यावसायिक पशुपालनको लागि पूर्वाधार तयार गरी कार्यक्रम संचालन गर्ने	✓	✓	✓	✓	✓
५	चरण तथा खर्क संरक्षण तथा विकास गर्ने		✓	✓	✓	
६	प्रविधि हस्तान्तरण सम्बन्धी कार्यक्रम गर्ने		✓	✓	✓	
७	पशु वीमा कार्यक्रम संचालन गर्ने		✓	✓	✓	
८	नमूना पशु पकेट क्षेत्र विकास गर्ने		✓	✓	✓	
९	अनुसन्धान केन्द्र तथा शैक्षिक संस्थाहरुसंगको आवद्धता विकास गर्ने		✓	✓	✓	

५.२.९ अपेक्षित उपलब्धि

- पशु पकेट क्षेत्रको विकास भएको हुनेछ ।
- स्थानीय पशु जन्य र दुग्ध उत्पादन र उत्पादकत्वमा बृद्धि भएको हुनेछ ।
- स्थानीय उत्पादनहरुको ब्राण्डिङ भएको हुनेछ ।
- दुग्ध संकलन केन्द्रहरुको निर्माण भएको हुनेछ ।
- पशु क्षेत्रको कुल गान्हस्थ उत्पादनमा बृद्धि भएको हुनेछ ।
- कृषकहरुको सहज बित्तिय पहुँच स्थापित भएको हुनेछ ।
- दुग्ध चिस्यान केन्द्रको निर्माण भएको हुनेछ ।

५.३ उद्योग, व्यापार र आपूर्ति

५.३.१ वस्तुगत स्थिति

महाभारत गाँउपालिकामा कृषि, पशुपालन, जडिवुट्टी र वन लगायत स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योग, व्यवसायको विकास गरी आय र रोजगारीका सम्भावनाहरू उजागर गर्न सकिन्छ। आर्थिक सर्भेक्षण २०१८ का अनुसार गाँउपालिका भित्र लघु तथा घरेलु स्तरका स-साना २६८ वटा आर्थिक एकाईहरू रहेका छन् जसले कुल ७०९ वटा रोजगार प्रदान गरेको छ जसमा पुरुष ४२१ जना र महिला २८८ जना संलग्न छन्। गाँउपालिका भित्र रहेका कुल आर्थिक एकाईहरू मध्ये कृषि, वन र मत्स्यपालन सम्बन्धि ३९, उत्पादनसंग सम्बन्धित २२, निर्माणसंग सम्बन्धित ८ र खुद्रा तथा होलसेल व्यवसायसंग सम्बन्धित ७३ वटा रहेका छन्। त्यसैगरी गाँउपालिकामा ३९ वटा सहकारी र १ राष्ट्रिय स्तरको बैंक संचालनमा रहेको छ। गाँउपालिकाको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा उद्योग, व्यापार र व्यवसायको योगदान १०% भन्दा कम रहेको छ। गाँउपालिकाको आर्थिक वर्ष २०७७/७८ को बार्षिक नीति तथा कार्यक्रम ले गाँउपालिकामा संचालित व्यवसायिक फर्महरूको दर्ता तथा नविकरण कार्यलाई तिब्रता दिई उद्योग तथा व्यापारको विकासको लागि सार्वजनिक नीजि साझेदारी तथा नीजि क्षेत्रसंग सहकार्य गर्ने नीति लिएको छ।

५.३.२ प्रमुख समस्या

- राष्ट्रिय राजमार्गसंग सडक पहुँच नहुनु
- बजारको व्यवस्था नहुनु
- ठूला उद्योगहरू नहुनु
- बाहिरी लगानी आउन नसक्नु
- अधिकांश सरसामानहरू बाहिरबाट आपूर्ति हुनु
- यथोचित तथ्याङ्कको अभाव।
- गाँउपालिकामा उद्योग र उद्यमशिलताको कमी।
- औद्योगिक पूर्वाधारको कमी।
- औद्योगिक ग्राम स्थापना नहुनु।
- जनशक्तिको कमी अभाव।
- व्यावसायिक दक्षताको अभाव।
- वाह्य बजारसंग पहुँचको अभाव।
- वित्तीय पहुँचको कमी।

५.३.३ चुनौती र अवसर

चुनौती

- उद्यमशिलता विकास गर्नु।
- कृषि, पशु विकास र जडीवुट्टीको व्यावसायिक उत्पादन गर्नु।
- सडक, विद्युत आदि भौतिक पूर्वाधारको पहुँच वृद्धि गर्नु।

- बाह्य लगानी वातावरणको निर्माण गर्नु ।
- प्रतिस्पर्धात्मक क्षमताको पहिचान र विकास गर्नु ।
- युवा जनशक्तिलाई उद्यमशिलता तर्फ आकर्षित गराउनु ।
- व्यापार व्यवसायको आकार सानो हुनु ।
- दुर्लभ र महत्वपूर्ण जडिवुटीहरूको अव्यवस्थित सङ्कलन र प्रशोधन विना निकासी हुनु ।

अवसर

- विद्युतको राष्ट्रिय प्रसारण सबै स्थानीय तहमा पुऱ्याउने राष्ट्रिय नीति रहनु र गाउँपालिका प्राथमिकतामा पर्नु ।

५.३.४ सौँच

- औद्योगिक उत्पादन बृद्धि गर्ने

५.३.५ लक्ष्य

औद्योगिक क्षेत्रको विकास र विस्तार द्वारा कृषिको औद्योगिकरण, रोजगारी सृजना र आयात प्रतिस्थापना गर्ने

५.३.६ उद्देश्य

उद्योग, व्यापार र व्यवसायको विकास गरी आय र रोजगारी बृद्धि गर्नु ।

५.३.७ रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्यमशीलताको प्रवर्द्धन गरी लघु तथा घरेलु उद्योगको विकास तथा विस्तार गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> ▪ गाउँपालिका भित्र लघु र घरेलु उद्योग व्यवसाय स्थापनालाई प्रोत्साहन गर्न नीतिगत एवं कानूनी व्यवस्था गरिनेछ । ▪ स्थानीय स्तरमा लगानी वातावरण निर्माण गर्नका साथै सार्वजनिक निजी साझेदारीलाई प्रोत्साहित गरिनेछ । ▪ स्थानीय स्तरमा उद्यमशिलता विकासका लागि उपयुक्त व्यक्तिहरूको छनौट गरी सीप विकास एवं उद्यमशिलता तालिम प्रदान गरी आय र रोजगारी सँग आवद्ध गराइनेछ । ▪ औद्योगिक ग्राम लगायतका औद्योगिक पूर्वाधारको विकास गरिनेछ । ▪ वैदेशिक रोजगार बाट फर्किएका युवाहरूलाई उद्योग व्यवसाय संचालन गर्न वित्तीय पहुँच लगायत अन्य सहूलियत प्रदान गरिनेछ । ▪ तालिम प्राप्त जनशक्तिलाई स्किम धितोका आधारमा समुह जमानीमा वित्तीय सस्थाबाट कर्जा उपलब्ध गराउन सहजिकरण गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ स्थानीय सीप र कच्चा पदार्थमा आधारित श्रममूलक उद्योगलाई प्रोत्साहन गरिनेछ । ▪ परम्परागत रूपमा चलिरहेका स्थानीय पहिचान जन्य उद्योगहरूलाई नयाँ प्रविधिसँग आवद्ध गरी व्यवसायिता अभिवृद्धि गरिनेछ । ▪ महिला उद्यमीहरूद्वारा संचालित उद्यमलाई विशेष प्राथमिकता र प्रोत्साहन दिइनेछ । ▪ स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित आलु, कफि, जडिवुटी आदिलाई स्थानीय तहमा नै प्रशोधन, लेवलिङ, ब्राण्डिङ तथा प्याकेजिङ गरी बिक्री वितरण गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ ।
व्यापार व्यवसायको विकास र विस्तार गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> ▪ सबै व्यापार व्यवसायको तथ्याङ्क सङ्कलन गरी वार्षिक रूपमा अध्यावधिक गरिनेछ । ▪ स्थानीय उत्पादनलाई आन्तरिक बजारसम्म पहुँच बढाउन सबै वडामा नियमित हाट बजारको व्यवस्था गरिनेछ । ▪ मूल्यलाई व्यवस्थित गर्न मूल्य सूची राख्ने र नियमित अनुगमन र नियमन गरिनेछ । ▪ अत्यावश्यक वस्तुहरूको निर्वाध आपूर्तिको सुनिश्चितता गर्दै कृतिम अभाव, कालो बजारी जस्ता अनियमितता नियन्त्रण गरिनेछ । ▪ खाद्य सुरक्षा र पोषणको प्रत्याभूति गराउन सहकारी तथा निजी क्षेत्र मार्फत स्थानीय उत्पादनलाई बढावादिदै नियमित आपूर्तिको व्यवस्था गरिनेछ । ▪ पोषण सुरक्षाका लागि खाद्य व्यवहारमा परिवर्तन गरी स्थानीय पोषण युक्त खाद्य पदार्थको उपयोगलाई प्रोत्साहित गरिनेछ । ▪ सबै खालका व्यापार व्यवसायलाई करको दायरामा समेटिने छ ।
आपूर्ति प्रतिस्थापना गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> ▪ स्थानीय उत्पादनहरूको बृद्धि गरी आपूर्तिलाई न्यूनिकरण गर्ने

५.३.८ मुख्य कार्यक्रमहरू तथा कार्यान्वयन योजना

क्र. स.	कार्यक्रमहरू	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सरकारी र अन्य
१	नीति एवं कानून तर्जुमा गर्ने ।			✓		
२	परम्परागत उद्योगको आधुनिकीकरण र प्रवर्द्धन गर्ने			✓	✓	
३	स्थानीय पहिचान उत्पादनहरूको प्रशोधन, लेवलिङ, ब्राण्डिङ तथा प्याकेजिङ गर्ने ।			✓	✓	
४	उद्यमशीलता तथा सीप तथा क्षमता विकास गर्ने ।			✓	✓	

क्र. स.	कार्यक्रमहरू	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सरकारी र अन्य
५	हाट बजारको व्यवस्था गर्ने ।			✓	✓	✓
६	महिला उद्यम विकास गर्ने ।			✓	✓	✓
७	औद्योगिक पूर्वाधारको विकास गर्ने ।		✓	✓	✓	
८	बजार प्रवर्द्धन गर्ने ।		✓	✓	✓	
९	बजारको नियमित अनुगमन गर्ने ।			✓		✓
१०	औद्योगिक ग्रामको पूर्वाधार स्थापना गर्ने ।	✓	✓	✓		✓
११	लगानी आकर्षण गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
१२	आपूर्ति न्यूनिकरण गर्ने	✓	✓	✓	✓	✓

५.३.९ अपेक्षित उपलब्धि

- थप ५०० लघु तथा घरेलु उद्योग स्थापना भएको हुनेछ ।
- थप १५०० जनाले रोजगारी प्राप्त गरेका हुनेछन ।
- औद्योगिक ग्राम स्थापना भएको हुनेछ ।
- स्थानीय युवा र उद्यमीहरूले उद्यम विकास तालिम लिएको हुनेछन ।
- करिब ५०० महिलाहरूले सीपमूलक तालिम लिएका हुनेछन ।
- बाह्य तथा आन्तरिक लगानीको वातावरण सृजना भएको हुनेछ ।
- सडक पूर्वाधारहरूको बिकास भै बजारसम्मको सहज पहुँच स्थापित भएको हुनेछ ।
- हजार बजारको व्यवस्था भएको हुनेछ ।

५.४ श्रम तथा रोजगारी

५.४.१ वस्तुगत स्थिति

गाँउपालिकामा ठूला स्तरका उद्योग र कलकारखानाहरू नभएकोले कृषि बाहेक अन्य क्षेत्रमा श्रम तथा रोजगारको खासै सम्भावना छैन । कृषि गाँउपालिकाको मुख्य आर्थिक क्षेत्र हो र यहाँका अधिकांश मानिसहरू कृषि र पशुपालनजस्ता पेशाहरूसँग आवद्ध रहेका छन । गाँउपालिका भित्र लघु तथा घरेलु स्तरका स-साना २६८ वटा आर्थिक एकाईहरू छन जसले कुल ७०९ जना व्यक्तिहरूलाई रोजगार प्रदान गरेको छ । (आर्थिक सर्वेक्षण २०१८) । महाभारत गाँउपालिकामा १५-३० बर्ष उमेर समुहका युवाहरूको संख्या कुल जनसंख्याको २४.४% र ३०-४५ बर्ष उमेर समुहका युवाहरूको संख्या कुल जनसंख्याको १५% छ । यसरी हेर्दा १४-४५ बर्ष उमेर समुहका युवाहरूको संख्या कुल जनसंख्याको ३९.४% छ । आर्थिक रूपले सक्रिय जनसंख्याको उमेर समुहका (१५-६४ बर्ष) मानिसहरूको संख्या कुल जनसंख्याको ५१.४% (९०३४) छ । यो संख्याको गाँउपालिकामा श्रम तथा रोजगारीको लागि प्रशस्त श्रम शक्ति रहेको देखाउछ ।

वैदेशिक रोजगारी यस गाँउपालिकाका युवाहरूको श्रत तथा रोजगारीको अर्को प्रमुख स्रोत हो । त्यसैगरी विभिन्न सामाजिक-आर्थिक अवसरहरूको खोजिमा गाँउपालिकाबाट राजधानी काठमाण्डौ उपत्यका, धुलिखेल, वनेपा, हेटौडा आदि स्थानहरूमा जाने युवाहरूको संख्या पनि प्रशस्त छ । गाँउपालिकासंग बसाईसराईको यकिन तथ्याङ्क नभएतापनि यो संख्या करिब २००० जति रहेको अनुमान लगाउन सकिन्छ । बागमती प्रदेशको मानव विकास प्रतिवेदन २०१९ का अनुसार महारभारत गाँउपालिकाको रोजगार दर ५७.९८, प्रति व्यक्ति रोजगार एकाई (Per capita establishment) ०.०२० र आम्दानी सूचक ०.३९१ रहेको छ । आम्दानी सूचको श्रेणीमा बागमती प्रदेशमा महाभारत गाँउपालिका ६९ औं स्थानमा रहेको छ ।

५.४.२ प्रमुख समस्या

- रोजगारीको अभाव ।
- ठूला उद्योगहरू नहुनु ।
- बाहिरी लगानी आउन नसक्नु ।
- न्यून आर्थिक गतिविधि ।

५.४.३ चुनौती र अवसर

चुनौतीहरू

- स्थानीय उत्पादनमा आधारित उद्योगहरूको स्थापना गरी रोजगारी सृजना हुन सक्ने ।
- आर्थिक गतिविधि बढन सक्ने ।
- स्थानीय उत्पादनले बजार प्राप्त गरी कृषकहरूले उत्पादनको उचित मूल्य पाउन सक्ने
- स्थानीय सरकारको राजश्व अभिवृद्धि हुने ।
- स्थानीय उत्पादनलाई ब्राण्डिङ गरी बढी मूल्य प्राप्त गर्न सकिने

अवसरहरू

- आर्थिक रुपमा सक्रिय जनसंख्यालाई स्थानिय स्तरमानै रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना गर्नु ।
- श्रम शक्तिको माग र आपूर्ति बीचको सन्तुलन मिलाउनु ।
- अन्तराष्ट्रिय श्रम बजारको पहिचान गर्नु ।
- गन्तव्य मुलुकहरूसंग द्विपक्षीय श्रम सम्झौता र त्यसको कार्यान्वय गर्नु ।
- विप्रेषणको उत्पादनमुलक क्षेत्रमा लगानी गर्नु ।
- तालिम प्राप्त जनशक्तिको निम्ति सहि कामको उपलब्धता गराउनु ।
- रोजगारिको अवसर सम्बन्धि सूचनामा रोजगारी चाहने मानिसको पहुँच स्थापित गर्नु ।
- योगदानमा आधारित सामजिक सुरक्षा प्रणालीमा स्थानियको पहुँच स्थापित गराउनु ।

५.४.४ सोंच

स्थानीय रोजगारी, गाँउपालिकाको समृद्धि

५.४.५ लक्ष्य

दक्ष तथा सिपयुक्त मानव संसाधनको विकास गर्ने ।

५.४.६ उद्देश्य

- श्रम बजारको बेरोजगारी न्यूनिकरण गर्न स्थानीय स्तरमा नै रोजगारीका अवसरहरु सृजना गर्नु ।
- व्यवसायिक सिपमूलक तालिमका अवसरहरु बृद्धि गरी प्रतिस्पर्धी जनशक्तिको विकास गर्नु ।

५.४.७ रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
श्रमिकको हक र अधिकारको कानुनी तथा आर्थिक आधार तयार गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> ■ राष्ट्रिय रोजगार नीतिका आधारमा रोजगारीको हक सम्बन्धि प्रावधान कार्यन्वयन गरिने छ । ■ सामाजिक सुरक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यन्वयन गरिनेछ । ■ प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रमलाई सफल बनाउन गाँउपालिका, निजी क्षेत्र र सरोकारवाला निकायहरूसँग समन्वय र सहकार्य गरिने छ ।
लगानीमैत्री वातावरण सिर्जना गरी निजी तथा सामुदायिक/सहकारीको माध्यमद्वारा रोजगारीका अवसर निर्माण गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> ■ रोजगार श्रम केन्द्रलाई प्रभावकारी बनाइने छ । ■ उद्योग (लघु, घरेलु, साना), पर्यटन तथा कृषिमा लगानी बिस्तार गरी रोजगारीका अवसरमा बृद्धि गरिने छ ।
प्राविधिक शिक्षा, व्यवसायिक तालिम तथा सिपको माध्यमबाट दक्ष जनशक्तिको उत्पादन गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> ■ गाँउपालिकामा कम्तिमा एउटा प्राविधिक तथा सिप बिकास केन्द्र स्थापना गरिने छ ।
वैदेशिक रोजगारीलाई कम खर्चिलो, सुरक्षित र मर्यादित बनाउने र विप्रेषणलाई उत्पादनमूलक क्षेत्रमा परिचालन गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> ■ विप्रेषणलाई पूर्वाधार उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गर्न आवश्यक नीति र विश्वाशिलो संयन्त्र निर्माण गरिने छ । ■ वैदेशिक रोजगारमा जानेका निम्ति उपयुक्त पूर्व तालिमको व्यवस्था गरिने छ । ■ वैदेशिक रोजगारीलाई सुरक्षित, लाभप्रद र मर्यादित बनाउन गाँउपालिकामा नियमित अनुगमनको व्यवस्था गरिनेछ ।

५.४.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

क्र. सं.	कार्कमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	निजी क्षेत्र	सहकारी र अन्य
१	रोजगारीका अवसर बृद्धि गर्ने खालका कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

क्र. सं.	कार्कमहरू	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	निजी क्षेत्र	सहकारी र अन्य
२	राष्ट्रिय रोजगार नीति तथा श्रमिको हक हित सम्बन्धि कानून प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
३	श्रमिकको कार्य क्षेत्रमा सुरक्षाको मापदण्ड लागू गर्न सहयोग गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
४	कम्तिमा एउटा बहुविषयगत सिप विकास तालिम केन्द्र स्थापना गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	
५	प्राविधिक सिप विकास केन्द्र संचालन गर्ने ।		✓	✓	✓	
६	रोजगार केन्द्रलाई प्रभावकारी बनाउने ।			✓		
७	सामाजिक सुरक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने ।		✓	✓	✓	
८	प्रधानमन्त्री रोजगार कार्कमलाई सफल बनाउन समन्वय र सहकार्य गर्ने ।	✓	✓	✓		
९	विप्रेषणलाई उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गर्न आवश्यक नीति र विश्वाशिलो संयन्त्र निर्माण गर्ने ।		✓	✓	✓	
१०	गाँउपालिकाबाट वैदेशिक रोजगारमा जानेका निम्ति श्रम क्षेत्र निर्धारण गरी उपयुक्त पूर्व तालिमको व्यवस्था गर्ने ।		✓	✓	✓	
११	वैदेशिक रोजगारीलाई सुरक्षित, लाभप्रद र मर्यादित बनाउन गाँउपालिकामा नियमित अनुगमनको व्यवस्था गर्ने ।		✓	✓	✓	

५.४.९ अपेक्षित उपलब्धि

- ५०% आर्थिक रूपमा सकृय जनसंख्यालाई रोजगारीको सिर्जना हुनेछ ।
- श्रमिकहरूको श्रम, मर्यादा, सम्मान, र जिवनस्तर बढेको हुनेछ ।
- श्रम र कामदार प्रति असल सम्बन्ध स्थापना हुनेछ ।
- वैदेशिक रोजगारी व्यवस्थित र मर्यादित भएको हुनेछ ।
- विप्रेषण उत्पादन क्षेत्रमा लगानी भै श्रमिकको जिवनस्तरमा स्तरोन्नति भएको हुनेछ ।

५.५ बैंक तथा वित्तीय संस्था

५.५.१ वस्तुतगत स्थिति

पूर्णतया ग्रामिण परिवेश भएको, ठूला बजार केन्द्रहरू नभएको र जिविकोपार्जनको लागि कृषि नै मुख्य पेशा तथा आर्थिक क्षेत्र भएको यस महाभारत गाँउपालिकामा विद्यमान आर्थिक अवसरहरूलाई उपयोग गर्नका लागि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको महत्वपूर्ण भूमिका हुन सक्दछ । यस गाँउपालिकामा “क” वर्गको एक वाणिज्य बैंक (सनराईज बैंक) र १ लघुवित्त समेत रहेको छ । यिनै बैंक र सहकारीहरूले स्थानिय किसान, उद्यमी, व्यापारी र सर्वसाधारणहरूलाई वित्तिय र बैंकिङ सुविधा प्रदान गरिरहेका छन् । तर गाँउपालिकाको क्षेत्र ठुलो भएको, सडक तथा यातायतको न्यून पहुँच, न्यून बैंकिङ तथा वित्तिय सारक्षताले गर्दा स्थानीयवासीको बैंकिङ पहुँच निकै कमजोर रहेको छ । गाँउपालिकामा भरपर्दो ईन्टरनेट सेवा नभएकोले बेला बेला बैंकिङ सेवाहरू अवरुद्ध हुने गरेको छ ।

५.५.२ प्रमुख समस्या

- स्थानीयवासीको न्यून वित्तिय साक्षरता ।
- बैंक तथा वित्तिय संस्थाको झन्झटिलो ऋण लगानी प्रकृत्याले गर्दा स्थानीय कृषक, सिमान्तकृत र पिछडिएका वर्गहरूको कमजोर वित्तिय पहुँच ।
- न्यून संख्यामा बैंकको उपस्थिति

५.५.३ चुनौती र अवसर

चुनौतीहरू

- बैंकिङ्ग तथा वित्तिय सेवा विस्तार गर्नु ।
- ऋणको लागि धितो जुटाउन नसक्नु ।
- बैंक तथा वित्तिय संस्थाहरूलाई उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी प्रवर्द्धन गर्नु ।
- स्थानियवासीको बैंक तथा वित्तिय संस्थाहरूमा सहज पहुँच स्थापित गर्नु ।
- बैंकिङ साक्षरता बढाउनु ।

अवसर

- घरेलु तथा साना उद्योगहरूको लागि सहज र सुलभ दरमा ऋण उपलब्ध हुन सक्ने ।
- स्थानीय स्तरमा लगानी अभिवृद्धि भै रोजगारीको अवसर सृजना हुन सक्ने ।
- बैंक तथा वित्तिय संस्थाहरूको उपस्थितिले स्थानीय ब्याजदर घटन सक्ने ।

५.५.४ सोंच

स्थानीय पूँजी परिचालन मार्फत उत्पादन, रोजगारी र आयमा बृद्धि गर्ने

५.५.५ लक्ष्य

स्थानीय श्रम, सिप र पूँजीलाई परिचालन गरी आर्थिक समृद्धि हासिल गर्ने

५.५.६ उद्देश्य

- बैंकिङ क्षेत्रलाई सवल, प्रतिस्पर्धात्मक एवं व्यवसायिक तुल्याउनु ।
- वित्तीय तथा बैंकिङ सेवाको पहुँच बढाउनु

५.५.७ रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
बैंकिङ क्षेत्रलाई उत्पादनशिल क्षेत्रमा क्रियाशिल तुल्याउने	<ul style="list-style-type: none"> ▪ बैंकिङ क्षेत्र अन्तर्गत सम्भाव्य उत्पादन क्षेत्र तथा उपक्षेत्र र सेवा क्षेत्रको पहिचान गरि लगानी परिचालन गरिने छ । ▪ विद्यमान आर्थिक अवसरहरूको विस्तार गर्न बैंकिङ क्षेत्र, सार्वजनिक क्षेत्र र निजी क्षेत्र बीचको साझेदारी विकास गरिनेछ ।
गाँउपालिकामा वित्तीय तथा बैंकिङ सेवाको विस्तार गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> ▪ गाँउपालिकाको केन्द्र र अन्य बजार क्षेत्रहरूमा वित्तीय तथा बैंकिङ्ग संस्थाहरू स्थापना तथा विस्तार गरिनेछ । ▪ गाँउहरूमा वित्तीय साक्षरता सम्बन्धि तालिम संचालन गरिनेछ । ▪ उद्योग तथा व्यवसायमा हुने कर्जा लगानीलाई सुरक्षण गर्न आवश्यक समन्वय गरिनेछ । ▪ उद्योग व्यवसाय, कृषि, पशुपालन आदि व्यावसायिक क्षेत्रमा बीमाको व्यवस्था मिलाइनेछ ।

५.५.८ मुख्य कार्यक्रमहरू तथा कार्यान्वयन योजना

क्र. स.	कार्यक्रमहरू	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सरकारी र अन्य
१	बैंकहरूको शाखा विस्तार गर्ने			✓	✓	✓
२	बैंकिङ शिक्षा सम्बन्धी तालिमहरू संचालन गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
३	स्थानीय कृषक, महिला, सिमान्तकृत र पिछडिएका वर्गहरूलाई वित्तीय साक्षरता तालिम प्रदान गर्ने		✓	✓	✓	✓
४	उद्योग तथा व्यवसायमा हुने कर्जा लगानीलाई सुरक्षण गर्न आवश्यक समन्वय गर्ने ।		✓	✓	✓	✓

५.५.९ अपेक्षित उपलब्धि

- बैंक वा वित्तीय संस्थामा खाता भएको घरपरिवार ७५% पुगेको हुनेछ ।

- स्थानीय कृषक, सिमान्तकृत वर्ग, गरिब घरपरिवार, आदिवासी, जनजातीहरू स्थानीय वित्तिय संस्थाहरूमा सहज पहुँच स्थापित भएको हुनेछ ।
- स्थानीयवासीको वित्तिय साक्षरतामा अभिवृद्धि भएको हुनेछ ।
- बैंक तथा वित्तिय संस्थाहरूको संख्यामा वृद्धि भएको हुनेछ ।
- गाँउघरमा चर्को व्याजदरमा ऋण लगानी गर्ने साहु महाजनहरू निरुत्साहित र निर्मुल भएका हुनेछन

५.६ सहकारी

५.६.१ वस्तुतगत स्थिति

पूर्णतया ग्रामिण परिवेश भएको, ठूला बजार केन्द्रहरू नभएको र जिविकोपार्जनको लागि कृषि नै मुख्य पेशा तथा आर्थिक क्षेत्र भएको यस महाभारत गाँउपालिकामा विद्यमान आर्थिक अवसरहरूलाई उपयोग गर्नका लागि सहकारी क्षेत्रको महत्वपूर्ण भूमिका हुन सक्दछ । सानाकिसान सहकारी, लघुवित्त र केहि अन्य सहकारीहरूले रेमिट सेवाहरू समेत संचालन गरेका छन् । यिनै सहकारीहरूले स्थानिय किसान, लघु-उद्यमी, व्यापारी र सर्वसाधारणहरूलाई सहकारी सुविधा प्रदान गरिरहेका छन् । तर गाँउपालिकाको क्षेत्र ठुलो भएको, सडक तथा यातायतको न्यून पहुँच, न्यून सहकारी सारक्षताले गर्दा स्थानीयवासीको सहकारी पहुँच अहिले पनि कमजोर रहेको छ ।

५.६.२ प्रमुख समस्या

- स्थानीयवासीको न्यून साक्षरता ।
- सहकारीहरूको झन्झटिलो ऋण लगानी प्रकृयाले गर्दा स्थानीय कृषक, सिमान्तकृत र पिछडिएका वर्गहरूको कमजोर पहुँच ।
- सहकारीहरूको उच्च व्याजदर ।

५.६.३ चुनौती र अवसर

चुनौतीहरू

- सहकारी क्षेत्रले सार्वजनिक क्षेत्र र निजी क्षेत्रसँग सहकार्य बढाउनु ।
- सहकारीको उच्च व्याजदर घटाउनु ।
- सहकारी शिक्षा प्रदान गर्नु ।
- सहकारीको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता बढाउनु ।
- सेवा विस्तार गर्नु ।
- ऋणको लागि धितो जटाउन नसक्नु ।
- सहकारी संस्थाहरूलाई उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी प्रवर्द्धन गर्नु ।

अवसर

- घरेलु तथा साना उद्योगहरूको लागि सहज र सुलभ दरमा ऋण उपलब्ध हुन सक्ने ।

- स्थानीय स्तरमा लगानी अभिवृद्धि भै रोजगारीको अवसर सृजना हुन सक्ने ।
- सहकारी संस्थाहरूको उपस्थितिले स्थानीय ब्याजदर घटन सक्ने ।

५.६.४ सोंच

सहकारी पूँजी परिचालन मार्फत उत्पादन, रोजगारी र आयमा बृद्धि गर्ने

५.६.५ लक्ष्य

स्थानीय श्रम, सिप र पूँजीलाई परिचालन गरी आर्थिक समृद्धि हासिल गर्ने

५.६.६ उदेश्य

- सहकारी क्षेत्रलाई सवल, प्रतिस्पर्धात्मक एवं व्यवसायिक तुल्याउनु ।
- सहकारीको क्षेत्रको पहुँच बढाउनु

५.६.७ रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
सहकारी क्षेत्रलाई उत्पादनशिल क्षेत्रमा क्रियाशिल तुल्याउने	<ul style="list-style-type: none"> ▪ सहकारी क्षेत्र अन्तर्गत सम्भाव्य उत्पादन क्षेत्र तथा उपक्षेत्र र सेवा क्षेत्रको पहिचान गरि सहकारीको लगानी परिचालन गरिने छ । ▪ सहकारी खेती तथा सहकारी सिंचाइलाई प्रवर्द्धन गरिने छ । ▪ उत्पादन तथा सेवालार्ई बजारीकरण गर्न सहकारी संस्थाहरूको क्षमता विकास गरिनेछ । ▪ सहकारी क्षेत्रमा आवश्यक सीप तथा उद्यमशीलताको विकास गरी आय आर्जन तथा रोजगारीका अवसरहरूको विस्तार गरिनेछ । ▪ सहकारी लगानीलाई बढी मूल्य शृंखला (Value Chain) अभिवृद्धि हुने आर्थिक क्रियाकलापहरू तर्फ क्रियाशील तुल्याइने छ । ▪ विद्यमान आर्थिक अवसरहरूको विस्तार गर्न सहकारी क्षेत्र, सार्वजनिक क्षेत्र र निजी क्षेत्र बीचको साझेदारी विकास गरिनेछ ।
सहकारी क्षेत्रमा अनुशासन कायम गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> ▪ सहकारी सम्बन्धी आवश्यक नीति, कानून, कार्यविधि तथा मापदण्डहरूको तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । ▪ सहकारी शिक्षा तथा अभिमुखीकरण द्वारा गाउँबासीमा सहकारीको आधारभूत सिद्धान्त र मूल्य बारे जागरण गरिनेछ । ▪ गाँउहरूमा वित्तिय साक्षरता सम्बन्धि तालिम संचालन गरिनेछ । ▪ सहकारी सम्बन्धी जागरणका लागि जानकारीमूलक पुस्तिकाहरू प्रकाशन, वितरण तथा स्थानीय एफ.एम.रेडियो सेवा द्वारा प्रसार गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ सहकारी क्षेत्रको समग्र विकासको लागि संस्थागत क्षमताको विकास गरिनेछ । ▪ सहकारी संस्थाहरूको सू-संचालनमा सघाउन गाउँपालिकाद्वारा नियमन तथा सुपरिवेक्षण कार्यलाई प्रभावकारी तुल्याइने छ ।
गाँउपालिकामा सहकारी सेवाको विस्तार गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> ▪ गाउँपालिकाको केन्द्र र अन्य बजार क्षेत्रहरूमा सहकारी संस्थाहरू स्थापना तथा विस्तार गरिनेछ । ▪ वचत तथा ऋण सहकारी संस्था र वित्तीय तथा बैंकिङ्ग संस्थाहरूका बीचमा स्वस्थ प्रतिस्पर्धामा सहजीकरण गरिनेछ । ▪ वचत तथा ऋण सहकारी संस्था र वित्तीय तथा बैंकिङ्ग संस्थाहरूबाट सेवाग्राहीहरूलाई दिइने वित्तीय सेवाको पहुँच तथा व्याजदरलाई मनासिव तुल्याउन गाउँपालिकाद्वारा पहल गरिनेछ । ▪ सहकारीको कर्जा लगानीलाई सुरक्षण गर्न आवश्यक समन्वय गरिनेछ । ▪ कृषि तथा पशुपालन क्षेत्रमा वीमाको व्यवस्था मिलाइनेछ ।

५.६.८ मुख्य कार्यक्रमहरू तथा कार्यान्वयन योजना

क्र. स.	कार्यक्रमहरू	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सरकारी र अन्य
१	सहकारीहरूको स्थापना गर्ने (ऋण तथा वचत, उपभोक्ता, कृषक, दुग्ध, उत्पादन, महिला, बहुउद्देशिय सहकारी) ।			✓	✓	✓
२	सहकारीहरूलाई ऋण तथा वित्तीय सहयोगको व्यवस्था गर्ने ।		✓	✓	✓	
३	सहकारी संस्थाहरूको क्षमता विकास गर्ने ।		✓	✓	✓	
४	सहकारीहरूको अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा नियमन गर्ने ।			✓	✓	
५	सहकारी संस्थामा कार्यरत कर्मचारीहरूको क्षमता विकास गर्ने ।			✓	✓	✓
६	सहकारी शिक्षा सम्बन्धी तालिमहरू संचालन गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
७	स्थानीय कृषक, महिला, सिमान्तकृत र पिछडिएका वर्गहरूलाई वित्तीय साक्षरता तालिम प्रदान गर्ने		✓	✓	✓	✓

५.६.९ अपेक्षित उपलब्धि

- सहकारी संस्थामा खाता भएको घरपरिवार ७५% पुगेको हुनेछ ।
- सहकारीहरूको ७५% लगानी उत्पादनशिल क्षेत्रमा भएको हुनेछ ।

- स्थानीय कृषक, सिमान्तकृत वर्ग, गरिब घरपरिवार, आदिवासी, जनजातीहरूको स्थानीय सहकारी संस्थाहरूमा सहज पहुँच स्थापित भएको हुनेछ ।
- स्थानीयवासीको वित्तीय साक्षरतामा अभिवृद्धि भएको हुनेछ ।
- सहकारीहरूको संख्यामा वृद्धि भएको हुनेछ ।
- गाँउघरमा चर्को व्याजदरमा ऋण लगानी गर्ने साहु महाजनहरू निरुत्साहित र निर्मुल भएका हुनेछन्
- स्थानीय युवाहरूले सहकारी सम्बन्धि तालिम प्राप्त गरेका हुनेछन् ।

५.७ पर्यटन विकास

५.७.१ वस्तुगत स्थिति

सडक यातयातको पहुँच नपुगेको भएतापनि काठमाण्डौ उपत्यका, वनेपा र धुलिखेल जस्ता शहरहरूबाट भौतिक रूपमा नजिकै रहकोले पिङ्गथली राजवास-चारकिल्ला-तिनखुट्टे-देवीटार सडकको निर्माण पश्चात महाभारत गाँउपालिकामा पर्यटनको संभावना रहेको छ । हालसम्म गाँउपालिकामा पर्यटन सम्बन्धि कुनै पूर्वाधारहरूको विकास भने हुनसकेको छैन । तर विभिन्न खोलानाला, पोखरी, ठमन्दिर, मनोरम प्राकृतिक स्थल र स्थानीय आदिवासीहरूको परम्परागत कला र संस्कृतिहरू रहेकोले यहाँ ग्रामिण पर्यटन, पर्यापर्यटन, साहसिक पर्यटन, ट्रेकिङ ट्रेल, भिलेज वाक, दृश्यावलोकन, शान्त वातावरण आदिले शहरीवासीहरूलाई आकर्षित गर्नसक्ने देखिन्छ । त्यसैगरी गाँउपालिकामा होम स्टेको पूर्वाधार विकास गरी शहरी पर्यटकहरूलाई ग्रामिण वातावरणमा रम्ने वातावरणको समेत विकास गर्न सकिन्छ । गाँउपालिकाको आर्थिक वर्ष २०७७/७८ को वार्षिक नीति तथा कार्यक्रमले पर्यटनलाई विशेष महत्व दिदै पर्यटन विकास सम्बन्धि नीतिहरू तर्जुमा गरेको छ । उक्त पर्यटकिय नीति अनुसार गाँउपालिका क्षेत्र भित्रका पर्यटकिय संभावनाका क्षेत्रहरूको पहिचान गर्ने, संभावित पर्यटकिय स्थलहरूसम्म पुग्नको लागि पहुँच मार्गको विस्तार गर्ने र त्यस्ता पर्यटकिय क्षेत्रहरूमा होमस्टे संचालनको लागि आवश्यक पूर्वाधार विकास गर्ने गाँउपालिकाको नीति रहेको छ ।

५.७.२ प्रमुख समस्याहरू

- मोटर बाटोको पहुँच नभएको ।
- पर्यटन उद्यमशिलताको कमी ।
- आर्थिको स्रोतको कमी ।
- पर्यटकीय पदमार्गहरूको विकास हुन नसक्नु ।
- पर्यटकीय स्तरका होटल र होमस्टेको कमी ।
- तालिम प्राप्त पथ प्रदर्शक, भरिया, होटल कर्मीहरूको कमी ।
- पर्यटकीय प्याकेज नहुनु र प्रचार प्रसारको कमी ।
- पर्यटन सम्बन्धी स्थानीय नीतिगत तथा कानूनी व्यवस्थाको कमी ।

५.७.३ चुनौती र अवसर

चुनौती

- स्थानीय संस्कृतिलाई पर्यटन विकाससँग आवद्ध गर्नु ।
- पर्यटकीय उपजहरूको विविधिकरण गर्नु र गन्तव्यहरूको विकास गर्नु ।
- स्थानीय पदमार्गहरूलोप हुँदै जानु ।
- पर्यटन पूर्वाधारहरूको विकास गर्नु ।
- पर्यटनमा नीजि क्षेत्रको लगानी आकर्षित गर्नु ।

अवसर

- होम स्टे, ग्रामीण पर्यटन, भिलेज बाक, ट्रेकिङको संभावना ।
- विभिन्न नदिनाला तथा खोलाहरू ।
- धार्मिक साँस्कृतिक विविधता ।
- सुन्दर, शान्त प्राकृतिक वातावरण ।
- पर्यटन पूर्वाधारहरू विकास गर्ने सकिने ।
- धार्मिक साँस्कृतिक विविधता ।

५.७.४ सौँच

पर्यटकको आगमनमा बृद्धि गरी रोजगारी सृजना गर्ने

५.७.५ लक्ष्य

पर्यटन सेवा र पूर्वाधारहरूको विकास विकास गर्ने

५.७.६ उद्देश्य

- पर्यटकिय आय र रोजगारीमा बृद्धि गर्ने ।
- स्थानीय कला, संस्कृति र प्राकृतिक विविधताको संरक्षण गर्दै पर्यटनसंग आवद्ध गर्ने ।

५.७.७ रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
पर्यटक संख्या, वसाई अवधि र खर्च गराईमा बृद्धि गर्ने	<ul style="list-style-type: none">■ पर्यटकीय क्षेत्रहरूमा पूर्वाधारहरूको विकास र विस्तार गरिनेछ ।■ पर्यटकीय उपजको विविधिकरण गरिनेछ ।■ पर्यटकीय स्तरका होटल र होमस्टेको विकास र विस्तार गरिनेछ ।■ पर्यटक गाइड, भरीया, कुक, वेटर आदिलाई कामको प्रकृति अनुसार तालिम दिइनेछ ।■ पर्यटकको लागि सम्बद्ध संघ सस्थाहरूसँग समन्वय गरी आवश्यक सुरक्षाको व्यवस्था गरिनेछ ।

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

रणनीति	कार्यनीति
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ गाउँपालिकामा एउटा पर्यटकीय सूचना केन्द्र स्थापना गरिनेछ । ▪ पर्यापर्यटन, साहसिक पर्यटन, प्यारा ग्लाइडिङ तथा साँस्कृतिक, धार्मिक पर्यटनको विकास गरिनेछ । ▪ पर्यटन विकासमा निजी क्षेत्रको लगानी आकर्षित गर्न प्रोत्साहन मूलक कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । ▪ पर्यटकीय पदमार्गसँग जोडिने गाउँपालिकाका बीच पर्यटन विकास र लगानीमा समन्वय र साझेदारी गरिने छ ।
मौलिक कला तथा साँस्कृतिक पहिचानलाई संरक्षण गर्दै पर्यटनसँग आवद्ध गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> ▪ स्थानीय पहिचान दर्शाउने कला साँस्कृतिको विकास गरी पर्यटनसँग आवद्ध गरिनेछ । ▪ स्थानीय विशिष्ट पहिचान झल्किने खालका उत्पादनहरूको प्रवर्द्धन गर्दै आय आर्जनका लागि उपयुक्त स्थानहरूमा कोशेली घरको स्थापना गरिनेछ । ▪ लोक भाषा, संस्कृति, कला, धार्मिक साँस्कृतिक स्थल आदिको संरक्षण र प्रवर्द्धन गरिनेछ । ▪ स्थानीय बाटो घाटो एवं पर्यटकीय पदमार्ग, विश्राम स्थल, होटल तथा होमस्टे, साँस्कृतिक एवं धार्मिक स्थल आदिको पूर्ण सरसफाइ गरिनेछ ।

५.७.८ मुख्य कार्यक्रमहरू तथा कार्यान्वयन योजना

क्र. स.	कार्यक्रमहरू	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	निजी क्षेत्र	सरकारी र अन्य
१	पर्यटकीय स्थलहरूमा सरसफाइका कार्यक्रमहरू गर्ने।			✓	✓	
२	सूचना केन्द्र स्थापना गर्ने ।			✓	✓	
३	पर्यटन गुरु योजना तर्जुमा गर्ने ।			✓		
४	पर्यटकीय क्षेत्रहरूको प्रचार प्रसार गर्ने ।			✓	✓	
५	पर्यटनका संस्थागत एवं भौतिक पूर्वाधार विकास गर्ने ।			✓	✓	✓
६	पर्यटकीय उपज विविधिकरण गर्ने ।			✓	✓	
७	पर्यटकीय सुरक्षाको व्यवस्था गर्ने ।			✓	✓	✓
८	आवश्यक गाइड, कुक, वेटरलाई तालिम दिने ।			✓	✓	✓
९	अन्तर स्थानीय तह समन्वय गर्ने ।			✓		
१०	पर्यटकीय पूर्वाधारको विकास गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	
११	नयाँ गन्तव्यहरूको खोजी र विकास गरी पर्यटकीय प्रवेश अनुमतिको व्यवस्था गर्ने ।		✓	✓	✓	
१२	निजी क्षेत्र लगानी मैत्री नीति निर्माण गर्ने ।			✓		

५.७.९ अपेक्षित उपलब्धि

- पर्यटन आवगमनमा बृद्धि भएको हुनेछ ।
- करिब १५० जनाले पर्यटन क्षेत्रमा रोजगारी प्राप्त गरेका हुनेछन ।
- पर्यटकीय होटल र होमस्टेहरुको पूर्वाधार निर्माण भएको हुनेछ ।
- स्थानीय युवा युवतीहरुले आतिथ्य व्यवस्थापन, होटल व्यवस्थापन, सुरक्षा जस्ता विषयमा तालिम प्राप्त गरेका हुनेछन ।
- नयाँ पर्यटकिय गन्तव्यहरुको पहिचान र पूर्वाधार बिकास भएको हुनेछ ।
- स्थानीय कला, संस्कृति र मठमन्दिरहरुको संरक्षण र सम्बर्द्धन भएको हुनेछ ।
- स्थानीय स्तरको पर्यटन सूचना केन्द्रको स्थापन भएको हुनेछ ।
- कोशेली घरको स्थापन भएको हुनेछ ।
- नयाँ पदमार्गको पहिचान भै पूर्वाधार निर्माण भएको हुनेछ ।
- पर्यटन गुरु योजनाको तर्जुमा भै कार्यान्वयनको शुरुवात भएको हुनेछ ।
- पर्यटन क्षेत्रमा लगानीहरु आकर्षित भएको हुनेछ ।

परिच्छेद ६: सामाजिक क्षेत्र

६.१ शिक्षा

६.१.१ वस्तुगत स्थिति

हाल महाभारत गाँउपालिकामा ५० वटा विद्यालयहरू छन् । जसमा ३३ वटा प्राथमिक (१-५), १० वटा आधारभूत (१-८) ७ वटा माध्यमिक विद्यालयहरू (१-१०) वा (१-१२) छन् । सम्पूर्ण विद्यालयहरूमा ४७०८ विद्यार्थीहरू अध्ययनरत र १६८ विद्यार्थीहरू कार्यरत छन् (स्रोत: गाँउपालिका शिक्षा शाखा, २०७८) । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को तथ्याङ्कलाई आधार मानेर हेर्दा यस गाँउपालिकाको साक्षरता ५७.४४% रहेको छ जुन राष्ट्रिय साक्षरता (६६%) दर भन्दा करिब १०% कम हो । गाँउपालिकाको कुल साक्षरतामा पुरुष साक्षरता ६५.५८% र महिला साक्षरता ४९.७६ रहेको छ । तर राष्ट्रिय जनगणना १० वर्ष अगाडी सम्पन्न भएकोले हाल यस गाँउपालिकाको साक्षरता ६५% भन्दा बढी भएको अनुमान गर्न सकिन्छ । गाँउपालिकाको सबै वडाहरूमा न्यूनतम एक प्राथमिक विद्यालयहरू छन् । तालिका २३ अनुसार महाभारत गाँउपालिकामा पूर्व प्राथमिक देखि कक्षा १२ सम्ममा कुल ६२८९ विद्यार्थीहरू अध्ययनरत छन् जसमा छात्राको संख्या ३१७३ (५२.३%) र छात्रको संख्या २९६१ (४७.२%) छ । विद्यार्थीहरूको कक्षागत छात्रा छात्रहरूको विवरण तालिका २३ मा प्रस्तुत गरिएको छ:

तालिका २३: विद्यार्थी भर्ना संख्या

कक्षा	छात्रा संख्या	प्रतिशत	छात्र संख्या	प्रतिशत	कुल	प्रतिशत
पूर्व प्राथमिक	२५२	४.०	२३९	३.८	४९५	७.९
१	३८०	६.१	३५०	५.६	७३६	११.८
२	२९३	४.७	२७८	४.४	५७६	९.२
३	२९५	४.७	२८०	४.५	५८०	९.३
४	२९२	४.७	३२३	५.२	६२०	९.९
५	३१५	५.०	२९७	४.७	६१७	९.९
६	२८७	४.६	२४७	३.९	५३९	८.६
७	२५०	४.०	२२१	३.५	४७५	७.६
८	२४१	३.८	२५३	४.०	४९८	८.०
९	२६८	४.३	२०४	३.३	४७६	७.६
१०	१९०	३.०	१३९	२.२	३३२	५.३
११	८८	१.४	८१	१.३	१७०	२.७
१२	१२५	२.०	४९	०.८	१७६	२.८
कुल	३२७६	५२.३	२९६१	४७.२	६२८९	१००.८

स्रोत: Education management information system (HIMS), 2019/20, EDD, Bagmati Province ,Hetauda

बागमती प्रदेशको स्थानीय तहको वस्तुस्थिति विवरण २०७६ का अनुसार गाँउपालिकाको शैक्षिक उपलब्धि हेर्दा एलएलसी मुनिको ८९.४४%, एसएलसीको ३.४३%, १०+२ को १.४६% र अनौपचारिक शिक्षाको ३.९३% छ । उच्च शैक्षिक उपलब्धिको अवस्थालाई हेर्दा स्नातक तहको ०.५४%, स्नातकोत्तर तहको

०.०४%, पिएचडी तहको ०.०२% र शैक्षिक तह उल्लेख नभएको संख्या १.२४% छ । आधारभूत तहको कुल भर्ना दर १४२.३८ छ जसमा छात्राको कुल भर्ना दर १४६.९१ र छात्रको १३७.८५ रहेको छ । त्यसैगरी आधारभूत तहको खुद भर्ना दर ९७.३१ छ जसमा छात्राको दर ९८.९६ र छात्रको दर ९५.७५ छ । माध्यमिक तहको कुल भर्ना दर ७८.६३ छ जसमा छात्राको ८४.९९ र छात्रको ७२.२७ छ भने माध्यमिक तहको खुद भर्ना दर ५०.३३ छ । माध्यमिक तहको खुद भर्ना दरमा छात्राको दर ५३.१० र छात्रको ४७.५६ छ । प्राथमिक र निम्न माध्यमिक तहको विद्यार्थी शिक्षक अनुपात २४.७१ छ भने माध्यमिक र उच्च माध्यमिक तहको विद्यार्थी शिक्षक अनुपात ७६.३३ छ ।

दलित विद्यार्थीहरूको संख्यालाई हेर्दा गाँउपालिकाका पूर्व प्राथमिक तहमा कुल ११८८ (छात्रा ५६४ र छात्र ६२४) विद्यार्थी छन भने कक्षा १-१२ मा दलित विद्यार्थीहरूको संख्या ९३२९ (छात्रा ४९४० र छात्र ४४५२) छ । त्यसैगरी जनजाति विद्यार्थीहरूको संख्या पूर्व प्राथमिक तहमा ८८६ (छात्रा ४७० र छात्र ४१६) र १-१२ तहमा ९३४९ (छात्रा ४६५१ र छात्र ४६९८) छ । २०७२ सालको बिनाशकारी भूकम्पबाट गाँउपालिकाका धेरैजसो विद्यालयहरू क्षतिग्रस्त भएको भएतापनि हाल नेपाल सरकार, विभिन्न दातृनिकाहरू र गैरसरकारी संस्थाहरूको आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोगमा पुननिर्माण र सवलीकरण गरिएका छन् ।

गाँउपालिकाको आर्थिक बर्ष २०७७/७८ को बार्षिक नीति तथा कार्यक्रममा कोभिड-१९ को महामारीबाट स्थानीय विद्यालयहरूमा पठनपाठन सहज नहुन्जेल होम स्कुलिङ र सजिलो पठनपाठन सामाग्री लगायत अन्य वैकल्पिक शिक्षामा उपायहरू अवलम्बन गर्ने लगायत “प्रविधि मैत्री शिक्षा सबैको सहभागिता” भन्ने शिक्षा नीति तय गरेको छ । त्यस्तै गाँउपालिकाको १ विद्यालयलाई नमुना तथा आवासीय विद्यालयको रुपमा विकास गर्ने, गाँउपालिकामै उच्च शिक्षाका लागि एक सामुदायिक क्याम्पस स्थापन गर्ने, साक्षरता दर वृद्धिको लागि अभियान संचालन गर्ने, सामुदायिक विद्यालयहरूमा विद्युतिय हाजिरी गर्ने आदि जस्ता थप शिक्षा नीतिहरू समेत गाँउपालिकाले लिएको छ ।

६.१.२ प्रमुख समस्या

- न्यून साक्षरता ।
- कमजोर शैक्षिक पूर्वाधार ।
- दक्ष शैक्षिक जनशक्तिको अभाव ।
- स्थानीय स्तरमा उच्च र प्राविधिक शिक्षा उपलब्ध नहुनु ।
- विद्यालयका भौतिक पूर्वाधार अपाङ्ग मैत्री पूर्वाधार नहुनु ।
- प्राविधिक विद्यालय नहुनु ।
- बाल विकास केन्द्र व्यवस्थित नहुनु ।
- गणित, विज्ञान तथा अंग्रेजी शिक्षकको कमी ।
- लक्षित समुहका बालबालिकाको विशेष शिक्षामा पहुँचको कमी ।
- गुणस्तरीय शिक्षामा पहुँचमा कमी ।
- शिक्षकहरूमा पेशागत दक्षतामा कमी हुनु ।
- शिक्षकहरूको स्थायीत्व (फेरवदल भई रहने नहुनु, मातृ भाषामा शिक्षा नहुनु, छात्रा एवं अपाङ्गता मैत्री शौचालय न्यून रहेको)

६.१.३ चुनौती र अवसर

चुनौतीहरू

- समावेशी र गुणस्तरिय शिक्षाको पहुँचको सुनिश्चितता ।
- कक्षा छाड्ने र दोहोर्च्याउने दर घटाउनु ।
- प्राविधिक शिक्षा र विशेष शिक्षाको पहुँच बढाउनु ।
- शैक्षिक पूर्वाधारको विकास ।
- शिक्षण र सिकाई दरमा सुधार गर्नु ।
- विषयगत शिक्षकलाई पुर्नताजगी तालिम प्रदान गर्नु ।
- गुणस्तरीय र प्रतिस्पर्धात्मक शिक्षाको उपलब्धता बढाउनु ।
- दरबन्दी अनुशासार शिक्षक पदपूर्ति गर्नु ।
- स्थानीय स्तरमा नै गुणस्तरीय शिक्षाको अवसर बढाउनु ।
- भौगोलिक विकटता र सडक पूर्वाधारको अभावले विद्यालय पुग्ने औसत समय धेरै हुनु ।

अवसरहरू

- शैक्षिक वातावरण, पूर्वाधार र सामाग्रीहरूको व्यवस्था गरी साक्षरता बृद्धि गर्न सकिने ।
- शैक्षिक जनशक्ति उत्पादन गरी स्थानीय जनशक्तिको मागलाई पूर्ति गर्न सकिने ।

६.१.४ सौँच

गुणस्तरिय शिक्षा र दक्ष जनशक्ति

६.१.५ लक्ष्य

प्रतिस्पर्धी र उद्यमशील जनशक्ति उत्पादन गरी समृद्धि हासिल गर्ने

६.१.६ उद्देश्य

- गुणस्तरिय शिक्षामा समतामूलक पहुँच स्थापित गर्नु ।
- प्राविधिक, व्यवसायिक, सिपयुक्त एवं व्यवहारिक शिक्षाको विकास एवं विस्तार गर्नु ।

६.१.७ रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
आधारभूत सुविधा सहितको शैक्षिक पूर्वाधारको विकास गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none">▪ गाउँपालिकाको सामाजिक विकास समिति अन्तर्गत सरोकारवाला समेतको सहभागिता हुने गरी शिक्षा विकास उपसमिति गठन गरी शैक्षिक विकासमा कृयाशील गराइने छ ।▪ विद्यालय शैक्षिक विकासका लागि व्यवस्थापन समितिको क्षमता विकास गरी शैक्षिक गुणस्तर बृद्धि गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ खेलकुद मैदान, विज्ञान प्रयोगशाला, कम्प्युटर ल्याव, पुस्तकालय, पठन पाठन शैक्षिक सामग्री, महिला र अपाङ्गता मैत्री संरचना आदि जस्ता शैक्षिक पूर्वाधारको विकास गरिनेछ । ▪ दरबन्दी अनुसार विषयगत शिक्षकहरूको पदपूर्ति गरिने छ । ▪ सबै विद्यालयलाई बालमैत्री तथा अपाङ्गता मैत्री बनाइने छ । ▪ विद्यालय शिक्षालाई सूचना प्रविधिसँग आवद्ध गरी विद्यालय शिक्षालाई प्रविधि मैत्री बनाइने छ । ▪ गुणस्तरीय शिक्षाको अवसर विस्तार गरिने छ ।
शिक्षामा समतामूलक पहुँच स्थापित गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> ▪ विद्यालय उमेरका सबै बालबालिकालाई विद्यालय शिक्षामा आवद्ध गर्न आमा समुह, नागरिक समाज उन्मुख संघसंस्था, सामुदायिक संस्था, गैसस परिचालन गरिने छ । ▪ अभिभावकमा शैक्षिक चेतना विस्तार कार्यक्रम संचालन गरिने छ । ▪ विपन्न दलित तथा पिछडिएका जाति तथा समुदायका बालबालिकाहरूलाई विद्यालयमा आकर्षण, टिकाउ र सिकाईमा सहयोग पुग्ने गरी पोसाक, दिवा खाजा, छात्रवृत्ति, शैक्षिक सामग्री लगायतका विशेष उत्प्रेरणात्मक कार्यक्रम संचालन गरिने छ । ▪ स्थानीय पहिचान दर्शाउने पाठ्य सामग्रीको विकास गरि लागू गरिने छ। ▪ बालिका शिक्षालाई प्रोत्साहित गर्न महिला मैत्री शौचालय, स्यानिटरी प्याडको उपलब्धता र व्यवस्थापनको समुचित व्यवस्था गरिने छ । ▪ बाल विकास केन्द्रलाई औपचारिक शिक्षा प्रणालीमा आवद्ध गरिने छ ।
शिक्षण सिकाई दर बढाउने ।	<ul style="list-style-type: none"> ▪ शिक्षक तालिम र पुनर्ताजगी तालिम उपलब्ध गराइने छ । ▪ शैक्षिक सामग्रीको उपलब्धता र प्रयोग बढाइने छ । ▪ विद्यालयमा सिकाई वातावरण अनुसार कक्षा कोठाको व्यवस्थापन मिलाउँदै लगिने छ । ▪ शिक्षाको स्तर उन्नतीको लागि अंग्रेजी भाषालाई प्राथमिकतामा राखेर अध्यापन गराइने छ । ▪ शिक्षण सिकाईमा सहयोग पुग्ने अतिरिक्त कृयाकलाप र प्रयोगात्मक शिक्षालाई बढावा दिइने छ । ▪ सिकाईको अभिवृद्धि गर्न शिक्षक उपस्थिति, शिक्षण शैली, सिकाई परीक्षण, सिक्ने र सिकाउने वातावरण जस्ता पक्षहरूको नियमित अनुगमन तथा सुपरीवेक्षण गरिने छ ।

रणनीति	कार्यनीति
प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको विकास र विस्तार गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> ▪ स्थानीय आवश्यकतामा आधारित बहुप्राविधिक विद्यालयको (इन्जिनियरिङ, वन, वन्यजन्तु, जडिवुटी तथा पर्यटन) स्थापना गरिने छ। ▪ विद्यालय शिक्षामा जिवनोपयोगी व्यवहारिक ज्ञान सिकाउने शैक्षिक कार्यक्रमहरू आवद्ध गरिने छ । ▪ विद्यालय शिक्षा पुरा नगरेका किशोर किशोरीहरूलाई विद्यालय केन्द्रित व्यावसायिक शिक्षाका कार्यक्रम संचालन गरिने छ । ▪ अनौपचारिक शिक्षा तथा जिवनोपयोगी शिक्षाको विस्तार गरिने छ । ▪ विद्यालय केन्द्रीत अनौपचारिक शिक्षा अभियान संचालन गरिने छ । ▪ डिजिटल साक्षरताको नीति अवलम्बन गरिने छ । ▪ अनौपचारिक शिक्षाको पाठ्यक्रमलाई जिवनोपयोगी बनाइने छ । ▪ साक्षरता कार्यक्रममा गैर सरकारी संस्थाहरूको परिचालन र समन्वय गरिने छ ।

६.१.८ मुख्य कार्यक्रमहरू तथा कार्यान्वयन योजना

क्र. स.	कार्यक्रमहरू	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीज क्षेत्र	सरकारी र अन्य
१	शिक्षा उपसमिति र विद्यालय व्यवस्थापन समितिको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।			✓		✓
२	विद्यालयमा बालमैत्री, अपाङ्गता मैत्री, महिला मैत्री संरचना विकास गर्ने ।		✓	✓		
३	अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम संचालन गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
४	विद्यालय भर्ना अभियान संचालन गर्ने ।		✓	✓		
५	सूचना प्रविधि तथा कम्प्युटर ल्याब स्थापना गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
६	आवासीय र नुमना विद्यालयको निर्माण गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
७	स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गरी लागू गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
८	सामाजिक परीक्षण गर्ने ।			✓		✓
९	शिक्षक तालिम संचालन गर्ने ।		✓	✓		
१०	विद्यालयका भौतिक पूर्वाधार निर्माण ।	✓	✓	✓		
११	पाठ्यक्रम विकास गर्ने ।		✓	✓		
१२	बहुप्राविधिक विद्यालयको स्थापना गर्ने ।	✓	✓	✓		

१३	छात्रवृत्तिको व्यवस्था गर्ने ।	✓	✓	✓		✓
१४	दरबन्दी अनुसार शिक्षक पदपूर्ति गर्ने ।	✓	✓	✓		
१५	लक्षित वर्गहरुलाई अनौपचारिक कक्षाहरु संचालन गर्ने		✓	✓	✓	✓
१६	सामुदायिक क्याम्पस स्थापना गर्ने					

६.१.९ अपेक्षित उपलब्धि

- वह प्राविधिक विद्यालय स्थापना भएको हुनेछ ।
- साक्षरता दर ७५% प्रतिशत पुगेको हुने ।
- आधारभूत तहको खुद भर्ना दर ९८% प्रतिशत पुगेको हुनेछ ।
- माध्यमिक तहको खुद भर्ना दर ७५% पुगेको हुनेछ ।
- विद्यालयमा रहेको औसत अवधि ५ वर्ष पुगेको हुनेछ ।
- १०+२ सम्मको औसत शैक्षिक उपलब्धि ५% बर्षको हुनेछ ।
- विद्यालय छाडने दरमा उल्लेख्य कमी आएको हुनेछ ।
- स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण भई लागू भएको हुनेछ ।
- हरेक माध्यमिक तहको विद्यालयमा कम्प्यूटर ल्याव र विज्ञान प्रयोगशाला स्थापना भएको हुनेछ ।
- एस.ई.ई परीक्षामा सबै विद्यार्थी "बी" भन्दा माथिको श्रेणीमा उत्तीर्ण भएको हुनेछ ।
- सबै शिक्षकहरुले तालिम प्राप्त गरेका हुनेछ ।
- दरबन्दी अनुसार शिक्षकहरुको पदपूर्ति भएको हुनेछ ।
- अनौपचारिक शिक्षा मार्तफ प्रौढहरुको साक्षरता दर बढेको हुनेछ ।

६.२ स्वास्थ्य, पोषण तथा खाद्य सुरक्षा

६.२.१ वस्तुगत स्थिति

यस गाँउपालिकामा ५ वटा स्वास्थ्य चौकीहरु छन तर ती स्वास्थ्य चौकीहरुमा दक्ष जनशक्ति, स्वास्थ्य उपकरण, ल्याव सेवा र पूर्वाधारहरुको अभाव रहेको छ । पहाडी क्षेत्र र सडकको कमजोर अवस्थाले गर्दा स्वास्थ्य सेवामा स्थानीयवासीहरुको पहुँच न्यून रहेको छ । स्थानीय स्वास्थ्य केन्द्रहरुमा प्राथमिक तहको स्वास्थ्य सेवा मात्र उपलब्ध रहेकोले गम्भिर प्रकारको रोगको उपचारको लागि स्थानीयवासीहरु धुलिखेल, भक्तपुर र राजधानी काठमाण्डौ जानुपर्ने वाध्यता रहेको छ । गाँउपालिकाको आर्थिक बर्ष २०७७/७८ को वार्षिक नीति तथा कार्यक्रमले गाँउपालिकामा १५ शैयाको अस्पताल निर्माण गर्ने नीति तय गरेको छ । त्यस्तै विद्यमान वर्थिङ सेन्टर र ल्यावसेवाको स्तरोउन्नती, विपन्न वर्गको लागि औषधी उपचार कोषको स्थापना, स्थानीय विद्यालयहरुमा किशोर किशोरी स्वास्थ्य सेवा, कोरोना रोकथाम, महिला स्वास्थ्य सेवा, वडा टोल पोषण कार्यक्रम संचालन आदि जस्ता थप स्वास्थ्य नीतिहरु अवलम्बन गरेको छ । महाभारत गाँउपालिकावासीको सरदर आयु ६८.३६ बर्ष रहेको छ । कृषि भूमि र सिंचाईको अभाव अनि न्यून उत्पादकत्व जस्ता कारणहरुले गर्दा गाँउपालिकामा आफ्नो उत्पादनले बर्षभरी खानपुग्ने घरपरिवारहरुको संख्या ३०% भन्दा कम रहेको छ ।

गाँउपालिकाको स्वास्थ्य, पोषण तथा खाद्य सुरक्षा सम्बन्धि तथ्याङ्क र सूचकहरु निम्न वमोजिम रहेको छः

लक्षित समुह

- १२-१५ महिनाको जनसंख्या: २८१५
- किशोरकिशोरीको जनसंख्या (१०-१९ वर्ष) ४२७२
- १५-४९ वर्षको महिलाको जनसंख्या: ४६०२
- ५-५९ वर्षको विवाहित महिलाको जनसंख्या: ३४८८
- कुल अनुमानित गर्भवतिको संख्या: ४९४

ओपिडि भ्रमण गर्ने विरामीहरुको संख्या

- नयाँ ओपिडि भ्रमण गर्ने कुल महिला संख्या: ४८२८
- नयाँ ओपिडि भ्रमण गर्ने कुल महिला संख्या: ३८२२

महिला स्वास्थ्य स्वयम सेविकाको अवस्था

- कार्यक्षेत्र भित्र कार्यरत महिला स्वास्थ्य स्वयम सेविकाहरुको कुल संख्या: ४५
- आमा समुहहरुको बैठकको संख्या: ९५
- निर्धारित प्राथमिक स्वास्थ्य स्याहार आउटरिच क्लिनिक संचालनको प्रतिशत: ८८.५
- एचआई भी परिक्षण र परामर्श कार्यक्रममा गरिएको परिक्षण संख्या: शून्य

स्रोत: Health Information Management System (HIMS) Database, 2075/76

स्वास्थ्य सम्बन्धी अन्य सूचकहरु

- ५ वर्ष मुनिको बालबालिकामा पखालाको दर: १९.१६
- ५ वर्ष मुनिको बालबालिकाको पखालाको उचपार (जिंक र ओआरएस) को प्रतिशत: ८८.५१
- ५ वर्ष मुनिको प्रति १००० बालबालिकामा श्वास प्रश्वास रोगीको संख्या: २३५.५९
- ५ वर्ष मुनिको बालबालिकामा श्वास प्रश्वास रोगीको कुल संख्या: ७६०
- ५ वर्ष मुनिको प्रति १००० बालबालिकामा नियोनिया रोगीको संख्या: ४२.७८
- ५ वर्ष मुनिको बालबालिकामा निमोनिया रोगीको कुल संख्या: १३८
- ५ वर्ष मुनिको बालबालिकाको संख्या: ३२२६
- नयाँ क्षयरोगीको संख्या: ११
- ठेउला विरामीको संख्या: १
- भ्यागुते रोग विरामी संख्या: ४
- हेपाटाईटिस बी विरामी संख्या: शून्य
- दादुरा विरामी संख्या: शून्य
- हाडे रोगका विरामी संख्या: २५
- नवजात टिटानस विरामी संख्या: शून्य
- रुबेला विरामी संख्या: शून्य
- टिटानस विरामी संख्या: शून्य
- लहरेखोकी विरामी संख्या: शून्य
- कुल अपांगता: १.९७%

- शारीरिक अपांगता: ०.६५%
- दृष्टि सम्बन्धी अपांगता: ०.२७%
- सुनाई सम्बन्धी अपांगता: ०.२५%
- श्रवण सम्बन्धी अपांगता: ०.०३%
- स्वर बोलाई सम्बन्धी अपांगता: ०.२६%
- मानसिक अपांगता: ०.०७%
- बौद्धिक अपांगता: ०.०८%
- बहु अपांगता: ०.२६%

(स्रोत: Health Information Management System (HIMS) Database, 2075/76)

खोप सम्बन्धी सूचकहरू

- पूर्ण खोप प्राप्त १ बर्ष मुनिको बालबालिकाको प्रतिशत: ८७.९%
- बीसीजी खोप प्राप्त १ बर्ष मुनिको बालबालिकाको प्रतिशत: ७९.९%
- डिपीटी, हेपाटाईटिस र एचआईभी १ खोप प्राप्त १ बर्ष मुनिको बालबालिकाको प्रतिशत: ९०.८%
- डिपीटी, हेपाटाईटिस र एचआईभी ३ खोप प्राप्त १ बर्ष मुनिको बालबालिकाको प्रतिशत: ८४.०%
- पोलियोको खोप प्राप्त १ बर्ष मुनिको बालबालिकाको प्रतिशत: ८४.०%
- पीसीभी ३ खोप प्राप्त १ बर्ष मुनिको बालबालिकाको प्रतिशत: ८२.८%
- दादुरा/रुबेला २ खोप प्राप्त १२-२३ महिना मुनिको बालबालिकाको प्रतिशत: ३९.७%
- जानपानिज ईन्सेफलाईटिसको खोप प्राप्त १२-२३ महिना मुनिको बालबालिकाको प्रतिशत: ४६.१०

(स्रोत: बागमती प्रदेशको स्थानीय तहको वस्तुस्थिति विवरण २०७६, Health Information Management System (HIMS) Database, 2075/76)

पोषण सम्बन्धी सूचकहरू

- स्वास्थ्यकर्मीबाट प्रसुती गराईएको कम तौल (२.५ केजी भन्दा कम) भएका नवजात शिशुहरूको प्रतिशत: ०.७२
- वृद्धि अनुगमनको लागि दर्ता भएका ०-२३ महिनाका बालबालिकाको प्रतिशत: ४०.६
- वृद्धि अनुगमनको लागि दर्ता भएका ०-२३ महिनाका बालबालिका मध्ये कम तौल भएका बालबालिकाको प्रतिशत: १.१
- भिटामिन ए प्राप्त गरेका ६-५९ महिनाका बालबालिकाको प्रतिशत: ३३.१
- जुकाको औषधी खुवाईएका १२-५९ महिनाका बालबालिकाको प्रतिशत: ३०.५
- रक्त अल्पता/पोलिनेरोपाथी विरामी संख्या: ७०
- भिटामिन र अन्य पौष्टिक कमीका विरामीहरू: २०५
- मधुमेह मेलिटस (डिएम) विरामीहरू: शुन्य
- गोइत्र, क्रेटेनिज्म विरामी संख्या: १
- कुपोषण विरामी संख्या: १०
- मोटोपनका विरामी संख्या: १
- पोलिन्यूरालाईटिसका विरामी संख्या: ७

स्रोत: Health Information Management System (HIMS) Database, 2075/76

६.२.२ प्रमुख समस्या

- सरकारी स्वास्थ्य संस्थामा आवश्यकता अनुसारको उपकरण र विशेषज्ञ चिकित्सकको अभाव ।
- गम्भिर प्रकारको रोगको उपचार हुन नसक्नु ।
- निशुल्क तथा अत्यावश्यक औषधीको पर्याप्त मात्रामा सर्वयाम उपलब्ध नहुनु ।
- Cold chain maintain गर्ने सुविधा नहुनु ।
- अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा महिलाहरूको स्वास्थ्य चौकीको कमजोर पहुँच ।
- कुपोषण, श्वास प्रश्वास जन्य स्वास्थ्य समस्या रहनु ।
- स्वास्थ्य र पोषण सम्बन्धी चेतनाको कमी ।
- गरिबी
- वर्षैभरी खान पुग्ने घरपरिवारको संख्या न्यून हुनु

६.२.३ चुनौती र अवसर

चुनौती

- पूर्ण खोपको कार्यान्वयन गर्नु ।
- आधारभूत स्वास्थ्य सेवालाई सबैको पहुँच भित्र ल्याउनु ।
- सबै सुत्केरी सेवालाई संस्थागत दायरामा ल्याउनु ।
- निशुल्क, स्वास्थ्य संस्थामा आधारभूत तथा अत्यावश्यक औषधि सर्वयाम उपलब्ध गराउनु ।
- स्वास्थ्य संस्थाहरूमा आधारभूत सुविधा युक्त (औजार/उपकरण, दक्ष जनशक्ति र पूर्वाधार) पुऱ्याउनु ।
- स्वास्थ्य वीमालाई सबै नागरिकको दायरामा पुऱ्याउनु ।
- जडिवुट्टीमा आधारित तथा स्थानीय उपचार प्रणालीलाई स्वास्थ्य संस्थाको दायरामा ल्याई व्यवस्थित र गुणस्तरीय बनाउनु ।
- खाद्य सेचतना तथा खाद्य व्यवहार सुधारलाई स्वास्थ्य प्रणालीको अङ्गको रूपमा विकास गर्नु ।
- स्वास्थ्य सेवा बारे जनचेतना अभिवृद्धि गर्नु ।

अवसर

- पूर्वाधारहरूको विकास गरी स्वास्थ्य सेवामा स्थानीय नागरिकहरूको सहज पहुँच स्थापन गर्न सकिने
- नयाँ स्वास्थ्य संस्थाहरूको विकास हुँदै गरेको
- स्वास्थ्य सचेतनामा वृद्धि भएको
- महिलाहरूमा पाठेघरजन्य समस्या ।
- स्थानीय उत्पादनमा वृद्धि गरी खाद्य सुरक्षाको स्थितिमा सुधार ल्याउन सकिने ।

६.२.४ सौँच

स्वस्थ नागरिक र गुणस्तरिय जीवनयापन

६.२.५ लक्ष्य

स्वास्थ्य सेवामा सम्पूर्ण गाँउपालिकावासीको पहुँच स्थापित गरी गुणस्तरिय स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउने

६.२.६ उद्देश्य

गुणस्तरिय स्वास्थ्य सेवा तथा पोषणलाई सबैको पहुँचमा पुऱ्याउनु ।

६.२.७ रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
आधारभूत स्वास्थ्यमा समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> ▪ स्वास्थ्य संस्थामा आधारभूत औषधी, उपकरण र चिकित्सक सेवा उपलब्ध गराइने छ । ▪ विपन्न र वन्चितमा परेका समुदायको स्वास्थ्य सेवा प्राप्तमा देखिएका अवरोधहरू हटाई स्वास्थ्य सेवाको पहुँचमा ल्याउन विशेष व्यवस्था गरिनेछ । ▪ सबै स्वास्थ्य संस्थाहरूमा नियमित जाँच सहितको प्रसुती सेवा (BIRTHING CENTER) उपलब्ध गराइने छ । ▪ महिलासँग सम्बन्धित रोगहरू (पाठेघर जन्य समस्या, पाठेघरको मुखको क्यान्सर, स्तन क्यान्सर, रक्त अल्पता) आदि रोकथाम तथा नियन्त्रणका लागि विशेष स्वास्थ्य सिविर संचालन गरिने छ । ▪ स्वास्थ्य संस्था केन्द्रीत विशेषज्ञ सहितको घुम्ती स्वास्थ्य सेवा संचालन गरिने छ । ▪ बाल, मातृ तथा शिशु स्वास्थ्य सम्बन्धी खोप कार्यक्रम प्रभावकारी बनाई लक्षित समुहलाई शत प्रतिशत पूर्ण खोपको दायरामा ल्याइने छ । ▪ जुकाको औषधि, भिटामिन ए, हेपाटाइटिस बी, हात्ती पाइले लगायतका खोप तथा औषधि कार्यक्रमहरूलाई अभियानको रूपमा संचालन गरिने छ । ▪ स्वास्थ्य संस्थाहरूमा परिवार नियोजन तथा मातृ स्वास्थ्य आदि सेवा सुदृढ गरिने छ । ▪ स्वास्थ्य बीमाको पहुँच सबै घरपरिवारमा पुऱ्याईने छ । ▪ अति विपन्न समुदायलाई स्वास्थ्य बीमा सम्बन्धी अनुदान सहयोग उपलब्ध गराइने छ ।

रणनीति	कार्यनीति
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ भूकम्पबाट क्षतिग्रस्त स्वास्थ्य संस्थाको भवन पुनर्निर्माण गरी स्वास्थ्य सेवा सुव्यवस्थित गरिने छ । ▪ स्वास्थ्य तथा पोषण क्षेत्रमा कार्यरत संस्था र निकायहरू बीच समन्वय गरिने छ । ▪ स्वास्थ्य, सरसफाइ र पोषण जस्ता अन्तर सम्बन्धीत विषयहरूमा कार्यक्रमगत आवद्धता सुदृढ गरिने छ । ▪ स्वास्थ्य क्लिनिक लगायत निजी स्वास्थ्य सेवा प्रदायक संस्थाहरूको प्रभावकारी अनुगमन र नियमन गरिने छ ।
रिफरल स्वास्थ्य सेवाको पहुँचलाई सहज बनाउने ।	<ul style="list-style-type: none"> ▪ गाउँपालिकामा कम्तिमा १५ बेडको अस्पताल स्थापना गरिने छ । ▪ विशेषज्ञ अस्पतालबाट पालिका अस्पताल केन्द्रित विशेषज्ञ घुम्ती सेवा संचालन गरी रिफरल स्वास्थ्य सेवाको पहुँच बढाइने छ । ▪ जिल्लाकै रिफरल अस्पतालको रूपमा धुलिखेल स्थित धुलिखेल अस्पतालसँग सहकार्य गरिने छ । ▪ भरपर्दो र नियमित एम्बुलेन्स सेवा संचालनको व्यवस्था मिलाइने छ । ▪ शहर केन्द्रित कुनै अस्पतालसँगको सहकार्यमा टेली मेडिसिन सेवा संचालन गरिने छ ।
वैकल्पिक स्वास्थ्य सेवाको प्रवर्द्धन गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> ▪ आयुर्वेद चिकित्सा पद्धतिलाई स्वास्थ्य सेवा भित्र आवद्ध गरी एकिकृत स्वास्थ्य सेवा प्रदान गरिने छ । ▪ परम्परागत रूपमा स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने धामी, झाँकी, लामा लगायतलाई तालिम प्रदान गरी आधुनिक चिकित्सा पद्धतिसँग समेत आवद्ध गराइने छ । ▪ जडिवुट्टीमा आधारित परम्परागत स्वास्थ्य उपचार पद्धतिलाई आधुनिक आयुर्वेद प्रणालीसँग आवद्ध गरिने छ । ▪ होमियोप्याथी, प्राकृतिक चिकित्सा, फिजियो थेरापी, अकुपंचर जस्ता वैकल्पिक स्वास्थ्य सेवा विस्तार गरिने छ ।
स्वास्थ्य तथा पोषण चेतना अभिवृद्धि गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> ▪ विद्यालय तहमा विद्यालय स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रम संचालन गरिने छ । ▪ समुदाय तहसम्म स्वास्थ्य र पोषण सम्बन्धी चेतना अभिवृद्धिको कार्यक्रम पुर्‍याइने छ । ▪ विभिन्न खालका सरुवा रोगको प्रकोप सम्बन्धी चेतना अभिवृद्धि गरिने छ । ▪ आमा समूह र समुदायमा आधारित संघ संस्था, क्लव तथा गैर सरकारी संस्था समेतको सहकार्यमा खाद्य व्यवहार सुधार, पोषण तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गरिने छ ।

रणनीति	कार्यनीति
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ अति कुपोषणमा परेका महिला तथा बाल बालिकाहरूलाई पोषण सम्बन्धी उपचारात्मक सेवा उपलब्ध गराइने छ। ▪ महिला स्वयं सेविकाहरूको क्षमता विकास गरी समुदाय केन्द्रीत जनचेतना अभिवृद्धिका साथै स्वास्थ्य सेवा विस्तारमा परिचालन गरिने छ। ▪ गाउँपालिकामा अधिक रहेका सर्ने र नसर्ने (ब्लड प्रेसर, मधुमेह, मानसिक रोग, आदि) रोगको पहिचान गरी रोगहरूको कारण र प्रारम्भिक रोकथामका बारेमा व्यापक जनचेतना अभिवृद्धि गरिने छ। ▪ व्यायाम, योग जस्ता शारिरीक सुगठन तथा मानसिक स्वास्थ्य सम्बन्धी विषयलाई विद्यालय र समुदाय केन्द्रीत बनाई अभियानको रुपमा शिविर संचालन गरिने छ।
खाद्य सुरक्षा सुनिश्चित गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> ▪ भूमिको संरक्षण र प्रवर्द्धन गरिने छ। ▪ प्राकृतिक स्रोतहरूको दोहन कम गरिने छ। ▪ माटोको उर्वरा शक्ति बढाईने छ। ▪ उन्नत वालीको प्रयोग गरिने छ। ▪ बाली बिमा गरिने छ। ▪ शिक्षित युवा किसानहरूलाई कृषि व्यवसायमा आकर्षित गरिने छ। ▪ नेपाल सरकार, विभिन्न दातृ निकाय र स्थानीयहरूको सहयोगमा प्रत्येक गाउँमा सामुदायिक खाद्यान्न बैंक स्थापना गरिने छ। ▪ खाद्यान्न बैंकहरूबाट स्थानीय स्तरका उत्पादनलाई पहिलो प्राथमिकतासाथ खरिद गर्ने, अपुग भएमा खाद्यान्न बाहिरबाट ल्याएर भण्डारण गरिने छ। ▪ खाद्यान्न बैंकहरूबाट सुफत मूल्यमा स्थानीय जनतालाई खाद्यान्न उपलब्ध गराइने छ। ▪ खाद्यान्न संकटबाट मुक्ति पाउनका लागि किसानदेखि उपभोक्तासम्मको शृंखलामा कार्य गर्ने सबैले विशेष भूमिका निर्वाह गरिने छ। ▪ खाद्यान्न, दूध, मासु, फलफूल, तरकारी तथा खाद्य तेलको गुणस्तर कायम गर्न खाद्यान्न गुणस्तर कानुन बनाएर कडाइसाथ लागु गरिने छ। ▪ सार्वजनिक वितरण प्रणाली लागु गरिने छ। ▪ लक्षित सार्वजनिक वितरण प्रणाली अन्तर्गत गरिब तथा अति गरिब परिवारहरूलाई सुफत मूल्यमा खाद्यान्न उपलब्ध गराईने छ।

६.२.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

क्र. स.	कार्यक्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सरकारी र अन्य
१	गाँउपालिकाको स्वास्थ्य नीति तर्जुमा गर्ने			✓		
२	स्वास्थ्य र पोषण सम्बन्धि सचेतना कार्यक्रम गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
३	आधारभूत औषधीहरु सर्वसुलभ रुपमा पालिकामानै उपलब्ध हुने व्यवस्था गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
४	गाँउपालिकामा १५ शैयाको अस्पताल निर्माण गर्ने।	✓	✓	✓		
५	विद्यमान स्वास्थ्य चौकीहरुमा स्वास्थ्य पूर्वाधार तथा उपकरणहरुको व्यवस्था गर्ने ।		✓	✓	✓	
६	खोप कार्यक्रम र स्वास्थ्य घुम्ति सेवा नियमित रुपमा संचालन गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
७	विद्यमान स्वास्थ्य चौकीहरुमा प्रसुती सेवा संचालन गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
८	विद्यमान स्वास्थ्य चौकीहरुमा चिस्यान भण्डारको व्यवस्था गर्ने ।			✓	✓	
९	रेफरल अस्पतालको लागि विशेषज्ञ अस्पतालसंग समन्वय गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	
१०	चिकित्सकहरुको पदपूर्ती गर्ने ।	✓	✓	✓		
११	क्षतिग्रस्त स्वास्थ्य संस्थाहरुको पुननिर्माण गर्ने ।		✓	✓		
१२	भूमिको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्ने ।		✓	✓	✓	
१३	प्राकृतिक स्रोतहरुको दोहन कम गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
१४	माटोको उर्वरा शक्ति बढाउने ।	✓	✓	✓	✓	✓
१५	उन्नत वालीको प्रयोग गर्ने र वाली बिमा गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
१६	शिक्षित युवा किसानहरुलाई कृषि व्यवसायमा आकर्षित गर्ने ।		✓	✓	✓	
१७	प्रत्येक गाउँमा सामुदायिक खाद्यान्न बैंक स्थापना गर्ने ।		✓	✓	✓	
१८	खाद्यान्न बैंकहरुबाट सुफत मूल्यमा स्थानीय जनतालाई खाद्यान्न उपलब्ध गराउने ।			✓		
१९	खाद्यान्न संकटबाट मुक्ति पाउनका लागि किसानदेखि उपभोक्तासम्मको शृंखलामा कार्य गर्ने सबैले विशेष भूमिका निर्वाह गर्ने ।		✓	✓	✓	

क्र. स.	कार्यक्रमहरू	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सरकारी र अन्य
२०	खाद्यान्न, दूध, मासु, फलफूल, तरकारी तथा खाद्य तेलको गुणस्तर कायम गर्न खाद्यान्न गुणस्तर कानुन बनाएर कडाइसाथ लागु गर्ने ।		✓	✓		
२१	सार्वजनिक वितरण प्रणाली लागु गर्ने		✓	✓	✓	
२२	लक्षित सार्वजनिक वितरण प्रणाली अन्तर्गत गरिब तथा अति गरिब परिवारहरूलाई सुफत मूल्यमा खाद्यान्न उपलब्ध गराउने ।		✓	✓		

६.२.९ अपेक्षित उपलब्धि

- पूर्ण खोपयुक्त गाउँपालिका घोषित भएको हुनेछ ।
- १५ बेडको अस्पताल निर्माण भएको हुनेछ ।
- विद्यमान स्वास्थ्य चौकीहरूको स्तरोन्नती भएको हुनेछ ।
- विद्यमान स्वास्थ्य चौकीहरूमा चिकित्सक र स्वास्थ्य उपकरणको व्यवस्था भएको हुनेछ ।
- सबै स्वास्थ्य सेवामा आधारभूत सुविधा तथा प्रसूति सेवा उपलब्ध भएको हुनेछ ।
- १ घण्टाको दुरी भित्र ९०% नागरिकको स्वास्थ्य संस्थामा पहुँच भएको हुनेछ ।
- रिफरल अस्पतालसँग सहकार्य सम्झौता भएको हुनेछ ।
- स्वास्थ्य बीमाको पहुँच २५% जनसंख्यामा स्थापित भएको हुनेछ ।
- ७५% भन्दा बढी महिलाले संस्थागत सुत्केरी सेवा प्राप्त गरेका हुनेछन ।
- बाल कुपोषण दर १५% प्रतिशतमा झरेको हुनेछ ।
- झाडा पखालाको संक्रमण दर प्रतिहजार २० जनामा झरेको हुनेछ ।
- भिटामिन ए प्राप्त गर्ने बालबालिका ९५% प्रतिशत पुगेको हुनेछ ।
- सरुवा रोग उल्लेख्य रुपमा घटेको हुनेछ ।
- सबै विद्यालयमा पोषण स्वास्थ्य कार्यक्रम पुगेको हुनेछ ।
- स्थानीय नागरिकहरूको खाद्य सुरक्षाको स्थितिमा सुधार आएको हुनेछ ।

६.३ युवा तथा खेलकूद

६.३.१ वस्तुगत स्थिति

महाभारत गाँउपालिकामा १५-३० वर्ष उमेर समुहका युवाहरूको संख्या कुल जनसंख्याको २४.४% र ३०-४५ वर्ष उमेर समुहका युवाहरूको संख्या कुल जनसंख्याको १५% छ । यसरी हेर्दा १४-४५ वर्ष उमेर समुहका युवाहरूको संख्या कुल जनसंख्याको ३९.४% छ । आर्थिक रुपले सक्रिय जनसंख्याको उमेर समुहका (१५-६४ वर्ष) मानिसहरूको संख्या कुल जनसंख्याको ५१.४% छ । यिनै युवाहरू वैदेशिक रोजगार, ज्याला मजदुरी, खेतिकिसानी, नोकरी, व्यापार आदिमा संलग्न रहेका छन । यसरी जनसंख्याको उमेरगत समुहलाई हेर्दा युवा

र आर्थिक रूपले सक्रिय जनसंख्याको हिस्सा निक्कै ठूलो रहेको छ भने यस जनसांख्यिकीय लाभको अवसरलाई पुँजीकृत गरी आर्थिक समृद्धिमा युवाको योगदान सुनिश्चित गर्नु जरुरी छ । गाँउमा खेलकुदको खासै विकास भएको देखिदैन । स्थानीय विद्यालयमा भएका खेल मैदान र गाँउपालिकामा रहेका खुल्ला चौरहरु नै खेलकुदका मुख्य पूर्वाधारहरु हुन । स्थानीय विद्यालयहरुमा बार्षिक रुपमा हुने राष्ट्रपति रनिङ्ग शिल्ड प्रतियोगिता नै गाँउपालिकामा हुने मुख्य खेलकुद गतिविधि हो । गाँउपालिकामा संस्थागत रुपमा युवा क्लवहरुको विकास भएको छैन ।

६.३.२ प्रमुख समस्या

- स्रोत र साधनको अभाव ।
- युवा शक्तिलाई उत्पादनशील क्षेत्रमा परिचालन गर्न नसक्नु ।
- युवाहरुको निरन्तर पलायन ।
- खेलकुदको विकासका लागि पूर्वाधारको अभाव ।
- व्यावसायिक खेलकुदको कमी ।
- खेलकुद प्रशिक्षणको कमी ।
- क्लव तथा खेलकुदसँग सम्बन्धित संस्थाको आयस्रोतमा कमी ।
- युवामा दक्षता र क्षमताको कमीका साथै उनीहरूलाई उच्चमशील, रोजगारीमूलक र स्वरोजगार बनाउन नसक्नु ।

६.३.३ चुनौती र अवसर

चुनौतीहरु

- युवा क्षमताको विकास गर्नु ।
- युवा प्रतिभा पलायन रोक्नु ।
- युवामा सकारात्मक सोचको निर्माण गर्नु ।
- स्थानीय स्तरमा सृजना गर्न सकिने रोजगारीका सम्भावनाहरूमा युवाहरूको आकर्षण गराउनु ।
- युवालाई खेलकुद प्रति प्रोत्साहित गराउनु ।
- खेलकुद पूर्वाधारको निर्माण गर्नु ।
- व्यावसायिक खेलकुदको विकास गर्नु ।
- खेलकुद प्रतियोगिताहरु नियमित रुपमा आयोजना गर्नु ।

अवसरहरु

- खेलकुद पूर्वाधार विकास गर्न स्थानहरु उपलब्ध हुन सक्ने ।
- स्थानीय खेल प्रतिभाहरुको माध्यमबाट गाँउपालिकाको पहिचानमा थप योगदान हुने
- खेलकुदको विकास गरी युवा क्षमताको विकास गर्न सकिने ।
- स्थानीय युवायुवातीहरूलाई स्वस्थ र स्फूर्त गराउन सकिने ।
- स्थानीय स्तरमा खेलकुदको नियमित कार्यक्रम गरी स्थानीय खेल प्रतिभाहरुको पहिचान र विकास गर्न सकिने

६.३.४ सौँच

स्थानीय गौरव, युवाको पौरख

६.३.५ लक्ष्य

खेलकुद विकासको माध्यमबाट युवाशक्तिको विकास गरी गाँउपालिकाको समृद्धिमा योगदान पुऱ्याउने

६.३.६ उदेश्य

- युवा शक्तिलाई उत्पादनशील क्षेत्रमा परिचालन गर्नु ।
- खेलकुदको विकास गर्नु ।

६.३.७ रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
युवाहरूको क्षमता विकास गरी रोजगारीको अभिवृद्धि गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> ▪ युवाहरूलाई उनीहरूको अभिरुचि अनुसारको सीपमूलक तालिम दिईने छ । ▪ युवाहरूलाई उद्यम व्यवसायका लागि सहूलियतपूर्ण कर्जा उपलब्ध गराउन वित्तीय संस्थाहरूसँग सहजिकरण गरिने छ । ▪ युवाहरूको दक्षता र क्षमताका आधारमा उद्यमशील, रोजगारमुलक र स्वरोजगारीमा आवद्ध गराइने छ । ▪ युवाहरूलाई दुर्व्यवसनीबाट रोकी उत्पादनशील कार्यमा संलग्न गराउन प्रोत्साहित गरिने छ ।
खेलकुद पूर्वाधारको विकास गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> ▪ खेलकुद विकासका लागि गाउँपालिका स्तरीय कभर्ड हल र खेल मैदान निर्माण गरिने छ । ▪ प्रत्येक वडामा एक एक वटा खेल मैदान निर्माण वा स्तरोन्नति गरिने छ । ▪ विद्यालय स्तर देखि नै खेलकुद विकासका लागि हरेक विद्यालयमा खेल मैदानको व्यवस्था गर्न सहयोग गरिने छ । ▪ गाउँपालिका स्तरीय अन्तर विद्यालय खेलकुद प्रतियोगिताको आयोजना गरिने छ । ▪ उत्कृष्ट खेलाडीलाई जिल्लास्तरीय प्रतियोगितामा भाग लिन प्रोत्साहित गरिने छ । ▪ विद्यालय स्तरमा खेलकुद शिक्षकको क्षमता विकास गरिने छ ।

६.३.८ मुख्य कार्यक्रमहरू तथा कार्यान्वयन योजना

क्र. स.	कार्यक्रमहरू	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सरकारी र अन्य
१	युवाहरूको क्षमता विकास सम्बन्धी कार्यक्रमहरू गर्ने		✓	✓		
२	युवा तथा खेलकुदको संस्थागत विकास गर्ने ।		✓	✓	✓	
३	युवाहरूलाई रोजगार सृजना र उद्यमशिलताको लागि सहूलियत ऋण र तालिम प्रदान गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
४	खेलकुद मैदान निर्माण गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	
५	कभर्ड हलको पूर्वाधार निर्माण गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
६	पालिका स्तरय खेलकुद प्रतियोगिताहरू नियमित रुपमा गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
७	प्रशिक्षकहरूलाई क्षमता अभिवृद्धि तालिम प्रदान गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
८	विद्यालयहरूमा खेलकुद शिक्षक र सामग्रीहरू उपलब्ध गराउने ।		✓	✓	✓	
९	स्थानीय युवा क्लबहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।		✓	✓	✓	

६.३.९ अपेक्षित उपलब्धि

- युवा संजाल निर्माण भएको हुने ।
- गाउँपालिका स्तरीय खेलकुद मैदानको स्तरोन्नती भएको हुनेछ ।
- १ वटा कभर्डहल निर्माण भएको हुनेछ ।
- सबै माध्यमिक विद्यालयमा खेलकुद शिक्षक र खेलकुदका सामग्रीहरूको व्यवस्था भएको हुनेछ ।
- वार्षिक रुपमा अन्तर विद्यालय खेलकुद प्रतियोगिताहरू आयोजना भएको हुनेछ ।
- युवाहरूले उद्यमशिलता तालिम प्राप्त गरेका हुनेछन् ।
- स्थानीय क्लबहरूको क्षमता अभिवृद्धि भएको हुनेछ ।
- युवाहरूले उद्यम र स्वरोजगारको लागि सहूलियत रुपमा ऋण प्राप्त गरेका हुनेछन् ।

६.४ खानेपानी तथा सरसफाइ

६.४.१ वस्तुगत स्थिति

महाभारत गाँउपालिकाको खानेपानीको मुख्य स्रोत धाराको पानी हो । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ का अनुसार गाँउपालिकामा ८४.५% घरधुरीहरू धाराको पानी प्रयोग गर्दछन् । कुवा खानेपानीको अर्को प्रमुख स्रोत हो जसमा ढाकेको कुवा प्रयोग गर्ने घरधुरी करिब १% र नढाकेको कुवा प्रयोग गर्ने ५.३६% घरधुरीहरू छन् । त्यसैगरी ५.२२% घरधुरीले मूलको पानी र ३.१६% ले नदि/खोलाको पानी प्रयोग गर्ने गर्दछन् । गाँउपालिकामा करिब ६६% घरधुरीमा मात्र शौचालय रहेको छ भने बाँकी ३४% घरधुरीहरू अहिले पनि खुल्ला शौचालय जाने गरेका छन् । शौचालय भएका घरधुरीहरू मध्ये ६०% को घरमा फलस शौचालय र ५.९% को घरमा साधारण शौचालय रहेको छ । गाँउपालिकामा ठूला बजार केन्द्रहरू नभएकोले हालसम्म

ढल र नालीहरुको व्यवस्था छैन भने गाँउपालिकाबाट नियमित फोहोर संकलनको समेत व्यवस्था हुन सकेको छैन । गाँउपालिकाको आर्थिक बर्ष २०७७/७८ को वार्षिक नीति तथा कार्यक्रमले खानेपानी तथा सरसफाईलाई उच्च महत्व दिदै “स्वच्छ र सफा पिउने पानी: स्वास्थ्य जिन्दगानी” भन्ने नारा तय गरी गाँउपालिकाका सबै वस्ती र समुदायमा एक घर एक धाराको नीति अवलम्बन गरेको छ । त्यस्तै विद्यमान पानीमा मुहानहरु संरक्षण गर्ने, गाँउपालिका भित्र उत्पादन हुने फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्ने जस्ता थप नीतिहरु तय गरेको छ ।

६.४.२ प्रमुख समस्या

- प्राकृतिक एवं मानवजन्य कारणले पानीका श्रोत तथा मुहानहरुमा ह्रास आएको ।
- जनचेतनाको कमि हुनु ।
- खानेपानी वितरण मापदण्ड अनुसार नहुनु ।
- स्वच्छ खानेपानीको व्यवस्था नहुँदा पानी जन्य रोगहरु बढ्नु ।
- भूकम्पको कारण खानेपानी तथा सरसफाइका संरचनाहरु क्षतिग्रस्त हुनु ।
- व्यक्तिगत तथा सामुदायिक सरसफाइको अभ्यास कमजोर हुनु ।

६.४.३ चुनौती र अवसर

चुनौतीहरु

- “एक घर एक धारा र एक चर्पी” नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु ।
- स्वच्छ पानीको वितरण गर्नु ।
- खानेपानीका मुहानहरुको संरक्षण गर्नु ।
- खानेपानी प्रणालीको दीगो व्यवस्थापन गर्नु ।
- भूकम्पबाट क्षतिग्रस्त संरचनाहरुको पूनर्निर्माण र पूनर्स्थापन गर्नु ।
- सरसफाइको अभ्यास बढाउनु ।

अवसरहरु

- “एक घर एक धारा र एक चर्पी” नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयन भै सबै घरधुरीमा खानेपानीको पहुँच स्थापित हुनु ।
- स्वच्छ पानीको वितरण हुने ।
- खानेपानीका मुहानहरुको संरक्षण गर्न सकिने ।
- खानेपानी प्रणालीको दीगो व्यवस्थापन हुने ।
- भूकम्पबाट क्षतिग्रस्त संरचनाहरुको पूनर्निर्माण र पूनर्स्थापना हुने ।
- सरसफाइको अभ्यास बढ्ने ।

६.४.४ सोंच

सबैको लागि स्वच्छ खानेपानी र सरसफाई

६.४.५ लक्ष्य

स्वच्छ खानेपानी र सरसफाईको व्यवस्था गर्नु ।

६.४.६ उद्देश्य

सम्पूर्ण घरधुरीमा स्वच्छ खानेपानी पहुँच स्थापित गरी र नियमित सरसफाईको व्यवस्था गर्नु ।

६.४.७ रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
घर एक धाराको अवधारणा अनुसार स्वच्छ खानेपानी उपलब्ध गराउने ।	<ul style="list-style-type: none"> ▪ खानेपानी तथा सरसफाइ गुरु योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिने छ। ▪ खानेपानीको मुहानहरु संरक्षण गरिने छ । ▪ खानेपानीका संरचनाहरुको स्तरोन्नती र नयाँ संरचनाहरुको निर्माण गरिने छ । ▪ स्वच्छ खानेपानी वितरणका लागि मुहान सुधारका साथै पानी वितरण पूर्व प्रशोधन गरिनेछ । ▪ हरेक घरमा पाइपद्वारा पानी पुऱ्याउने व्यवस्था गरिने छ । ▪ खानेपानी प्रणालीको दिगो व्यवस्थापनको लागि प्रणालीगत रुपमा व्यवस्थापन समिति गठन गरी नियमित मर्मत सम्भारको लागि जिम्मेवार बनाइने छ । ▪ खानेपानीको उपभोगको मात्रा अनुसार महसुल उठाई मर्मत सम्भार कोषको व्यवस्था गरिने छ । ▪ भूकम्पबाट क्षतिग्रस्त संरचनाहरुको पुनर्निमाण र पुनर्स्थापन गरिने छ। ▪ खानेपानी तथा सरसफाइ सम्बन्धी काम गर्ने सरकारी, निजी, गैसस र सामुदायिक सस्थाहरु सँग सहकार्य गरिने छ । ▪ खानेपानीका व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारी र खानेपानी मर्मत सम्भार कार्यकर्तालाई तालिम र पुनर्ताजगी तालिम नियमित रुपमा दिइने छ ।
सबै घरमा चर्पीको व्यवस्था गर्नुका साथै सरसफाइको अभ्यास वढाउने।	<ul style="list-style-type: none"> ▪ गाँउपालिकाका सबै घरधुरीमा व्यवस्थित चर्पीको व्यवस्था गरिने छ । ▪ चर्पी बनाउन नसक्ने अतिविपन्न परिवारलाई अनुदानको व्यवस्था गरिने छ । ▪ पूर्ण सरसफाइ युक्त गाउँपालिका घोषणा गर्न सरसफाइ अभियान, चेतना अभिवृद्धि, फोहोर विसर्जन, वास्केट तथा कन्टेनर र व्यवस्थित कम्पोष्टिड आदिको व्यवस्था गरिने छ ।

रणनीति	कार्यनीति
	<ul style="list-style-type: none"> प्रमुख वस्ती र बजार केन्द्रहरूमा सार्वजनिक शौचालयको व्यवस्था गरी समुदायलाई संचालनको जिम्मेवारी दिइने छ ।

६.४.८ मुख्य कार्यक्रमहरू तथा कार्यान्वयन योजना

क्र. स.	कार्यक्रमहरू	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सरकारी र अन्य
१	खानेपानी तथा सरसफाई गुरुयोजना तर्जुमा गर्ने ।		✓	✓		
२	खानेपानीका श्रोतहरूको संरक्षण गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
३	एक घर, एक धारा, एक चर्पीको लागि पूर्वाधार निर्माण गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
४	खानेपानीका विद्यमान संरचनाहरू मर्मत गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	
५	दक्ष जनशक्ति उत्पादन तथा सचेतना तालिम संचालन गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
६	आर्थिक स्रोत व्यवस्थापन र नीति निर्माणको लागि अन्तर सरकार समन्वय गर्ने ।	✓	✓	✓		✓
७	खानेपानी अपुग भएका वडा र वस्तीहरूको लागि नयाँ खानेपानी आयोजना निर्माण गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
८	खानेपानी उपभोक्ता समितिहरूलाई प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउने ।			✓	✓	
९	फोहर पानीको उचित व्यवस्थापन गरि वातावरण स्वच्छ राख्ने ।	✓	✓	✓	✓	
१०	मुख्य बजार केन्द्रहरूमा सार्वजनिक शौचालयहरूको निर्माण गर्ने ।		✓	✓	✓	✓

६.४.९ अपेक्षित उपलब्धि

- खानेपानी तथा सरसफाई गुरुयोजना तर्जुमा भै कार्यान्वयन भएको हुनेछ ।
- खानेपानीको श्रोतहरूको संरक्षण भएको हुनेछ ।
- सबै घर परिवारमा पाइपद्वारा खानेपानी वितरण भै एक घर एक धारा र एक शौचालय भएको हुनेछ ।
- खानेपानी नपुगेका वडा र वस्तीहरूमा नयाँ खानेपानी आयोजना निर्माण भएको हुनेछ ।
- सबै घरमा व्यवस्थित चर्पी हुनेछ ।
- भूकम्पबाट क्षतिग्रस्त प्रणालीहरूको पुनर्स्थापना भएको हुनेछ ।
- सरसफाईको अवस्थामा उल्लेख्य सुधार भएको हुनेछ ।
- मुख्य बजार केन्द्रहरूमा सार्वजनिक शौचालयको निर्माण भएको हुनेछ ।
- खानेपानी र सरसफाई सम्बन्धि जनचेतनाको विकास भएको हुनेछ ।

६.५ लैंगिक तथा सामाजिक समावेशीता

६.५.१ वस्तुगत स्थिति

महाभारत गाँउपालिकाको कुल जनसंख्यामा (१८२८३) पुरुषको संख्या ८९४१ (४८.९%) र महिलाको संख्या ९३४२ (५१.१%) रहेको छ भने समग्र लैंगिक अनुपात ९५.७१ रहेको छ । ५ बर्ष मुनिका बालवालीकाहरुको लैंगिक अनुपात १०५.८३ छ जसमा बालकको जनसंख्या ९३२ र बालिकाको जनसंख्या १०७७ छ । गाँउपालिकामा १४-४५ बर्ष उमेर समुहका युवाहरुको संख्या कुल जनसंख्याको ३९.४% छ । आर्थिक रुपले सक्रिय उमेर समुहका (१५-६४ बर्ष) मानिसहरुको संख्या कुल जनसंख्याको ५१.४% छ । त्यसैगरी ६०-७० बर्ष उमेर समुहका मानिसहरुको संख्या कुल जनसंख्याको ३.८% र ७० बर्ष भन्दा माथिका मानिसहरु संख्या ३.१% छन् । यस गाँउपालिकामा सबैभन्दा बढी तामाङ ६९.८८% (१२७७७) र त्यसपछी क्रमश मगर २१.२२% (३८८०), कामी २.७१% (४९५), नेवार २.६१% समुदायको बसोबास रहेको छ । माझी, सार्की, दमाई/ढोली, पहरी आदि यहाँका अत्यन्त सिमान्तकृत र बहिस्कृत समुदायहरु हुन । तामाङ (६९.५८%) र मगर (१५.०८%) मुख्य भाषाहरु हुन । कुल जनसंख्याको ९८.०३% मा कुनैपनि प्रकारको अपांगता छैन भने कुनै एक प्रकारको अपांगता हुने जनसंख्या १.९७% रहेको छ । गाँउपालिकामा जमीन र घरमा महिलाको स्वामित्तलाई हेर्दा जमीनमा ६.८७% र घरमा ३.२% मात्र महिलाको स्वामित्त देखिन्छ । त्यसैगरी महिला घरमुली भएको परिवार १२.६% र पुरुष घरमुली भएको परिवार ८७.३९% रहेको छ । गाँउपालिकामा लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको अवस्था हेर्दा गाँउपालिकामा ४८ जना जनप्रतिनिधिहरु रहेका छन जसमा पुरुष जनप्रतिनिधिहरुको संख्या २७ (५६.२५%) र महिला जनप्रतिनिधिहरुको संख्या २१ (४३.७५%) छ।

६.५.२ प्रमुख समस्या

- शिक्षा, स्वास्थ्य लगायत सेवामा महिलाको पहुँचमा कमी ।
- महिला नेतृत्व विकासको कमी ।
- महिलाको भूमिका औपचारिक आर्थिक कृयाकलापमा भन्दा घरायसी काममा बढी केन्द्रित हुनु ।
- महिला लक्षित कार्यक्रमको कमी ।
- महिला, अपाङ्गता तथा बाल मैत्री पूर्वाधारको कमी ।
- अशक्त तथा जेष्ठ नागरिकलाई असमान व्यवहार गर्ने प्रवृत्ति बढ्दो ।

६.५.३ चुनौती र अवसर

चुनौतीहरु

- महिला तथा वंचितमा परेका वर्ग समुदायको क्षमता विकास गरी उत्पादनशील क्षेत्रमा परिचालन गर्नु ।
- गाँउपालिका भित्रका समिति, उपसमिति, उपभोक्ता समितिहरु, सामुदायिक संस्था तथा लाभग्राही मुखी संस्थाहरुमा यस वर्ग र समुदायको प्रतिनिधित्व कायम राख्नु ।
- अर्थपूर्ण सहभागिता र निर्णयमा पहुँच स्थापित गर्नु ।

- वाल मैत्री स्थानीय शासन स्थापना गर्नु ।
- अपाङ्ग र जेष्ठ नागरिक मैत्री पूर्वाधारको विकास गर्नु ।
- आर्थिक तथा सामाजिक जिवनमा लैङ्गिक समानता कायम गर्नु ।
- पारिवारिक र सामाजिक मूल्य मान्यता तथा लैङ्गिक भूमिकामा परिवर्तन ल्याउनु ।
- ग्रामीण महिलाको जीवन स्तरमा सुधार ल्याउनु ।
- महिला माथि हुने सबै किसिमका हिंसा, विभेद र शोषणको अन्त्य गर्नु ।

अवसरहरु

- शिक्षा, स्वास्थ्य लगायत सेवामा महिलाको पहुँचमा स्थापित हुने ।
- महिलाहरुको नेतृत्व विकास हुने ।
- महिला लक्षित कार्यक्रमहरु संचालन हुने ।
- महिला, अपाङ्गता तथा वाल मैत्री पूर्वाधारको निर्माण हुने ।
- अशक्त तथा जेष्ठ नागरिकहरुको सम्मान हुने ।

६.५.४ सोंच

लैंगित तथा सामाजिक समावेशिताको सुनिश्चितता

६.५.५ लक्ष्य

गाँउपालिकामा सबै प्रकारको हिंसा, शोषण तथा दुर्व्यहारबाट मुक्त लैंगिक एवं सामाजिक विभेदको अन्त्य गर्ने ।

६.५.६ उदेश्य

समावेशि र समतामूलक समाजको निर्माण

६.५.७ रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
महिलाहरुलाई सामाजिक आर्थिक विकासको मूल प्रवाहमा समाहित गर्ने	<ul style="list-style-type: none">▪ महिलाहरुको क्षमता विकासका माध्यमबाट भूमिका परिवर्तन गर्दै आर्थिक क्रियाकलापमा संलग्न गराइने छ ।▪ महिलाहरुको प्रतिनिधित्वको अर्थपूर्ण सहभागिता वढाउँदै सेवा सुविधा र अवसरमा पहुँच सुनिश्चित गरिनेछ ।▪ महिला, दलित र अल्पसंख्यक जनप्रतिनिधिहरुको नेतृत्व क्षमता विकास गरी उनीहरुको भूमिका सशक्त बनाइनेछ ।▪ एकल महिलाको संरक्षण, सशक्तिकरण गरी सम्मानित जीवन विताउन सहजीकरण गरिने छ ।

रणनीति	कार्यनीति
	<ul style="list-style-type: none"> महिला विभेद, हिंसा र शोषण जस्ता सामाजिक समस्याका विरुद्ध सचेतना, पीडितको उद्धार र संरक्षण तथा उपचारात्मक उपायको अवलम्बन गरिनेछ। द्वन्द्व तथा विपदबाट प्रभावित महिलाहरूलाई संरक्षण एवं पुनर्स्थापना गरिने छ। भूकम्प प्रभावित एकलो महिला (घरमा अरु परिवार नभएका) लाई पुनर्निर्माणमा विशेष सहयोग गरिने छ।
वंचितिकरण र भेदभावमा परेका वर्ग र समुदायको सशक्तीकरण गरी विकास प्रक्रियामा सहभागिता वढाउने	<ul style="list-style-type: none"> सामाजिक विभेद विरुद्ध चेतना विकास कार्यक्रम अभियानको रुपमा संचालन गरिनेछ। दलित तथा पिछडिएका वर्गले परम्परागत रुपमा संचालन गरी आएका पेशालाई आधुनिकीकरण गरी व्यवसायिक बनाउन तालिम र प्रविधि हस्तान्तरण गरिनेछ। वन्चितिकरण र भेदभावमा परेका वर्ग र समुदायको उपभोक्ता समितिहरू, सामुदायिक सस्था तथा लाभग्राही मुखि संस्थाहरूमा प्रतिनिधित्व वढाउँदै अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गरिने छ। जातिय विभेद, छुवाछुत, हिंसा र शोषण जस्ता सामाजिक अपराधबाट पीडितको संरक्षण तथा उपचारात्मक उपायको अवलम्बन गरिने छ।
बालबालिका, किशोर किशोरीको शृजनशीलताको विकास गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> स्वास्थ्य तथा पोषण सम्बन्धी कार्यक्रमसँग आवद्ध गरी मातृ स्वास्थ्य, गर्भ संरक्षण वाल तथा मातृ पोषण जस्ता वाल वचाउका कार्यक्रमहरू संचालन गरिने छ। बालबालिकाको जन्म दर्ता अधिकार स्थापित हुने गरी व्यक्तिगत घटना दर्तालाई अभियानको रुपमा संचालन गरिने छ। भूकम्प, विपद् र द्वन्द्व प्रभावित र टुहुरा बालबालिकाको वाल संरक्षण गरी शिक्षाको अवसर प्रदान गरिने छ। भरिया लगायतका निकृष्ट वाल श्रमको अन्त्य गरिने छ। घरदेखि विद्यालयसम्म वाल विकासको वातावरण सृजना गरी उनीहरूको सिकाई र सृजनशीलताको विकास गरिने छ। वालक्लब, वाल वालसंजालहरूको स्थापना र विकास गरी वाल सरोकारका विषयमा वाल सहभागिता सुनिश्चित गरिने छ। विद्यालयहरूमा बालबालिका र प्रतिभा प्रष्फुटनमा योगदान हुने खालका अतिरिक्त क्रियाकलाप संचालन गरिने छ।
अपाङ्गता भएका व्यक्तिको संरक्षण र क्षमता विकास	<ul style="list-style-type: none"> 'क' र 'ख' वर्गका अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको संरक्षणका लागि आवश्यक व्यवस्था गरिने छ। 'ग' र 'घ' वर्गका अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको क्षमता विकास गरी रोजगारी र स्वरोजगारीका अवसरहरूमा पहुँच वढाइने छ।

रणनीति	कार्यनीति
गरी अवसरमा पहुँच वढाउने	<ul style="list-style-type: none"> वोली र श्रवण अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई विशेष शिक्षाको व्यवस्था मिलाइने छ । गैसस र सामुदायिक संघ सस्थाहरूसँग समन्वय गरी हिवल चियर, श्रवण यन्त्र, कृतिम अङ्ग जडान जस्ता सुविधाहरूमा पहुँच विस्तार गरिने छ ।
जेष्ठ नागरिकको संरक्षण गर्दै सम्मानपूर्ण जीवनको अनुभूति दिलाउने	<ul style="list-style-type: none"> जेष्ठ नागरिकहरूको ज्ञान, अनुभवहरूको अन्तरपुस्ता हस्तान्तरण गर्ने व्यवस्था गरिने छ । जेष्ठ नागरिक चौतारी र विश्रामस्थलको व्यवस्था गरी मनोरन्जन र अनुभव आदान जस्ता कार्यक्रम संचालन गरिने छ । जेष्ठ नागरिकलाई विद्यालय केन्द्रित अनुभव आदान प्रदान गर्ने व्यवस्था गरी पुस्ता अन्तर कम गरिने छ । बाबु आमालाई सम्मान नगर्ने सन्तानहरूलाई सार्वजनिकीकरण गरिने छ। गैसस र सामुदायिक संस्थाहरूसंगको सहकार्यमा आश्रयहीन जेष्ठ नागरिकको आश्रय केन्द्र निर्माण गरी पालन पोषणको व्यवस्था गरिने छ।
लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण नीतिको अवलम्बन गरिने छ ।	<ul style="list-style-type: none"> लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण नीतिको तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिने छ । लैङ्गिक संवेदनशील बजेट प्रणालीको अवलम्बन गरिने छ । सबै क्षेत्रगत नीतिहरूमा लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण विषयहरूलाई एकीकृत गरिने छ । सहभागितामूलक वार्षिक योजना तर्जुमा गर्दा महिला, दलित, अल्पसंख्यक र बंचितमा परेका वर्ग र समुदायको सहभागिता गराई उनीहरूका प्राथमिकतालाई सम्बोधन गरिने छ ।

६.५.८ मुख्य कार्यक्रमहरू तथा कार्यान्वयन योजना

क्र. स.	कार्यक्रमहरू	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सरकारी र अन्य
१	लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण नीतिको तर्जुमा गर्ने ।		✓	✓		
२	जनचेतन सम्बन्धि कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने ।		✓	✓	✓	
३	लक्षित वर्गको बिकास सम्बन्धि कार्यक्रमहरू गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
४	आय आर्जन तथा रोजगारीमूलक तालिमहरू संचालन गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	

क्र. स.	कार्यक्रमहरू	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सरकारी र अन्य
५	महिला शसक्तिकरण सम्बन्धि कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने ।	✓	✓	✓		
६	नेतृत्व विकास तथा क्षमता अभिवृद्धि सम्बन्धि कार्यक्रम संचालन गर्ने ।		✓	✓		
७	न्यायिक समितिको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।		✓	✓		✓
८	विशेष शिक्षा कार्यक्रम संचालन गर्ने ।		✓	✓		
९	अपांगता भएका व्यक्तिहरूलाई कृतिम अंग र हिवल चयेर प्रदान गर्ने ।		✓	✓	✓	
	सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धि कार्यक्रमहरू गर्ने ।	✓	✓	✓		

६.५.९ अपेक्षित उपलब्धि

- लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण नीति तर्जुमा भएको हुनेछ ।
- लैङ्गिक बजेट प्रणाली अवलम्बन भएको हुनेछ ।
- महिला साक्षरता ७०% पुगेको हुनेछ ।
- नेतृत्व तहमा महिला तथा लक्षित वर्गको प्रतिनिधित्व ५०% प्रतिशत पुगेको हुनेछ ।
- ५०% महिलाको बैङ्क खाता भएको हुनेछ ।
- ५० जनालाई क्षमता विकास सम्बन्धि तालिम संचालन भएको हुनेछ ।
- गाउँपालिकाबाट गठन हुने समितिहरूमा ४०% समावेशीता भएको हुनेछ ।
- वार्षिक ३ वटा महिला तथा जेष्ठ नागरिक लक्षित घुम्ती स्वास्थ्य सेवा संचालन भएको हुनेछ ।
- ७ वटा वालक्लव स्थापना भएको हुनेछ ।
- अपाङ्गता भएका ६०% बालबालिकाले विशेष शिक्षामा पहुँच प्राप्त गरेका हुने छन ।
- अपाङ्गता भएका ७०% व्यक्तिहरूले कृतिम अंग र हिवल चयेर प्राप्त गरेका हुनेछन ।

६.६ लक्षित वर्ग उत्थान

६.६.१ वस्तुगत स्थिति

वालवालिका, महिला, बृद्ध, अपांग, पिछडिएका र सिमान्तकृत वर्ग र जातजातीहरू गाँउपालिकाका मुख्य लक्षित वर्गहरू हुन । महाभारत गाँउपालिकामा महिलाको संख्या कुल जनसंख्याको ९३४२ (५१.१%) रहेको छ समग्र लैंगिक अनुपात ९५.७१ रहेको छ । ५ बर्ष मुनिका बालवालिकाहरूको लैंगिक अनुपात १०५.८३ छ जसमा बालकको जनसंख्या ९३२ र बालिकाको जनसंख्या १०७७ छ । त्यसैगरी ६०-७० बर्ष उमेर समुहका मानिसहरूको संख्या कुल जनसंख्याको ३.८% र ७० बर्ष भन्दा माथिका मानिसहरू संख्या ३.१% छन । तामाङ, मगर, कामी, माझी, सार्की, दमाई/ढोली गाँउपालिकाका लक्षित वर्गहरू हुन । यहाँ सबैभन्दा बढी तामाङ ६९.८८% (१२७७७) र त्यसपछी क्रमश मगर २१.२२% (३८८०), कामी २.७१% (४९५), नेवार

२.६१% समुदायको बसोबास रहेको छ। माझी, सार्की, दमाई/ढोली, पहरी आदि यहाँका अत्यन्त सिमान्तकृत र बहिस्कृत समुदायहरू हुन। गाँउपालिकामा कुनै एक प्रकारको अपांगता हुने जनसंख्या १.९७% रहेको छ। गाँउपालिकामा रहेका सुविधाबाट वन्चित समुदायको संख्या ३८८० (२१.२२%) छ।

६.६.२ प्रमुख समस्या

- लक्षित वर्गमा सचेतनाको अभाव।
- लक्षित वर्गहरू आर्थिक रूपमा अत्यन्तै पछाडी पर्नु।
- लक्षित वर्गमा लागि न्यून कार्यक्रमहरू हुनु।
- लक्षित वर्गको समाजमा देखिएका सामाजिक कुरिति, जातिय, लैङ्गिक, भाषिक, धार्मिक, विभेद अन्त्य गर्नका लागि राज्य तथा सम्बन्धित निकायहरू औपचारिकतामा मात्र सिमित रहनु।

६.६.३ चुनौती र अवसर

चुनौतीहरू

- स्थानीय तहमा समानता र सामाजिक समावेशीकरणको दृष्टिकोणलाई मूलप्रवाहिकरण गर्न ज्ञान, दक्षता र क्षमता भएका जनशक्तिको उचित व्यवस्थापन गर्नु।
- अन्तर निकाय र समन्वय र सहकार्यलाई प्रभावकारी बनाउनु।
- लक्षित वर्गको शिक्षा र स्वास्थ्य जस्ता क्षेत्रमा पहुँच स्थापित गर्नु।

अवसर

- समावेशी र समानतामूलक समाज निर्माण गर्न सकिने।
- लक्षित वर्गको सामाजिक र आर्थिक उत्थान गर्न सकिने।
- स्थानीय विकास निर्माणमा लक्षित वर्गहरूको समावेशी सहभागिता सुनिश्चित गर्ने सकिने।
- स्थानीय सरकारमा लक्षित वर्गको सम्मानजनक उपस्थित हुन सक्ने

६.६.४ सोंच

लक्षित वर्गको उत्थान, समावेशी र समानतामूलक समाजको निर्माण

६.६.५ लक्ष्य

समावेशी र समानतामूलक समाज निर्माण गर्ने

६.६.६ उद्देश्य

- समतामूलक तथा सामाजिक समावेशीकरणको स्थापना तथा बिस्तार गर्नु।
- विकास निर्माणमा लक्षित वर्गको प्रत्यक्ष सहभागिता सुनिश्चित गर्नु।
- बिभेद/भेदभावमा परेका समुहहरूको राजनीतिक, आर्थिक र सामाजिक पहुँच सुनिश्चित गर्नु।
- हिंसा तथा दुर्व्यवहारमा परेका समुहहरूलाई हिंसा र दुर्व्यवहारबाट मुक्त गर्नु।

- बंचित तथा सामाजिक सुरक्षा नपाएका समुदायहरूलाई सामाजिक सुरक्षा प्रदान गर्नु ।

६.६.७ रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
समानता र सामाजिक समावेशीकरणलाई संस्थागत गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> समानता र सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धि कानून, ऐन, नीति तथा कार्यनीति तर्जुमा गरिने छ । तथ्याङ्क/सूचना/अभिलेखको थालनी गरिने छ । समानता र सामाजिक समावेशीकरण सूचकहरू तयार गरि अनुगमन र मुल्याङ्कन प्रभावकारी बनाईने छ ।
हिलाहरूको शसक्तिकरण र समावेशीकरणमा जोड दिने	<ul style="list-style-type: none"> लैङ्गिक समता प्राप्त लागि महिला पुरुषको सक्रिय भूमिका रहने व्यवस्था गरिने छ । महिलाहरूको राजनीतिक, सामाजिक, आर्थिक सशक्तिकरणमा प्रभावकारी सहभागिता बढाउँदै लगिने छ । महिला हिंसा, यौन हिंसा/शोषण तथा ज्यादतीमा परेका महिलाहरूलाई संरक्षण दिई यस्ता घटना अन्त्यका लागि स्थानिय तह शसक्त रुपमा लाग्ने छ ।
लक्षित वर्ग, र सिमान्तकृत समुदायको सशक्तिकरण र विकास गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> दलित, जनजाती, बिपन्न र सिमान्तकृत समुदायको आर्थिक, सामाजिक र राजनीतिक सशक्तिकरणका कार्यक्रमहरू संचालन गरिने छ । सामाजिक बिभेद, जातिय, छुवाछुत अन्त्यका लागि गाँउपालिका, नागरिक समाज र सरोकारवाल निकायहरूसँग सहकार्य गरिने छ । आधारभूत आवश्यकता (गास, बास, कपास, स्वास्थ्य, शिक्षा तथा रोजगार), राज्यले दिने अन्य विशेष सेवा सुबिधाहरूमा यी समुदायहरूको पहुँच सुनिश्चित गर्ने व्यवस्था मिलाईने छ ।
जेष्ठ नागरिकको, सम्मान र संरक्ष गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> गाँउपालिका जेष्ठ नागरिकको संरक्षण सम्बन्धि संघीय, प्रादेशीक कानूनको आधारमा स्थानिय कानून तयार गर्न र गराउन पहल गरिने छ । जेष्ठ नागरिकको अनुभव, ज्ञान तथा शिपलाई स्थानिय तहको विकासमा उपयोग गर्ने नीति लिईने छ ।

६.६.८ मुख्य कार्यक्रमहरू तथा कार्यान्वयन योजना

क्र. सं.	कार्कमहरू	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	निजी क्षेत्र	सहकारी र अन्य
१	समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान गर्ने ।	✓	✓	✓		
२	समानता र सामाजिक समावेशीकरण रणनीति तय गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓

३	समानता र सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धि संस्थागत (गाँउपालिकाको) क्षमता विकास गर्ने ।			✓	✓	
४	महिला, दलित, जनजाती, विपन्न वर्ग र सिमान्तकृत समुदायको आर्थिक, सामाजिक, राजनीतिक सशक्तिकरण र सहभागितामा वृद्धि कार्यक्रम गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
५	सामाजिक सुरक्षाकोष स्थापन र सञ्चालन गर्ने		✓	✓	✓	✓
६	बाल अधिकारको संरक्षण एवम् प्रवर्द्धन सम्बन्धी नीति, कानून, योजना तथा मापदण्ड निर्माण र कार्यान्वयन गर्ने ।		✓	✓		
७	महिला हिंसा, दलित, जनजाती, विपन्न वर्ग, र सिमान्तकृत समुदायको विभेदको अन्त्यका लागि स्थानीय तह, समुदाय, विद्यालय, निजि क्षेत्र लगायत अन्य क्षेत्रमा क्रियाशिल व्यक्ति, संस्थाहरूसँग समन्वय र सहकार्य गर्ने	✓	✓	✓	✓	✓
८	वृद्धवृद्धाको ज्ञान, सिप र अनुभवलाई स्थानिय तहको विकासमा उपयोग गर्ने ।		✓	✓		

६.६.९ अपेक्षित उपलब्धि

- समानता र सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धि नीति, रणनीति तथा योजना तथा कार्यक्रम तयार भई कार्यान्वयनमा आउनेछ ।
- सामाजिक विभेद र लैङ्गिक हिंसा अन्त्य सम्बन्धि कानून निर्माण भै कार्यान्वयनमा आएको हुनेछ ।
- जोखिम अवस्थाका बालबालिका, अपाङ्गता तथा जेष्ठ नागरिकहरूको उचित संरक्षण हुनेछ ।
- सामाजिक सुरक्षाका सेवाग्राहीहरूको एकीकृत अभिलेख स्थापित भएको हुनेछ ।

६.७ भाषा, संस्कृति, कला र साहित्य

६.७.१ वस्तुगत स्थिति

यस गाँउपालिकामा बोलिने मुख्य भाषाहरूमा तामाङ भाषा बोल्ने जनसंख्या ६९.५८%, मगर भाषा बोल्ने जनसंख्या १५.०८%, नेपाली भाषा बोल्ने १३.९४%, नेवारी भाषा बोल्ने १.०३% र अन्य भाषाहरू बोल्ने जनसंख्या ०.३७% छन् । माँझी यहाँको लोपोन्मुख जाति हो जसको जनसंख्या गाँउपालिकामा केवल १९० मात्र रहेको छ (राष्ट्रिय जनगणना, २०६८) जसले माझीहरूको भाषा क्रमश लोप हुने अवस्थामा रहेको छ । तामाङ र मगर भाषा बोल्ने समेत युवाहरूको संख्या समेत क्रमश घटदै गैरहेको कुरा स्थानीयवासीहरूले स्थलगत सर्भेक्षणको क्रममा बताएका थिए । तामाङ र मगर जातिहरूको विवाह, जन्म, मृत्युका आआफ्नै संस्कारहरू रहेका छन् । तामाङहरूको मुख्य चाडपर्वमा बुद्ध जयन्ति, ल्होसार हुन भने मगरहरूको मुख्य चाडपर्व माघे संक्रान्ति हो । स्थानिय मगरहरू भोटो, इस्टकोट, कछाड, पेटी, भाङ्ग्रा, टोपी र खुपेटो आदि

लगाउने गरेता पनि हाल युवाहरूमा यस्ता पोशाकहरू प्रयोग क्रमश कम हुँदै गैरहेको छ । गाँउपालिकाले तामाङ र मगर भाषाहरूलाई स्थानीय विद्यालयहरूमा पठन पाठन गर्ने नीति लिएको भएतापनि हालसम्म उक्त भाषाहरूको पाठ्यक्रम लागू हुन सकेको छैन । गाँउपालिकाबाट स्थानीय भाषाबाट हालसम्म कुनै पत्रपत्रिका निस्कासन भएको छैन ।

गाँउपालिकाको आर्थिक बर्ष २०७७/७८ को बार्षिक नीति तथा कार्यक्रमले गाँउपालिका भित्र बसोबास गर्ने विभिन्न जातजातिहरूको भाषा, कला तथा संस्कृति तथा धर्मको संरक्षण गर्ने विशेष नीति लिएको छ । त्यसैगरी गाँउपालिका भित्र ऐतिहासिक, पुरातात्विक, धार्मिक, पर्यटकिय सम्पदा, मठ मन्दिर, गुम्बा, पाटी, पौवा, सत्तल, कुवा, पधेरो, हुंगेधारा, अन्तिम दाह संस्कार गर्ने घाटहरूको पुननिर्माण तथा संरक्षण गर्ने थप नीति तय गरेको छ ।

६.७.२ प्रमुख समस्या

- मूर्त अमूर्त कला र संस्कृति लोप हुँदै गएको ।
- महत्वपूर्ण सम्पदाहरू हराउदै गएको ।
- पर्व र जात्राहरूको क्रमश कम हुँदै जानु ।
- मातृ भाषा बोल्नेहरूको संख्या क्रमश घटदै जानु ।
- महत्वपूर्ण सम्पदाहरू हराउने, चोरी हुने र नष्ट हुँदै गैरहेको ।
- धर्म परिवर्तन बढदै गएको ।

६.७.३ चुनौती र अवसर

चुनौतीहरू

- स्थानीय भाषा, संस्कृति, कला र साहित्यको संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्नु ।
- बाहिरी भाषा संस्कृतिको अतिक्रमण रोक्नु ।
- स्थानीय मूर्त र अमूर्त कला र संस्कृतिको संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्नु ।
- महत्वपूर्ण सम्पदाहरूको संरक्षण गर्नु ।

अवसरहरू

- स्थानीय भाषा, संस्कृति, कला र साहित्यको संरक्षण र सम्बर्द्धन हुने ।
- बाहिरी भाषा र संस्कृतिको अतिक्रमण कम गर्न सकिने ।
- स्थानीय मूर्त र अमूर्त कला तथा संस्कृतिको संरक्षण र सम्बर्द्धन हुने ।
- महत्वपूर्ण सम्पदाहरू हराउने, चोरी हुने र नष्ट हुनबाट जोगाउन सकिने ।

६.७.४ सोंच

भाषा, संस्कृति र कलाको संरक्षण तथा प्रवर्द्धन

६.७.५ लक्ष्य

सामाजिक तथा मौलिक भाषा र संस्कृतिहरूको संरक्षण भई समग्र बहुसंस्कृतिमा गर्व गर्ने परिपाटीका साथै सामाजिक सद्भाव सहिष्णुता र ऐक्यबद्धता सुदृढ भएको हुनेछ ।

६.७.६ उद्देश्य

- सबै जातजातीको सामाजिक सांस्कृतिक सम्पदाहरूको अध्ययन अनुसन्धान गरी संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्नु ।
- गाँउपालिकामा बोलिने सबै भाषा, यसको लिपि र मौलिक कलाहरूको संरक्षण गर्नु ।

६.७.७ रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
गाँउपालिकाको सामाजिक र साँस्कृतिक विविधताको तथ्यगत आधार संस्थागत रूपमा तयार गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> ऐतिहासिक, साँस्कृतिक र पुरातात्विक सम्पदाहरूको संरक्षण, सम्बर्द्धन र मर्मत संभार गरिने छ । परंपरादेखि संचालनमा आएका ठूला जात्र तथा पर्व/मेलाहरूको उचित व्यवस्थापन मिलाईने छ ।
भाषा, साहित्य र कलाको संरक्षण र विकास गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> मातृभाषा, साहित्य, कला, संगीतको अध्ययन अनुसन्धान, संवर्द्धन र विकासको लागि संस्थागत विकास गरिने छ । सबै जातजातीको भाषा, संस्कृति, रितिरिवाज, कला, चालचलन, भेषभुषा, परंपरा, संस्कार आदिको संरक्षण गर्न गाँउपालिकाले विशेष व्यवस्था मिलाउने छ ।
मौलिक भाषा, संस्कृति र कलासम्बन्धि सामग्री शैक्षिक पाठ्यक्रममा समाबेस गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> मातृभाषाको माध्यमबाट विद्यालय आधारभूत शिक्षा दिने व्यवस्था मिलाईने छ । गाँउपालिकामा स्थानिय परिवेशलाई समाबेस गरि पाठ्यक्रमको तयार गरि स्थानीय विषय (Local Subject) को रूपमा पठनपाठन गराईने छ ।
मूर्त तथा अमूर्त साँस्कृतिक सम्पदाको संरक्षण गर्ने	स्थानियवासीहरूको कला, भाषा, लिपि, लोक संस्कृतिको संरक्षणमा सम्बन्धित समुदायलाई जागरुक गर्न गाँउपालिकासँग सहकार्य गरिने छ ।

६.७.८ मुख्य कार्यक्रमहरू तथा कार्यान्वयन योजना

क्र. सं.	कार्यक्रमहरू	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	निजी क्षेत्र	सहकारी र अन्य
१	गाँउपालिका भित्र रहेका सामाजिक साँस्कृतिक विविधताहरूको अध्ययन अनुसन्धान गरी अभिलेख तयार गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
२	गाँउपालिका भित्र रहेको कला, संस्कृति, भाषा, लिपि र ऐतिहासिक वस्तुहरूको प्रचार प्रसार गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
३	परंपरा देखि संचालन हुँदै आएका कला, संस्कृति, मेला, जात्रा, चाडपर्वको उचित व्यवस्थापन गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓

४	सबै जातजाती भाषा, संस्कृति कला आदिको संरक्षण गर्न संग्राहलयको स्थापना गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
५	गाँउपालिकाको ऐतिहासिक, साँस्कृतिक, धार्मिक तथा पुरातात्विक सम्पदाहरूको मर्मत संभार, संरक्षण र विकास गर्ने ।	✓	✓	✓		
६	मातृ भाषामा विद्यालय आधारभूत शिक्षा प्राप्त गर्ने व्यवस्था गर्ने ।		✓	✓		✓
७	स्थानीय परिवेशलाई समावेश गरी विद्यालय तहको पाठ्यक्रममा समावेश गर्ने ।	✓	✓	✓		

६.७.९ अपेक्षित नतिजा

- सामाजिक संस्कृतिक विविधता कायमै रहि रहने छ ।
- स्थानीय भाषा, कला, साहित्य, रिति रिवाज, मूल्य मान्यताको संरक्षण तथा विकासको लागि गाँउपालिकाले संस्थागत पहल गरेको हुने छ ।
- गाँउपालिकाको मूर्त तथा अमूर्त सम्पदाहरूको जगेर्ना गरिएको हुने छ ।
- मातृ भाषामा पाठ्यक्रम तथा पाठ्य सामाग्री विकास भएको हुने छ ।

परिच्छेद ७: पूर्वाधार क्षेत्र

७.१ भूउपयोग

७.१.१ वस्तुगत स्थिति

गाँउपालिकाको विद्यमान भू-उपयोगलाई हेर्दा कुल क्षेत्रफलको सबैभन्दा बढी ७४.४७% (१३८.५ वर्ग किमि) भूभाग वन क्षेत्रले ढाकेको छ भने कृषि क्षेत्रले १८.७७% (३४.९ वर्ग किमि) भूभाग ओगटेको छ। त्यसैगरी घाँसे क्षेत्र २.५८% (४.८ वर्ग किमि), वालुवा क्षेत्र १.८९% (३.५१ वर्ग किमि) र झाँडी क्षेत्र १.३४% (२.४९ वर्ग किमि) रहेको छ भने नदि तथा खोलानाला क्षेत्रले १.३८% क्षेत्रफल ओगटेको छ।

७.१.२ प्रमुख समस्या

- मुख्य बजार केन्द्रहरूमा बढ्दै गएको अव्यवस्थित बसोबास।
- खतियोग्य जमीनको खण्डिकरण।
- गाँउपालिका र अन्य सम्बन्धित निकायहरूबाट नियन्त्रण र नियमनको कमी।
- भू-उपयोग ऐन २०७६ को न्यून कार्यान्वयन।

७.१.३ चुनौती र अवसर

चुनौतीहरू

- मुख्य बजार केन्द्रहरूमा बढ्दै गएको अव्यवस्थित बसोबास र जग्गाको बढ्को मूल्य।
- खतियोग्य जमीनको खण्डिकरण।
- गाँउपालिका र अन्य सम्बन्धित निकायहरूबाट नियन्त्रण र नियमनको कमी।
- भू-उपयोग ऐन २०७६ को पूर्ण कार्यान्वयन।

अवसरहरू

- भू-उपयोग ऐन २०७६ को पूर्ण कार्यान्वयनको लागि गाँउपालिकाले भू-उपयोग योजना तर्जुमा गरी गाँउपालिका भित्रका कृषि र वन क्षेत्रको संरक्षण र दिगो विकास गर्न सकिने।
- व्यवस्थित वस्ती र बजार विस्तार गर्न सकिने।
- वातावरण विनास तथा जोखिम न्यूनिकरणमा हुने।
- वन र कृषि क्षेत्रको अतिक्रमण रोक्ने सकिने।

७.१.४ सोंच

भू-उपयोगको पूर्ण कार्यान्वयन, व्यवस्थित बसोबासको सुनिश्चितता

७.१.५ लक्ष्य

व्यवस्थित भू-उपयोग योजना तर्जुमा मार्तफ भूमिको दिगो संरक्षण र व्यवस्थापन गर्ने ।

७.१.६ उदेश्य

भू-उपयोग योजनाका मुख्य उदेश्यहरु निम्न बमोजिम रहेको छः

- व्यवस्थित वस्ती विकास गर्ने ।
- कृषि र वन क्षेत्रको संरक्षण गर्ने ।
- वातावरण संरक्षण गर्ने ।

७.१.७ रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
व्यवस्थित वस्ती विकास गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> ▪ वस्ती विकासका उपयुक्त क्षेत्रहरुको पहिचान र किटान गर्ने
कृषि र वन क्षेत्रको संरक्षण गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> ▪ कृषि योग्य जमीनहरुमा भइरहेको घडेरी र वस्ती विकासलाई नियन्त्रण र नियमन गरिनेछ । ▪ कृषि क्षेत्रमा अन्य गतिविधिहरु निषेध गरिनेछ । ▪ वन क्षेत्रमा अन्य गतिविधिहरु निषेध गरिने छ । ▪ वन विनास नियन्त्रण गरिने छ । ▪ वन क्षेत्रमा वृक्षारोपण गरिने छ ।
वातावरण संरक्षण गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> ▪ स्थानीय नदि, खोला र पोखरीहरुको संरक्षण गरिने छ । ▪ फोहोरमैला व्यवस्थापनको लागि उचित व्यवस्था गरिने छ ।
भू-उपयोग ऐन र योजनालाई पूर्ण कार्यान्वयन गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> ▪ कृषि क्षेत्रमा जग्गा विकास र अन्य कार्यक्रमहरु निषेध गरिने छ । ▪ वस्ती क्षेत्रमा औधोगिक र अन्य गतिविधिहरु निषेध गरिने छ । ▪ तोकिएको भू-उपयोग क्षेत्रहरुमा अन्य गतिविधिहरु निषेध गरिने छ ।

७.१.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

क्र. स.	कार्यक्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीज क्षेत्र	सरकारी र अन्य
१	वस्ती विकासका उपयुक्त क्षेत्रहरुको पहिचान र किटान गर्ने ।	✓	✓	✓		
२	कृषि क्षेत्रमा अन्य गतिविधिहरु निषेध गर्ने ।			✓		✓
३	वन क्षेत्रमा अन्य गतिविधिहरु निषेध गर्ने ।			✓		✓

क्र. स.	कार्यक्रमहरू	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सरकारी र अन्य
४	कृषि क्षेत्रमा जग्गा विकास र अन्य कार्यक्रमहरू निषेध गर्ने ।			✓		✓
५	वस्ती क्षेत्रमा औधोगिक र अन्य गतिविधिहरू निषेध गर्ने ।		✓	✓		✓
६	तोकिएको भू-उपयोग क्षेत्रहरूमा अन्य गतिविधिहरू निषेध गर्ने ।		✓	✓		✓
७	भू-उपयोग योजना तर्जुमा गर्ने ।			✓		

७.१.९ अपेक्षित उपलब्धी

- भू-उपयोग योजना तर्जुमा भै कार्यान्वयन भएको हुनेछ ।
- जथाभावि रूपमा वस्ती विकास नियन्त्रण हुनेछ ।
- कृषि योग्य जमीनको संरक्षण हुनेछ ।
- व्यवस्थित वस्ती विकास हुनेछ ।
- भू-उपयोगका क्षेत्रहरू निर्धारण भएको हुनेछ ।

७.२ आवास तथा वस्ती विकास

७.२.१ वस्तुगत स्थिति

गाँउपालिका ९८.४५% मानिसहरू आफ्नै घरमा बस्ने गर्दछन् । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ का अनुसार यस गाँउपालिकामा ढलान पिल्लरवाला जग भएका घरहरू एउटा पनि छैनन भने केवल ०.१% घरहरूको जग सिमेन्टको जोडाई भएको ढुंगा/ईटाको जगबाट बनेका छन् । तर हाल यस्ता घरहरू क्रमश निर्माण हुन थालेका छन् । माटोको जोडाई भएको ढुंगा/ईटाको जग भएको घरहरू (९२.७१%) भने गाँउपालिकामा प्रशस्त छन् । काठको जगमा बनेको घरहरू ६.४६% छन् । त्यसैगरी सिमेन्टको गारो भएका घरहरू ०.३१% र माटोको जोडाईवाला ढुंगा/ईटाको गारो भएका घरहरू ९४.०२% छन् । बाँस र काठको गारो भएका घरहरू क्रमश २.८२% र १.८९% छन् । ढलानको छानो भएका घरहरू एउटा पनि छैनन भने जस्ताको छाना भएका घरहरू २४.५७%, टायल/खपटाको छाना भएका घरहरू १३.९२% र काठको छाना भएका घरहरू ०.४६% छन् । गाँउपालिकाले वडा नं १, ६, ७ र ८ मा एकिकृत वस्ती विकास विकासको संभाव्यता अध्ययन गर्ने भनेर आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को नीति तथा कार्यक्रममा घोषणा गरे पनि सो तर्फ खासै प्रगति हुन सकेको छैन भने आर्थिक वर्ष २०७७/७८ को बार्षिक नीति तथा कार्यक्रममा गाँउपालिकाको केन्द्र रहेको क्षेत्र देविटार र आसपासको क्षेत्रमा वस्ती विकास बढदै जाने संभावनानालाई मध्यनजर गर्दै यस क्षेत्रको योजनाबद्ध वस्ती विकासको लागि एकिकृत शहरी विकास योजना तर्जुमा गर्ने नीति थप गरिएको छ ।

७.२.२ प्रमुख समस्या

- कठिन भौगोलिक वनावट

- आवास तथा वस्ती विकासको लागि उच्च लागत लाग्ने
- निर्माण सामग्रीहरू बाहिरबाट आयात गर्नुपर्ने

७.२.३ चुनौती र अवसर

चुनौतीहरू

- वडा कार्यालयहरूको आफ्नै भवन नभएको ।
- भवन संहिता लागु हुन नसकेको ।
- असुरक्षित तथा जोखिमयुक्त स्थानमा वस्तीहरू भएको ।
- व्यवस्थित वस्ती विकास नभएको ।
- नयाँ घरहरू निर्माण गर्दा मौलिकता लोप हुँदै गएको ।
- व्यवस्थित आवास र वस्ती विकासमा जग्गा प्राप्त गर्न जटिल हुँदै गैरहेको ।

अवसर

- व्यवस्थित र भूकम्प प्रतिरोधक वस्तीहरू निर्माण र विकास गर्न सकिने
- असुरक्षित र जोखिमयुक्त वस्तीहरूलाई स्थानान्तरण गर्न सकिने
- नयाँ घरहरू निर्माण गर्दा स्थानीय मौलिकता कायम राख्न सकिने

७.२.४ सोंच

व्यवस्थित आवास तथा वस्ती विकास: सुरक्षित जीवनयापन

७.२.५ लक्ष्य

व्यवस्थित, गुणस्तरिय, सन्तुलित र सुरक्षित आवास तथा वस्ती विकास ।

७.२.६ उद्देश्य

- आवासमा सबै वर्ग, क्षेत्र र तहका मानिसहरूको पहुँच सुनिश्चित गर्नु ।
- गुणस्तरिय, व्यवस्थित, सुरक्षित र किफायति भवन निर्माण गर्नु ।

७.२.७ रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
आवास, वस्ती विकास र भवन सम्बन्धि आवश्यक नीतिगत व्यवस्था गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none">▪ आवास, वस्ती विकास र भवन सम्बन्धी आवश्यक नीति तथा मापदण्डहरू तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिने छ ।▪ भू-उपयोग नीति अनुसार प्रदेश सरकार र नीजि क्षेत्रसमेतको सहकार्यमा आवास तथा वस्ती विकास सम्बन्धी कार्यक्रमहरू संचालन गरिने छ ।

रणनीति	कार्यनीति
	<ul style="list-style-type: none"> न्यून आय हुने वर्गका लागि सुलभ आवासको व्यवस्था गर्न नीजि क्षेत्रसंग सहकार्य गरिने छ ।
न्यूनतम पूर्वाधार सहितको एकीकृत वस्ती विकास गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> वस्ती विकास योजना बनाई लागु गरिने छ । जोखिमयुक्त वस्तीहरूको पहिचान तथा नक्साङ्कन गरिने छ । छरिएर रहेका एवं जोखिममा परेका वस्तीहरूलाई एकीकृत बस्तीमा स्थानान्तरण गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ । एकीकृत वस्तीमा खानेपानी, चर्पी, विद्युत, सडक जस्ता न्यूनतम आवश्यक पूर्वाधार सुनिश्चित गरिनेछ । अति विपन्न वर्ग, विस्थापित, परिवारबाट एक्लिएका, द्वन्द पीडित तथा लोपोन्मुख जातिका लागि सहूलियत आवास कार्यक्रम संचालन गरिने छ ।
सुरक्षित आवास तथा भवनहरू निर्माण गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय आवश्यकता अनुसारको भवन संहिता तर्जुमा गरी लागु गरिने छ । सरकारी भवनहरू निर्माण गर्दा सके सम्म एकै स्थानमा निर्माण गरिने छ । सरकारी तथा सार्वजनिक भवनहरू बाल, महिला तथा अपाङ्गता मैत्री बनाइने छ । भूकम्पबाट क्षति भएका नीजि आवास तथा सरकारी एवं सार्वजनिक भवनहरू यथाशिघ्र पुनर्निर्माण सम्पन्न गरिने छ । सुरक्षित र व्यवस्थित वस्ती विकासको लागि योग्य र अयोग्य भूमिको पहिचान गरिने छ । जोखिममा रहेको वस्तीहरूको सुरक्षित स्थानमा स्थानान्तरण गरिने छ । सार्वजनिक जग्गा र नदि किनार लगायतका क्षेत्र अतिक्रमण गरी गरिने वस्ती विकास लगायतका कार्यक्रमहरूलाई निरुत्साहित गरिने छ । सकुम्वासी वस्ती, अव्यवस्थित वस्ती र गुठी जग्गासंग सम्बन्धित समस्याहरू समाधान गरिने छ ।

७.२.८ मुख्य कार्यक्रमहरू तथा कार्यान्वयन योजना

क्र. स.	कार्यक्रमहरू	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सरकारी र अन्य
१	आवास, वस्ती विकास र भवन सम्बन्धी आवश्यक नीति तथा मापदण्डहरू तर्जुमा गर्ने ।		✓	✓		

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

क्र. स.	कार्यक्रमहरू	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सरकारी र अन्य
२	आवास तथा वस्ती विकास सम्बन्धी कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने ।		✓	✓	✓	
३	भू उपयोग नीति अनुसार-प्रदेश सरकार र नीजि क्षेत्रसमेतको सहकार्यमा आवास तथा वस्ती विकास सम्बन्धी कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने ।		✓	✓	✓	
४	न्यून आय हुने वर्गका लागि सुलभ आवासको व्यवस्था गर्न नीजि क्षेत्रसंग सहकार्य गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	
५	सुरक्षित र व्यवस्थित वस्ती विकासको लागि योग्य र अयोग्य भूमिको पहिचान गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
६	जोखिममा रहेको वस्तीहरूको सुरक्षित स्थानमा स्थानान्तरण गर्ने ।	✓	✓	✓		
७	सार्वजनिक जग्गा र नदि किनार लगायतका क्षेत्र अतिक्रमण गरी गरिने वस्ती विकास लगायतका कार्यक्रमहरूलाई निरुत्साहित गर्ने ।		✓	✓	✓	
८	सकुम्वासी वस्ती, अव्यवस्थित वस्ती र गुठी जग्गासंग सम्बन्धित समस्याहरू समाधान गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
९	सरकारी भवनहरू निर्माण गर्दा वातावरणमैत्री, किफायती र परम्परागत निर्माण प्रविधि एवं वास्तुकलाको समेत जगेर्ना हुने गरी निर्माण गर्ने	✓	✓	✓		✓
१०	सुरक्षित भवन निर्माणको लागि प्राविधिक जनशक्ति, कालिगढ तथा सेवाग्राहीलाई तालिम तथा सचेतन कार्यक्रम संचालन गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
११	सभागृह र प्रदर्शनी स्थलको अध्ययन तथा विकास गर्ने ।		✓	✓		
१२	गाँउपालिका भित्रका खाली जग्गाहरू पहिचान गरी हरियाली पार्क विकास गर्ने ।		✓	✓	✓	
१३	व्यवस्थित शवदाह स्थल निर्माण गर्ने ।		✓	✓		
१४	नीजि र सामुदायिक भवनहरू निर्माण गर्दा परम्परागत वास्तुकला र शैलिमा निर्माण गर्ने ।			✓	✓	✓

७.२.९ अपेक्षित उपलब्धि

- आधुनिक, सुरक्षित र सुविधा सम्पन्न शहरी पुर्वाधारयुक्त आवास र वस्तीहरू विकास हुनेछन ।
- गाँउपालिकावासीलाई गुणस्तरिय स्वास्थ्य र शैक्षिक सेवा उपलब्ध हुनेछ ।
- भवन संहिता र निर्माण मापदण्डको पूर्ण कार्यान्वयन हुनेछ ।

७.३ सडक तथा यातायात

७.३.१ वस्तुगत स्थिति

महाभारत गाँउपालिका निक्कै दुर्गम र विकट छ । गाँउपालिका पुग्ने भरपर्दो र स्थायी सडक नभएकोले अहिले पनि स्थानीयवासीहरु बर्षातको समयमा दुई दिन हिडेर विपि राजमार्गमा अवस्थित चौकीडाँडा, भुकुण्डेशी, रोशी र मंगलटारसम्म पुगी बस चढेर जिल्ला सदरमुकाम धुलिखेल र काठमाण्डौ जानपुने वाध्यता रहेको छ । महाभारत गाँउपालिकाको केन्द्र देवीटार जोडने करिब ३५ किमि लामो निर्माणाधिन पिडगथली-राजवास-चारकिल्ला-तिनखुट्टे-देवीटार सडकको निर्माण पश्चात भने महाभारत गाँउपालिका विपि राजमार्गसंग जोडिन पुग्दछ । यो निर्माणाधिन सडक बाहेक महाभारत गाँउपालिका जान भुकुण्डेशी नजिकै रहेको विपि राजमार्गको चौकीडाँडा-सिपाली-महादेवटार हुँदै देवीटारसम्म अर्को करिब ४० किमि लामो सडक छ जस्को केहि खण्ड ग्राभेल र केहि खण्ड धुले स्तरको छ । यस सडकमा पर्ने अधिकांश खोलाहरुमा पुल नभएकोले बर्षातमा यो सडक लगभग बन्द नै हुन्छ । माथी उल्लेख भएका दुई वटा सडकहरु बाहेक महाभारत गाँउपालिका अन्य सडकहरु धुले र गोरेटो स्तरका छन । यस्ता सडकहरुको कुल लम्वाई करिब २५० किमि जति रहेको छ । प्राय सबैजसो वडा केन्द्रहरु धुले र कच्ची सडकबाट जोडिएका छन् । वडा केन्द्रहरु जोडने स्थानीय सडकहरुमा हिउदमा जीप, साना ट्रक, भेन, मोटरसाईकल आदि जस्ता सवारी साधनहरु चलेपनि बर्षातको समयमा यी सडकहरु पूर्णतया बन्द नै हुन्छन ।

गाँउपालिकाको आर्थिक बर्ष २०७७/७८ को बार्षिक नीति तथा कार्यक्रमले समेत गाँउपालिकालाई जिल्ला सदरमुकाम धुलिखेलसंग जोडने पक्की सडकको निर्माण, गाँउपालिकाको केन्द्रदेखि सबै वडा कार्यलयहरु जोडने व्यवस्थित सडक निर्माण र मुख्य मुख्य खोलाहरुमा पक्की पुल निर्माण गर्ने बिशेष नीति लिएको छ ।

७.३.२ प्रमुख समस्या

- राजमार्गसंग सडक पहुँच नहुनु ।
- नियमित यातायात सेवा संचालन हुन नसक्नु ।
- कमजोर सडक पूर्वाधार ।
- गाँउपालिकाको न्यून आन्तरिक आय
- कच्ची, मौसमी र साँघुरो सडक ।
- मुख्य वस्ती, बजार र धार्मिक/पर्यटकिय क्षेत्रहरुसम्म स्थानी सडकको पहुँच नहुनु ।
- मापदण्ड बिहिन सडकहरु निर्माण हुनु ।
- अध्ययन डिजाईन बिनै सडकहरुको ट्रयाक खोल्नु ।
- आवश्यकता अनुसार पुल र झोलुङ्गे पुलहरु नहुनु ।
- सडक संजालको अभावमा ग्रामिण भेगका बजार केन्द्रहरुमा न्यून आर्थिक गतिविधिहरु हुनु ।

७.३.३ चुनौती र अवसर

चुनौतीहरू

- सडक निर्माणमा न्यून प्रगति र ढिलासुस्ती ।
- स्थानीय नागरिकहरू जोखिमपूर्ण यात्रा गर्न बाध्य हुनु ।
- सडक निर्माणको लागि लगानीको जुटाउनु
- सडक निर्माणको लागि भौगोलिक कठिनाई
- पहाडी भूभाग भएकोले सडक निर्माणमा अत्यधिक लगानी आवश्यक पर्ने

अवसरहरू

- डिजाईन अनुसार गुणस्तरिय सडक निर्माण गर्न सकिने ।
- स्थानीय बजार र वस्तीहरूलाई सडक संजालसंग जोडन सकिने
- सडक निर्माण गर्दा वातावरणलाई न्यून क्षति गरेर काम गर्न सकिने ।

७.३.४ सोंच

सडक तथा यातायात पूर्वाधार, विकासको आधार

७.३.५ लक्ष्य

गाँउपालिका बजार केन्द्र र वस्तीहरूमा सडक तथा यातायात पूर्वाधारको विकास, त्यसको गुणस्तर र पहुँचमा अभिवृद्धि गर्ने ।

७.३.६ उद्देश्य

गाँउपालिकाको केन्द्र, वडा केन्द्र, मुख्य बजार र वस्तीहरूमा सडक यातायातको पहुँच पुऱ्याउनु ।

७.३.७ रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
गाँउपालिका केन्द्रबाट सबै वडाकेन्द्र र महत्वपूर्ण स्थानमा सर्वयाम सडक संजालको विस्तार गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none">▪ महाभारत सडक गुरु योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिने छ ।▪ गाँउपालिकाको केन्द्रलाई विपि राजमार्गसंग जोडने सडकको द्रुत निर्माणको लागि संघ र प्रदेश सरकारसंग समन्वय गरिने छ ।▪ सबै वडा केन्द्र जोड्ने सडकहरूमा सडक संजाल विस्तार गरी सर्वयाम बनाइने छ ।▪ नयाँ सडक निर्माण गर्दा प्राविधिक अध्ययन गरेर मात्र निर्माण गरिने छ ।▪ सडक निर्माण गर्दा वातावरण मैत्री, विपद् प्रतिरोधी अवधारणा अवलम्बन गरिने छ ।▪ सडक निर्माण गर्दा ठुला मेसिनको प्रयोगलाई निरुत्साहित गरिने छ ।

रणनीति	कार्यनीति
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ स्थानीय साधन, श्रोत र सीपको अत्यधिक उपयोग गरी ग्रामीण रोजगारी सृजना गरिने छ । ▪ सडक, पुल तथा झोलुङ्गे पुल निर्माण गर्दा गुणस्तरीयता कायम गर्न निर्माण व्यवसायीले नै आयोजना हस्तान्तरण भएको कम्तीमा ५ वर्षसम्म मर्मत सम्भार समेत गर्ने गरी ठेक्का व्यवस्थापन गरिने छ। ▪ निर्माणधिन र ढिलासुस्ती भएका सडक आयोजनाहरूलाई समयमै सम्पन्न गर्न सम्बन्धित निर्माण व्यवसायीसंग समन्वय गरिने छ । ▪ गाउँपालिका स्तरीय सडकको सडक अधिकार क्षेत्र उल्लेख्य गरी राजपत्रमा प्रकाशित गरिने छ ।
मौजुदा सडकहरूको स्तरोन्नती र नियमित मर्मत सम्भार गरी सर्वयाम सुचारु गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> ▪ संचालित सडकहरू स्तरोन्नति र नियमित मर्मत सम्भारको व्यवस्था गरिने छ । ▪ सडकको दीगो व्यवस्थापनका लागि स्थानीय सडक उपभोक्ता समितिलाई जिम्मेवार बनाइने छ ▪ सडक मर्मत सम्भार कोष खडा गरी स्थानीय सडक यातायात शुल्क र सडक बोर्डबाट प्राप्त रकम समेत यसमा जम्मा गरिने छ । ▪ सडकको दायँ वायाँ फलफूल, अम्रिसो, डाले घाँस आदि वायो इन्जिनियरिङ प्लाण्ट लगाई स्थानीय समुदायको आयआर्जनसँग आवद्ध गराइने छ । ▪ भूकम्प तथा अन्य विपद्बाट क्षति भएका यातायात संरचनाहरूको प्राथमिकताका साथ पूनर्स्थापना गरिनेछ । ▪ वस्तीबाट वढीमा एक घण्टाको दुरीमा आवत जावतको सुविधा पुग्ने गरी थप झोलुङ्गे पुलहरूको निर्माण गरिने छ । ▪ झोलुङ्गे पुलहरूको नियमित मर्मत सम्भार गरिने छ ।

७.३.८ मुख्य कार्यक्रमहरू तथा कार्यान्वयन योजना

क्र.स.	कार्यक्रमहरू	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीज क्षेत्र	सरकारी र अन्य
१	महाभारत सडक गुरु योजना तर्जुमा गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	
२	सबै वडा केन्द्र, मुख्य बजार र वस्तीहरू जोडने सडक संजाल निर्माण गर्ने ।		✓	✓		
१	गाँउपालिकाको केन्द्रलाई विपि राजमार्गसंग जोडने सडकको द्रुत निर्माणको लागि संघ र प्रदेश सरकारसंग समन्वय गर्ने ।	✓	✓	✓		✓
२	नयाँ सडक निर्माण गर्दा प्राविधिक अध्ययन गर्ने।		✓	✓		
३	स्थानीय साधन, श्रोत र सीपको अत्यधिक उपयोग गर्ने ।			✓	✓	

क्र.स.	कार्यक्रमहरू	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सरकारी र अन्य
४	सडक, पुल तथा झोलुङ्गे पुल निर्माण गर्दा गुणस्तरीयता कायम गर्न निर्माण व्यवसयीले नै आयोजना हस्तान्तरण भएको कम्तीमा ५ वर्ष सम्म मर्मत सम्भार समेत गर्ने गरी ठेक्का व्यवस्थापन गर्ने ।	✓	✓	✓		
५	निर्माणधिन र ढिलासुस्ती भएका सडक आयोजनाहरूलाई समयमै निर्माण सम्पन्न गर्ने ।		✓	✓		
६	गाउँपालिका स्तरीय सडकको सडक अधिकार क्षेत्र उल्लेख्य गरी राजपत्रमा प्रकाशित गर्ने ।		✓	✓		
७	सडकहरूको नियमित स्तरोउन्नि र मर्मत सम्भार गर्ने ।		✓	✓	✓	
८	सडक मर्मत सम्भार कोष खडा गर्ने ।	✓	✓	✓		
९	वस्तीबाट वढीमा एक घण्टाको दुरीमा आवत जावतको सुविधा पुग्ने गरी थप झोलुङ्गे पुलहरूको निर्माण गर्ने ।		✓	✓		
१०	झोलुङ्गे पुलहरूको नियमित मर्मत सम्भार गर्ने ।		✓	✓	✓	✓

७.३.९ अपेक्षित उपलब्धि

- गाँउपालिकाको केन्द्र देवीटार विपि राजमार्गसंग पक्की सडकले जोडिएको हुनेछ ।
- गाँउपालिकाको यातायात गुरु योजना तर्जुमा भै कार्यान्वयन भएको हुनेछ ।
- सडकहरूको मापदण्ड (अधिकार क्षेत्र) निर्धारण भएको हुनेछ ।
- सबै वडा केन्द्र, मुख्य बजार केन्द्र र वस्तीहरूसम्म सडकको पहुँच सर्वयाम भएको हुनेछ ।
- वस्तीबाट वढीमा एक घण्टाको दुरीमा आवत जावतको सुविधा पुग्ने गरी थप झोलुङ्गे पुलहरूको निर्माण भएको हुनेछ ।
- सडक मर्मत संभार कोष खडा भएको हुनेछ ।
- प्राविधिक अध्ययनको आधारमा मात्र नयाँ सडकहरू निर्माण भएको हुनेछ ।
- स्थानीय सडकहरूको नियमित मर्मत संभार भएको हुनेछ ।
- नयाँ सडक निर्माण गर्दा प्राविधिक अध्ययन गर्ने।

७.४ सिंचाइ

७.४.१ वस्तुगत स्थिति

कृषियोग्य भूमिमा बाह्रै महिना सिंचाइ सुविधा पुऱ्याई कृषिको उत्पादकत्व बढाउन सिंचाइको दिगो व्यवस्था गर्न आवश्यक छ । कृषि ज्ञान केन्द्र काभ्रेपलान्चोकका अनुसार महाभारत गाँउपालिकाको कुल खतियोग्य जमीन (कुल क्षेत्रफलको ३५ वर्ग किमि, १८.७७%) मध्ये केवल २२% जमीनमा मात्र सिंचाइ सुविधा पुगेको छ । गाँउपालिकामा कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउन परम्परागत सिंचाइ प्रणालीको मर्मत-सम्भार र नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ प्रणालीको माध्यमबाट सिंचित कृषि क्षेत्रको विस्तार गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ । सिंचाइ पूर्वाधार निर्माणमा रणनीतिक महत्वका ठूला सिंचाइ संघबाट, मझौला सिंचाइ प्रदेशबाट र साना सिंचाइ स्थानीय तहबाट लगानी परिचालन गर्ने व्यवस्था मिलाउन आवश्यक छ । सिंचाइ प्रणालीको निर्माण पछिको मर्मत-सम्भार, व्यवस्थापन एवम् सञ्चालनमा उपभोक्ता समुदायको सक्रिय सहभागिता थप सुदृढ गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ । सिंचाइको थप पूर्वाधार विकास र सम्पन्न सिंचाइ प्रणालीको सुदृढीकरण गरी व्यवस्थित बनाउन लगानी वृद्धि गर्न आवश्यक छ । बनखुखोला, चाउखोला, कोखाजोर खोला सिंचाइका संभाव्य स्रोतहरु हुन ।

गाँउपालिकाको आर्थिक बर्ष २०७७/७८ को बार्षिक नीति तथा कार्यक्रमले सिंचाइ पूर्वाधारलाई उच्च महत्व दिदै स्थानीय सिंचाइ कुलोहरुको मर्मत संभार, सिंचाइ स्रोतको खोजि, लिफ्ट सिंचाइक संभाव्यता, प्लाष्टिक पोखरीको निर्माण गरी थप कृषि योग्य भूमिका सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउने नीति लिएको छ ।

७.४.२ प्रमुख समस्या

- पहाडी भू-भाग भएकोले सिंचाइ आयोजना महंगो पर्ने ।
- गाँउपालिकासंग न्यून बजेट हुनु ।
- परम्परागत रुपमा स्थानीय कुलोहरुको आवश्यक मर्मत संभार हुन नसक्नु
- नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ आयोजनाको विस्तार हुन नसक्नु ।

७.४.३ चुनौती र अवसर

चुनौतीहरु

- नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ आयोजनाको विस्तार गर्नु ।
- परम्परागत रुपमा स्थानीय कुलोहरुको नियमित मर्मत संभार गर्नु ।
- सिंचाइ सुविधा विस्तार गर्नु ।
- पानीजन्य प्रकोप नियन्त्रण गर्नु ।
- सिंचाइ पूर्वाधार विस्तार गर्न स्रोतको व्यवस्था गर्नु ।
- सिंचाइ पूर्वाधार विस्तार गर्न कठिन भूगोल हुनु ।

अवसरहरु

- स्थानीय कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउन सकिने

- परम्परागत रुपमा रहेका स्थानीय कुलोहरुको आवश्यक मर्मत संभार गरि सिंचाई सुविधा बढाउन सकिने

७.४.४ सोंच

सिंचाईको निकास, सम्पूर्ण कृषि क्षेत्रको बिकास

७.४.५ लक्ष्य

सम्पूर्ण कृषि योग्य जमीनमा सिंचाई सुविधाको व्यवस्था गरी कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउनु

७.४.६ उदेश्य

कृषि योग्य जमीनमा सिंचाई सुविधा पुऱ्याउनु

७.४.७ रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
परम्परागत तथा नयाँ सिंचाई प्रणालीको विकास गरी कृषि योग्य भूमिमा सिंचाई सुविधा विस्तार गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय नदी तथा खोलाहरुबाट सम्भाव्यताका आधारमा सतह सिंचाई संरचनाहरु क्रमश निर्माण गर्दै सिंचाई सुविधा बढाउँदै लगिने छ। सिंचाईको सम्भाव्यता हेरी प्लाष्टिक पोखरी, थोपा सिंचाई, स्प्रिङकल जस्ता नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाई सुविधाको विस्तार गरिने छ। सिंचाई आयोजना निर्माणमा स्थानीय श्रोत, साधन र सीप प्रयोगलाई प्राथमिकता दिइने छ। सिंचाई आयोजना निर्माण र व्यवस्थापनमा स्थानीय उपभोक्ता समितिको क्षमता विकास गरी सक्रिय बनाइने छ। भूकम्प तथा पराकम्पबाट भएको खोला मुहान, सिंचाई संरचना आदिको पुननिर्माण गरिने छ। स्थानीय सिंचाई कुलोहरुको मर्मत संभार गरिने छ

७.४.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

क्र. स.	कार्यक्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सरकारी र अन्य
१	सतह सिंचाईको पूर्वाधार निर्माण गर्ने			✓	✓	
२	लिफ्ट सिंचाईको संभाव्यता अध्ययन गर्ने			✓	✓	
३	स्थानीय कृषकहरुको क्षमता विकास गर्ने			✓	✓	
४	नदी नियन्त्रण गर्ने			✓	✓	

५	वायो इन्जिनियरिङ तथा नदी किनारमा वृक्षरोपण गर्ने			✓	✓	✓
६	सिंचाई सम्बन्धी नीति र ऐनहरू तर्जुमा गर्ने	✓	✓	✓		
७	नदी नियन्त्रणको लागि गुरुयोजना तर्जुमा गर्ने		✓	✓		
८	ठूला पहिरोहरू व्यवस्थापन गर्ने	✓	✓	✓	✓	
९	प्लाष्टिक पोखरीहरू निर्माण गर्ने		✓	✓	✓	
१०	सिंचाई नयाँ स्रोतहरूको खोजि गर्ने		✓	✓	✓	
११	सिंचाई आयोजना निर्माण गर्ने	✓	✓	✓	✓	

७.४.९ अपेक्षित उपलब्धि

- थप ३०० हेक्टर जमिनमा सिंचाइ सुविधा पुगेको हुनेछ ।
- उप-जलाधार क्षेत्र संरक्षण भएको हुनेछ ।
- २५ वटा नयाँ प्रविधीमा आधारित सिंचाइ अयोजना निर्माण भएको हुनेछ ।
- कम्तिमा १० वटा सतह सिंचाइ संरचना निर्माण भएको हुनेछ ।
- भूकम्पबाट क्षतिग्रस्त सिंचाइ प्रणालीहरूको पूनर्स्थापना भएको हुनेछ ।
- जल उपयोग गुरुयोजना निर्माण भई कार्यान्वयनमा आएको हुनेछ ।
- नदी जन्य प्रकोप नक्साङ्कन भएको हुने छ ।

७.५ विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा

७.५.१ वस्तुगत स्थिति

महाभारत गाँउपालिका पूर्णतया ग्रामीण रुपमै रहेकोले खाना पकाउनको लागि ९८.५% घरधुरीले काठ/दाउरा प्रयोग गर्दछन् । गाँउमा लघुजलविद्युतको पहुँच बढेसंगै बिजुलीबाट खाना पकाउने घरहरूको संख्या पनि क्रमश बढदै गैरहेको छ । घरमा बत्ती बाल्नको लागि सबैभन्दा बढी घरधुरीले (६४.८%) बिजुलीको प्रयोग गर्दछन् । त्यसैगरी मट्टितेल प्रयोग गर्ने घरधुरीहरू २०.२%, सोलार प्रयोग गर्ने घरधुरीहरू ६% र अन्य स्रोतबाट बत्ती बाल्ने घरधुरीहरू ८.२% छन् । हाल महाभारत गाँउपालिकामा लघुजलविद्युतको राम्रो पहुँच भएकोले विद्युतमा घरहरूको पहुँच निकै बढेर गएको छ भने मट्टितेलबाट बत्ती बाल्ने घरहरूको संख्या लगभग अन्त्य भएको छ । गाँउपालिकामा विद्युतको राष्ट्रिय प्रसारण लाईन जोडने कार्य यसै आर्थिक बर्ष भित्र सम्पन्न हुने छ । गाँउपालिकाको आर्थिक बर्ष २०७७/७८ को बार्षिक नीति तथा कार्यक्रमले यसै आर्थिक बर्ष भित्र प्रत्येक घरधुरीमा केन्द्रिय प्रसारण लाईनको विद्युत जोडने, सार्वजनिक चौकहरूमा सौर्य बत्ति जडान गर्ने तथा कोखाजोर, बनखुखोला, चाउखोलामा जलविद्युतको संभाव्यता अध्ययन गर्ने नीति लिएको छ ।

७.५.२ प्रमुख समस्या

- राष्ट्रिय प्रसारण लाइन नपुगेको ।

- विद्युतको प्रयोग प्रकाशको प्रयोजनको लागि मात्र रहेको ।
- खोला तथा पर्याप्त पानीको श्रोत भएर पनि यसको उपयोग हुन नसकेको ।
- लघु जलविद्युतमा अपेक्षित रूपमा वाह्य लगानी आकर्षित हुन नसक्नु।
- इन्धनको श्रोतको रूपमा दाउराको प्रयोगले गर्दा वनमा अत्याधिक चाप परेको ।

७.५.३ चुनौती र अवसर

चुनौतीहरू

- ग्रामिण विद्युतीकरण ।
- स्थानीय लघुजलविद्युतहरूबाट उत्पादित बिजुलीको खपत बढाउनु ।
- स्थानीय घरधुरीहरूमा विद्युत खपत बढाउनु ।
- विद्युतीकरणको लागि बजेटको व्यवस्था गर्नु ।
- स्थानीय लोडसेडिङ अन्त्य गर्नु ।
- लघु जलविद्युतमा वाह्य लगानी आकर्षित गर्नु ।

अवसरहरू

- स्थानीय लघु जलविद्युतबाट उत्पादित बिजुली निर्यात गर्न सकिने ।
- स्थानीय लघु तथा घरेलु उद्योगहरूको प्रवर्द्धनबाट विद्युत खपत बढाउन सकिने ।
- कृषिमा विद्युतीकरण गरी कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउन सकिने ।
- वैकल्पिक उर्जालाई प्रवर्द्धन गर्न सकिने
- गाँउपालिका भित्रका सम्पूर्ण वडा, टोल र वस्तीहरूमा विद्युतिकरण गरी वन तथा अन्य आयतीत उर्जाको खपतमा कमी ल्याउन सकिने ।

७.५.४ सोंच

विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जामा आत्मनिर्भर

७.५.५ लक्ष्य

गाँउपालिकामा उर्जाको सहज व्यवस्था गर्ने ।

७.५.६ उदेश्य

गाँउपालिकाका सबै घरधुरी र लघु/घरेलु उद्योगहरूमा उर्जाको पहुँच स्थापित गराउने ।

७.५.७ रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
विद्युत उत्पादन क्षमता बढाउने	<ul style="list-style-type: none">संघीय र प्रादेशिक सरकार तथा नीजि क्षेत्रको समन्वय र सहकार्यमा लघु जलविद्युत उत्पादनको संभाव्यता अध्ययन गरिने छ ।

रणनीति	कार्यनीति
	<ul style="list-style-type: none"> संचालित लघु जलविद्युत आयोजनाहरूलाई पूर्ण क्षमतामा संचालन गरिने छ । राष्ट्रिय प्रसारण लाईनसंग शिघ्र जोडन संघीय र प्रादेशिक सरकारसंग समन्वय गरिने छ । दाउराको विकल्पको रूपमा विद्युतको प्रयोगलाई बढाउन प्रोत्साहन गरिने छ ।
गाँउपालिकाका सबै वडाहरूमा उर्जालाई भरपर्दो र सुलभ बनाउने	<ul style="list-style-type: none"> विद्युत वितरण लाईन बढाउन गाँउपालिका, वडा कार्यालय, प्रदेश र नीजि क्षेत्रहरूसंग सहकार्य गरिने छ । बिजुलीको पहुँच नपुगेका टोल र वस्तीहरूमा वितरण लाईनको विस्तार गर्न सहयोग गरिने छ । वैकल्पिक उर्जालाई प्रवर्द्धन गर्न प्रदेश सरकार र नीजि क्षेत्र र संघसंस्थाहरूसंग सहकार्य गरिने छ ।
उर्जाको बृहत प्रयोगमा जोड दिईने छ	<ul style="list-style-type: none"> प्रदेश र संघीय सरकारसंग सहकार्य गरी यातायात, कृषि तथा उद्योगको आधुनीकिकरणमा विद्युतको उपयोग गर्ने नीति अवलम्बन गरिने छ । आधारभूत स्वास्थ्य, गरिबी निवारण जस्ता उदेश्यसंग गाँसिएका खानेपानी, लिफ्ट सिंचाई, लघु/घरेलु उद्योग लगायतको क्षेत्रमा हुने बिजुलीमा सहूलियत प्रदान गर्न व्यवस्था गरिने छ ।

७.५.८ मुख्य कार्यक्रमहरू तथा कार्यान्वयन योजना

क्र.स.	कार्यक्रमहरू	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सरकारी र अन्य
१	लघुजलविद्युतको संभाव्यता अध्ययन गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	
२	विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा सम्बन्धि नीतिहरू तर्जुमा गर्ने ।		✓	✓		
१	बिजुलीको पहुँच नपुगेका टोल र वस्तीहरूमा विद्युत वितरण लाईनको विस्तार गर्ने ।			✓	✓	
२	नवीकरणीय तथा वैकल्पिक उर्जा उत्पादनमा सहयोग गर्ने		✓	✓	✓	
३	आधारभूत स्वास्थ्य, गरिबी निवारण जस्ता उदेश्यसंग गाँसिएका खानेपानी, लिफ्ट सिंचाई, घरेलु उद्योग लगायतको क्षेत्रमा हुने बिजुलीमा सहूलियत प्रदान गर्ने		✓	✓	✓	
४	राष्ट्रिय प्रसारण लाईनसंग शिघ्र जोडन संघीय र प्रादेशिक सरकारसंग समन्वय गर्ने ।	✓	✓	✓		

७.५.९ अपेक्षित उपलब्धी

- गाँउपालिकामा राष्ट्रिय प्रसारण लाईन पुगेको हुनेछ ।
- स्थानीय स्तरमा उत्पादित विद्युत राष्ट्रिय प्रसारण लाईनमा आवद्ध भएको हुनेछ ।

- गाँउपालिका भित्रका सम्पूर्ण वडा, टोल र वस्तीहरूमा विद्युतको पहुँच स्थापित भएको हुनेछ ।
- स्थानीय वन विनास र वातावरणमा सकारात्मक प्रभाव हुनेछ ।
- विद्युतको नियमित आपूर्तिसँगै गाँउपालिका भित्र उद्योगहरूको वृद्धि भइ नयाँ रोजगारहरूको सृजना भएको हुनेछ ।
- गाँउपालिकाले विद्युत तथा उर्जाबाट थप राजश्व प्राप्त गरेको हुनेछ ।
- ईन्धनको रूपमा विद्युतको प्रयोगको गर्ने घरपरिवारको संख्या बढेको हुनेछ ।

७.६ संचार तथा सूचना प्रणाली

७.६.१ वस्तुगत स्थिति

सूचना तथा संचार प्रविधि पूर्वाधार हिसाबले हेर्दा महाभारतपालिका निक्कै कमजोर देखिन्छ । गाँउपालिकामा अहिलेसम्म ईन्टरनेट र ल्याण्डलाईन टेलिफोन सेवा पुग्न सकेको छैन । मोवाइल फोनको गुणस्तर पनि निक्कै कमजोर छ । गाँउपालिकामा ३५.०२% घरधुरीमा रेडियो, टेलिभिजन, कम्प्युटर, टेलिफोन, मोटरसाईकल आदि जस्ता आधुनिक घरयासी सुविधाका कुनैपनि साधनहरू छैनन् । यस्ता कुनै एक साधन हुने घरधुरीहरू पनि केवल ६१.५१% मात्र छन् । रेडियो हुने घरधुरीहरू ४७.५३%, टेलिभिजन हुने घरधुरीहरू ९.११%, मोवाइल फोन हुने घरधुरीहरू ३५.८१% छन् । गाँउपालिकामा राजधानी काठमाण्डौबाट प्रकाशित हुने पत्रपत्रिकाहरू समेत पाउन मुस्किल छ । हालैका वर्षहरूमा डिसहोम टेलिभिजनको डिजिटल सेवा गाँउपालिकाको सवै वडाहरूमा रहेकोले अधिकांश घरधुरीहरूमा टेलिभिजन सेवा भने उपलब्ध रहेको छ ।

गाँउपालिकामा ई-शासकीय प्रणालीका केहि पूर्वाधारहरू (कम्प्युटर, कम्प्युटर नेटवर्किङ, ईन्टरनेट, वेबसाईट, वाईफाई) जडान भइसकेको भएतापनि पूर्णतया संचालनमा आउन सकेको छैन । गाँउपालिका र नागरिकबिच हुने कारोवारहरू जस्तै ई-भुक्तानी, ई-आवेदन, ई-सर्भे, ई-अनुमति तथा जोखिम व्यवस्थापनका लागि पूर्व चेतावनी जस्ता पूर्वाधाहरूको अभावले नागरिक तहसम्म सेवा प्रवाह हुन सकेको छैन । त्यसैगरी गाँउपालिका र व्यवसायीहरूबिच हुने कारोवारहरू (ई-खरिद) पनि नियमित र भरपर्दो रूपमा संचालन हुन सकेको छैन ।

७.६.२ प्रमुख समस्या

- गाँउपालिकामा ल्याण्ड लाईन र ईन्टरनेट सेवा प्रदायक संस्थाहरू नपुगेको ।
- महंगो पर्ने भएकोले सबैको पहुँच हुन नसक्ने ।
- मोवाइल सेवा भरपर्दो नभएको ।
- स्थानीय पत्रपत्रिका प्रकाशन हुने नगरेको ।
- गाँउपालिकाको वेबसाईट नियमित अद्यावधिक नहुने ।
- आवश्यक जनशक्ति र प्राविधिक ज्ञानको अभाव ।
- नीतिअनुरूप सस्थागत हुन नसक्नु ।
- आवश्यक कानून र नीतिगत व्यवस्थाको अभाव ।
- आवश्यक बजेट नहुनु

७.६.३ चुनौती र अवसर

चुनौतीहरु

- गाँउपालिकामा ल्याण्ड लाईन र ईन्टरनेट सेवा प्रदायक संस्थाहरुलाई ल्याउनु ।
- महंगो पर्ने भएकोले सबैको पहुँच स्थापित गर्नु ।
- मोवाइल सेवा भरपर्दो बनाउनु ।
- स्थानीय पत्रपत्रिका प्रकाशन गर्नु ।
- टेलिफोन टावरहरु विस्तार गर्नु ।
- ईन्टरनेट र वाईफाईको गुणस्तर र पहुँच बढाउनु ।
- आवश्यक जनशक्ति र प्राविधिक ज्ञान बढाउनु ।
- नीतिअनुरूप सस्थागत हुन गर्नु ।
- व्यापक प्रयोगसंगै साईबर सुरक्षाको चुनौती ।
- बौद्धिक सम्पतिको संरक्षण तथा सुरक्षा संवेदनशिलता ।
- आवश्यक कानून र नीतिगत व्यवस्था गर्नु ।
- सामाजिक संजालको बढदो प्रयोगबाट आउने चुनौती र विकृतिहरुलाई नियन्त्रण गर्नु ।
- सूचना तथा संचार प्रविधिका क्षेत्रमा विभिन्न परियोजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनमा चुनौती ।

अवसरहरु

- समय र पैसाको बचत हुने ।
- गाँउपालिकाबाट प्रवाह हुने सेवाहरु सरल, सहज र पारदर्शी हुने ।
- गाँउपालिकाका काम कारवाही र भुक्तानी प्रणाली पारदर्शी हुने ।
- छिटो र सहज रुपमा सूचना प्राप्त हुने ।
- गाँउपालिकाका सबै वडा, टोल र वस्तीहरुसम्म ल्याण्डलाईन, मोवाइल सेवा र ईन्टरनेट सेवाको पहुँच स्थापित हुने ।

७.६.४ सोंच

संचार तथा सूचना प्रणालीमा स्थानीयवासीको पहुँच ।

७.६.५ लक्ष्य

गाँउपालिकामा भरपर्दो सूचना तथा संचार सेवा र सुविधा विस्तार गरी नागरिकको पहुँच बढाउनु ।

७.६.६ उदेश्य

- विद्युतीय स्थानीय सरकार सूचाङ्कमा सन २०२५ सम्ममा नेपालका उत्कृष्ट स्थानीय सरकारहरुको तहमा पुऱ्याउने ।
- मोवाइल र टेलिफोन सेवाको पहुँच सबै नागरिकमा सुनिश्चित गर्ने ।
- सम्पूर्ण गाँउपालिकामा ईन्टरनेट सेवाको पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।

- विद्युतीय सरकारको अवधारणा अनुरूप कम्तिमा ८०% नागरिक लक्षित सेवाहरु अनलाईन मार्फत प्रदान गर्ने ।

७.६.७ रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
सबै प्रकारका संचार सुविधाको सम्पूर्ण वडा, बजार केन्द्र र वस्तीहरुसम्म विस्तार गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> सबैको पहुँच पुग्ने गरी मोवाइल, इन्टरनेट र वाईफाईको लागी टावर तथा अन्य पूर्वाधारको निर्माण गर्न पहल गरिने छ । गाँउपालिका तथा सबै शाखा र वडा कार्यालयहरुसम्म विद्युतीय सूचना पूर्वाधारको व्यवस्था गरिने छ । गाँउपालिकामा सामुदायिक एफ.एम. संचालन गर्न प्रोत्साहित गरिने छ । गाँउपालिकाको विद्युतीय शासन क्षमता विकास गर्न व्यवसायिक योजना बनाई कार्यान्वयन गरिने छ ।

७.६.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

क्र. स.	कार्यक्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सरकारी र अन्य
१	गाँउपालिकाको विद्युतिय शासन क्षमता विकास गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
२	इन्टरनेट सेवा नपुगेका वडा, टोल र वस्तीहरुमा सेवा पुऱ्याउन सेवा प्रदायक संस्थाहरुलाई सहजीकरण गर्ने ।			✓	✓	
३	सूचना प्रविधि पूर्वाधारहरुको निर्माण तथा विकास गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	
४	सामुदायिक सूचना केन्द्रको स्थापना गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
५	सामुदायिक एफ. एम. स्थापना गर्ने ।			✓	✓	
६	स्थानीय पत्रिकाहरु प्रकाशन गर्न प्रोत्साहन गर्ने ।			✓	✓	

७.६.९ अपेक्षित उपलब्धि

- गाँउपालिकाको विद्युतिय शासन क्षमता अभिवृद्धि भइ नागरिकहरुले सरल र सहज रुपमा सेवा र सुविधाहरु प्राप्त गरेका हुनेछन ।
- गाँउपालिकाका सबै कार्यालयहरुका सेभसाइट, ईमेल, फेसबुक, ट्वीटर, भाइबर जस्ता सामाजिक संजालका माध्यमबाट नागरिकको गुनासो प्राप्ति तथा सुनवाई हुने व्यवस्था भएको हुनेछ ।
- गाँउपालिकाको ५०% घरधुरीमा इन्टरनेट सेवाको पहुँच स्थापित हुने छ ।
- गाँउपालिकाको सम्पूर्ण क्षेत्रमा सूचना प्रविधि पूर्वाधारहरुको निर्माण तथा विकास भएको हुनेछ ।
- सामुदायिक सूचना केन्द्रको स्थापना भएको हुने छ ।
- आम संचार माध्यम व्यवसायिक, मर्यादित र जिम्मेवार भएको हुने छ ।

- अनलाईन सेवाहरु व्यवस्थित र विश्वासिलो भएको हुने छ ।
- स्थानीय पत्रपत्रिकाहरु प्रकाशन भएका हुने छ ।
- गाँउपालिकामा एफ. एम. रेडियो संचालन भएको हुनेछ ।

७.७ ढल निकास तथा फोहोरमैला प्रसोधन पूर्वाधार

७.७.१ वस्तुगत स्थिति

गाँउपालिकामा फोहोरमैला व्यवस्थापन र ढल निकासको कुनै व्यवस्था छैन । भर्खरै विस्तार हुने क्रममा रहेका बजारहरुमा प्लाष्टिक जन्य फोहोरहरु देखिन थालेको छ । गाँउपालिकामा करिब ६६% घरधुरीमा मात्र शौचालय रहेको छ भने बाँकी ३४% घरधुरीहरु अहिले पनि खुल्ला शौचालय जाने गरेका छन् । तर खानेपानीको व्यवस्था भने ठीकै रहेको छ । गाँउपालिकामा ८४.५% घरधुरीहरु धाराको पानी प्रयोग गर्दछन् । गाँउपालिकामा घर निर्माण गर्दा नक्शा पासको व्यवस्था शुरु भैनसकेकोले नयाँ घर निर्माण गर्दा शौचालय बनाउनु पर्ने अनिवार्य व्यवस्था हुन सकेको छैन । हालसम्म गाँउपालिकाबाट फोहोरमैला संकलन र व्यवस्थापन सम्बन्धि कुनै कार्यहरु भएको छैन । स्थानीय घरधुरी र सानातिना बजारहरुबाट उत्सर्जन हुने फोहोरहरु स्थानीयवासी आफैले जलाउने र गाडने गर्दछन् ।

७.७.२ प्रमुख समस्या

- ढल निकास तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धि न्यून सचेतना ।
- ढल निकास र फोहोरमैला व्यवस्थापन पूर्वाधार निर्माण गर्न आर्थिक स्रोतको अभाव ।
- फोहोरमैला व्यवस्थापन र ढल निकासको कुनै व्यवस्था र पूर्वाधार नभएको ।
- फोहोर व्यवस्थापनलाई गाँउपालिकाले प्राथमिकतामा नदिनु ।

७.७.३ चुनौती र अवसर

चुनौतीहरु

- ढल निकास तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धि सचेतना बढाउनु ।
- प्लाष्टिक जन्य फोहोरको नियन्त्रण र व्यवस्थापन ।

अवसरहरु

- फोहोरमैला र ढल निकास समस्याको दिर्घकालिन समाधानको लागि फोहोरमैला प्रसोधन केन्द्र र स्यानिटरी ल्याण्डफिल साइटको निर्माण गर्न सकिने ।
- मुख्य बजार र वस्ती क्षेत्रमा ढल संजालको निर्माण गर्न सकिने ।
- फोहोरमैला व्यवस्थापन र ढलको निकासबाट सफा, सुन्दर र स्वच्छ गाँउपालिका निर्माण गर्न सकिने।
- गाँउवासीमा फोहोरमैला व्यवस्थापन र ढल निकास सम्बन्धि जनचेतना अभिवृद्धि भइ फोहोरलाई स्रोतमै व्यवस्थापन गर्ने सकिने ।

७.७.४ सौँच

स्वच्छ जीवनका लागि ढल निकास र फोहोरमैला व्यवस्थापन

७.७.५ लक्ष्य

व्यवस्थित, सफा र सुन्दर गाँउपालिका निर्माण गर्ने ।

७.७.६ उद्देश्य

व्यवस्थित फोहोरमैला व्यवस्थापन र ढल निकासको लागि पूर्वाधार तयार गर्नु ।

७.७.७ रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
फोहोरमैलालाई सुरक्षित रूपमा विसर्जन गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> ▪ फोहोरको दिर्घकालिन व्यवस्थापनको लागि संभाव्यता अध्ययन गरिने छ । ▪ गाँउपालिका भित्रका प्रत्येक वडा र टोलहरुबाट फोहोरमैला नियमित संकलन गर्ने व्यवस्था गरिने छ । ▪ फोहोरमैला व्यवस्थापन तथा सरसफाई प्रवर्द्धन गर्न जनचेतना अभिवृद्धि गरी जनसहभागितामा कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपमा संचालन गरिने छ । ▪ फोहोरमैला व्यवस्थापनको लागि आवश्यक पर्ने यन्त्र उपकरण खरिद गरिने छ । ▪ फोहोरमैला व्यवस्थापनको लागि जनप्रतिनिधिहरु र कर्मचारीहरुलाई आवश्यक तालिम प्रदान गरि क्षमता अभिवृद्धि गरिने छ । ▪ फोहोरमैला व्यवस्थापनको लागि आवश्यक नीति, नियम र ऐन र कार्यविधिहरु तर्जुमा गरिने छ ।
व्यवस्थित ढल निकासको व्यवस्था गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> ▪ गाँउपालिकाका मुख्य बजार क्षेत्र, वस्ती र टोलहरुमा ढल व्यवस्थापनको लागि विस्तृत ईन्जिनियरिङ अध्ययन गरिने छ । ▪ गाँउपालिकाका मुख्य बजार क्षेत्र, वस्ती र टोलहरुमा आधुनिक ढल संजालको निर्माण गरिने छ । ▪ ढल र फोहोरलाई सिधै खोला नालामा खसाउने कार्यलाई निरुत्साहित गरिने छ ।

७.७.८ मुख्य कार्यक्रमहरु र कार्यान्वयन योजना

क्र. स.	कार्यक्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सरकारी र अन्य
१	फोहोरको दिर्घकालिन व्यवस्थापनको लागि अध्ययन गर्ने ।		✓	✓	✓	✓

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

क्र. स.	कार्यक्रमहरू	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सरकारी र अन्य
२	गाँउपालिका भित्रका प्रत्येक वडा र टोलहरूबाट फोहोरमैला नियमित संकलन गर्ने ।			✓	✓	
४	फोहोरमैला व्यवस्थापनको लागि आवश्यक पर्ने यन्त्र उपकरण खरिद गर्ने ।	✓	✓	✓		✓
५	फोहोरमैला व्यवस्थापनको लागि जनप्रतिनिधिहरू र कर्मचारीहरूलाई आवश्यक तालिम प्रदान गर्ने	✓	✓	✓	✓	✓
६	आवश्यक नीति, नियम र ऐन र कार्यविधिहरू तर्जुमा गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
७	गाँउपालिकाका मुख्य बजार क्षेत्र, वस्ती र टोलहरूमा ढल व्यवस्थापनको लागि विस्तृत ईन्जिनियरिङ अध्ययन गर्ने ।			✓		
८	मुख्य बजार क्षेत्र, वस्ती र टोलहरूमा ढल संजालको निर्माण गर्ने ।		✓	✓	✓	✓

७.७.९ अपेक्षित उपलब्धि

- मुख्य बजार र वस्ती क्षेत्रमा ढल संजालको निर्माण हुनेछ ।
- मुख्य बजार र वस्तीहरूबाट नियमित फोहोर संकलन भएको हुनेछ ।
- फोहोरमैला व्यवस्थापन र ढलको निकासबाट सफा, सुन्दर र स्वच्छ गाँउपालिका निर्माण भएको हुनेछ ।
- स्थानीयवासीमा फोहोरमैला व्यवस्थापन र ढल निकास सम्बन्धि जनचेतना अभिवृद्धि भई फोहोरको स्रोतमै व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।

परिच्छेद ८: संस्थागत विकास, सुशासन तथा शान्ति सुरक्षा

८.१ योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनमा जनसहभागिता

८.१.१ वस्तुगत स्थिति

गाँउपालिकामा हालसम्म अध्ययन अनुसन्धान तथा तथ्याङ्क प्रणालीमा आधारित भएर विकास आयोजनाहरू कार्यान्वयन हुने परिपाटिको शुरुवात भएको छैन । गाँउपालिकाको पार्श्वचित्र निर्माणधिन रहेको छ भने गाँउपालिकाको लागि महत्वपूर्ण हुने “बिकास तथा निर्माण मापदण्ड”, “भवन संहिता”, “एकिकृत शहरी विकास योजना” आदि हालसम्म तर्जुमा हुन सकेको छैन । गाँउपालिकाका विभिन्न शाखाहरूको आफ्नो शाखागत सूचना तथा तथ्याङ्कहरूको संकलन र सुरक्षित अभिलेखिकरण हुन सकेको छैन । साविक गाविसका सूचना, रेकर्ड, दस्तावेज र तथ्याङ्कहरूको डाटावेस व्यवस्थित ढंगले डिजिटिजेशन गरिएको छैन । पंजीकरण शाखा कम्प्युटराईज्ड प्रणालीमा आवद्ध भएको छैन । यस आवधिक योजनाले वडातहसम्म पुगेर स्थानीयवासीको माग, प्राविधिक अध्ययन र संभ्याव्यताका आधारमा गाँउपालिका स्तरिय र वडा स्तरिय योजना तथा कार्यक्रमहरूको आयोजना बैंक तयार गरेकोले गाँउपालिकाले उक्त आयोजना बैंकमा भएका आयोजनाहरूलाई क्रमैसंग कार्यान्वयन गर्दै लानु पर्नेछ । साथै आवधिक योजनाले तयार गरेको गाँउपालिकाको सामाजिक, आर्थिक, भौतिक, वातावरणिय आदि विषयसंग सम्बन्धित तथ्याङ्कहरूलाई समेत आगामी विकास निर्माणको लागि उपयोग गर्न सकिन्छ । गाँउपालिकामा बिकास निर्माण र अन्य सामाजिक कार्यहरूमा जनसहभागिता भने उत्साहप्रद हुने गरेको छ ।

८.१.२ प्रमुख समस्या

- तथ्याङ्कको अभाव ।
- पर्याप्त नीतिगत तथा कानुनी व्यवस्थाको अभाव ।
- कमजोर संस्थागत पूर्वाधार ।
- न्यून आन्तरिक आय
- कमजोर आर्थिक प्रगति
- कमजोर योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन खाका
- आवश्यकता भन्दा पहुँचका भरमा योजना तर्जुमा हुनु
- योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनको लागि बजेटको अभाव
- दक्ष जनशक्ति र प्राविधिकहरूको अभाव
- कमजोर अन्तर सरकार र अन्तर निकाय समन्वय

८.१.३ चुनौती र अवसर

चुनौतीहरू

- तथ्यमा आधारित योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्नु ।
- आन्तरिक आय बृद्धि गर्नु ।

- भौतिक पूर्वाधार आयोजनाहरु निर्धारित समयमै सम्पन्न गर्नु र नियमति अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्नु ।
- दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था गर्नु ।
- आवधिक योजना र वार्षिक योजना बीच तादात्म्यता कायम गर्नु ।
- प्रतिस्पर्धात्मक लाभका क्षेत्र पहिचान गर्नु ।
- नतिजामुखी योजना तर्जुमा गर्नु ।
- योजनाको कार्यान्वयन क्षमता वढाउनु ।
- जनताका बहूदो आकांक्षा व्यवस्थापन गर्नु ।
- सस्थागत क्षमताको विकास गर्नु ।
- निजी क्षेत्रको लगानी आकर्षित गर्नु
- विकासमा सबै लिङ्ग, वर्ग र समुदायको समतामूलक पहुँच स्थापित गर्नु ।
- वालवालिका, महिला, अपाङ्गता एवं वातावरण मैत्री विकास गर्नु
- श्रोतको समुचित व्यवस्थापन गर्नु ।

अवसर

- स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको व्यवस्था हुनु ।
- नयाँ गाँउपालिका भएकोले केही गरेर उदाहरणीय हुन सक्ने ।
- आवधिक योजनाबाट योजना तर्जुमाको आधार प्राप्त हुनु
- जनप्रतिनिधिमा योजनावद्ध विकास प्रति उत्साह हुनु
- विकासका सम्भावनालाई प्राथमिकीकरण गर्ने अवस्था प्राप्त हुनु
- संघीय योजना र दिगो विकासका लक्ष्यहरू तथा अन्य राष्ट्रिय अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवद्धतालाई योजना प्रणालीमा आवद्ध गर्नु

८.१.४ सोंच

गाँउपालिकाको योजनावद्ध विकास

८.१.५ लक्ष्य

प्रभावकारी योजना तर्जुमा र पूर्ण कार्यान्वयन

८.१.६ उद्देश्य

तथ्यमा आधारित नतिजामूलक योजना तर्जुमा गर्नु

८.१.७ रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
व्यवस्थित तथ्याङ्क तथा	<ul style="list-style-type: none">▪ धुरी सर्वेक्षण गरी गाँउपालिकाको पार्श्वचित्र तयार गरिने छ ।

रणनीति	कार्यनीति
सूचना प्रणाली स्थापना गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकामा सूचना शाखा सुदृढ गरी तथ्याङ्क र सूचनाप्रति जिम्मेवार बनाइनेछ । तथ्याङ्कलाई आवधिक रुपमा अध्यावधिक गरी प्रकाशित गरिनेछ । तथ्याङ्क प्रणालीलाई विद्युतीय प्रणालीमा आवद्ध गरी संघ तथा प्रदेश सरकारका तथ्याङ्क प्रणालीसँग संजालीकरण गरिनेछ । तथ्याङ्क सङ्कलनमा संलग्न कर्मचारीहरूलाई क्षमता विकास तालिम दिइनेछ।
जन सहभागितामा आधारित योजनाको तर्जुमा प्रणालीलाई सुदृढ गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> तथ्याङ्क एवं सूचनामा आधारित भई सहभागितामूलक योजना प्रक्रिया अवलम्बन गरिनेछ । योजना तर्जुमा कार्यलाई यथार्थ परक बनाउन सरोकार वाला र विज्ञहरूको व्यापक छलफल गराइनेछ । आवधिक योजनाले पहिचान गरेका योजना तथा कार्यक्रमहरू, रणनीति र कार्यनीतिहरू क्रमश लागू गरिनेछ । आर्थिक सामाजिक रुपले पछाडि परेका सबै वर्ग, लिङ्ग, भौगोलिक क्षेत्र, निमुखा आदि सबैको समावेशी आवाज र प्राथमिकतालाई योजनामा समेटिने छ। संस्थागत, संगठनात्मक तथा कर्मचारी एवं जनप्रतिनिधिको क्षमता विकास सम्बन्धी विविध कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।
नतिजामुखी योजना प्रक्रिया अवलम्बन गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> आयोजनाको प्रकृति र कार्यान्वयन वैशिष्टताका आधारमा संघीय र प्रदेश सरकार गाउँपालिका निजी क्षेत्र स्थानीय समुदायले संचालन गर्ने आयोजनाहरू सूचीकरण गरिनेछ । स्थानीय योजनालाई लागत र योजनाको महत्व एवं भूगोलको आधारमा पालिका र वडा स्तरमा विभाजित गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । विस्तृत परियोजना अध्ययन सम्पन्न गरी पूर्वाधार सम्बन्धी योजना कार्यान्वयन गरिनेछ । योजनाका सबै नतिजा श्रृङ्खला, कार्यक्रम तथा बजेट बीच अग्र र पार्श्व सम्बन्ध कायम गरिनेछ । मध्यकालीन खर्च संरचनाले तय गरेको विषय क्षेत्रगत र कार्यक्रमिक प्राथमिकता लागू गरिनेछ । वार्षिक योजना र आवधिक योजनाको अन्तर सम्बन्ध स्थापित गरी आवधिक योजनाका लक्ष्यहरू प्राप्त गर्दै लगिनेछ ।
नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली अवलम्बन गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> वार्षिक अनुगमन योजना बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ । अनुगमन समितिको क्षमता विकास गरी सुदृढ र कृयाशील गराइनेछ । नतिजा सूचकमा आधारित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्यलाई प्रभावकारी बनाइनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ अनुगमन समितिको प्रतिवेदन कार्यपालिकाको नियमित बैठकमा छलफल गरी प्रभावकारी कार्यान्वयन गरिनेछ । ▪ चौमासिक तथा वार्षिक प्रगति समीक्षा गरी विकासका समस्या समाधान गरिनेछ। ▪ विकास आयोजनाको निश्चित ढाँचामा प्रगति प्रतिवेदन तयार गरी नियमित रुपमा सम्बन्धित निकायमा पठाइनेछ । ▪ आवधिक योजनाको मध्यावधि र अन्तिम मूल्याङ्कन गरी पृष्ठपोषणलाई कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।

८.१.८ मुख्य कार्यक्रमहरु र कार्यान्वयन योजना

क्र. स.	कार्यक्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सरकारी र अन्य
१	तथ्याङ्क संकलन, प्रशोधन, आवधिक परिमार्जन र प्रकाशन गर्ने		✓	✓	✓	
२	तथ्याङ्कलाई विद्युतीय संजालीकरण गर्ने		✓	✓	✓	
४	सहभागितामूलक योजना तर्जुमा कार्यान्वयन गर्ने		✓	✓		✓
५	नतिजा सूचकहरु निर्धारण र अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्ने		✓	✓	✓	✓
६	जनप्रतिनिधि र कर्मचारीहरुको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने	✓	✓	✓	✓	✓
७	आवधिक योजनाले पहिचान गरेका योजना तथा कार्यक्रमहरु क्रमश कार्यान्वयन गर्ने	✓	✓	✓		
८	योजना तथा कार्यक्रमहरुको नियमित प्रगति समीक्षा गर्ने		✓	✓	✓	✓
९	भौतिक पूर्वाधारसंग सम्बन्धित आयोजनाहरुको प्रभाव मूल्याङ्कन गर्ने		✓	✓	✓	
१०	आवश्यक सफ्टवेयरहरु निर्माण गर्ने	✓	✓	✓		

८.१.९ अपेक्षित नतिजा

- व्यवस्थित तथ्याङ्क प्रणाली स्थापित भई विद्युतीय प्रणालीमा आवद्ध भएको हुनेछ
- सहभागितामूलक योजना प्रणाली स्थापित भएको हुनेछ ।
- आवधिक योजनाले पहिचान गरेका योजना तथा कार्यक्रमहरु क्रमश लागू हुँदै गरेका हुनेछन ।
- मध्यकालीन खर्च संरचना लागू भएको हुनेछ ।
- योजनाको लक्ष्य र उपलब्धि बीचको अन्तर न्यून भएको हुनेछ
- सूचकमा आधारित योजना अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रणाली विकास भएको हुनेछ
- पूँजीगत खर्च ९० प्रतिशत भन्दा बढी भएको हुनेछ

- चौमासिक र वार्षिक प्रगति समीक्षा नियमित भएको हुने र वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन प्रकाशित भएको हुनेछ ।

८.२ नीति तथा कानून तर्जुमा

८.२.१ वस्तुगत स्थिति

न्यायिक समितिलाई विभिन्न किसिमको विवाद निरुपण गर्ने अधिकार प्रदान गरेको भएतापनि विशेष गरी स्थानीय स्रोतको बाडफाड, बाली नोकसानि, ज्याला मजदुरी नदिएको, जेष्ठ नागरिकको पालन पोषण नगरेको, नाबालक छोरा छोरी वा पति पत्निलाई इज्जत आमद अनुसार खान लगाउन नदिएको वा शिक्षा दिक्षा नदिएको, घरेलु हिंसा, घर बहाल नदिएको, सार्वजनिक बाटो धाराको प्रयोग, पति पत्तिको सम्बन्ध बिच्छेद, गाली बईज्जती, जग्गा भोगचलन आदि जस्ता विवाद र मुद्धाहरु गाँउपालिको न्यायिक समितिमा दर्ता भै निरुपण हुँदै आईरहेको छ । तर यो संख्या अत्यन्त न्यून रहेको छ । गत आर्थिक बर्ष २०७६/७७ मा न्यायिक समितिबाट निरुपण भएको विवाद र मुद्धाहरुको संख्या १० भन्दा कम रहेको गाँउपालिकालाको रेकर्डबाट देखिन्छ । गाँउपालिकाले आवश्यक पर्ने नीति, कानून र कार्यविधिहरु क्रमश तर्जुमा गर्दै कार्यान्वयन गैरहेको छ । गाँउपालिकाले आर्थिक बर्ष २०७६/७७ सम्म तर्जुमा गरेका नीति तथा कानूनहरु निम्न वमोजिम रहेका छनः

- गाँउपालिकाको आर्थिक ऐन, २०७७ (प्रत्येक बर्ष)
- गाँउपालिकाको वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम (प्रत्येक बर्ष)
- विनियोजन ऐन (प्रत्येक आर्थिक बर्ष)
- गाँउपालिकाको बैठक संचालन कार्यविधि (राजपत्रका प्रकाशित)
- शिक्षा ऐन, २०७७ (राजपत्रमा प्रकाशित)
- एकिकृत छात्रवृती कार्यान्वयन कार्यविधि, २०७७
- महाभारत गाँउपालिका पशुपन्छी विकास शाखा अन्तरगत संचालित युवा लक्षित कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि, २०७५
- अपांगता भएका व्यक्तिको लागि परिचय पत्र वितरण सम्बन्धि कार्यविधि
- विद्यालय अनुदान व्यवस्थापन कार्यविधि २०७५ (राजपत्रमा प्रकाशित)
- स्थानीय तहको उपभोक्ता समित गठन, परिचालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धि कार्यविधि, २०७४
- व्याक हो लोडर कार्यविधि, २०७४
- स्थानीय राजपत्र कार्यविधि, २०७४
- महाभारत गाँउपालिकाको विपद कोषको व्यवस्थापन कार्यविधि, २०७५
- सेवा करारमा कर्मचारी व्यवस्थापन सम्बन्धि कार्यविधि, २०७४ (राजपत्रमा प्रकाशित)
- महाभारत गाँउपालिकाका विद्यालय शिक्षा संचालन, व्यवस्थापन तथा नियमन कार्यविधि, २०७४ (राजपत्रमा प्रकाशित)
- स्थानीय तहको उपभोक्ता समिति गठन, परिचालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धि कार्यविधि, २०७४ (राजपत्रमा प्रकाशित)
- महाभारत गाँउपालिका कार्यसम्पादन नियमावली, २०७४ (राजपत्रमा प्रकाशित)

- महाभारत गाँउपालिकाको बैठक संचालन सम्बन्धि कार्यविधि, २०७४ (राजपत्रका प्रकाशित)
- महाभारत गाँउपालिका (कार्यविभाजन नियमावली), २०७४ (राजपत्रमा प्रकाशित)
- राजपत्र प्रकाशन सम्बन्धि कार्यविधि, २०७४ (राजपत्रमा प्रकाशित)
- गाँउसभा संचालन कार्यविधि, २०७४ (राजपत्रमा प्रकाशित)
- महाभारत गाँउपालिकाको प्रशासकिय कार्यविधि नियमित गर्ने ऐन २०७४ (राजपत्रमा प्रकाशित)

८.२.२ प्रमुख समस्या

- कतिपय आवश्यक नीति तथा कानुन तर्जुमा हुन नसकेको ।
- विभिन्न कार्यविधिहरू निर्माण गर्न बाँकी ।
- तर्जुमा भएका नीति, ऐन र कार्यविधिहरू पूर्ण रुपमा लागू हुन नसकेको

८.२.३ चुनौती र अवसर

चुनौतीहरू

- लामो कानुनी प्रक्रिया पुरा गर्नु पर्ने ।
- वस्तुनिष्ठ आधार एवं तथ्यहरूमा आधारित हुने पर्ने ।
- नीति तथा कानुन तर्जुमा गर्नु अघि आवश्यकता पहिचान गर्नुपर्ने ।
- कानुनका जानकार र दक्ष जनशक्तिको आवश्यकता पर्ने
- तर्जुमा भएका ऐन, कार्यविधि र नीतिहरू पूर्ण रुपमा लागू गर्न कठिन हुने ।
- स्थानीय सरकारमा पर्न जाने कार्यबोझको लेखाजोखा गर्नुपर्ने ।
- सरोकारवालाहरूको बृहत सहभागिता सुनिश्चित गर्नुपर्ने ।
- पारदर्शी, लोकतान्त्रिक विधि र पद्धतिको प्रयोग गर्नु पर्ने ।

अवसरहरू

- स्थानीय योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनमा कानुनी आधार प्राप्त हुने ।
- स्थानीय सरकार संचालनलाई मार्गनिर्देश गर्ने र सहजता प्राप्त हुने ।
- संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबीचको सम्बन्ध, सहकारिता, सह-अस्तित्व र समन्वयलाई थप मजबुत बनाउने आधार प्राप्त हुने ।
- स्थानीय सरकारलाई थप जिम्मेवार र पारदर्शी बनाउन सकिने ।
- स्थानीय सरकारबाट प्रवाह हुने सेवा सुविधाहरू सहज र समावेशी हुने ।

८.२.४ सोंच

जवादेही र परिणाममुखी शासकीय व्यवस्था ।

८.२.५ लक्ष्य

गाँउपालिकालाई सुशासन कायम गरी विकास निर्माण र सेवा प्रवाहलाई जवाफदेही र परिणाममुखी बनाउने

८.२.६ उद्देश्य

- स्थानीय तहको कार्य सम्पादनको लागि कानुनी र नीतिगत पूर्वाधारहरूको निर्माण गर्ने ।
- स्थानीय सरकारलाई जवाफदेही र परिणाममुखी बनाउने ।
- स्थानीय सरकारको सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउने ।
- स्थानीय सरकारको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।

८.२.७ कार्यनीति र रणनीति

रणनीति	कार्यनीति
आवश्यक नीति र कानुनहरू निर्माण गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> ■ वस्तुनिष्ठ आधार एवं तथ्यहरूमा आधारित भएर पारदर्शी, लोकतान्त्रिक विधि र पद्धतिको प्रयोग गर्दै सम्पूर्ण कानुनी प्रकृयाहरू पुरा गरी आवश्यक नीति र कानुनहरू निर्माण गरिने छ। ■ निर्माण भएका नीति तथा कानुनहरूलाई कार्यविधि बनाई पूर्ण रुपमा कार्यान्वयन गरिने छ । ■ नीति तथा कानुन तर्जुमा गर्नु अघि आवश्यकता पहिचान गरिने छ । ■ नीति तथा कानुनहरू निर्माण गर्नको लागि जनप्रतिनिधि र कर्मचारीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरिने छ । ■ नीति तथा कानुन तर्जुमा गर्दा सरोकारवालाहरूको बृहत सहभागिता सुनिश्चित गरिने छ । ■ तर्जुमा भएका ऐन, कार्यविधि र नीतिहरू पूर्ण रुपमा लागू गरिने छ । ■ तर्जुमा हुने नीति तथा कानुनहरूले स्थानीय सरकारमा पर्न जाने कार्यबोझको लेखाजोखा गरिने छ ।

८.२.८ मुख्य कार्यक्रमहरू र कार्यान्वयन योजना

क्र. स.	कार्यक्रमहरू	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीज क्षेत्र	सरकारी र अन्य
१	वस्तुनिष्ठ आधार एवं तथ्यहरूमा आधारित भएर पारदर्शी, लोकतान्त्रिक विधि र पद्धतिको प्रयोग गर्दै सम्पूर्ण कानुनी प्रकृयाहरू पुरा गरी आवश्यक नीति र कानुनहरू निर्माण गर्ने।	✓	✓	✓		
२	निर्माण भएका नीति तथा कानुनहरूलाई कार्यविधि बनाई पूर्ण रुपमा कार्यान्वयन गर्ने ।	✓	✓	✓		
४	नीति तथा कानुन तर्जुमा गर्नु अघि आवश्यकता पहिचान गर्ने ।		✓	✓		

क्र. स.	कार्यक्रमहरू	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सरकारी र अन्य
५	जनप्रतिनिधि र कर्मचारीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।		✓	✓	✓	
६	सरोकारवालाहरूको बृहत सहभागिता सुनिश्चित गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
७	तर्जुमा हुने नीति तथा कानूनहरूले स्थानीय सरकारमा पर्न जाने कार्यबोझको लेखाजोखा गर्ने ।		✓	✓		

८.२.९ अपेक्षित उपलब्धि

- स्थानीय तहको कार्य सम्पादनको लागि आवश्यक नीति तथा कानूनहरूको निर्माण भै लागू भएको हुनेछ ।
- गाँउपालिकामा सुशासन कायम भै विकास निर्माण र सेवा प्रवाह जवाफदेही र परिणाममुखी भएको हुनेछ ।
- स्थानीय सरकारको क्षमता अभिवृद्धि भएको हुनेछ ।

८.३ संस्थागत जनशक्ति विकास

८.३.१ वस्तुगत स्थिति

संघीय मामला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयबाट स्विकृत दरबन्दी तेरिज अनुसार गाँउपालिकामा कर्मचारीहरूको व्यवस्थापन हुन सकेको छैन जसले गर्दा गाँउपालिकाले “सेवा करारमा कर्मचारी व्यवस्थापन सम्बन्धि कार्यविधि २०७४” तर्जुमा गरी करार सेवामा कर्मचारीहरू नियुक्त गरी गाँउपालिकाको दैनिक प्रशासन र कार्यसम्पादन गर्दै आईरहेको छ । महाभारत गाँउपालिकामा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतहरू आउन नचाहने र आफ्ना छोटी छोटी समयमा सरुवा भएर जाने भएकोले हाल छैठौं तहको सिनियर अहेबलाई प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतको जिम्मेवारी दिई गाँउपालिकाको प्रशासन संचालन हुँदै आईरहेको छ । गाँउपालिकामा अहिले पनि आर्थिक र राजश्व प्रशासन हेर्ने कर्मचारीहरूको अभाव रहेको छ भने कृषि सेवामा पनि जेटिएहरू मात्र रहेको अवस्था छ । हाल यस गाँउपालिकामा अधिकृत स्तर छैठौं तहका ७ जना, पाँचौं तहका ७ जना, चौथो तहका २० जना, सहायक स्तरका ९ जना र श्रेणी विहिन कार्यालय सहयोगीहरू ३ जना गरी कुल ४६ जना कर्मचारीहरू छन् । गाँउपालिकाको संस्थागत जनशक्ति विकासको लागि क्षमता अभिवृद्धि सम्बन्धि तालिमहरूको पनि अभाव देखिन्छ ।

८.३.२ प्रमुख समस्या

- दक्ष जनशक्ति पलायन भैरहेको ।
- आफ्नो योग्यता र शिप अनुसारको काम नपाउनु ।
- आफ्नो प्रतिभा अनुसारको कार्य गर्ने वातावरण नहुनु ।
- गाँउपालिकाका युवा युवतीहरूलाई क्षमता अभिवृद्धि र जनशक्ति विकास सम्बन्धी तालिमको समान अवसर प्राप्त नहुनु ।

- सरकारी स्तरमा जनशक्ति विकास र क्षमता अभिवृद्धि सम्बन्धि तालिम दिने संघसंस्थाहरु नहुनु ।

८.३.३ चुनौती र अवसर

चुनौतीहरु

- व्यक्तिको सहि प्रतिभा पहिचान हुन नसक्नु ।
- दक्ष जनशक्ति पलायन रोक्नु ।
- आफ्नो योग्यता र शिप अनुसारको काम दिलाउनु ।
- आफ्नो प्रतिभा अनुसारको कार्य गर्ने वातावरणको निर्माण गर्नु ।
- गाँउपालिकाका युवा युवतीहरुलाई क्षमता अभिवृद्धि र जनशक्ति विकास सम्बन्धी तालिमको समान अवसर प्रदान गर्नु ।
- सरकारी स्तरमा जनशक्ति विकास र क्षमता अभिवृद्धि सम्बन्धि तालिम दिने संघसंस्थाहरुको संचालन गर्नु ।

अवसरहरु

- स्थानीय स्तरमा दक्ष जनशक्तिहरु उत्पादन गर्न सकिने ।
- आफ्नो प्रतिभा अनुसारको कार्य गर्ने वातावरण हुने ।
- गाँउपालिकाका युवा युवतीहरुलाई क्षमता अभिवृद्धि र जनशक्ति विकास सम्बन्धी तालिमको समान अवसर दिने सकिने ।
- सरकारी स्तरमा जनशक्ति विकास र क्षमता अभिवृद्धि सम्बन्धि तालिम प्रदान गर्न सकिने ।

८.३.४ सोंच

दक्ष जनशक्ति, पारदर्शी र परिणाममुखी स्थानीय सरकार ।

८.३.५ लक्ष्य

स्थानीय तहको कार्य सम्पादन र सेवा प्रवाह परिणाममुखि, चुस्त र पारदर्शी बनाउन दक्ष जनशक्तिको विकास गर्ने ।

८.३.६ उदेश्य

- स्थानीय तहको कार्य सम्पादन र सेवा प्रवाह परिणाममुखि, चुस्त र पारदर्शी बनाउने ।
- गाँउपालिकाका युवा युवतीहरुको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।
- दक्ष जनशक्तिको उत्पादन गर्ने ।

८.३.७ रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
संस्थागत जनशक्ति विकास गर्ने	<ul style="list-style-type: none">संस्थागत जनशक्ति विकास सम्बन्धी तालिम र गोष्ठीहरु संचालन गरिने छ ।

रणनीति	कार्यनीति
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ गाँउपालिकाबाट जनशक्ति विकासको लागि बार्षिक कार्यक्रम बनाई बजेटको व्यवस्था गरिने छ । ▪ संघ, केन्द्र र प्रदेशबाट प्राप्त हुने जनशक्ति विकास सम्बन्धि तालिम र गोष्ठीहरुमा गाँउपालिकाका युवा युवतीहरुलाई समान र समावेशी रुपमा भागलिने अवसर प्रदान गरिने छ ▪ निजी क्षेत्र र विभिन्न संघसंस्थाहरुलाई जनशक्ति विकास सम्बन्धी कार्यमा प्रोत्साहन गरिने छ । ▪ संस्थागत जनशक्ति विकास सम्बन्धि नीतिगत व्यवस्था गरिने छ ।

८.३.८ मुख्य कार्यक्रमहरु र कार्यान्वयन योजना

क्र.स.	कार्यक्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सरकारी र अन्य
१	संस्थागत जनशक्ति विकास सम्बन्धी तालिम र गोष्ठीहरु संचालन गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
२	गाँउपालिकाबाट जनशक्ति विकासको लागि बार्षिक कार्यक्रम बनाई बजेटको व्यवस्था गर्ने ।		✓	✓		
३	संघ, केन्द्र र प्रदेशबाट प्राप्त हुने संस्थागत जनशक्ति विकास सम्बन्धि तालिमा र गोष्ठीहरुमा स्थानीय युवा युवतीहरुलाई समान र समावेशी रुपमा भागलिने अवसर प्रदान गर्ने।	✓	✓	✓		✓
४	निजी क्षेत्र र विभिन्न संघसंस्थाहरुलाई संस्थागत जनशक्ति विकास सम्बन्धी कार्यमा प्रोत्साहन गर्ने।			✓	✓	✓
५	जनशक्ति विकास सम्बन्धि नीतिगत व्यवस्था गर्ने।		✓	✓		

८.३.९ अपेक्षित उपलब्धि

- गाँउपालिकाबाट संस्थागत जनशक्ति सम्बन्धि कार्यक्रमहरुको लागि बजेट विनियोजन भै नियमित रुपमा कार्यक्रमहरु भएको हुनेछ ।
- संस्थागत जनशक्ति विकास सम्बन्धि नीतिको तर्जुमा भएको हुनेछ ।
- गाँउपालिकामा दक्ष जनशक्तिको विकास भएको हुनेछ ।

८.४ नियमनकारी संरचनाहरूको प्रवर्द्धन

८.४.१ वस्तुगत स्थिति

गाँउपालिकाले आफुले सम्पादन गरेका कार्यहरूको सामाजिक लेखा परिक्षण, आन्तरिक र अन्तिम लेखापरिक्षण, विकास कार्यहरूको अनुगमन र मूल्याङ्कन, संस्थागत क्षमता स्वमूल्याङ्कन तथा गाँउपालिकाको वार्षिक वित्तिय र भौतिक प्रगतिको प्रतिवेदन तयार गर्दै आईरहेको भएतापनि गाँउपालिकाको विभिन्न शाखाहरू र वडाहरूबाट प्रवाह हुने सेवाहरूको स्वतन्त्र रूपमा सेवाग्राही सन्तुष्टी सर्वेक्षण भने गरेको छैन । गाँउपालिकाले समय समयमा शासकिय सुधारको कार्यक्रम अन्तर्गत जनप्रतिनिधिहरू र कर्मचारीहरूको क्षमता अभिवृद्धिको लागि भ्रमण, बैठक, अध्ययन, अनुसन्धान जस्ता कार्यहरू समेत गरेको देखिन्छ । गाँउपालिकामा सेवाग्राहीले प्रष्टसंग देखिने गरी नागरिक वडापत्र राखिएको भएतापनि सबै वडा कार्यालयहरूमा वडापत्रको व्यवस्था गरिएको छैन । गाँउपालिकाको वडापत्रमा गाँउपालिकाबाट सम्पादन हुने सेवा सुविधाहरूको सूची, सेवा सुविधा प्राप्त गर्न आवश्यक पर्ने प्रक्रिया, जिम्मेवार अधिकारी तथा लाग्ने समयका साथै आवश्यक दस्तुर समेत उल्लेख गरिएको छ । तर वडापत्रलाई क्षतिपूर्तिमा आधारित कार्यसम्पादन ढाँचामा लान सकेको छैन भने वडापत्रको पूर्ण कार्यान्वयनको लागि स्थानीयवासीहरूलाई सचेतना कार्यक्रमहरू समेत हुने सकेको छैन । बिषेश परिस्थिति र प्रतिकुल समयमा गाँउपालिकाबाट एकिकृत घुम्ति सेवा समेत संचालन हुँदै आईरहेको छ । राजश्व र कर संकलन, विभिन्न प्रकारका सेवा प्रवाहहरूलाई सूचान प्रविधि मैत्री बनाउने कार्यको शुरुवात भएको छ तर प्रभावकारी र पूर्ण रूपमा कार्यान्वयन हुन सकेको छैन । गाँउपालिकाको मोवाईल एप्स संचालनमा आएको भएतापनि यस्को प्रभाव भने अत्यन्त न्यून रहेको छ। गाँउपालिकाको राजश्व समिति, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन समिति र न्याय समितिको गठन भएको छ भने आवश्यक ऐन, कानुन र कार्यविधिहरू समेत तर्जुमा भएको छ ।

८.४.२ प्रमुख समस्या

- समयमै बजेट पारित नहुनु ।
- क्रमबद्ध र समयबद्ध कार्ययोजना नहुनु ।
- वडाहरूको जनसंख्याको वितरण, घरधुरी संख्या र क्षेत्रफलमा भिन्नता हुनु ।
- वडाहरूको संस्थागत क्षमतामा असमानता ।
- दक्ष कर्मचारी र प्राविधिकहरूको अभाव ।
- भौतिक पूर्वाधार र लोजिष्टिकको अभाव ।
- प्रमुख प्रशासकिय अधिकृतको छिटो छिटो सरुवा हुनु ।

८.४.३ चुनौती र अवसर

चुनौतीहरू

- दक्ष कर्मचारीको व्यवस्था गर्नु ।
- समयमै बजेट पारित गर्नु ।
- क्रमबद्ध र समयबद्ध कार्ययोजना तर्जुमा गर्नु ।

- वडाहरुको संस्थागत क्षमतामा एकरूपता ल्याउनु ।
- भौतिक पूर्वाधार र लोजिष्टिकको व्यवस्था गर्नु ।
- प्रमुख प्रशासकिय अधिकृतहरुको स्थायित्व ।
- आर्थिक र भौतिक प्रगति बिच सामजस्यता कायम गर्नु ।
- आन्तरिक आय वृद्धि गर्नु
- आन्तरिक र अन्तिम लेखापरिक्षण बिच एकरूपता ल्याउनु ।

अवसरहरु

- समयमै बजेट पारित गरी भौतिक र वित्तिय प्रगती गर्न सकिने ।
- क्रमबद्ध र समयबद्ध कार्य योजना तर्जुमा हुने ।
- वडाहरुबिच सामाजिक, आर्थिक र भौतिक विविधता रहेता पनि संतुलन कायम गरी भौतिक र वित्तिय प्रगति हासिल गर्न सकिने ।
- वडा कार्यालयहरुको भौतिक विकास हुने ।
- कर्मचारीहरुको क्षमता अभिवृद्धि हुने ।
- गाँउपालिका भित्रका वडाहरु बिच समन्वय र सहकार्य स्थापित हुने ।

८.४.४ सोंच

नियमनकारी व्यवस्था र सुशासन

८.४.५ लक्ष्य

विभिन्न विषयगत शाखा, उप-शाखा र वडाहरुको प्रवर्द्धन र सबलीकरण गर्ने ।

८.४.६ उदेश्य

- शाखाहरुको प्रवर्द्धन र सबलीकरण सम्बन्धी कार्ययोजना तर्जुमा गर्ने ।
- जनप्रतिनिधि र कर्मचारीहरुको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।
- सम्पूर्ण वडाहरुको संस्थागत विकास गर्ने ।

८.४.७ रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
गाँउपालिकाको शाखा, उप-शाखा र वडाहरुको विकास र सबलीकरण गर्ने	<ul style="list-style-type: none">▪ कानुनी र नीतिगत पूर्वाधारहरुको निर्माण गरिने छ ।▪ जनप्रतिनिधि र कर्मचारीहरुको क्षमता अभिवृद्धि गरिने छ ।▪ गाँउपालिकाको शाखा, उप-शाखाहरुको विकास र सबलीकरण गरिने छ ।▪ वडाहरुको संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गरिने छ ।▪ सेवा प्रवाहलाई सूचना प्रविधि मैत्री बनाईने छ ।

रणनीति	कार्यनीति
	<ul style="list-style-type: none"> वडागत रुपमा समावेशी र समानुपातिक रुपले योजना तर्जुमा गरिने छ। गाँउपालिका र वडाबाट प्रवाह गरिने सेवाहरूलाई प्रविधि मैत्री बनाईने छ। आन्तरिक लेखा परिक्षणलाई सशक्त बनाईनेछ।
गाँउपालिकाद्वारा प्रदान गरिने सेवा सुविधालाई सरल तथा गुणस्तरीय बनाउदै सेवाग्राही मैत्री एवं विद्युतीय सुशासनद्वारा सेवा प्रदान गर्नेतर्फ अग्रसर हुने।	<ul style="list-style-type: none"> वडास्थित कार्यालयहरूमा विद्युतीय शासनको व्यवस्था मिलाईने छ। गाँउपालिकाको कार्यालाई चुस्त दुरुस्त बनाई सुशानको प्रत्याभूति दिईने छ। विद्युतीय भुक्तानी मार्फत सबै वडामा कम्प्युटरकृत सेवालार्ई कार्यान्वयनमा ल्याइने छ। वडापत्रलाई वडा कार्यालयसम्म लागि पूर्ण कार्यान्वयन गरिने छ।
गाँउपालिकाको वर्तमान सांगठनिक संरचना र जनशक्ति समयानुकुल पुनरावलोकन गर्ने।	<ul style="list-style-type: none"> विद्यमान कार्य संरचनालाई पुनसंरचना गरी समय सापेक्ष बनाईने छ। गाँउपालिकाको मानव स्रोत साधनलाई अद्यावधिक गर्दै सेवा प्रवाहलाई चुस्त दुरुस्त बनाईने छ। कर्मचारीहरूलाई तालिम, उत्प्रेरणा, पुरस्कार र दण्डको व्यवस्था गरी कार्यप्रणालीमा सुधार गर्दै लगिने छ।

८.४.८ मुख्य कार्यक्रमहरू र कार्यान्वयन योजना

क्र. स.	कार्यक्रमहरू	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सरकारी र अन्य
१	कानुनी र नीतिगत पूर्वाधारहरूको निर्माण गर्ने	✓	✓	✓		
२	शाखा, उप-शाखा र वडाहरूको संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने।		✓	✓		
३	क्षतिपुर्तीमा आधारित नागरिक वडापत्रको पूर्ण कार्यान्वयन गर्ने		✓	✓		✓
४	गाँउपालिकाबाट तर्जुमा भएका योजना, नीति, निर्देशिका र प्रगती प्रतिवेदनहरू सार्वजनिक गर्ने।			✓		
५	जनप्रतिनिधिहरू र कर्मचारीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने।	✓	✓	✓		✓
६	सेवा प्रवाहलाई सूचना प्रविधि मैत्री बनाउने।	✓	✓	✓	✓	✓
७	वडागत रुपमा योजना तर्जुमा गर्ने।			✓		✓
८	गाँउपालिका र वडाबाट प्रवाह गरिने सेवाहरूको लागि प्रविधि मैत्री पूर्वाधार निर्माण गर्ने।		✓	✓	✓	✓
८	शासकीय सुधार सम्बन्धि तालिम र गोष्ठीहरू संचालन गर्ने।		✓	✓	✓	✓

९	शासकीय सुधार सम्बन्धी आवश्यक नीति र निर्देशका तर्जुमा गर्ने ।		✓	✓		
१०	सुशासन, व्यवस्थापन तथा संचालन नियमावली, २०६५ लाई कडाईका साथ लागू गर्ने ।		✓	✓		
११	सेवा प्रतिको सन्तुष्टि मापन गर्न गुनासो उजुरी र फर्छोटको व्यवस्था गर्ने ।		✓	✓	✓	
१२	सार्वजनिक सुनवाईको अभिलेख भिडियो/अडियो रेकर्ड राख्ने ।		✓	✓		✓
१३	घुम्टी सेवाको अभिलेख पुस्तिका बिकास गर्ने ।		✓	✓		✓

८.४.९ अपेक्षित उपलब्धि

- जनप्रतिनिधिहरु र कर्मचारीहरुको क्षमता अभिवृद्धि भएको हुनेछ ।
- प्रत्येक शाखा, उप-शाखा र वडाहरुको संस्थागत विकास र सवलीकरण भएको हुनेछ ।
- सेवा प्रवाह सूचना प्रविधि मैत्री भएको हुनेछ ।
- क्षतिपूर्तीमा आधारित नागरिक वडापत्रको पूर्ण कार्यान्वयन हुनेछ ।
- गाँउपालिकाले तर्जुमा गरेका योजना, ऐन, कानुन, नीति र निर्देशिकाहरु सार्वजनिक भइ स्थानीयवासीहरु सुसूचित हुनेछन् ।
- सेवा र सुविधा प्रवाहको स्थितिमा व्यापक सुधार हुनेछ ।
- योजना तर्जुमा अनुसार कार्यक्रमहरु संचालन र कार्यान्वयन हुनेछन् ।
- बजेटले निर्दिष्ट गरेको वित्तिय र भौतिक प्रगती हासिल भएको हुनेछ ।

८.५ शान्ति सुरक्षा

८.५.१ वस्तुगत स्थिति

गाँउपालिकामा सामान्य घरेलु झैझगडा, अंशवण्डा, जग्गा सम्बन्धि विवाद, सार्वजनिक अपराध, स्थानीय स्तरका चोरी डकैती, लागु पदार्थ दुर्व्यवसनी आदि जस्ता बाहेक अन्य ठूला अपराधिक समुहहरुको उपस्थिति नभएकोले गाँउपालिकाको शान्ति सुव्यवस्था सन्तोषजनक रहेको छ । स्थानीय शान्ति सुव्यवस्था कायम गर्न गाँउपालिका भित्र रहेका सुरक्षा पोष्ट र स्थानीय प्रशासन सक्षम भएतापनि सुरक्षा पोष्टहरुको पूर्वाधार, सवारी साधन र अन्य लजिष्टिकहरुको अभाव देखिन्छ । गाँउपालिका भर्खरै गठन भएकोले आगालागी र अन्य प्राकृतिक प्रकोपहरूसंग जुध्नको लागि आवश्यक पर्ने यन्त्र उपकरण, तालिम प्राप्त जनशक्ति र कोषको समेत अभाव छ । गाँउपालिकामा निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरु आईसकेको र गाँउपालिकाको उपप्रमुखको नेतृत्वमा न्यायिक समित गठन भइ कार्य गरिरहेकोले गाँउपालिका भित्रका शान्ति सुव्यवस्थासंग सम्बन्धित विभिन्न घटनाहरुको गाँउपालिकाबाट समेत निरुपण हुने गरेको छ ।

८.५.२ प्रमुख समस्या

- सुरक्षा निकायहरूको कमजोर पूर्वाधार ।
- स्थानीय प्रहरी प्रशासन र सुरक्षा निकायहरूलाई आधुनिक प्रविधियुक्त संरचना, मापदण्ड र आवश्यक जनशक्तिको अभाव ।
- दरबन्दी बमोजिम सुरक्षा निकायहरूको पदपूर्ति हुन नसक्नु ।
- सुरक्षा निकायहरूबिच शान्ति सुरक्षा र नागरिकको सुव्यवस्थामा आवश्यक समन्वय हुन नसक्नु ।
- शान्ति सुरक्षा, उद्धार र राहत सम्बन्धी आवश्यक तालिम, दक्ष जनशक्ति र यन्त्र उपकरणहरूको अभाव ।
- सुरक्षा निकाय, स्थानीय प्रशासन, गाँउपालिका र पालिकामा कार्यरत संघसंस्थाहरू बिच आवश्यक समन्वयको अभाव ।
- स्थानीयवासी र प्रहरी प्रशासनबिच सहकार्य र विश्वासको वातावरण कमी ।
- प्रकोप र विपद सम्बन्धी घटनाहरूको सूचना सम्प्रेषणमा ढिलाई ।
- विपद कोषको अभाव ।

८.५.३ चुनौती र अवसर

चुनौतीहरू

- स्थानीय प्रहरी प्रशासन र सुरक्षा निकायहरूलाई आधुनिक प्रविधियुक्त संरचना, मापदण्ड र आवश्यक जनशक्तिको व्यवस्था गर्नु ।
- सुरक्षा निकायहरूबिच शान्ति सुरक्षा र नागरिकको सुव्यवस्थामा आवश्यक समन्वय कायम गर्नु ।
- शान्ति सुरक्षा, उद्धार र राहत सम्बन्धी आवश्यक तालिम, दक्ष जनशक्ति र यन्त्र उपकरणहरूको व्यवस्था गर्नु ।
- सुरक्षा निकाय, स्थानीय प्रशासन, गाँउपालिका र पालिकामा कार्यरत संघसंस्थाहरू बिच आवश्यक समन्वय ।
- स्थानीयवासी र प्रहरी प्रशासनबिच सहकार्य र विश्वासको वातावरण कायम गर्ने ।
- प्रकोप र विपद सम्बन्धी घटनाहरूको सूचना तुरन्त सम्प्रेषण गर्नु ।
- विपद कोषको व्यवस्थापन ।

अवसरहरू

- सुरक्षा निकायहरूबिच शान्ति सुरक्षा र नागरिकको सुव्यवस्थामा आवश्यक समन्वय कायम गर्न सकिने ।
- दरबन्दी बमोजिम सुरक्षा निकायहरूको पदपूर्ति गर्न सकिने ।
- शान्ति सुरक्षा, उद्धार र राहत सम्बन्धी आवश्यक तालिम, दक्ष जनशक्ति र यन्त्र उपकरणहरूको व्यवस्था हुन सक्ने ।
- सुरक्षा निकाय, स्थानीय प्रशासन, गाँउपालिका र पालिकामा कार्यरत संघसंस्थाहरू बिच आवश्यक समन्वयको विकास गर्न सकिने ।
- स्थानीयवासी र प्रहरी प्रशासनबिच सहकार्य र विश्वासको वातावरण कायम गर्ने सकिने ।
- प्रकोप र विपद सम्बन्धी घटनाहरूको सूचना तुरन्त सम्प्रेषण हुने ।

- विपद कोषको व्यवस्थापन गर्न सकिने ।

८.५.४ सौँच

सुखमय र शान्तिपूर्ण जीवनयापन ।

८.५.५ लक्ष्य

गाँउपालिकामा शान्ति र सुव्यवस्था कायम गरी स्थानीयवासीको जिवन सुखमय र शान्तिपूर्ण बनाउने ।

८.५.६ उद्देश्य

- गाँउपालिका र प्रहरी प्रशासनहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।
- गाँउपालिका हुने शान्ति सुरक्षासंग सम्बन्धित घटनाहरूमा कमी ल्याउने ।

८.५.७ रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
शासनप्रणाली संचालन सम्बन्धी नीति, काननु, मापदण्ड र कार्यविधिहरू तर्जुमा गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय सरकार संचालन सम्बन्धी आवश्यक नीति, कानुन, मापदण्ड र कार्यविधिहरू तर्जुमा गरिने छ । सार्वजनिक निकायका पदाधीकारीहरूको जिम्मेवारी, काम कर्तव्य र अधिकारलाई प्रष्ट पारिने छ । सार्वजनिक निकायका पदाधीकारीहरूको आचारसंहिता पालनाको अनुगमन प्रणाली सुदृढ बनाईने छ । विपद व्यवस्थापन कोषको निर्माण गरिने छ ।
स्थानीय सरकार र प्रहरी प्रशासनहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> गाँउपालिकामा शान्ति सुरक्षा र सुव्यवस्था कायम गरिने छ । स्थानीय प्रहरी चौकीहरूको पूर्वाधारहरू निर्माण गरिने छ । गाँउपालिका र प्रहरी प्रशासनहरूमा आधुनिक प्रविधियुक्त संरचना, मापदण्ड र आवश्यक जनशक्तिको व्यवस्था गरिने छ । गाँउपालिका भित्र हुने गैरकानुनी क्रियाकलाप र शान्ति सुरक्षासंग सम्बन्धित घटनाहरूको अभिलेख राखी कानुनसम्मत तवरबाट छिनोफानो भएको निकर्षण गर्ने संयन्त्रको विकास गरिने छ । भ्रष्टाचार विरुद्ध शुन्य सहनशिलता अपनाईने छ । भ्रष्टाचारजन्य क्रियाकलाप निगरानी तथा कारवाहीलाई शसक्त बनाउन भ्रष्टाचार विरुद्ध अन्तरनिकाय समन्वय र सहकार्य प्रभावकारी बनाईने छ ।

८.५.८ मुख्य कार्यक्रमहरु र कार्यान्वयन योजना

क्र. स.	कार्यक्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सरकारी र अन्य
१	स्थानीय सरकार संचालन सम्बन्धी आवश्यक नीति, कानून, मापदण्ड र कार्यविधिहरु तर्जुमा गर्ने ।	✓	✓	✓		
२	सार्वजनिक निकायका पदाधीकारीहरुको जिम्मेवारी, काम कर्तव्य र अधिकारलाई प्रष्ट पार्ने ।	✓	✓	✓		✓
३	सार्वजनिक निकायका पदाधीकारीहरुको आचारसंहिता पालनाको अनुगमन प्रणाली सुदृढ बनाउने ।		✓	✓		✓
४	गाँउपालिकामा शान्ति सुरक्षा र सुव्यवस्था कायम गर्ने ।		✓	✓		✓
५	स्थानीय प्रहरी चौकीहरुको पूर्वाधारहरु निर्माण गर्ने ।		✓	✓		
५	गाँउपालिका र प्रहरी प्रशासनहरुमा आधुनिक प्रविधियुक्त संरचना, मापदण्ड र आवश्यक जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने।		✓	✓	✓	✓
६	गाँउपालिका भित्र हुने गैरकानुनी क्रियाकलाप र शान्ति सुरक्षासंग सम्बन्धित घटनाहरुको अभिलेख राखी कानुनसम्मत तवरबाट छिनोफानो भएको निक्कै गर्ने संयन्त्रको विकास गर्ने ।		✓	✓		✓
७	सूचनाको हकसम्बन्धी ऐनको प्रभावकारी कार्यान्वयन गरी सार्वजनिक सरोकार विषयमा सूचना सार्वजनिक गर्ने कार्यलाई अनिवार्य गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
८	विपद व्यवस्थापनको लागि कोषको निर्माण गर्ने		✓	✓	✓	

८.५.९ अपेक्षित उपलब्धि

- आवश्यक कानून, ऐन, नीति र कार्यविधिहरुको तर्जुमा भएको हुने छ ।
- गाँउपालिका र प्रहरी प्रशासनहरुको क्षमता अभिवृद्धि भएको हुनेछ ।
- गाँउपालिकामा हुने शान्ति सुरक्षा र मानव अधिकार उल्लघनसंग सम्बन्धित घटनाहरुमा कमी आउने छ ।
- जनप्रतिनिधी र कर्मचारीहरुको क्षमता अभिवृद्धि भएको हुनेछ ।
- गाँउपालिकामा विपद व्यवस्थापन कोषको निर्माण भएको हुनेछ ।

८.६ पारदर्शिता र आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली

८.६.१ वस्तुगत स्थिति

महाभारत गाँउपालिकाको शुसासनको अवस्था हेर्दा त्यति सन्तोषजनक छैन । गाँउपालिकाको बार्षिक आय व्यय र लेखा परिक्षण र संस्थागत क्षमता स्वमूल्याङ्कन प्रतिवेदनहरु गाँउपालिकाको वेभसाईटमा राखिएको छैन । त्यसैगरी सार्वजनिक सुनवाई, आन्तरिक र अन्तिम लेखा परिक्षणका प्रतिवेदनहरु पनि सार्वजनिक रिसर्च ईन्क्लेभ, प्रा. लि.

गरिएको छैन भने यस्ता कार्यक्रमहरूको अडियो, भिडियो समेत राखेको पाइदैन। अन्तिम लेखा परिक्षणको प्रतिवेदन सार्वजनिक नगरिएकोले बेरुजुको वास्तविक अवस्था थाहा हुने सकेको छैन। तर गाँउसभाबाट पारित नीति, ऐन, कार्यविधि तथा गाँउपालिकाको बिगत २ आर्थिक वर्षको नीति तथा कार्यक्रम र बजेटको विवरण भने गाँउपालिकाको वेभसाईटमार्फत सार्वजनिक गरिएको छ। गाँउपालिकामा नागरिक वडापत्रको व्यवस्था गरिएको भएतापनि स्थानीवासीको यसप्रतिको न्यून सचेतनाको कारण नागरिक वडापत्रको पूर्ण कार्यान्वयन हुन सकेको छैन। गाँउपालिकामा राजश्व परामर्श समिति गठन भएको छ भने कार्यसम्पादन नियमावली समेत तर्जुमा भएको छ।

८.६.२ प्रमुख समस्या

- कमजोर संस्थागत क्षमता।
- न्यून कर्मचारी।
- तालिम र क्षमता अभिवृद्धिको अभाव।
- बजेट अनुमान कार्यक्रममा आधारित तथा यथार्थपरक नहुनु।
- समयमै कार्यक्रम स्वीकृत गरी वार्षिक खरिद योजना तयार नगर्नु।
- ठेक्का तथा खरिद कार्य समयमा नहुनु।
- पूँजीगत खर्चको तुलनामा चालू खर्चको मात्रा बढ्दै जानु।
- कार्यालयको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली सुदृढ हुन नसक्नु।
- आन्तरिक लेखापरीक्षण र अन्तिम लेखापरीक्षण बीच समन्वय हुन नसक्नु।
- बेरुजुको अन्त्य हुन नसक्नु।
- गाँउपालिकामा नगद कारोवारको सट्टा अनलाईन भुक्तानीको पूर्वाधार स्थापना नभएको।
- आर्थिक वर्षको अन्त्यमा मात्र बढी खर्च गर्ने प्रवृत्तिमा रोक लगाउन नसक्नु।
- वित्तीय पारदर्शिता तथा जवाफदेहिता सम्बन्धमा तालुक निकाय थप जिम्मेवार नहुनु।
- मासिक प्रगति विवरणको वास्तविक समीक्षा हुन नहुनु।
- लक्ष्य र प्रगति बीचको अन्तरमा सम्बन्धित निकाय जिम्मेवार नहुनु।
- अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रणाली सुदृढ हुन नसक्नु।
- राजनैतिक संरक्षण र दण्डहिनता।
- कमजोर अभिलेख तथा व्यवस्थापन प्रणाली।
- पारदर्शिता, उत्तरदायित्व र जवाफदेहिताको अभाव।

८.६.३ चुनौती र अवसर

चुनौतीहरू

- बजेट अनुमान कार्यक्रममा आधारित तथा यथार्थपरक नहुनु।
- समयमै कार्यक्रम स्वीकृत गरी वार्षिक खरिद योजना तयार नगर्नु।
- ठेक्का तथा खरिद कार्य समयमा नहुनु।
- पूँजीगत खर्चको तुलनामा चालू खर्चको मात्रा बढ्दै जानु।
- कार्यालयको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली सुदृढ हुन नसक्नु।

- आन्तरिक लेखापरीक्षण र अन्तिम लेखापरीक्षण बीच समन्वय हुन नसक्नु ।
- बेरुजुको अन्त्य हुन नसक्नु ।
- गाँउपालिकामा नगद कारोवारको सट्टा अनलाईन भुक्तानीको पूर्वाधार स्थापना नभएको ।
- आर्थिक वर्षको अन्यमा मात्र बढी खर्च गर्ने प्रवृत्तिमा रोक लगाउन नसक्नु ।
- वित्तीय पारदर्शिता तथा जवाफदेहिता सम्बन्धमा तालुक निकाय थप जिम्मेवार नहुनु ।
- मासिक प्रगति विवरणको वास्तविक समीक्षा हुन नहुनु ।
- लक्ष्य र प्रगति बीचको अन्तरमा सम्बन्धित निकाय जिम्मेवार नहुनु ।
- अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रणाली सुदृढ हुन नसक्नु ।

अवसरहरु

- गाँउपालिकाको चुस्त सेवा प्रवाह ।
- सुशासन र भ्रष्टाचार मुक्त स्थानीय सरकार ।
- आन्तरिक आयमा वृद्धि गर्न सकिने ।
- राजश्व र करको दुरुपयोग कमी ल्याउन आई गाँउपालिकाको आम्दानी बढन सक्ने ।
- गाँउपालिकाको बेरुजु क्रमश घटदै जाने
- वार्षिक बजेट, नीति र कार्यक्रमहरु सहि रूपले कार्यान्वयन भइ स्थानीय सरकारप्रति स्थानीयवासीहरुको विश्वास र सामिप्यता बढाउन सकिने ।
- नागरिक बडापत्रको यथार्थ कार्यान्वयन भइ नागरिकले बिना झन्झट सेवा प्राप्त गर्ने अवस्था हुनेछ ।
- भ्रष्ट र कामचोर जनप्रतिनिधि र कर्मचारीहरु दण्डित भइ मेहनती र ईमान्दार कर्मचारीहरु प्रोत्साहित हुने।

८.६.४ सौँच

पारदर्षि, जवाफदेही र सुशासनयुक्त स्थानीय शासन प्रणाली

८.६.५ लक्ष्य

भ्रष्टाचारमुक्त र सुशासनयुक्त गाँउपालिका ।

८.६.६ उदेश्य

- प्रभावकारी नियमन र सुपरीवेक्षण मार्फत गाँउपालिकाको वित्तीय प्रणालीलाई स्थिर, स्वस्थ तथा सक्षम बनाउने ।
- भुक्तानी एवम फन्ड्रोट प्रणालीलाई कुशल, सुरक्षित तथा विश्वसनीय तुल्याउने ।
- उपयुक्त कानुनी र नीतिगत संरचनामार्फत गाँउपालिकाका शाखा र वडा कार्यालयहरुमा प्रभावकारी सुशासन कायम गर्ने ।
- न्यून आय भएका तथा ग्रामीण क्षेत्रमा पर्ने वडाहरुका व्यक्तिहरुका लागि सहज र सुलभ वित्तीय प्रणालीको विकास गर्ने ।

- वित्तीय सेवा र उपकरण बारे वित्तीय साक्षरता अभिवृद्धि गर्ने तथा वित्तीय उपभोक्ताहरूको हित संरक्षण गर्ने ।
- विभिन्न प्रकारका अनौपचारिक वित्तीय कारोवारलाई औपचारिक वित्तीय प्रणालीको दायरामा ल्याउने ।
- भ्रष्टाचार निवारणका लागि कानुनी र नीतिगत पूर्वाधारहरूको निर्माण गर्ने ।
- सार्वजनिक सेवा प्रवाह र विकास प्रक्रियालाई प्रभावकारी बनाउनु ।
- राजनैतिक संरक्षण र दण्डहिन्ताको अन्त्य गरी सुशासन कायम गर्ने ।

८.६.७ रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
गाँउपालिकाको आर्थिक स्रोत पहिचान गर्न आवश्यक पहल गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> ▪ गाँउपालिकाको विद्यमान सम्भावित आर्थिक स्रोतको पहिचान गरी राजश्व अभिवृद्धिका लागि आवश्यक व्यवस्था गरिने छ ।
आन्तरिक स्रोत पहिचान गर्न सम्बन्धित निकायहरूसंग समन्वय र सहकार्य गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> ▪ विभिन्न निकायहरूसंग समन्वय गरी आन्तरिक स्रोत पहिचालन गर्न नीतिगत व्यवस्था गरिने छ । ▪ गाँउपालिका भित्रका सरकारी निकायहरू तथा संघ संस्थाहरूसंग आवश्यक समन्वय गरी कार्यप्रणालीलाई प्रभावकारी बनाईने छ ।
बिकास आयोजना तथा कार्यक्रमहरूलाई प्रभावकारी तरवले कार्यान्वयन गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> ▪ रोजगारीका अवसरहरू अभिवृद्धि गर्न उद्यमीहरूलाई प्रवर्द्धन गरिने छ । ▪ वास्तविक आवश्यकताको सिद्धान्तलाई अनुसरण गरी योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरिने छ ।
सेवाग्राही मैत्री एवं विद्युतीय सुशासनद्वारा सेवा प्रदान गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> ▪ वडास्थित कार्यालयहरूमा विद्युतीय शासनको व्यवस्था मिलाईने छ । ▪ स्थानीय सेवाको व्यवस्थापनमा सूचना तथा संचार प्रविधिको अत्यधिक उपयोग, प्रवर्द्धन र नियमन गरिने छ । ▪ कर्मचारीको क्षमता विकास गर्न तालिम, उत्प्रेरणा, पुरस्कार र सजायको व्यवस्था मिलाईने छ ।
उपयुक्त कानुनी र नीतिगत संरचनामार्फत गाँउपालिकाका शाखा र वडा कार्यालयहरूमा प्रभावकारी सुशासन कायम गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> ▪ गाँउपालिकाको कार्यलाई चुस्त दुरुस्त बनाई सुशासनको प्रत्याभूति दिईनेछ। ▪ सुशासनको माध्यमद्वारा आर्थिक अनियमितता घटाई आर्थिक कारोवारमा पारदर्शिता ल्याईने छ। ▪ गाँउपालिकाको वर्तमान सांगठनिक संरचना र जनशक्ति समयानुकुल पुनरावलोकन गरिने छ । ▪ विभिन्न प्रकारका अनौपचारिक वित्तीय कारोवारलाई औपचारिक वित्तीय प्रणालीको दायरामा ल्याईने छ । ▪ भुक्तानी एवम फन्ड्रोट प्रणालीलाई कुशल, सुरक्षित तथा विश्वसनीय तुल्याईने छ ।

रणनीति	कार्यनीति
	<ul style="list-style-type: none"> अन्तराष्ट्रिय मापदण्डमा आधारित लेखा र लेखापरीक्षण प्रणाली अवलम्बन गरिने छ ।
भ्रष्टाचारलाई नियन्त्रण गरी सुशासन कायम गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> भ्रष्टाचार विरुद्ध जनचेतना अभिवृद्धि गरिने छ । कानुनी र नीतिगत पूर्वाधारहरूको निर्माण गरिने छ । जनतालाई दुःख दिने र घुस रिसवत माग्ने प्रवृत्तिलाई निरुत्साहन गर्ने र दोषीलाई कारवाहीको दायरामा ल्याइने छ । सार्वजनिक विकास निर्माणका कार्यहरू निर्धारित समय, लागत, परिमाण र गुणस्तरमा सम्पन्न गरिने छ । क्षतिपूर्तीमा आधारित नागरिक वडापत्र तयार गरी पूर्ण कार्यान्वयन गरिने छ । जनप्रतिनिधीहरू र कर्मचारीहरूलाई आफ्नो काम कर्तव्य र अधिकार भित्र रहेर कार्य सम्पादन गर्न प्रेरित गरिने छ ।
गाँउपालिकालाई भ्रष्टाचारविरुद्ध उत्तरदायी बनाउँदै सशक्तीकरण गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> सार्वजनिक खरिद ऐन कडाईका साथ पालना गरिने छ । रुग्ण ठेक्का सम्झौताहरूको विवरण सङ्कलन र विश्लेष गरी कारवाहीको लागि आवश्यक प्रकृया अघि बढाइने छ । आधुनिक प्रविधिको उपयोगबाट अनुसन्धान र अभियोजन पद्धतिलाई वस्तुनिष्ठ र विश्वसनीय बनाइने छ । भ्रष्टाचार निगरानी प्रणालीको विकास गरी अनुसन्धान एवं निगरानी गरिने छ। कर्मचारीहरूको कार्यसम्पादन बेरुजुको आधारमा गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ । गाँउपालिकामा हुने भ्रष्टाचारसंग सम्बन्धित सबै किसिमका सूचना व्यवस्थापन तथा इन्टेलिजेन्स संयन्त्रलाई सुदृढ गरिने छ । विद्यमान बेरुजुको अवस्थालाई न्यूनिकरण गरिने छ । भ्रष्टाचार विरुद्ध शसक्त रुपमा प्रस्तुत हुन न्यापिड एक्सन टास्कफोर्स गठन गरिने छ ।

८.६.८ प्रमुख कार्यक्रमहरू र कार्यान्वय योजना

क्र. स.	कार्यक्रमहरू	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सरकारी र अन्य
१	राजश्व अभिवृद्धिका लागि आवश्यक व्यवस्था गर्ने।	✓	✓	✓		
२	विभिन्न निकायहरूसंग समन्वय गरी आन्तरिक स्रोत पहिचालन गर्न नीतिगत व्यवस्था गर्ने ।	✓	✓	✓		

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

क्र. स.	कार्यक्रमहरू	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सरकारी र अन्य
३	गाँउपालिका भित्रका सरकारी निकायहरू तथा संघ संस्थाहरूसंग आवश्यक समन्वय गरी कार्यप्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउने ।			✓		✓
४	रोजगारीका अवसरहरू अभिवृद्धि गर्न उद्यमीहरूलाई प्रवर्द्धन गर्ने ।			✓	✓	
५	वास्तविक आवश्यकताको सिद्धान्तलाई अनुसरण गरी योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	
६	वडास्थित कार्यालयहरूमा विद्युतीय शासनको व्यवस्था गर्ने ।		✓	✓	✓	
७	स्थानीय सेवाको व्यवस्थापनमा सूचना तथा संचार प्रविधिको अत्यधिक उपयोग, प्रवर्द्धन र नियमन गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
८	कर्मचारीको क्षमता विकास गर्न तालिम, उत्प्रेरणा, पुरस्कार र सजायको व्यवस्था गर्ने ।		✓	✓		✓
१०	गाँउपालिकाको कार्यलाई चुस्त दुरुस्त बनाई सुशानको प्रत्याभूति दिने ।		✓	✓		
११	सुशासनको माध्यमद्वारा आर्थिक अनियमितता घटाई आर्थिक कारोवारमा पारदर्शिता ल्याउने ।		✓	✓		
१२	गाँउपालिकाको वर्तमान सांगठनिक संरचना र जनशक्ति समयानुकूल पुनरावलोकन गर्ने ।		✓	✓		
१३	विभिन्न प्रकारका अनौपचारिक वित्तीय कारोवारलाई औपचारिक वित्तीय प्रणालीको दायरामा ल्याउने ।		✓	✓		✓
१४	अन्तराष्ट्रिय मापदण्डमा आधारित लेखा र लेखापरीक्षण प्रणाली अवलम्बन गर्ने ।	✓	✓	✓		
१५	भुक्तानी एवम फञ्चौट प्रणालीलाई कुशल, सुरक्षित तथा विश्वसनीय बनाउने ।		✓	✓		
१६	न्यून आय भएका तथा ग्रामीण क्षेत्रमा पर्ने व्यक्तिहरूका लागि सहज र सुलभ वित्तीय प्रणालीको विकास गर्ने ।		✓	✓		
१७	भ्रष्टाचार विरुद्ध जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने ।	✓	✓	✓		✓
१८	कानुनी र नीतिगत पूर्वाधारहरूको निर्माण गर्ने ।	✓	✓	✓		
१९	जनतालाई दुःख दिने र घुस रिसवत माग्ने प्रवृत्तिलाई निरुत्साहन गरी दोषीलाई कारबाहीको दायरामा ल्याउने ।	✓	✓	✓		✓
२०	सार्वजनिक विकास निर्माणका कार्यहरू निर्धारित समय, लागत, परिमाण र गुणस्तरमा सम्पन्न गर्ने ।	✓	✓	✓		✓

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

क्र. स.	कार्यक्रमहरू	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सरकारी र अन्य
२१	क्षतिपुर्तीमा आधारित नागरिक वडापत्र तयार गरी पूर्ण कार्यान्वयन गर्ने ।	✓	✓	✓		✓
२२	सार्वजनिक खरिद ऐन कडाईका साथ पालन गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
२३	रुग्ण ठेक्का सम्झौताहरूको विवरण सङ्कलन र विश्लेष गरी कारवाहीको लागि आवश्यक प्रकृया अघि बढाउने ।	✓	✓	✓		✓
२४	आधुनिक प्रविधिको उपयोगबाट अनुसन्धान र अभियोजन पद्धतिलाई वस्तुनिष्ठ र विश्वसनीय बनाउने	✓	✓	✓		✓
२५	भ्रष्टाचार निगरानी प्रणालीको विकास गरी अनुसन्धान एवं निगरानी गर्ने ।	✓	✓	✓		✓
२६	कर्मचारीहरूको कार्यसम्पादन बेरुजुको आधारमा गर्ने ।	✓	✓	✓		✓
२७	गाँउपालिकामा हुने भ्रष्टाचारसंग सम्बन्धित सबै किसिमका सूचना व्यवस्थापन गरी इन्टेलिजेन्स संयन्त्रलाई सुदृढ गर्ने ।	✓	✓	✓		✓
२८	विद्यमान बेरुजुको अवस्थालाई न्यूनिकरण गर्ने।	✓	✓	✓		✓
२९	भ्रष्टाचार बिरुद्ध शसक्त रुपमा प्रस्तुत हुन न्यापिड एक्सन टास्कफोर्स गठन गर्ने ।		✓	✓		

८.६.९ अपेक्षित उपलब्धि

- गाँउपालिकाको आन्तरिक आयमा बृद्धि हुनेछ ।
- अन्तराष्ट्रिय मापदण्डमा आधारित आन्तरिक र अन्तिम लेखापरीक्षण प्रणालीको अवलम्बनले वित्तीय सुशासन कायम हुनेछ ।
- उपयुक्त कानुन तर्जुमा र नीतिगत संरचनामार्फत गाँउपालिकाका शाखा र वडा कार्यालयहरूमा प्रभावकारी सुशासन कायम हुनेछ ।
- राजश्व संकलनमा विद्युतीय भुक्तानी प्रणालीको बिकास भइ आर्थिक पारदर्शिता कायम हुनेछ ।
- न्यून आय भएका वडावासीहरूले सहज र सुलभ वित्तीय भुक्तानी सेवा प्राप्त गर्नेछन् ।
- विभिन्न प्रकारका अनौपचारिक वित्तीय कारोवारहरू औपचारिक वित्तीय प्रणालीको दायरामा आउनेछन् ।
- वार्षिक योजना तथा बजेट अनुसार कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन भइ गाँउपालिकाको समग्र बिकासमा सुशासन कायम हुनेछ ।
- भ्रष्टाचार निवारणका लागी कानुनी र नीतिगत पूर्वाधारहरूको निर्माण हुनेछ ।
- राजश्व दुरुपयोगको अन्त्य भै गाँउपालिकाको आम्दानी र भौतिक सम्पतिको सुरक्षा हुनेछ ।
- वार्षिक बजेट र नीति तथा कार्यक्रम बमोजिम गाँउपालिकाको कार्य सम्पादन हुनेछ ।

- गाँउपालिकामा विद्यमान भ्रष्टाचार, अनियमितता र दण्डहिनताको अन्त्य भइ सुशासन कायम हुनेछ।
- सार्वजनिक सेवा प्रवाह र बिकास प्रक्रिया प्रभावकारी हुनेछ।

परिच्छेद ९ वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन

९.१ वन व्यवस्थापन

९.१.१ वस्तुगत स्थिति

यस गाउँपालिका जैविक विविधता एवं वन सम्पदाको दृष्टिकोणले वातावरणीय महत्वका अतिरिक्त आयआर्जनको अवसर बृद्धिका दृष्टिकोणले समेत पर्याप्त सम्भावना रहेको छ। यस गाउँपालिकामा रहेको वन क्षेत्रमा विद्यमान सम्भावनालाई यथार्थमा रुपान्तरण गर्न वन, जैविक विविधता र संरक्षण सम्बन्धी प्राविधिक ज्ञान, सीपमा बृद्धि गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ। यस गाउँपालिकामा रहेका सामुदायिक वन तथा कबुलियती वनले कुल क्षेत्रफलको ७४.४७% भूभाग ढाकेको छ। वन तथा झाडीले पर्याप्त मात्रामा भरिएको यस गाउँपालिकामा सल्ला, कटुस, चिलाउने, गुँराश, बाँझ, सिमल आदि प्रजातीका रुखहरु पाइन्छन्। यस गाउँपालिकाको १२०० मिटर भन्दा तल समशितोष्ण सदावहार जंगलमा साल, खयर, कुसुम, जामुन जस्ता सालै भरी हरियो हुने बोटविरुवाहरु पाइन्छ भने १२०० मिटर देखि २१०० मिटर सम्मको पहाडी क्षेत्रमा हिउँदमा पात झर्ने सल्लो, चाँप, उत्तिस, लाकुँरी, ओखर, चिलाउने, कटुस जस्ता पतझर वनस्पतिहरु पाइन्छन्। वन क्षेत्रको व्यवस्थापन बैज्ञानिक ढंगले गर्न सकेमा यस क्षेत्रको दीगो विकास हुने विश्वास गर्न सकिन्छ। गाउँपालिकामा सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति गठन भएको छ। गाउँपालिकाले आर्थिक वर्ष २०७७/७८ को वार्षिक नीति तथा कार्यक्रममा वन व्यवस्थापनलाई बिषेश महत्व दिदै वन संरक्षण र व्यवस्थापनको लागि केहि नीतिहरु अवल्वन गरेको छ। जसमा सामुदायिक वनको संरक्षण गर्न वन उपभोक्ता समितिलाई क्रियाशिल गर्ने, वृक्षारोपण गर्ने, वन विनास तथा डढेलो नियन्त्रण र न्यूनिकरण गर्न सचेतना कार्यक्रम गर्ने जस्ता नीतिहरु छन।

९.१.२ प्रमुख समस्या

- वनको दिगो व्यवस्थापन हुन नसकेको।
- वन पैदावर, वन्यजन्तु र जैविक विविधताको संरक्षणको कार्ययोजना नभएको।
- भू-क्षय, पहिरो गैरहने।
- पानीका स्रोत र मुहानहरुको संरक्षण नभएको।
- वनमा रहेका जडिबुटीहरुको संरक्षण हुन नसकेको।
- डढेलो र वन जथाभावी फडानी नियन्त्रण नभएको

९.१.३ चुनौती र अवसर

चुनौतीहरु

- विकास र वातावरण बिच सन्तुलन कायम गर्नु
- खाली एवं बाझो जमीनमा वृक्षारोपण गर्नु।
- वन तथा वातावरण संरक्षणलाई आर्थिक क्रियाकपालसंग आवद्ध गर्नु।
- दाउरा, घर निर्माण र फर्निचरको लागि वन फडानी रोक्नु।

- वन पैदावर र वन्यजन्तुहरुको संरक्षण ।
- डढेलो नियन्त्रण र जथाभावी वन फडानी ।
- वन्य जन्तुहरुको अवैधानिक शिकार ।
- वन, वातावरण तथा जैविक विविधता सम्बन्धी जनचेतनामा वृद्धि गर्नु ।

अवसरहरु

- वनको दिगो व्यवस्थापन भै स्थानीयवासीहरुको जिवनस्तरमा सकारात्मक प्रभाव पर्ने ।
- वन पैदावर, वन्यजन्तु र जैविक विविधताको संरक्षण हुने ।
- भू-क्षय, पहिरो आदिको प्रकोप न्यूनिकरण हुने ।
- पानीका स्रोत र मुहानहरुको संरक्षण हुने ।
- वनमा रहेका जडिबुटीहरुको संरक्षण हुने ।
- डढेलो र वन जथाभावी फडानी नियन्त्रण हुने

९.१.४ सोंच

उत्पादनशिल वन र जैविक विविधताको दिगो संरक्षण र विपद व्यवस्थापन

९.१.५ लक्ष्य

वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन मार्फत वन पैदावारको संरक्षण र दिगो उपयोग गर्दै विपद न्यूनिकरण गर्ने

९.१.६ उदेश्य

- वन क्षेत्रलाई उद्योग र पर्यटनसंग आवद्ध गरी समृद्धि हासिल गर्ने ।
- वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन मार्फत वन पैदावारको उत्पादनमा वृद्धि तथा वन वन्यजन्तु र जैविक विविधताको संरक्षण गर्नु

९.१.७ रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
वन तथा जैविक विविधता क्षेत्रको संरक्षण एवं विकास गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> ▪ वन क्षेत्रको खाली जमिन र वुट्यान क्षेत्रमा वृक्षरोपण गरी वनको क्षेत्रफल बढाइने छ । ▪ अग्नि रेखा निर्माण, चोरी निकासी नियन्त्रण आदि द्वारा भैरहेको वनको प्रभावकारी संरक्षण गरिने छ । ▪ वन जङ्गल संरक्षण र संवर्द्धनको लागि जनचेतना विकासलाई अभियानको रुपमा संचालन गरिने छ । ▪ पानीका मुहान, जलाधार क्षेत्र, जैविक विविधताको संरक्षणका लागि समुदायमा आधारित विशेष कार्यक्रम संचालन गरिने छ ।

रणनीति	कार्यनीति
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ पहीरो क्षेत्र तथा सकडको दायौँ बाँया बायो इन्जिनियरिङ र वृक्षरोपण गरिने छ । ▪ कार्वन उत्सर्जन कटौती वापतका क्षतिपूर्तिका लागि सम्बन्धित निकायमा समन्वय गरिने छ ।
वातावरण संरक्षण गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> ▪ विकास र वातावरण बीच सन्तुलन कायम हुने गरी विकास कार्यक्रम संचालन गरिने छ । ▪ विकासका संरचना निर्माण गर्दा वन, जलाधार क्षेत्र तथा जैविक विविधताको सकेसम्म कम क्षति हुने गरी संचालन गरिने छ । ▪ विकास कार्यक्रमबाट भएको क्षति परिपूरण हुने हृदसम्म सरोकारवलाबाट परिपूरणको व्यवस्था गरिने छ । ▪ प्राविधिक एवं वातावरणीय अध्ययन पूर्वाधार विकासको पूर्वशर्तको रुपमा विकास गर्दै लगिने छ । ▪ परिवार तहबाटै फोहोरको उत्पादन घटाउने, पुन प्रयोग गर्ने र प्रशोधन गर्ने नीतिलाई प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गरी स्वच्छ वातावरणको विकास गरिने छ । ▪ वातावरण सम्बन्धी काम गर्ने संघ सस्था बीच प्रभावकारी समन्वय र सहकार्य गरिने छ । ▪ वातावरण संरक्षण सम्बन्धी जनचेतना विकास कार्यक्रमलाई अभियानको रुपमा संचालन गरिने छ । ▪ सूचकहरूको आधारमा वातावरण मैत्री गाउँपालिकाको रुपमा विकास गर्दै लगिने छ । ▪ दाउराको प्रयोग घटाई घरभित्रको प्रदुषण घटाउन वैकल्पिक उर्जाका श्रोतहरू जस्तै धुवाँ रहित चुल्हो विद्युत, गोबर ग्याँस आदिको प्रयोगमा प्रोत्साहन गरिने छ ।
वन जंगल, जडिबुटी तथा वातावरण विकास एवं संरक्षणलाई आय र रोजगारीसंग आवद्ध गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> ▪ सामुदायिक वनमा जन सहभागिता र स्वामित्व वृद्धि गरी प्रभावकारी व्यवस्थापन र उपयोगबाट ▪ पशुपालन, काठ तथा काष्ठ जन्य औद्योगिक उत्पादन आदिमा उपभोक्ताहरूलाई प्रोत्साहित गरिने छ । ▪ कवुलियती वनको विकास गरी अति विपन्न परिवारको आय आर्जनको आधारको रुपमा विकास गरिने छ । ▪ निजी जग्गामा वढी आयमूलक काठ, जडिबुटी, डाले घाँस तथा फलफूलको विरुवा लगाई आय आर्जनमा संलग्न हुन किसानहरूलाई प्रोत्साहित गरिने छ । ▪ जडीबुटीको सम्भाव्यता अध्ययन, व्यावसायिक उत्पादन र बजारीकरणमा प्रोत्साहन गरिने छ । ▪ स्थानीय काष्ठजन्य उत्पादनलाई प्रोत्साहन गरिने छ ।

रणनीति	कार्यनीति
	<ul style="list-style-type: none"> वन, वातावरण, जलाधार, जैविक विविधता आदि प्राकृतिक विविधता र सुन्दरतालाई पर्यटन प्रवर्द्धनसँग आवद्ध गरी स्थानीय आय र रोजगारीमा वृद्धि गरिने छ।

९.१.८ मुख्य कार्यक्रमहरू र कार्यान्वयन योजना

क्र. स.	कार्यक्रमहरू	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सरकारी र अन्य
१	उजाड र खाली क्षेत्रहरूमा वृक्षारोपण गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
२	बनजङ्गल, जडिवुट्टी, जलाधार तथा जैविक विविधताको संरक्षण गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
३	वातावरण संरक्षण र जनचेतनामुलक कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
४	आयमूलक कार्यक्रममा वित्तीय पहुँच र प्राविधिक सहायता उपलब्ध गराउने ।	✓	✓	✓		
५	वन, वातावरण र जैविक विविधता सम्बन्धी अध्ययनहरू गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
६	वन, वातावरण र जैविक विविधता संरक्षण सम्बन्धि नीति र योजनाहरू तर्जुमा गर्ने ।		✓	✓		
७	वन, वातावरण र जैविक विविधता संरक्षणको लागि अन्तर सरकार र निकायहरूबिच समन्वय गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓

९.१.९ अपेक्षित उपलब्धि

- वन तथा वातावरण सम्बन्धी स्थानीय नीति तर्जुमा भएको हुनेछ ।
- वन विनास नियन्त्रण हुनेछ ।
- जलाधार क्षेत्र संरक्षण सम्बन्धी योजना तर्जुमा भएको हुनेछ ।
- इन्धनको रूपमा दाउरा प्रयोग गर्नेको अनुपात घटेको हुनेछ ।
- वन पैदावार र वन्यजन्तुको संरक्षण भएको हुनेछ ।
- वनको वैज्ञानिक व्यवस्थापन भएको हुनेछ
- पहिरो र भू-क्षयमा कमी आएको हुनेछ ।
- आधुनिक धुवाँ रहित चुलोको प्रयोग बढेको हुनेछ ।
- विपदबाट हुने भौतिक, मानविय र आर्थिक क्षतिमा कमी आउने छ ।

९.२ जलाधार तथा जैविक विविधता संरक्षण

९.२.१ वस्तुगत स्थिति

महाभारत गाँउपालिकामा ठूला नदिहरू नभएतापनि यहाँ स-साना खोला र पानीमा मुहानहरू प्रशस्त मात्रामा छन् । महाभारत रेन्जका प्रशस्त डाँडाकाँडाहरू, टार, नदिवेशी, भिरालो जमीन आदि रहेकोले महाभारत गाँउपालिका जलाधार तथा जैविक विविधतामा निकै सम्पन्न रहेको छ । गाँउपालिकामा प्रशस्त खोलानाला र पानीका मुहानहरू छन् । न्यानो हावापानी भएको यस गाँउपालिकामा पतझर र सदावहार दुवै प्रकारका मिश्रित वनस्पतिहरू पाइन्छन् । यस गाँउपालिकामा साल, सिसौ, सिमल, वर, चिलाउने, कटुस, सल्ला, गुराँस, खर्सु, देवदार, भोजपत्र, धुपी आदि प्रजातिका बोटबिरुवा, धान, गहुँ, मकै, कोदो, फापर, तोरी, भटमास, मास आदिको खेतीपाती र आँप, नासपती, सुन्तला, कागती, केरा, कटहर, मौसम, जुनार आदि फलफूल खेती गरिन्छ । गाई, भैसी, भेडा, बाख्रा, सुगुर, चितुवा, मृग, बाँदर, जङ्गली विरालो, चित्तल, रतुवा, थार, सालक, स्याल, मलसाँप्रोलगायतका जनावरहरू यस गाँउपालिकाको जंगलहरूमा पाइन्छन् । यस गाँउपालिकामा पाइने चराचुरुङ्गीमा मुना, चिल्ले, परेवा, कालिज, बाज, चिल, ढुकुर, सुगा र विभिन्न किसिमका पुतलीहरू रहेका छन् ।

९.२.२ प्रमुख समस्या

- जलस्रोतको उपयोग र व्यवस्थापन सम्बन्धी स्थानीय ऐन कानून र नीतिको अभाव ।
- बाढी, पहिरो र भूक्षयको प्रकोप ।
- नदि र खोलानाबाट वालुवा, ढुंगा, गिटि आदिको जथाभावी उत्खनन ।
- जलस्रोतको चरम दोहन
- जलस्रोतको वैज्ञानिक अध्ययन र अभिलेख नहुनु ।
- जलस्रोत क्षेत्रसँग सम्बन्धित निकायहरूको बीचमा आपसी समन्वय तथा सहकार्यको अभाव ।

९.२.३ चुनौती र अवसर

चुनौतीहरू

- जलाधार तथा जैविक विविधताको उपयोग र व्यवस्थापन सम्बन्धी स्थानीय ऐन कानून र नीतिको अभाव ।
- बाढी, पहिरो र भूक्षयको नियन्त्रण ।
- नदि र खोलानाबाट वालुवा, ढुंगा, गिटि आदिको जथाभावी उत्खनन ।
- जलस्रोतको चरम दोहनको नियमन र नियन्त्रण
- जलस्रोतको वैज्ञानिक अध्ययन र अभिलेख नहुनु ।
- जलस्रोत क्षेत्रसँग सम्बन्धित निकायहरूको बीचमा आपसी समन्वय तथा सहकार्यको अभाव ।

अवसरहरू

- कृषियोग्य भूमिमा सिंचाई सुविधा उपलब्ध गराउन सकिने ।
- खानेपानीको अभाव भएका वडाहरूमा खानेपानी आयोजना विस्तार गर्ने सकिने ।

- लघु-जलविद्युत निर्माण गरी ग्रामिण विद्युतीकरण र राष्ट्रिय प्रसारण मार्फत अन्य स्थानमा निर्यात गर्न सकिने ।
- वालुवा, ढुंगा, गिट्टी आदिको उत्खननबाट गाँउपालिकाको राजश्व अभिवृद्धि गर्न सकिने ।
- लघु-जलविद्युत मार्फत गाँउपालिकाको राजश्व अभिवृद्धिमा सहयोग पुग्ने ।
- जलाधार तथा जैविक विविधताको संरक्षणबाट स्थानिय पर्यावरण र पारस्थितिक प्रणालीमा सकारात्मक प्रभाव हुने ।
- जलस्रोतको सदुपयोगबाट स्थानीयवासीहरुको जिवनस्तरमा सुधार ल्याउन सकिने ।
- मत्स्यपालनबाट स्थानीयवासीको आर्थिक वृद्धि हुने सक्ने ।

१.२.४ सोंच

जलाधार र जैविक विविधताको संरक्षण, दिगो समृद्धिको साधन ।

१.२.५ लक्ष्य

जलाधार तथा जैविक विविधताको संरक्षण, सम्बर्द्धन र बहुउपयोगी विकास एवम् दिगो रूपमा उपयोग गरी समृद्धि हासिल गर्नु ।

१.२.६ उदेश्य

- जल उपयोगको बहुआयामिक आवश्यकताहरुको सहज परिपूर्तिका लागि समुचित प्रयोग गर्ने ।
- जलाधार तथा जैविक विविधताको संरक्षण तथा विकासमा संघ र प्रदेश सरकारसंग समन्वय गर्ने ।
- आर्थिक, सामाजिक तथा वातावरणीय पक्षमा पर्नसक्ने नकारात्मक प्रभाव न्यून हुनेगरी जलस्रोतको विकास र उपयोग गर्ने व्यवस्था मिलाउनु ।
- जलउत्पन्न विपद्को न्यूनीकरण एवम् प्रभावकारी व्यवस्थापन गरी क्षति न्यनीकरण गर्नु ।

१.२.७ रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
जलाधार तथा जैविक विविधता सम्बन्धि गुरुयोजनाको आधारमा जलस्रोत तथा जलाधार क्षेत्रको उपयोग तथा व्यवस्थापन गरिनेछ ।	<ul style="list-style-type: none"> ▪ जलस्रोत तथा जलाधार क्षेत्रको उपयोग र व्यवस्थापनको प्राथमिकताक्रम प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ । ▪ नदी बेसिनहरुमा जलविद्युत, सिंचाइ, खानेपानी, उद्योग, पर्यटन, मत्स्यपालन जस्ता जलस्रोत उपयोगका लागि निर्माण भइसकेका र भविष्यमा निर्माण हुने योजनाहरु नदी बेसिन योजना तथा जलस्रोतसम्बन्धी क्षेत्रगत गुरुयोजना अनुसार सम्बन्धित क्षेत्रका निकायहरु मार्फत निर्माण र व्यवस्थापन गरिनेछ । ▪ नदी बेसिनहरुको वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन, अध्ययन र विश्लेषको आधारमा जलस्रोतको उपयोग र व्यवस्थापन गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय खोलानालाको प्रभावकारी संरक्षण, नियमन एवम् नियन्त्रणको लागि गुर्योजना तयार गरी लागू गरिनेछ । जलस्रोतको व्यवस्थित उपयोगको लागि प्रत्येक खोलानालाहरूमा उपलब्ध जलस्रोत उपयोगको लगत, जल बाँडफाँट प्रणाली एवम् अनुपालन प्रणालीको अवलम्बन गरिनेछ ।
जलस्रोतको उपयोग तथा व्यवस्थापन गर्दा एकिकृत जलस्रोत व्यवस्थापन, जैविक विविधता तथा जलस्रोतको बहुउद्देश्यीय उपगयोलाई प्राथमिकता दिईने छ ।	<ul style="list-style-type: none"> जलस्रोतको उपयोग एवम् व्यवस्थापन गर्दा एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापनको अवधारणा अनुरूप गरिनेछ । जलस्रोतको उपयोग एवम् व्यवस्थापन गर्दा खानेपानी, सिंचाइ, विद्युत, पर्यटन, जल यातायात, उद्योग, मत्स्यपालन समेतका बहुउद्देश्यीय उपगयोलाई प्राथमिकता दिइनेछ । कृषियोग्य भूमिमा वर्षेभरि सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउने, सर्वसुलभ रूपमा खानेपानी सेवा उपलब्ध हुने, वर्षा र सुख्खायामबीचको जलविद्युत उत्पादन क्षमताको भिन्नतालाई कम गर्ने, बाढी विपद्लाई न्यूनीकरण गर्ने आयोजनाहरूको विकासलाई प्राथमिकता दिइनेछ । जलस्रोतको व्यावसायिक उपयोग, विकास तथा व्यवस्थापनको लागि अनुमति लिनु पर्ने व्यवस्था गरिनेछ । नदीनालाहरूमा पानीको मात्रा यथेष्ट र स्थिर राख्नका लागि जलाशयहरूको निर्माण गरी वर्षातको पानीलाई संचय गर्ने व्यवस्था गरिनेछ। स्थानीय जैविक विविधताको संरक्षण एवं सम्बर्द्धन गरिने छ।
जलाधार तथा जैविक विविधता क्षेत्रको संरक्षण, विकास, व्यवस्थापन तथा नियमनका लागि संस्थागत व्यवस्था गरिनेछ ।	<ul style="list-style-type: none"> जलस्रोत क्षेत्रको अध्ययन, अनुसन्धान, तथ्याङ्क सङ्कलन, विश्लेषण, अभिलेखीकरण, नियमन तथा संरक्षणको लागि गाँउपालिका मातहतमा आवश्यकता अनुरूप शाखाको व्यवस्था गरिनेछ । जलस्रोतको व्यावसायिक उपयोग गरे बापत उपयोगकर्ताले तिर्नुपर्ने शुल्कलाई कानूनमार्फत व्यवस्थित गरिनेछ ।
जलाधार तथा जैविक विविधताको संरक्षण र विकासमा निजी क्षेत्र तथा सम्बन्धित सरोकारवालाहरूको सहभागितामा अभिवृद्धि गरिनेछ ।	<ul style="list-style-type: none"> जलस्रोतको क्षेत्रमा अध्ययन, अनुसन्धान, उपयोग व्यवस्थापन, संरक्षण गर्ने कार्यहरूमा गाँउपालिका, सरकारी, अर्धसरकारी, निजी, उपभोक्ता स्थानीय समुदाय विज्ञ समूह एवम् व्यक्तिहरूलाई सहभागी गराइनेछ । जलस्रोतको क्षेत्रमा सरकारी, निजी र स्थानीय समुदायहरूले गर्ने कार्यहरू एवम् साझेदारीमा गरिने कार्यलाई कानूनी व्यवस्था गरी निर्धारण गरिनेछ। जलस्रोतको क्षेत्रमा निजी सहभागिता एवम् सार्वजनिक निजी साझेदारी व्यवस्थालाई प्राथमिकता दिइनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
	<ul style="list-style-type: none"> जलस्रोत क्षेत्रसँग सम्बन्धित निकायहरूको बीचमा आपसी समन्वय तथा सहकार्यको व्यवस्था गरिनेछ। नदी नियन्त्रण एवम् व्यवस्थापनबाट उकास भएका जमिनको उपयोग लाभ लागतको आधारमा गरिनेछ।

९.२.८ मुख्य कार्यक्रमहरू तथा कार्यान्वयन योजना

क्र. स.	कार्यक्रमहरू	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सरकारी र अन्य
१	क्षेत्रगत गुरुयोजना अनुसार सम्बन्धित क्षेत्रका निकायहरू मार्फत निर्माण र व्यवस्थापन गर्ने।		✓	✓		
२	वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन, अध्ययन र विश्लेषणको आधारमा जलस्रोतको उपयोग र व्यवस्थापन गर्ने।		✓	✓		
३	स्थानीय खोलानालाको प्रभावकारी संरक्षण, नियमन एवम् नियन्त्रणको लागि गुरुयोजना तयार गरी लागू गर्ने।		✓	✓		
४	बाढी, पहिरो र भूक्षय जस्ता विपद्लाई न्यूनीकरण गर्ने।	✓	✓	✓	✓	
५	नदीनालाहरूमा पानीको मात्रा यथेष्ट र स्थिर राख्नका लागि जलाशयहरूको निर्माण गर्ने।		✓	✓	✓	✓
६	जलाधार तथा जैविक विविधताको क्षेत्रको अध्ययन, अनुसन्धान, तथ्याङ्क सङ्कलन, विश्लेषण, अभिलेखीकरण, नियमन तथा संरक्षणको लागि गाँउपालिका मातहतमा आवश्यकता अनुरूप शाखाको व्यवस्था गर्ने।		✓	✓		
७	जलाधार र जैविक विविधताको क्षेत्रमा निजी क्षेत्रको सहभागिता एवम् सार्वजनिक निजी साझेदारीको व्यवस्था गर्ने।		✓	✓	✓	
८	जलाधार तथा जैविक विविधताको क्षेत्रसँग सम्बन्धित निकायहरूको बीचमा आपसी समन्वय तथा सहकार्यको गर्ने।	✓	✓	✓	✓	✓
९	नदी नियन्त्रण एवम् व्यवस्थापनबाट उकास भएका जमिनको उपयोग लाभ लागतको आधारमा गर्ने।		✓	✓		
१०	जलाधार तथा जैविक विविधताको संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्ने	✓	✓	✓	✓	✓

९.२.९ अपेक्षित उपलब्धि

- जलाधार तथा जैविक विविधता क्षेत्रको संरक्षण, विकास, व्यवस्थापन र नियमन गर्दा अध्ययन, अनुसन्धान, तथ्य एवम् प्रमाणका आधारमा हुनेछ।
- स्थानीय खोलानाहरुको संरक्षण र सदपयोग भएको हुनेछ।
- जलाधार क्षेत्रको संरक्षण तथा विकासमा संघ र प्रदेश सरकारसंग समन्वय हुनेछ।
- स्थानीयवासीका आवश्यकता परिपूर्तिका लागि आवश्यक पर्ने जलस्रोतजन्य सेवा सुविधा सहज, सुलभ, सुपथ र समन्यायिक तवरले उपलब्ध हुनेगरी जलस्रोत क्षेत्रको विकास हुनेछ।
- आर्थिक, सामाजिक तथा वातावरणीय पक्षमा पर्नसक्ने नकारात्मक प्रभाव न्यून हुनेगरी जलस्रोतको विकास र उपयोग हुनेछ।
- जल उत्पन्न विपद्को न्यूनीकरण एवम् प्रभावकारी व्यवस्थापन भै क्षति न्यूनीकरण भएको हुनेछ।

९.३ वातावरण संरक्षण तथा प्रदुषण नियन्त्रण

९.३.१ वस्तुगत स्थिति

वातावरण संरक्षण तथा प्रदुषण नियन्त्रण बहुआयमिक स्थानीय, राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय विषय हो। महाभारत गाँउपालिकामा प्रशस्त वन क्षेत्र (कुल क्षेत्रफलको ७४.४७%) रहेको, ठूला प्रदुषणयुक्त उद्योग तथा कलकारखानाहरु नभएको, ध्वनी र जल प्रदुषण समेत अत्यन्त न्यून भएकोले यहाँको वातावरण स्वच्छ र हरियाली युक्त छ। तरपनि गाँउपालिकाले आर्थिक बर्ष २०७७/७८ को नीति तथा कार्यक्रममा वातावरण संरक्षण तथा प्रदुषण नियन्त्रणलाई विशेष महत्त्व दिदै “सफा र सुन्दर महाभारत: स्वच्छ र हरियाली” भन्ने नारा सहित वातावरण संरक्षणका विविध कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने नीति लिएको देखिन्छ। जस अन्तरगत वातावरण संरक्षण सम्बन्धी सचेतनामूलक कार्यक्रमहरु गर्ने, स्थानीय पानीका स्रोतहरुको संरक्षण गर्ने, विकास आयोजनाहरु प्रारम्भिक वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनको सुझाव अनुरूप कार्यान्वयनमा लैजाने, फोहोरमैला व्यवस्थापन तथा ढलको व्यवस्था गर्ने, प्लाष्टिक झोलाको प्रयोगलाई निरुत्साहित गर्ने, सामुदायिक वन उपभोक्ता मार्फत वन डढेलो नियन्त्रण र न्यूनीकरणको लागि सचेतनामूलक कार्यक्रमहरु गर्ने जस्ता नीतिहरु अवलम्बन गरेको देखिन्छ। गाँउपालिकाका मुख्य बजार केन्द्रहरुमा ढल संजाल तथा फोहोरमैला व्यवस्थानको उचित व्यवस्था नभएकोले जथाभावी प्लाष्टिकजन्य फोहोरहरु देखिन थालेको छ भने स्थानीय चिया तथा खाजा पसल, थोक तथा खुद्रा पसल आदिबाट निस्कने फोहोरले वातावरण संरक्षणमा चुनौतीहरु देखिन थालेको अवस्था छ। तर गाँउपालिकाले स्थानीय वातावरण संरक्षण तथा प्रदुषण नियन्त्रणको लागि हालसम्म कुनै ऐन तथा कार्यविधिहरु भने तर्जुमा गरेको छैन।

९.३.२ प्रमुख समस्या

- पानीका स्रोतहरु सुक्दै गैरहेको।
- बर्षायाममा पहिरो र भूक्षयको प्रकोप।
- प्लाष्टिक झोलाहरुको जथाभावी प्रयोग।
- मुख्य बजार क्षेत्रमा ढलको व्यवस्था नभएको।

- गाँउपालिकाबाट फोहोर संकलनको नियमित व्यवस्था नभएको ।
- वातावरण सम्बन्धि न्यून सचेतना ।
- वातावरण संक्षणमा अत्यन्त न्यून बजेटको व्यवस्था ।
- आवश्यक ऐन र कार्यविधिहरू नभएको

९.३.३ चुनौती र अवसर

चुनौतीहरू

- वातावरणिय प्रदुषणले गर्दा वातावरणीय तत्वहरूमा प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष प्रभाव पार्ने ।
- वातावरणीय प्रदुषणको समाधानको व्यवस्थापन जटिल र प्राविधिक रूपमा अत्यन्तै चुनौतीपूर्ण हुने।
- पानिको श्रोत सुक्दै जानु ।
- उचित समयमा पानि नपर्ने, लामो समयसम्म खडेरी लाग्ने, अति वर्षा, खण्ड वर्षाले वाढी, पहिरो जानु ।

अवसरहरू

- प्रदेशको विशिष्टीकरणको रूपमा उद्योग, वन तथा वातावरण मन्त्रालयको गठन हुनु ।
- वातावरण तथा प्रदुषण नियन्त्रणको क्षेत्रमा स्थानीय सरकार, विकास साझेदार तथा अन्य सरकारी/गैर सरकारी संस्थाहरू, उपभोक्ता समितिहरू र नागरिकको सहभागिता बढ्दै जानु ।
- फोहोरलाई उर्जाको रूपमा प्रयोग गर्न सक्ने प्रविधिको विकास हुनु ।
- प्रदेश तथा संघीय सरकारको फोहोर व्यवस्थापनको नीति, रणनीति र निर्देशिकाहरू निर्माण हुनु ।
- वातावरण संरक्षणको क्षेत्रमा दक्ष जनशक्ति उत्पादन हुन सक्ने ।
- वातावरण संरक्षण सम्बन्धि सचेतना कार्यक्रम संचालन गरी वातावरण संरक्षणमा स्थानीयवासीहरूलाई परिचालन गर्न सकिने ।
- वातावरण संरक्षणमा पर्याप्त बजेटको व्यवस्था गर्न सकिने ।

९.३.४ सोंच

स्वच्छ जिवनको लागि स्वच्छ वातावरण

९.३.५ लक्ष्य

वातावरणीय संरक्षण तथा प्रदुषण न्यूनीकरण गरी वातावरणीय स्वच्छता कायम गर्ने

९.३.६ उद्देश्य

- नदिहरूमा हुने प्रदुषण न्यूनीकरण गरी त्यहाको पारस्थितिकीय प्रणालीमा सुधार गर्नु ।
- फोहोरमैलाको उचित व्यवस्थापन गर्नु ।

९.३.७ रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
गाँउपालिकामा फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> ▪ नदिनालाहरु तथा अन्य पानीका स्रोतहरुको संरक्षण र वातावरणीय व्यवस्थापन गर्ने कार्य संचालनमा ल्याइने छ । ▪ सडक छेउमा जथाभावी फोहोर र शौच गर्ने र नदि किनारमा जथाभावी सवारी साधन धुने, मानिस र गाईवस्तु तुहाउने, पखाल्ने कार्यलाई नियन्त्रण गरिने छ। ▪ एक घर एक शौचालयको योजनालाई कार्यान्वयन लाई सार्वजनिक स्थानहरुमा शौचालय निर्माण गरिने छ । ▪ फोहोरमैलाको उपयुक्त व्यवस्थापन गर्न मुख्य बजार क्षेत्रबाट नियमित रुपमा फोहोरमैला संकलन गरिने छ । ▪ फोहोरमैला व्यवस्थापनको लागि संभाव्यता अध्ययन गरी उपयुक्त स्थानको छनौट गरिने छ ।
स्थानीय लघु तथा घरेलु उद्योगहरुलाई वातावरण मैत्री र वैकल्पिक उर्जाको प्रयोगमा प्रोत्साहन गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> ▪ वैकल्पिक उर्जाबाट चल्ने सवारी साधन र उद्योगहरुलाई प्रवर्द्धन गरिने छ । ▪ उद्योगहरुलाई मुख्य बजार र मानव वस्तीभन्दा टाढा लैजान प्रोत्साहन गरिने छ । ▪ बायो ग्यास, सुधारिएको चुल्हो, ग्यासीफायर, बायोब्रिकेट जस्ता किफायती जैविक उर्जाहरुको प्रवर्द्धन एवं विस्तार गरिने छ । ▪ गरिब र विपन्नवर्गसम्म नवीकरणीय उर्जा प्रविधिको पहुँच सुलभ गरी दाउराको प्रयोग कम गरिने छ ।
किटनाशक विषादी र रासायनिक मल प्रयोगलाई दुरुत्साहन गरी जैविक उयार र प्रांगारिक मलको प्रयोग र प्लाष्टिक झोलाको सट्टा स्थानीय सामाग्रीबाट उत्पादित वातावरण मैत्री झोला उपयोगमा ल्याउने	<ul style="list-style-type: none"> ▪ गाँउपालिका क्षेत्रमा आगामी २ बर्ष भित्र प्लाष्टिक झोला निषेध गरिने छ । ▪ स्थानीय सामाग्रीबाट उत्पादित वातावरण मैत्री हरित झोला उपयोगमा ल्याईने छ । ▪ किटनाशक औषधी प्रयोग र व्यवस्थापन गर्ने काममा स्थानीय कृषक, उपभोक्ता समुह र संघसंस्थाहरूसंग समन्वय र सहकार्य गरिने छ।
वातावरणीय सचेतना अभिवृद्धि गर्ने र हरियाली कायम गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> ▪ वातावरणीय चेतना र सावधानी, फोहोर वर्गीकरण र फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धी शैक्षिक तथा जनचेतनाका कार्यक्रमहरु संचालन गरिने छ। ▪ गाँउपालिका वातावरण संरक्षण तथा प्रदुषण नियन्त्रण सम्बन्धी आवश्यक संयन्त्रको व्यवस् ▪ स्थानीय खोलानालाको संरक्षण गरिने छ । ▪ हरियाली कायम गर्ने खाली रहेका स्थानहरुमा वृक्षारोपण गरिने छ । ▪ बनको जथाभावी दोहन नियन्त्रण गरिने छ । ▪ सामुदायिक वनहरुलाई प्रोत्साहन गरिने छ ।

९.३.८ प्रमुख कार्यक्रमहरु र कार्यान्वयन योजना

क्र. सं.	कार्कमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	निजी क्षेत्र	सहकारी र अन्य
१	वातावरण संरक्षण तथा प्रदुषण नियन्त्रणका लागि अध्ययन, अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	
२	नदिनालाहरु तथा अन्य पानीका स्रोतहरुको संरक्षण गर्ने	✓	✓	✓	✓	✓
४	सडक छेउमा जथाभावी फोहोर र शौच गर्ने, नदि किनारमा जथाभावी सवारी साधन धुने, मानिस र गाईवस्तु नुहाउने, पखाल्ने कार्यलाई नियन्त्रण गर्ने।			✓		
५	एक घर एक शौचालयको निर्माण गर्ने	✓	✓	✓	✓	
६	सार्वजनिक स्थानहरुमा शौचालय निर्माण गर्ने ।		✓	✓	✓	
७	फोहोरमैलाको उपयुक्त व्यवस्थापन गर्न मुख्य बजार क्षेत्रबाट नियमित रुपमा फोहोरमैला संकलन गर्ने ।			✓	✓	
८	फोहोरमैला व्यवस्थापनको लागि संभाव्यता अध्ययन गरी उपयुक्त स्थानको छनौट गर्ने ।		✓	✓		
९	वैकल्पिक उर्जाबाट चल्ने सवारी साधन र उद्योगहरुलाई प्रवर्द्धन गर्ने	✓	✓	✓		
१०	उद्योगहरुलाई मुख्य बजार र मानव वस्तीभन्दा टाढा लैजान प्रोत्साहन गर्ने ।		✓	✓	✓	
११	बायो ग्यास, सुधारिएको चुल्हो, ग्यासीफायर, बायोब्रिकेट जस्ता किफायती जैविक उर्जाहरुको प्रवर्द्धन एवं विस्तार गर्ने ।		✓	✓		
१२	गरिब र विपन्नवर्गसम्म नवीकरणीय उर्जा प्रविधिको पहुँच सुलभ गरी दाउराको प्रयोग कम गर्ने ।			✓		
१३	गाँउपालिका क्षेत्रमा आगामी २ बर्ष भित्र प्लाष्टिक झोला निषेध गर्ने ।		✓	✓		
१४	स्थानीय सामाग्रीबाट उत्पादित वातावरण मैत्री हरित झोला उपयोगमा ल्याउने ।		✓	✓	✓	
१५	किटनाशक औषधी प्रयोग र व्यवस्थापन गर्ने काममा स्थानीय कृषक, उपभोक्ता समुह र संघसंस्थाहरूसंग समन्वय र सहकार्य गर्ने ।		✓	✓	✓	
१६	फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी शैक्षिक तथा जनचेतनाका कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने ।		✓	✓	✓	
१७	गाँउपालिका वातावरण संरक्षण तथा प्रदुषण नियन्त्रण सम्बन्धी आवश्यक संयन्त्रको व्यवस्था गर्ने		✓	✓		
१८	स्थानीय खोलानालाको संरक्षण गर्ने ।		✓	✓		

क्र. सं.	कार्कमहरू	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	निजी क्षेत्र	सहकारी र अन्य
१९	हरियाली कायम गर्न खाली रहेका स्थानहरूमा वृक्षारोपण गर्ने ।			✓		
२१	बनको जथाभावी दोहन नियन्त्रण गर्ने ।			✓		✓
२१	सामुदायिक वनहरूलाई प्रोत्साहन गर्ने ।		✓	✓		

९.३.९ अपेक्षित उपलब्धि

- स्थानीय वातावरणमा सुधार भएको हुनेछ
- नागरिकहरूको स्वास्थ्यमा सुधार आएको हुनेछ ।
- फोहोरजन्य झाडापखाला र हैजाहरूको प्रकोप कम भएको हुनेछ ।
- स्थानीय नदि तथा खोलाहरूमा प्रदुषण न्यूनिकरण भएको हुनेछ ।
- फोहोरमैलाको व्यवस्थापन भै वैकल्पिक उर्जाको प्रयोग प्रयोग बढेको हुनेछ ।
- एक घर एक शौचालयको निर्माण भएको हुनेछ ।
- मुख्य बजार र चौकहरूमा शौचालय र ढलको निर्माण भएको हुनेछ ।
- प्लाष्टिक झोला निषेध भएको हुनेछ ।

९.४ जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा न्यूनिकरण

९.४.१ वस्तुगत स्थिति

नेपालमा तापक्रम र वर्षाको तथ्याङ्क अध्ययन तथा विश्लेषण गर्दा जलवायु परिवर्तन स्पष्ट रूपमा तीव्र गतिमा भइरहेको देखिन्छ । तापमान वृद्धिको प्रवृत्तिलाई हेर्दा तराईमा भन्दा हिमाली र पहाडी भेगमा उच्च पाईएको छ । जलवायु परिवर्तनजनित तापमान वृद्धिका कारण छोटो समयमा धेरै वर्षा, लामो खडेरी, अत्यधिक बाढी, हिमताल विस्फोटन, धेरै दिनसम्म कुहिरो लाग्ने, शीतलहर, पानीका स्रोतहरू सुक्ने, वन डढेलो लाग्ने तथा नयाँ रोगको प्रकोपमा वृद्धि हुनुका साथै नयाँ नयाँ ठाउँहरूमा रोगको प्रकोप फैल्ने जस्ता नकारात्मक असरहरू उत्पन्न हुन सक्छन् । महाभारत गाँउपालिकामा समेत जलवायु परिवर्तनको असरको रूपमा अधिक वर्षा हुने, खडेरी लाग्ने, वन डढेलो लाग्ने, स्थानीय खोलानालाहरू सुक्ने, भू-क्षय, पहिरो आदि जस्ता जलवायु परिवर्तनजनित घटनाहरू हुन थालेको देखिन्छ । यसै पक्षलाई मनन गर्दै गाँउपालिकाले आर्थिक वर्ष २०७७/७८ को आफ्नो वार्षिक नीति तथा कार्यक्रममा “वातावरण संरक्षण तथा जलवायु परिवर्तन” लाई बिशेष जोड दिदै जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा न्यूनिकरणको लागि केहि नीतिहरू अवलम्बन गरेको छ । जस अनुसार वातावरण संरक्षणका विविध कार्यक्रमहरू गर्ने; परम्परागत कुवा, धारा पंधेरा जस्ता स्रोतहरूको संरक्षण गर्ने; पूर्वाधार विकासमा स्थानीय वातावरण तथा जलवायुमैत्री योजना तर्जुमालाई जोड दिने र जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा न्यूनिकरणको लागि अभिमुखिकरण कार्यक्रम संचालन गर्ने रहेको छ ।

९.४.२ प्रमुख समस्या

- जलस्रोत, उर्जा, पूर्वाधार, मानव स्वास्थ्य, कृषि तथा खाद्य सुरक्षा र वन तथा जैविक विविधतामा हुने असर हुने ।
- पानीका स्रोतहरू सुक्दै गईरहेको ।
- खडेरी र सुख्खाले कृषि उत्पादनमा कमी ।
- पहिरो तथा भू-क्षयको प्रकोप
- विभिन्न प्रकारका महामारी तथा स्वास्थ्य प्रकोपहरू ।
- लोपोन्मुख प्राणी र जैविक विविधताको नास ।

९.४.३ चुनौती र अवसर

चुनौतीहरू

- वातावरणिय प्रदुषणले गर्दा वातावरणीय तत्वहरूमा प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष प्रभाव पार्ने ।
- पहिरो तथा भू-क्षयको प्रकोप नियन्त्रण गर्नु पर्ने ।
- विभिन्न प्रकारका महामारी तथा स्वास्थ्य प्रकोपहरू बढ्ने ।
- कतिपय लोपोन्मुख प्राणी र जैविक विविधता नास हुने ।
- वातावरणिय प्रदुषणको समाधानको व्यवस्थापन जटिल र प्राविधिक रूपमा अत्यन्तै चुनौतीपूर्ण हुने।
- पानिको श्रोत सुक्दै जानु ।
- उचित समयमा पानि नपर्ने, लामो समयसम्म खडेरी लाग्ने, अति वर्षा, खण्ड वर्षाले वाढी, पहिरो जानु ।
- बिपद्मा परेका घरपरिवार तथा समुहलाई तत्काल राहतको व्यवस्था गर्नु ।
- हावापानीको परिवर्तनको कारण जलवायु परिवर्तन अनुकूलन र विपद् व्यवस्थापनलाई समय अनुकूल परिमार्जित तथा व्यवस्थित गर्न नसक्नु ।

अवसरहरू

- जलस्रोत, उर्जा, पूर्वाधार, मानव स्वास्थ्य, कृषि तथा खाद्य सुरक्षा र वन तथा जैविक विविधतामा हुने असर कम गर्न सकिने ।
- सबै प्रकारका विपद्को सामना गर्न आधुनिक प्रविधि संरचना, मापदण्ड र आवश्यक दक्ष जनशक्तिको विकास हुन सक्ने ।
- वातावरणिय प्रदुषणले हुने वातावरणीय तत्वहरूमा प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष प्रभाव कम गर्ने सकिने ।
- पानिको श्रोतहरूको संरक्षण गर्ने सकिने ।
- बिपद्मा परेका घरपरिवार तथा समुहलाई तत्काल राहतको व्यवस्था गर्न सकिने ।
- हावापानीको परिवर्तनको कारण जलवायु परिवर्तन अनुकूलन र विपद् व्यवस्थापनलाई समय अनुकूल परिमार्जित तथा व्यवस्थित गर्न नसक्नु ।

९.४.४ सोंच

जलवायु परिवर्तन अनुकूलन र न्यूनिकरण मार्फत स्वच्छ, स्वस्थ र सुरक्षित गाँउपालिका निर्माण

९.४.५ लक्ष्य

जलवायु परिवर्तनका असरहरू न्यूनीकरण गर्ने ।

९.४.६ उद्देश्य

- पानीको दिगो उपलब्धता ।
- जलवायुजन्य विपदका असरहरूको न्यूनीकरण ।
- मानविय तथा प्राकृतिक प्रकोपबाट उत्पन्न वातावरणीय जोखिम रोकथाम ।
- जलवायुको परिवर्तनले मानव स्वास्थ्यमा पार्ने असरको नियन्त्रण र यसले अन्य क्षेत्रमा पार्ने असरसित अनुकूलित हुँदै त्यसबाट उत्पन्न लाभ र जलवायु कोष र संयन्त्रबाट हुने लाभको अधिकतम उपयोग गर्नु ।

९.४.७ रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उपलब्ध पानीका स्रोतहरूको संरक्षण गर्न वैकल्पिक उपायहरू अवलम्बन गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> ▪ स्थानीय पानी स्रोतहरूको संरक्षण गरिने छ। ▪ वर्षातको पानी संकलन गर्ने प्रविधि र पद्धतिलाई प्रवर्द्धन गरिने छ। ▪ जलाधार पुनरुत्थान र नदीहरूको प्राकृतिक वहाव कायम गर्ने कार्यक्रमहरू संचालन गरिने छ । ▪ स्थानीय र आधुनिक प्रविधिलाई संयोजन गर्दै अनुकूलन कार्यक्रमहरू संचालन गरिने छ ।
मौसम पूर्वअनुमान प्रणालीलाई सुदृढीकरण गर्दै विपद न्यूनीकरण गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> ▪ मौसम पूर्व अनुमान प्रणाली र तथ्याङ्क संकलन पद्धतिलाई संघीय र प्रदेश सरकारसंग समन्वय र सहकार्य गरी स्वचालित विपद सूचना प्रणाली जडान गरिने छ । ▪ पहिरो, भू-क्षय र नदि कटानको समस्यालाई समाधान गर्न तटबन्ध कार्यक्रमहरूलाई प्रभावकारी बनाईने छ । ▪ जलवायु परिवर्तन र विपद जोखिम न्यूनीकरणको लागि स्थाई कोषको व्यवस्था गरिने छ ।
जलवायुजन्य घटनाहरूको पहिचान गरी मानव जीवनको रक्षा गरिने छ ।	<ul style="list-style-type: none"> ▪ जलवायु परिवर्तनले मानव जीवनमा पारेको प्रभाव र अनुकूलन सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रमहरू संचालन गरिने छ । ▪ जलवायु परिवर्तनबाट फैलिन सक्ने रोगव्याधि र सोको नियन्त्रणको लागि स्थानीय सरोकारवालाहरूको अभिमुखिकरण एवं क्षमता विकास गरिने छ ।
जलवायुमैत्री, उर्जा र कृषि प्रविधिको छनौट र विस्तार गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> ▪ वातावरण मैत्री र जलवायु शसक्त कृषि वालिको लागि प्रदेश सरकार र सरोकारवालाहरूसंग समन्वय र सहकार्य गरिने छ । ▪ जलवायु परिवर्तनबाट प्रभावित क्षेत्रमा उपयुक्त कृषि प्रणाली र वैकल्पिक उर्जा प्रविधिको पहिचान, प्रवर्द्धन र प्रसार गरिने छ । ▪ स्थानीय पराम्परागत ज्ञानलाई प्रयोग गरेर कृषि व्यवस्थापनमा अनुकूलनका कार्यक्रमहरू संचालन गरिने छ ।

रणनीति	कार्यनीति
	<ul style="list-style-type: none"> खडेरी तथा अधिक बर्षा सहन सक्ने खालका वालीहरुको संभाव्यता अध्ययन गरी स्थानीय कृषकहरुलाई उक्त वालीहरु लगाउन प्रोत्साहन गरिने छ।

९.४.८ प्रमुख कार्यक्रमहरु र कार्यान्वयन योजना

क्र. सं.	कार्यक्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	निजी क्षेत्र	सहकारी र अन्य
१	पानीका स्रोतहरुको पहिचान गर्ने, संरक्षण गर्ने, बर्षातको पानी संकलन गर्ने प्रविधि र पद्धतिलाई प्रवर्द्धन गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	
२	जलाधार पुनरुत्थान र नदीहरुको प्राकृतिक वहाव कायम गर्ने कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने ।	✓	✓	✓		✓
४	स्थानीय अनुकुलन कार्ययोजनालाई व्यापक बनाई अनुकुलनलाई विकास कार्यक्रमसंग आवद्ध गर्ने ।		✓	✓		
५	स्थानीय र आधुनिक ज्ञानलाई संयोजन गर्दै जलस्रोत र उर्जाको व्यवस्थापनमा अनुकुलन कार्यक्रम संचालन गर्ने ।	✓	✓	✓		
६	स्थानीय खोला र नदि आदिको संरक्षणका कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने ।	✓	✓	✓		
७	मौसम पूर्व अनुमान प्रणाली र तथ्याङ्क संकलन पद्धतिलाई संघीय र प्रदेश सरकारसंग समन्वय र सहकार्य गरी स्वचालित विपद सूचना प्रणाली जडान गर्ने ।		✓	✓	✓	
८	पहिरो, भू-क्षय र नदि कटानको समस्यालाई समाधान गर्न तटबन्ध कार्यक्रमहरुलाई प्रभावकारी बनाउने ।	✓	✓	✓		✓
९	जलवायु परिवर्तन र विपद जोखिम न्यूनिकरणको लागि स्थाई कोषको व्यवस्था गर्ने ।		✓	✓	✓	
१०	जलवायु परिवर्तनले मानव जीवनमा पारेको प्रभाव र अनुकुलन सम्बन्धी तालिम लगायत सचेतना कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने ।		✓	✓		✓
११	जलवायु परिवर्तनबाट फैलिन सक्ने रोगव्याधि र सोको नियन्त्रणको लागि सम्बन्धित सरोकारवालाहरुको अभिमुखिकरण एवं क्षमता विकास गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
१२	वातावरण मैत्री र जलवायु शसक्त कृषि वालिको लागि प्रदेश सरकार र सरोकारवालाहरूसंग समन्वय र सहकार्य गर्ने ।		✓	✓	✓	✓

क्र. सं.	कार्यक्रमहरू	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	निजी क्षेत्र	सहकारी र अन्य
१३	जलवायु परिवर्तनबाट प्रभावित क्षेत्रमा उपयुक्त कृषि प्रणाली र वैकल्पिक उर्जा प्रविधिको पहिचान, प्रवर्द्धन र प्रसार गर्ने ।	✓	✓	✓		
१३	स्थानीय प्रविधि र शिपलाई प्रयोग गरेर कृषि व्यवस्थापनमा अनुकुलनका कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने ।	✓	✓	✓		
१४	खडेरी तथा अधिक वर्षा सहन सक्ने खालका वालीहरूको संभाव्यता अध्ययन गरी स्थानीय कृषकहरूलाई उक्त वालीहरू लगाउन प्रोत्साहन गर्ने	✓	✓	✓		

९.४.९ अपेक्षित उपलब्धि

- जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी दक्ष जनशक्ति सहित संस्थागत व्यवस्था भै स्थानीय अनुकुलन योजना कार्यान्वयन भएको हुनेछ ।
- पानीका मौजुदा स्रोतहरूको संरक्षण भएको हुनेछ ।
- पूर्व सूचान प्रणालीहरूको जडान भएको हुनेछ ।
- मानविय तथा प्राकृतिक विपद जोखिम रोकथाम भएको हुनेछ ।
- स्थानीय वातावरण र कृषि उत्पादनमा जलवायु परिवर्तनको असर न्यूनिकरण भएको हुनेछ ।
- जलवायु परिवर्तनले स्वास्थ्यमा ल्याउने समस्याहरूको पहिचान भएको हुनेछ ।
- जलवायु परिवर्तनले कृषि तथा खाद्यन्न सुरक्षामा पारेको प्रभाव न्यूनिकरण भएको हुनेछ ।

९.५ पहिरो तथा भू-क्षय नियन्त्रण

९.५.१ वस्तुगत स्थिति

गाँउपालिकाले पहिरो तथा भू-क्षय नियन्त्रणलाई स्थानीय सरकारको मुख्य जिम्मेवारीको रूपमा लिई विपद व्यवस्थापन कोषको गठन गर्ने नीति लिएको छ । पहिरो र भू-क्षय पहिरो यहाँका प्रमुख विपदहरू भएतापनि यस्ता विपदहरूबाट विगत ३ वर्षमा कुनै मानविय क्षति भएको छैन । गाँउपालिकाले पहिरो तथा भू-क्षय नियन्त्रणको लागि सडक लगायत बिकास निर्माण गर्दा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनलाई अनिवार्य गरेको छ । साथै पहिरो तथा भू-क्षय नियन्त्रणको लागि स्थानीय परम्परागत प्रविधिको प्रयोगलाई समेत जोड दिएको छ । पहिरो तथा भू-क्षय नियन्त्रणको लागि गाँउपालिकामा एक व्याकहो लोडर रहेको छ । गाँउपालिकाका पहिरो तथा भूक्षय क्षेत्रहरू निम्न वमोजिम रहेका छन्:

- ज्यामिरे खोला पहिरो – वडा नं १
- आरुबोट पहिरो – वडा नं १
- सहाना पहिरो – वडा नं १

- टोके बेसीटोलको पहिरो- वडा नं २
- फोक्सिडटार, महादेवटार, आग्रेटार, मसाने, खानीटा, वेसारे, सोलेघोप्टे पहिरो- वडा नं ३
- ठाकुरस्थान आ.वि. को पहिरो – वडा नं ४
- भूमिश्वरी स्कुल वरिपरिको र कोलटार लामाडाँडा वरपर – वडा नं ४
- मसेरी पाखा पहिरो - वडा नं ६ गोल्टार
- करौजे रातमाटे पहिरो – वडा नं ६ गोल्टार
- खग्रेन बनखुखोला नदी कटान – वडा नं ६ गोल्टार
- बनखुखोला कोल्टार नदी कटान – वडा नं ६ कोल्टार
- चौखोला नदी कटान – वडा नं ६ बेशी
- बनखुखोला करौजे नदी कटान – वडा नं ६ गोल्टार
- डाँडागाउँ पहिरो – वडा नं ६ डाँडागाउँ
- सुकौरा लामाटोल पहिरो - वडा नं ६
- गैरीगाउँ पैरेनी कोलबोट पहिरो नियन्त्रण- वडा नं ८
- सेपटोल वाफल खोला र आँकुरा खोला डवली पहिरो – वडा नं ८
- आँकुराखोला खोला दोभान महाथान – वडा नं ८

१.५.२ प्रमुख समस्या

- पहाडी भूभाग भएकोले भूक्षय र पहिरोको उच्च जोखिम हुनु ।
- पहिरो तथा भू-क्षय नियन्त्रणको लागि गाँउपालिकासंग पर्याप्त बजेट, प्रविधि र यन्त्र उपकरण नभएको ।
- पहिरो तथा भू-क्षय सम्बन्धी जनचेतनाको अभाव ।
- कमजोर सडक पूर्वाधार नभएकोले पहिरो तथा भूक्षयबाट हुने मानविय जोखिम न्यूनिकरण गर्न कठीन हुने ।

१.५.३ चुनौती र अवसर

चुनौतीहरु

- विपद्मा परेका घरपरिवार तथा समुहलाई तत्काल राहतको व्यवस्था गर्नु ।
- प्रत्येक वर्ष वर्षातको समयमा हुने पहिरो तथा भू-क्षयलाई नियन्त्रण गर्न पर्याप्त बजेट, प्रविधि र यन्त्र उपकरणको व्यवस्था गर्नु ।
- जलवायु परिवर्तनको कारण विपद् व्यवस्थापनलाई समय अनुकूल परिमार्जित तथा व्यवस्थित गर्न नसक्नु ।

अवसरहरु

- सबै प्रकारका विपद्को सामना गर्न आधुनिक प्रविधि संरचना, मापदण्ड र आवश्यक दक्ष जनशक्तिको विकास गर्न सकिने ।

- पहिरो तथा भू-क्षय नियन्त्रणको लागि अन्तर सरकार र दातृ निकायहरूसंग समन्वय र सहकार्य गर्ने सकिने ।

९.५.४ सौँच

विपद रोकथाम प्रणाली र पूर्वाधार: जीवन र सम्पति सुरक्षाको आधार

९.५.५ लक्ष्य

पहिरो तथा भू-क्षयबाट हुने मानविय तथा अन्य क्षतिमा न्यूनिकरण ।

९.५.६ उद्देश्य

पहिरो तथा भू-क्षयको नियन्त्रण गरी मानविय तथा अन्य क्षतिमा कमि ल्याउने

९.५.७ रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
पहिरो तथा भू-क्षय रोकथाम तथा नियन्त्रण गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> पहिरो तथा भू-क्षयका संभावित स्थानहरूको पहिचान र नक्शाङ्कन गरी रोकथाम तथा नियन्त्रण गरिने छ । पहिरो तथा भू-क्षय नियन्त्रणको लागि स्थानीय प्रविधिको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गरिने छ । जोखिमयुक्त स्थानहरूको पहिचान गरी स्थायी तटबन्ध निर्माण र ग्याविन वाल निर्माण गरिने छ । जोखिमयुक्त स्थानहरूमा वृक्षारोपण र जैविक तटबन्ध निर्माण गरिने छ । आवश्यक यन्त्र उपकरणहरू खरिद गरिने छ । सचेतना कार्यक्रमहरू संचालन गरिने छ ।
पूर्व सूचना प्रणालीको व्यवस्था गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> जोखिमयुक्त स्थानहरूमा विपद पूर्व सूचना प्रणालीको व्यवस्था गरिने छ । स्थानीय संचार माध्यम र साजाजिम संजालबाट जोखिमको पूर्व सूचना प्रचार प्रसार गरी मानविय र भौतिक क्षति न्यूनिकरण गरिने छ ।
पहिरो तथा भू-क्षय न्यूनिकरणको लागि कोष गठन गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> गाँउपालिकामा जोखिम न्यूनिकरण तथा व्यवस्थापन कोषको व्यवस्था गरिने छ । पहिरो तथा भूक्षय न्यूनिकरणका लागि नीजि र अन्तर सरकारी समन्वय र सहकार्य गरिने छ । भौतिक तथा मानविय क्षतिको कार्यविधि अनुसार क्षतिपुर्तिको व्यवस्था गरिने छ ।

९.५.८ प्रमुख कार्यक्रमहरु र कार्यान्वयन योजना

क्र. सं.	कार्कमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	निजी क्षेत्र	सहकारी र अन्य
१	पहिरो तथा भू-क्षयका संभावित स्थानहरुको पहिचान र नक्शाङ्कन गरी रोकथाम तथा नियन्त्रण गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	
२	पहिरो तथा भू-क्षय नियन्त्रणको लागि स्थानीय प्रविधिको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्ने ।			✓	✓	✓
४	जोखिमयुक्त स्थानहरुको पहिचान गरी स्थायी तटबन्ध निर्माण र ग्याविन वाल निर्माण गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
५	जोखिमयुक्त स्थानहरुमा वृक्षारोपण र जैविक तटबन्ध निर्माण गर्ने ।	✓	✓	✓		✓
६	आवश्यक यन्त्र उपकरणहरु खरिद गर्ने ।	✓	✓	✓		
७	जोखिमयुक्त स्थानहरुमा विपद पूर्व सूचना प्रणाली जडान गर्ने ।		✓	✓	✓	
८	स्थानीय संचार माध्यम र साजाजिक संजालबाट जोखिमको पूर्व सूचना प्रचार प्रसार गरी मानविय र भौतिक क्षति न्यूनिकरण गर्ने ।	✓	✓	✓		✓
९	गाँउपालिकामा जोखिम न्यूनिकरण तथा व्यस्थापन कोषको गठन गर्ने ।			✓	✓	
१०	पहिरो तथा भूक्षय न्यूनिकरणका लागि नीजि र अन्तर सरकारी समन्वय र सहकार्य गर्ने ।	✓	✓	✓		
११	सचेतना कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने		✓	✓	✓	✓
१२	क्षतिपूर्ति सम्बन्धी कार्यविधि तर्जुमा गर्ने		✓	✓		

९.५.९ अपेक्षित उपलब्धि

- पहिरो तथा भू-क्षयका संभावित स्थानहरुको पहिचान र नक्शाङ्कन भै रोकथाम तथा नियन्त्रण भएको हुनेछ ।
- जोखिमयुक्त स्थानहरुको पहिचान भै स्थायी तटबन्ध र जैविक वालको निर्माण भएको हुनेछ ।
- पहिरो तथा भू-क्षयबाट हुने भौतिक र मानविय क्षतिमा कमि आएको हुनेछ ।
- पिडितहरुले उचित क्षतिपूर्ति प्राप्त गरेका हुनेछन ।

९.६ विपद तथा महामारी जोखिम न्यूनिकरण र व्यवस्थापन

९.६.१ वस्तुगत स्थिति

गाँउपालिकाले विपद व्यवस्थापनलाई स्थानीय सरकारको मुख्य जिम्मेवारीको रूपमा लिई विपद व्यवस्थापन कोषको गठन गर्ने नीति लिएको छ। आगालागी, वन डढेलो, पहिरो यहाँका प्रमुख विपदहरू भएतापनि यस्ता विपदहरूबाट विगत ३ वर्षमा कुनै मानविय क्षति भएको छैन। तर चट्याङबाट भने ३ जना मानिसहरूको मृत्यु भएको देखिन्छ (बागमती प्रदेशको स्थानिय तहहरूको वस्तुस्थिति विवरण, २०७६)। गाँउपालिकाले विपद न्यूनिकरणको लागि सडक लगायत बिकास निर्माण गर्दा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनलाई अनिवार्य गरेको छ। वन जंगलको संरक्षणको लागि सामुदायिक वन उपभोक्ता मार्फत सचेतनामुलक कार्यक्रम गर्ने, सबै वडामा प्राकृतिक प्रकोप जनचेतना कार्यक्रम संचालन गर्ने तथा विपद न्यूनिकरण र व्यवस्थापनक लागि नेपाल रेडक्रस लगायत अन्य सरोकारवाला निकायहरूसंग सहकार्य र समन्वय गर्ने नीति लिएको छ।

महाभारत गाँउपालिका भुकम्प प्रभावित जिल्ला हो। राष्ट्रिय पुननिर्माण प्राधिकरणको २०७६ को तथ्याङ्क अनुसार गाँउपालिकामा २०७२ को भूकम्पमा ३५०४ नीजि घरहरू क्षतिग्रस्त भएका थिए। जसमध्ये ६४३ वटा संरचनाहरूमा (१-२) स्तरको र २८६१ संरचनाहरूमा (३-४) स्तरको क्षति भएका थिए। यस गाँउपालिकामा गर्मी र वर्षातको समयमा झाडा पखाला र हैजा जस्ता प्रकोपहरू समेत बेला बेला हुने गरेको छ। यस गाँउपालिकामा ५ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरूमा पखालाको दर १९.१६ रहेको छ भने ५ वर्ष मुनिका बालबालिकामा पखालाको उपचार (जिंक र ओआरएस) को प्रतिशत ८८.५१ रहेको छ। गाँउपालिकाका स्वास्थ्य केन्द्रहरूबाट झाडापखाला र हैजाहरू सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम र स्वास्थ्य शिविरहरू समेत संचालन हुने गरेको देखिन्छ तर प्रदेश र केन्द्र सरकारबाट भने यस्को रोगथाम र उपचारको लागि खासै कार्यक्रमहरू हुन सकेको छैन।

कोभिड-१९ व्यवस्थापनको लागि गाँउपालिकाले एक आईसोलन केन्द्र निर्माण गरेको छ। गाँउपालिकाबाट संक्रमित र उनको परिवारलाई मास्क, स्यानिटाईजर वितरण गरिएको थियो र गाँउपालिका लगायत मुख्य बजार केन्द्रहरूमा सचेतना कार्यक्रमहरू समेत गरिएको थियो। गाँउपालिकाको पछिल्लो तथ्याङ्क (२०७८ जेष्ठ ६) हेर्दा गाँउपालिकामा कुल १७ मानिसहरू कोभिड १९ बाट संक्रमित भएको देखिन्छ। जसमा पुरुष ९ र महिला ८ जना छन् भने १ जना जनप्रतिनिधि र गाँउपालिकाका ३ जना कर्मचारीहरू समेत कोभिड-१९ बाट संक्रमित भएको देखिन्छ। तर हालसम्म कोभिड-१९ बाट गाँउपालिकामा मानविय क्षति भने हुन सकेको छैन।

९.६.२ प्रमुख समस्या

- स्थानीय विपद् व्यवस्थापन समिति र विपद् व्यवस्थापन कोष नभएको।
- विपद व्यवस्थापन तथा न्यूनिकरणको लागि यन्त्र उपकरणको अभाव।
- कठिन भौगोलिक वनावट।
- विपद तथा महामारी सम्बन्धी सचेतनाको अभाव।
- आर्थिक अभाव र गरिबी।

- राष्ट्रिय राजमार्गसंग नजोडिएको ।
- भवन संहिताबारे अनभिज्ञ ।
- भूकम्प प्रतिरोधी भवन निर्माण सम्बन्धी शिप र तालिमको अभाव ।

९.६.३ चुनौती र अवसर

चुनौतीहरु

- पुनर्निर्माण कार्य सम्पन्न गर्नु ।
- मापदण्ड अनुसार सुरक्षित पूर्वाधार र भवन निर्माण गर्नु
- भूकम्प प्रतिरोधी भौतिक संरचनाहरूको निर्माण गर्नु ।
- भवन संहिता लागु गर्नु ।
- कोरोना, झाडा पखाला लगायत स्वास्थ्यजन्य महामारी रोक्नु ।
- भूक्षय र पहिरोजन्य प्रकोप व्यवस्थापन गर्नु ।
- विपद् तथा महामारी व्यवस्थापनमा संलग्न विभिन्न संघसंस्था बीच समन्वय गर्नु ।
- जोखिम युक्त वसोवास क्षेत्र पहिचान गरी सुरक्षित स्थानमा बस्ती स्थानान्तरण गर्नु
- प्रकोप तथा महामारीवारे जनचेतना विकास गर्नु ।

अवसरहरु

- विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय नीति र रणनीतिक कार्ययोजना कार्यान्वयनमा रहनु ।
- २०७२ सालको भूकम्पले जनतामा चेतना बढ्नु ।
- कोभिड-१९ ले स्वास्थ्य सचेतना बढ्नु ।
- स्थानीय सरकारको अधिकार क्षेत्रमा पर्नु र प्राथमिकताको विषय बन्नु ।
- भूकम्प पुनर्निर्माणमा विभिन्न संघसंस्थाहरूको सहयोग र क्रियाशीलता रहनु ।
- संघीय एवं प्रादेश सरकारको सहयोग रहनु ।

९.६.४ सोंच

विपद् न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्रणाली र पूर्वाधारको विकास: जनधन सुरक्षाको आधार

९.६.५ लक्ष्य

विपद् तथा महामारीको प्रभावकारी व्यवस्थापन गरी विपदजन्य क्षति न्यूनीकरण गर्नु

९.६.६ उदेश्य

विपद् तथा महामारीबाट हुने मानविय, भौतिक, आर्थिक, सामाजिक, साँस्कृतिक र पर्यावरणीय क्षतिमा कमी ल्याउने ।

९.६.७ रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
प्राकृतिक तथा गैर प्राकृतिक विपदको प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> ▪ विपद् तथा महामारी व्यवस्थापन सम्बन्धी स्थानीय, नीति, कानून र योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिने छ । ▪ विपद् तथा महामारी पूर्व तयारी, प्रतिकार्य योजना तथा पूर्व सूचना प्रणाली प्रभावकारी बनाइने छ । ▪ विपद् व्यवस्थापनमा संलग्न विभिन्न संघ संस्थाहरूसँग प्रभावकारी समन्वय र सहकार्य गरिने छ । ▪ विपद्को वेला उद्धार कार्यका लागि युवा स्वयंसेवी, सामाजिक संघ संस्थाहरू, सुरक्षा निकाय आदिलाई तयारी अवस्थामा राखिने छ । ▪ विपद् व्यवस्थापन कोष गठन गरिने छ र उक्त रकम विपद् व्यवस्थापनमा मात्र खर्च गरिने छ । ▪ गाँउपालिकाको विपद् व्यवस्थापन समितिलाई सक्रिय बनाइने छ। ▪ समुदायमा आधारित विपद् व्यवस्थापन प्रणाली अवलम्बन गरिने छ । ▪ भूकम्प पुनर्निर्माण प्राधिकरणसँग समन्वय गरी पुनर्निर्माणको बाँकी काम यथाशीघ्र सम्पन्न गरिने छ । ▪ आगलागी स्वास्थ्यजन्य प्रकोप, खोला, नदीनाला नियन्त्रण, भूक्षय, पहिरो नियन्त्रण आदि कार्यलाई प्राभावकारी बनाइने छ। ▪ विपद् जोखिम नियन्त्रण राष्ट्रिय कार्य योजनालाई स्थानीयकरण गरी लागु गरिने छ ।
विपदबाट हुने भौतिक र मानविय क्षति न्यूनिकरण गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> ▪ विपद् जोखिम नक्साङ्कन गरिने छ । ▪ विपद् जोखिम अध्ययन गरी विपद् प्रतिरोधी संरचनाहरूको निर्माण गरिने छ । ▪ अति जोखिममा रहेका वस्तीहरूलाई स्थानान्तरण गरिनेछ । ▪ हरेक क्षेत्रगत नीति तर्जुमा गर्दा विपद् प्रतिरोधी पक्षलाई हेरिने छ । ▪ विपदबाट वच्ने वारेमा सचेतना कार्यक्रमलाई अभियानको रूपमा संचालन गरिने छ । ▪ विपद् सम्बन्धी चेतना अभिवृद्धिका लागि रेडियो कार्यक्रम तयार गरी स्थानीय एफ.एम र पत्रपत्रिकाबाट प्रचार प्रसार गरिने छ, ▪ स्थानीय भवन निर्माण मापदण्ड बनाई प्रभावकारी रूपमा लागु गरिने छ ।
कोभिड-१९ महामारी नियन्त्रण र निर्मूल गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> ▪ कोभिड-१९ सम्बन्धि सचेतना कार्यक्रमहरू गरिने छ । ▪ कोरोना पोजेटिभ व्यक्तिहरूको लागि आईसोलेसन कक्षको पूर्वाधार निर्माण गरिने छ । ▪ प्रदेश तथा संघीय सरकार र दातृ निकायहरूको सहयोगमा कोरोना परिक्षण गाँउपालिकामा नै गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।

रणनीति	कार्यनीति
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ कोरोना पोजेटिभ व्यक्तिहरुको पहिचान गरी आईसोलेसन कक्षमा राखिने छ । ▪ कोरोना न्यूनिकरणका लागि मास्क, स्यानिटाईजर र फेस शिल्डको व्यवस्था गाँउपालिकामा नै गरिने छ । ▪ कोरोनाबाट मृत्यु भएका गाँउपालिकावासीहरुलाई उचित क्षतिपूर्ति र राहतको व्यवस्था गरिने छ । ▪ सरकारबाट गाँउपालिकामा गरिने कोरोना खोप कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाईने छ । ▪ सम्पूर्ण गाँउपालिकावासीहरुलाई कोरोना खोपको व्यवस्था गर्न प्रदेश तथा संघीय सरकार, दातृ निकाय र नीति क्षेत्रसंग समन्वय गरिने छ ।

९.६.८ प्रमुख कार्यक्रमहरु र कार्यान्वयन योजना

क्र. सं.	कार्कमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	निजी क्षेत्र	सहकारी र अन्य
१	विपद व्यवस्थापन तथा महामारी जोखिम न्यूनिकरण सम्बन्धी नीति कानून र योजना तर्जुमा गर्ने	✓	✓	✓		
२	विपद् तथा महामारी पूर्व तयारी तथा प्रतिकार्य योजना तर्जुमा गर्ने	✓	✓	✓		✓
४	अन्तर सरकार तथा अन्तर निकायहरु बिच समन्वय र सहकार्य गर्ने	✓	✓	✓		
५	विपद व्यवस्थापन तथा महामारी जोखिम न्यूनिकरण सम्बन्धी जनचेतना अभियान तथा कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने	✓	✓	✓		
६	विपद तथा महामारी प्रतिरोधि संरचनाहरु निर्माण गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	
७	विपद् जोखिम नक्साङ्कन नक्शाङ्क गर्ने		✓	✓	✓	
८	जोखिमयुक्त बस्तीहरुको स्थानान्तरण गर्ने	✓	✓	✓		✓
९	भवन संहिता क्रमश लागू गर्ने		✓	✓	✓	
१०	विपद तथा महामारी प्रतिरोधि संरचनाहरु निर्माण सम्बन्धी तालिम तथा क्षमता विकास कार्यक्रम संचालन गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
११	कोभिड-१९ सम्बन्धि सचेतना कार्यक्रमहरु गर्ने ।			✓	✓	✓
१२	प्रदेश तथा संघीय सरकार र दातृ निकायहरुको सहयोगमा कोरोना परिक्षण गाँउपालिकामा नै गर्ने व्यवस्था गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

क्र. सं.	कार्यक्रमहरू	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	निजी क्षेत्र	सहकारी र अन्य
१३	कोरोना न्यूनिकरणका लागि मास्क, स्यानिटाईजर र फेस शिल्डको व्यवस्था गाँउपालिकामा नै गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
१४	कोरोनाबाट मृत्यु भएका गाँउपालिकावासीहरूलाई उचित क्षतिपूर्ति र राहतको व्यवस्था गर्ने ।		✓	✓	✓	
१५	सरकारबाट गाँउपालिकामा गरिने कोरोना खोप कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाउने ।		✓	✓		✓
१६	सम्पूर्ण गाँउपालिकावासीहरूलाई कोरोना खोपको व्यवस्था गर्न प्रदेश तथा संघीय सरकार, दातृ निकाय र निजी क्षेत्रसंग समन्वय गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	

९.६.९ अपेक्षित उपलब्धि

- विपद् तथा महामारी सम्बन्धी नीति, कानून र योजना तर्जुमा भएको हुनेछ ।
- विपद् जोखिम नक्साङ्कन भएको हुनेछ ।
- भवन निर्माण संहिता पूर्ण रुपमा लागू भएको हुनेछ ।
- भूकम्प प्रतिरोधि भवन निर्माणको शुरुवात भएको हुनेछ ।
- पहिरो र भूक्षयहरू नियन्त्रण भएका हुनेछन् ।
- सम्पूर्ण गाँउपालिकावासीहरूले कोडिड-१९ विरुद्धको खोप लगाएका हुनेछन् ।
- खोलानाला तथा नदीबाट हुने वस्ती कटान रोकिएको हुनेछ
- स्वास्थ्य सम्बन्धी रोगको महामारी न्यून भएको हुनेछ ।
- सरोकारवाला संस्थाहरू बीच प्रभावकारी समन्वय भएको हुनेछ
- पुनर्निर्माण कार्य सम्पन्न भएको हुनेछ ।

परिच्छेद १०: योजना अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

१०.१ तहगत सम्बन्ध तथा अन्तरसरकार समन्वय

१०.१.१ वस्तुगत स्थिति

गाँउपालिकाले पहिचान गरेका योजना तथा कार्यक्रमहरूको पूर्ण कार्यान्वयन लगायत गाँउपालिकाका अन्य प्राकृतिक स्रोत साधन र सम्पदाहरूको संरक्षणका लागि तहगत सरकारबिच सुमधुर सम्बन्ध तथा अन्तरसरकार समन्वय निकै महत्वपूर्ण हुने गर्दछ। त्यसैगरी तहगत सरकारबिच विषय क्षेत्रगत अधिकार र कार्य जिम्मेवारीको बाँडफाँडमा समेत प्रचलित ऐन र कानुनको अधिनमा रहि तहगत सरकारबिच सहकार्य र समन्वय अत्यन्त जरुरी हुने गर्दछ। त्यसैले राज्यले अंगिकार गरेको बहुलवादमा आधारित बहुदलीय प्रतिस्पर्धात्मक संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन प्रणालीको सुदृढीकरणका लागि नेपालको संविधान बमोजिम राज्यशक्तिको प्रयोग गर्ने संघ, प्रदेश र स्थानीय तहहरू बिचको अन्तरसम्बन्ध, सहकारिता, सहअस्तित्व, समन्वय र पारस्परिक सहयोगको सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको “संघ, प्रदेश र स्थानीय तह (समन्वय र अन्तरसम्बन्ध) ऐन, २०७७” मा भएको व्यवस्था अतिरिक्त संघ, प्रदेश र गाँउपालिका बिचको अन्तरसम्बन्ध तथा अन्तरसरकार समन्वयका आधारहरू देहाय बमोजिम हुनेछन:

- राष्ट्रिय हितका आधारभूत विषय।
- राष्ट्रिय गौरव र एकताको संरक्षण।
- राज्यका निर्देशक सिद्धान्त, नीति तथा दायित्वको पालना र कार्यान्वयन।
- मौलिक हकको कार्यान्वयन।
- राष्ट्रिय नीतिको सम्मान तथा कार्यान्वयनमा योगदान।
- संविधानका व्यवस्थाहरूको समग्रता र सामंजस्यता।
- लोकतान्त्रिक मूल्य र मान्यतामा आधारित समाजवाद उन्मुख अर्थतन्त्र निमाण।
- संविधानको अधिनमा रहि साझा हित र सरोकारको विषयमा अधिकारको प्रयोग गर्दा अर्को तहको अस्तित्व र कार्यगत स्वायत्तताको सम्मान।
- नेपाली नागरिकबीच समान व्यवहार र सुरक्षा।
- कानुन, नीति र न्यायिक वा प्रशासनिक निर्णय कार्यान्वयनमा आपसी समन्वय, परामर्श, सहयोग तथा सूचनाको आदान प्रदान।
- प्राकृतिक तथा भौतिक स्रोतको संरक्षण।
- प्राकृतिक, भौतिक तथा वित्तीय स्रोतको दिगो व्यवस्थापन र लाभको न्यायोचित वितरण।
- भ्रष्टाचार निवारण र सुशासन प्रवर्द्धन।
- पारस्परिक सहयोग र सहकार्य।
- सामनुपातिक समावेशी तथा सहभागितामूलक शासन व्यवस्था अवलम्बन।
- नागरिकलाई प्रदान गर्ने सेवाको प्रभावकारिता।
- व्यापार, वस्तुको ढुवानी र सेवाको विस्तारमा आपसी सहयोग र समन्वय।

- संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध कायम गर्ने सम्बन्धमा प्रचलित कानूनमा व्यवस्था भएको अन्य बिषय ।

१०.१.२ प्रमुख समस्या

- संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको अधिकारका सम्बन्धमा गरेको व्यवस्थामा बारेमा आ-आफ्नै बुझाई रहनु
- राजश्व बाँडफाँडमा मत भिन्नता हुनु
- अन्तर सरकार समन्वय र सहकार्यको कानुनी र संस्थागत व्यवस्था सुदृढ हुन नसक्नु

१०.१.३ चुनौती र अवसर

चुनौतीहरू

- संविधानले तोकेको साझा अधिकारमा थप प्रस्टता ल्याउनु
- जनतालाई सोझै भार नपर्ने गरी राजश्वको दर र दायरा फराकिलो पार्नु
- अन्तर सरकार समन्वय र सहकार्यलाई संस्थागत रूपमा सुदृढ गर्नु

अवसरहरू

- लोकतन्त्र र संघीय राज्य प्रणाली
- संघीयता क्रमश कार्यान्वयन हुँदै जानु
- गाँउपालिकाबाट स्थानीयवासीहरूलाई सेवा र सुविधाहरू प्रदान हुन थाल्नु
- स्थानीय विकासमा गाँउपालिका योजनाबद्ध रूपमा अगाडी बढ्नु
- गाँउपालिकाका ठूला र रणनीतिक विकास योजनाहरूमा संघ र प्रदेश सरकारको सहयोग र सहकार्य हुनु
- निर्वाचित जनप्रतिनिधि र स्थिर स्थानीय सरकार
- स्थानीय सरकार संचालन ऐन

१०.१.४ सौँच

सुदृढ गाँउपालिका: उपलब्धिमुलुक अन्तरसरकार समन्वय र सहकार्य

१०.१.५ लक्ष्य

अन्तर सरकार समन्वय र सहकार्यलाई सुदृढ र परिणाममुखी बनाउने

१०.१.६ उद्देश्य

गाँउपालिकामा नतिजामुलक अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रणाली संस्थागत गर्नु

१०.१.७ रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
गाँउपालिकामा कानुनी र नीतिगत व्यवस्था गरी अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रणालीलाई सबल र सुदृढ बनाउने	<ul style="list-style-type: none"> आवश्यक ऐन र कार्यविधीहरु तर्जुमा गरिने छ । अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीलाई पारदर्शी, सहभागितामूलक, जवाफदेही बनाईने छ । अनुगमन तथा मूल्याङ्कनसंग सम्बन्धित निकायहरूसंग सहकार्य र समन्वय गरिने छ ।
अन्तरनिकाय र अन्तर सरकार समन्वय र सहकार्य गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> प्रदेश र संघीय सरकारसंगको समन्वय र सहकार्यलाई सुदृढ बनाईने छ । आयोजना कार्यान्वयन पूर्व आयोजनाको आवश्यकता, संभाव्यता, लागत, लाभ र प्रभावको विस्तृत अध्ययन र लेखाजोखा गरिने छ । आयोजनाहरुको मध्यावधी मूल्याङ्कन गरिने छ । आयोजनाको प्रगतिलाई मापन गर्न सूचकहरुको बिकास गरिने छ । आयोजनाको दिगोपनको लागि स्थानीय जनसहभागिता बढाईने छ । आयोजना निर्धारित समयमै सम्पन्न गरिने छ ।

१०.१.८ प्रमुख कार्यक्रमहरु र कार्यान्वयन योजना

क्र. सं.	कार्कमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	निजी क्षेत्र	सहकारी र अन्य
१	आवश्यक ऐन र कार्यविधीहरु तर्जुमा गर्ने ।			✓		
२	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीलाई पारदर्शी, सहभागितामूलक, जवाफदेही बनाउने ।	✓	✓	✓	✓	✓
४	अनुगमन तथा मूल्याङ्कनसंग सम्बन्धित निकायहरूसंग सहकार्य र समन्वय गर्ने ।	✓	✓	✓		
५	प्रदेश र संघीय सरकारसंगको समन्वय र सहकार्यलाई सुदृढ बनाउने ।	✓	✓	✓		
६	आयोजना कार्यान्वयन पूर्व आयोजनाको आवश्यकता, संभाव्यता, लागत, लाभ र प्रभावको विस्तृत अध्ययन र लेखाजोखा गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	
७	आयोजनाहरुको मध्यावधी मूल्याङ्कन गर्ने ।		✓	✓	✓	
८	आयोजनाको दिगोपनको लागि स्थानीय जनसहभागिता बढाउने ।		✓	✓	✓	✓

क्र. सं.	कार्यक्रमहरू	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	निजी क्षेत्र	सहकारी र अन्य
९	आयोजनाको प्रगतिलाई मापन गर्न सूचकहरूको विकास गर्ने ।		✓	✓	✓	
१०	आयोजना निर्धारित समयमै सम्पन्न गर्ने ।		✓	✓	✓	

१०.१.९ अपेक्षित उपलब्धि

- अनुगमन तथा मूल्याङ्कन ऐन र कार्यविधि जारी भै लागू भएको हुनेछ ।
- आयोजनाहरू समयमै सम्पन्न भएका हुनेछन् ।
- आयोजना कार्यान्वयन पूर्व आयोजनाको आवश्यकता, संभाव्यता, लागत, लाभ र प्रभावको विस्तृत अध्ययन र लेखाजोखा गर्ने परिपाटिको विकास भएको हुनेछ ।
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली पारदर्शी, सहभागितामूलक, जवाफदेही भएको हुनेछ ।
- विकास आयोजनाहरूमा स्थानीयवासीको व्यापक जनसहभागिता भएको हुनेछ ।

१०.२ जोखिम व्यवस्थापन

१०.२.१ वस्तुगत स्थिति

नेपालमा विभिन्न तहगत सरकारहरूबाट संचालन भएका आयोजनाहरू तोकिएको समयमा सम्पन्न नहुने, समय लम्बिएर लागत बढ्ने, लक्षित वर्गले अपेक्षाकृत लाभ प्राप्त गर्न नसक्ने, लागत बढेसंगै बजेटको सुनिश्चितता घट्ने, दातृ निकायहरूले हात झिक्ने जस्ता समस्याहरूले गर्दा आयोजनाहरूको भविष्य नै जोखिममा पर्ने र कहिलेकाहि समय र लागत बढेसंगै त्यस्ता आयोजनाहरूको उपादेयतामा समेत प्रश्न उठ्ने भएकोले आयोजनाको जोखिम व्यवस्थापन पनि निक्कै पेचिलो र जटिल हुने गरेको छ । स्थानीय तहहरूमा समेत पर्याप्त अध्ययन अनुसन्धान नगरी त्रुटिपूर्ण ढङ्गले ड्रइङ, डिजाइन र लागत अनुमानको तर्जुमा गरी लाभ लागत विश्लेषण विना दिगोपना नभएका टुक्रे योजनामा बजेट छर्ने प्रवृत्तिले आयोजना कार्यान्वयनमा समस्या देखिएको छ । त्यसैले आयोजनाको जोखिम न्यूनीकरणका लागि यस आवधिक आयोजनाले पहिचान गरी प्राथमिकीकरण गरेका आयोजना बैंकका योजना तथा कार्यक्रमहरूलाई गाँउपालिकाले क्रमसंग कार्यान्वयन गर्दै लानुपर्ने छ ।

१०.२.२ प्रमुख समस्या

- स्थानीय विकास आयोजनाहरू समयमै सम्पन्न नभएर लागत बढ्दै जानु ।
- जनताले समयमै अपेक्षाकृत लाभ प्राप्त गर्न नसक्नु ।
- लागत बढेसंगै बजेटको सुनिश्चितता घट्नु ।
- दातृ निकायहरूले हात झिक्न सक्ने ।
- आयोजनाको भविष्य जोखिममा पर्न सक्नु

१०.२.३ चुनौती र अवसर

चुनौतीहरू

- आयोजनाहरूको लागि आवश्यक बजेटको व्यवस्था गर्नु
- आयोजनाहरू समयमै सम्पन्न गर्नु

अवसरहरू

- आयोजनाहरू समयमै सम्पन्न गरी स्थानीय जनतालाई विकासको अवसर प्रदान गर्नु
- संघीयतालाई संस्थागत गर्दै र स्थानीय सरकार प्रति जनताको विश्वास र भरोसा जित्नु

१०.२.४ सोंच

विकास आयोजनाहरूको सफल कार्यान्वयन

१०.२.५ लक्ष्य

जोखिम न्यूनिकरण गरी आयोजनाहरू समयमै सम्पन्न गर्ने

१०.२.६ उद्देश्य

विकास आयोजनाहरू समयमा नै सम्पन्न गरी स्थानीय जनतालाई विकासको लाभ प्रदान गर्नु ।

विकास आयोजनाको सफल कार्यान्वयन मार्फत स्थानीय सरकार प्रति जनताको विश्वास र भरोसा जित्नु ।

१०.२.७ रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
आयोजनाहरू योजना तर्जुमा, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र सफल कार्यान्वयन गरी जोखिम व्यवस्थापन गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> ■ गाँउ कार्यपालिकाको निर्देशन तथा निर्णय बमोजिम गाँउपालिकाका दिर्घकालिन, आवधिक तथा बार्षिक योजना तर्जुमा तथा प्राथमिकिकरण गरिने छ । ■ गाँउपालिकाले आवधिक योजनाको आयोजना बैंकहरूमा भएमा योजना तथा कार्यक्रमहरूलाई क्रमैसंग प्राथमिकताको आधारमा कार्यान्वयन गरिने छ । ■ कार्यान्वयनको लागि छनौटमा परेका आयोजनाहरूको भरपर्दो परामर्शदाताबाट ड्रईड, डिजाईन र लागत ईष्टिमेट तयार गरिने छ । ■ आयोजना कार्यान्वयन हुन पूर्व बजेटको सुनिश्चितता र लाभ लागत बिप्लेषण गरिने छ । ■ श्रोत तथा बजेटको सिमा भित्र रहि बिषयगत क्षेत्रका योजनाहरूको छनौट तथा प्राथमिकिकरण गरिने छ । ■ वित्तिय संघीयता पूर्ण रुपमा कार्यान्वय गरिने छ ।

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

रणनीति	कार्यनीति
	<ul style="list-style-type: none"> ■ मध्यकालीन खर्च संरचना (MTEF) को पूर्ण कार्यान्वयन गरिने छ । ■ गाँउपालिकामा विशिष्ट ज्ञान, सीप र क्षमता भएका दक्ष जनशक्ति तयार गरिने छ । ■ आयोजना बैङ्कको कार्यान्वयनमा लागि आवश्यक कार्यविधि तथा मापदण्ड तयार गरिने छ । ■ स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४, सार्वजनिक खरिद ऐन २०६३, खरिद नियमावली, आर्थिक कार्यविधि ऐन तथा नियमावली र गाँउपालिकाले तर्जुमा गरेका ऐन, नीति र कार्यविधिहरूको पूर्ण पालना गरिने छ । ■ रणनीतिक आयोजनाहरूको लागि प्रदेश र संघीय सरकारसंग सहकार्य र समन्वय गरिने छ । ■ कार्यान्वयन विधि निर्धारण गर्दा ठेक्कापट्टा, उपभोक्ता समिति, आमानत, सेवा करार, संयुक्त व्यवस्थापन वा साझेदारी, गैरसरकारी संस्थामार्फत गर्ने सम्बन्धमा सार्वजनिक खरिद ऐनको परिधिभित्र रही योजना वा कार्यक्रम संचालन हुनुपूर्व निश्चित गरिने छ । ■ आयोजना कार्यान्वयन गर्दा सम्बन्ध निकाय र व्यक्तिलाई तोकिएका जिम्मेवारी र क्रियाकलाप प्रति उत्तरदायी बनाउन उपलब्धि परिणाम सूचकसहित कार्यसम्पादन करार प्रणाली अपनाईने छ ।

१०.२.८ प्रमुख कार्यक्रम र कार्यान्वयन योजना

क्र. सं.	कार्यमहरू	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	निजी क्षेत्र	सहकारी र अन्य
१	गाँउ कार्यपालिकाको निर्देशन तथा निर्णय वमोजिम गाँउपालिकाका दिर्घकालिन, आवधिक तथा बार्षिक योजना तर्जुमा तथा प्राथमिकिकरण गर्ने ।			✓		
२	गाँउपालिकाले आवधिक योजनाको आयोजना बैङ्कहरूमा भएमा योजना तथा कार्यक्रमहरूलाई क्रमसंग प्राथमिकताको आधारमा कार्यान्वयन गर्ने ।	✓	✓	✓		✓
४	कार्यान्वयनको लागि छनौटमा परेका आयोजनाहरूको भरपर्दो परामर्शदाताबाट ड्रईड, डिजाईन र लागत ईष्टिमेट तयार गर्ने ।		✓	✓	✓	
५	आयोजना कार्यान्वयन हुन पूर्व बजेटको सुनिश्चितता र लाभ लागत बिष्लेषण गर्ने ।	✓	✓	✓		
६	श्रोत तथा बजेटको सिमा भित्र रहि बिषयगत क्षेत्रका योजनाहरूको छनौट तथा प्राथमिकिकरण गर्ने ।		✓	✓	✓	

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

क्र. सं.	कार्यक्रमहरू	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	निजी क्षेत्र	सहकारी र अन्य
७	वित्तिय संघीयता पूर्ण रुपमा कार्यान्वयन गर्ने ।	✓	✓	✓		
८	मध्यकालीन खर्च संरचना (MTEF) को पूर्ण कार्यान्वयन गर्ने ।	✓	✓	✓		
९	गाँउपालिकामा विशिष्ट ज्ञान, सीप र क्षमता भएका दक्ष जनशक्ति तयार गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
१०	आयोजना बैङ्कको कार्यान्वयनमा लागि आवश्यक कार्यविधि तथा मापदण्ड तयार गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	
११	स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४, सार्वजनिक खरिद ऐन २०६३, खरिद नियमावली, आर्थिक कार्यविधि ऐन तथा नियमावली र गाँउपालिकाले तर्जुमा गरेका ऐन, नीति र कार्यविधिहरूको पूर्ण पालना गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
१२	रणनीतिक आयोजनाहरूको लागि प्रदेश र संघीय सरकारसंग सहकार्य र समन्वय गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
१३	सार्वजनिक खरिद ऐनको परिधिभित्र रही योजना वा कार्यक्रम संचालन गर्ने ।		✓	✓	✓	
१४	आयोजना कार्यान्वयन गर्दा सम्बन्धित निकाय र व्यक्तिलाई तोकिएका जिम्मेवारी र क्रियाकलाप प्रति उत्तरदायी बनाउन उपलब्धि परिणाम सूचकसहित कार्यसम्पादन करार प्रणाली अपनाईने छ ।		✓	✓		✓

१०.२.९ अपेक्षित उपलब्धि

- आयोजनाहरू तोकिएको लागतमा निर्धारित समयमै सम्पन्न भै स्थानीय जनताले विकासको लाभ प्राप्त गरेका हुनेछन् ।
- स्थानीय सरकार आयोजनाहरू समयमै सम्पन्न गर्न सफल भएको हुनेछ ।
- संघीयतालाई संस्थागत भै स्थानीय सरकार प्रति जनताको विश्वास र भरोसा बढेर गएको हुनेछ ।

१०.३ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

१०.३.१ वस्तुगत स्थिति

कार्यान्वयन गरिएका योजना, नीति, कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू के कति सान्दर्भिक, लाभदायी र प्रभावकारी छन् तथा केकस्ता उपलब्धि एवं प्रभावहरू हासिल भएका छन् भन्ने कुराको आन्तरिक वा बाह्य मूल्याङ्कनकर्ताबाट उद्देश्यपूर्ण र व्यवस्थित तरिकाले लेखाजोखा गर्ने कार्य अनुगमन तथा मूल्याङ्कन हो । गाँउपालिका क्षेत्र भित्र संचालन भएका, भैरहेका तथा हुने सबै विषयगत तथा क्षेत्रगत योजनाहरूको निर्धारित

गुणस्तर र समय सिमाको सुनिश्चितता गर्न, सम्भावित जोखिम र त्यसले भविष्यमा पार्न सक्ने असरका बारेमा लेखाजोखा गरी समयमानै क्षती न्यूनिकरणमा पूर्वतयारी गर्न, विकास निर्माणसंग सम्बन्धित सबै सरोकारवालालाई अनुशासित, मर्यादित, जिम्मेवार र कर्तव्यनिष्ठ बनाउने कार्यको लागि आयोजनाको नियमित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने हुन्छ। संगसंगै यस आवधिक योजनाले पहिचान र प्राथमिकीकरण गरेका आयोजनाहरूको कार्यान्वयनबाट लक्षित उद्देश्य प्राप्त भयो भएन यकिन गर्न र आयोजनाको कार्यान्वयनबाट अपेक्षित वर्गले फाईदा पायो पाएन भनेर नियमित रूपमा अध्ययन तथा विश्लेषणलाई गर्नुपर्ने हुन्छ।

गाँउपालिकाले आयोजनाको मूल्याङ्कन देहाय वमोजिम तीन प्रकारबाट गर्न सक्नेछ।

- १) आयोजनाको कार्यान्वयन चरणमा गरिने आयोजनाको लेखाजोखा।
- २) आयोजनाको कार्यान्वयनको समाप्ति पछि आयोजनाको लक्ष्य, उद्देश्य अनुरूप काम भए नभएको लेखाजोखा गरिने आयोजनाको मूल्याङ्कन
- ३) आयोजना समाप्त पछि त्यसको संचालनको ५-६ वर्ष पछि गरिने प्रभाव मूल्याङ्कन।

योजनाका उपलब्धि र प्रभाव तहका सूचकमा के कति परिणाममा परिवर्तन आयो भन्ने जानकारी मूल्याङ्कनबाट हुन्छ। त्यसैले गाँउपालिकाले आवश्यकता र आयोजना वा कार्यक्रमको प्रकृति अनुसार उल्लेखित दुवै तहमा तेस्रो पक्षबाट पनि मूल्याङ्कन गर्नु/गराउनुपर्ने छ। त्यसको लागि योजना तर्जुमासंग सम्बन्धित समितिहरू लगायत गाँउ कार्यपालिकालाई आवश्यक पृष्ठपोषण दिनका लागि स्थानीय सरकार संचालन ऐन र अन्य प्रचलित ऐनमा व्यवस्था भए वजोमिम गठन भएका गाँउपालिका स्तरीय तथा वडा स्तरीय अनुगमन तथा मूल्याङ्कन समितिहरू मार्फत आयोजनाको निरन्तर अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्न प्रस्ताव गरिएको छ। अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको ढाँचा अनुसूची ४ मा राखिएको छ।

१०.३.२ प्रमुख समस्या

- आवश्यक नीति, योजना र कार्ययोजना नहुनु।
- भएका नीति, योजना र कार्ययोजनाहरू पालना नहुनु।
- आयोजना कार्यान्वयन गर्दा सम्बन्ध निकाय र व्यक्तिलाई तोकिएका जिम्मेवारी र क्रियाकलाप प्रति उत्तरदायी बनाउन उपलब्धि परिणाम सूचकसहित कार्यसम्पादन करार प्रणाली अपनाउन नसक्नु।
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका चरणहरूको पूर्ण पालना नहुनु।
- दण्ड, पुरस्कार र सजायको व्यवस्था गराउन नसक्नु।
- दक्ष कर्मचारी र साधन स्रोतको अभाव।
- स्रोत साधनको अभाव।

१०.३.३ चुनौती र अवसर

चुनौतीहरू

- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका चरणहरूको सहि पालन गर्नु।
- पुरस्कार र दण्ड सजायको व्यवस्थालाई कार्यान्वयन गर्नु।

- गाँउपालिकामा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीलाई संस्थागत गर्नु ।
- आवश्यक कार्ययोजनाहरूलाई प्राथमिकताको आधारमा लागू गर्नु

अवसरहरू

- गाँउपालिकामा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीलाई संस्थागत गर्ने सकिने ।
- आयोजनाहरू निर्धारित समयमै गुणस्तरिय रुपमा सम्पन्न हुने ।
- विकास आयोजनाहरूले निर्दिष्ट गरेको प्रतिफल लक्षित वर्गले समयमै प्राप्त गर्ने ।

१०.३.४ सोंच

गाँउपालिकाको शासकीय सुधार र सुशासन ।

१०.३.५ लक्ष्य

विकास आयोजनाहरूले निर्धारण गरेका लक्ष्य र उदेश्यहरू हासिल गर्ने ।

१०.३.६ उदेश्य

गाँउपालिकामा नतिजामुलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीलाई संस्थागत गर्ने

१०.३.७ रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीलाई संस्थागत गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> ■ गाँउपालिकाका योजना तथा कार्यक्रमहरूको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको लागि आवश्यक नीति, ऐन, कार्ययोजना र कार्यविधिहरू तर्जुमा गरिने छ । ■ स्थानीय सरकार संचालन ऐन र अन्य प्रचलित ऐनको प्रावधानमा रहि गाँउपालिका र वडा स्तरमा अनुगमना तथा मूल्याङ्कन समिति र उप-समितिहरूको गठन गरिने छ । ■ गाँउपालिकामा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीलाई संस्थागत गरिने छ । ■ आयोजनाहरू निर्धारित समयमै गुणस्तरिय रुपमा सम्पन्न गरिने छ । ■ भएका नीति, योजना र कार्ययोजनाहरू पूर्ण रुपमा पालना गरिने छ । ■ आयोजना कार्यान्वयन गर्दा सम्बन्ध निकाय र व्यक्तिलाई तोकिएका जिम्मेवारी र क्रियाकलापप्रति उत्तरदायी बनाउन उपलब्धि परिणाम सूचकसहित कार्यसम्पादन करार प्रणाली अपनाईने छ । ■ अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका चरणहरूको पूर्ण पालना गरिने छ। ■ दण्ड, पुरस्कार र सजायको व्यवस्था कडाईका साथ कार्यान्वयन गरिने छ ।

रणनीति	कार्यनीति
	<ul style="list-style-type: none"> अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको लागि दक्ष कर्मचारी र साधन स्रोतको व्यवस्था गरिने छ ।

१०.३.८ प्रमुख कार्यक्रम र कार्यान्वयन योजना

क्र. सं.	कार्यक्रमहरू	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	निजी क्षेत्र	सहकारी र अन्य
१	गाँउपालिकाका योजना तथा कार्यक्रमहरूको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको लागि आवश्यक नीति, ऐन, कार्ययोजना र कार्यविधिहरू तर्जुमा गर्ने ।	✓	✓	✓		
२	स्थानीय सरकार संचालन ऐन र अन्य प्रचलित ऐनको प्रावधानमा रहि गाँउपालिका र वडा स्तरमा अनुगमना तथा मूल्याङ्कन समिति र उप-समितिहरूको गठन गर्ने ।	✓	✓	✓		
४	गाँउपालिकामा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीलाई संस्थागत गर्ने ।	✓	✓	✓		
५	आयोजनाहरू निर्धारित समयमै गुणस्तरिय रुपमा सम्पन्न गर्ने ।	✓	✓	✓		
६	नीति, योजना र कार्ययोजनाहरू पूर्ण रुपमा पालना गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
७	आयोजना कार्यान्वयन गर्दा सम्बन्धित निकाय र व्यक्तिलाई तोकिएका जिम्मेवारी र क्रियाकलाप प्रति उत्तरदायी बनाउन उपलब्धि परिणाम सूचकसहित कार्यसम्पादन करार प्रणाली अपनाउने		✓	✓	✓	✓
८	अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका चरणहरूको पूर्ण पालना गर्ने।		✓	✓	✓	✓
९	दण्ड, पुरस्कार र सजायको व्यवस्था कडाईका साथ कार्यान्वयन गर्ने ।		✓	✓	✓	
१०	अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको लागि दक्ष कर्मचारी र साधन स्रोतको व्यवस्था गर्ने ।		✓	✓		

१०.३.९ अपेक्षित उपलब्धि

- आयोजनाहरू तोकिएको लागतमा निर्धारित समयमै सम्पन्न भै स्थानीय जनताले विकासको लाभ प्राप्त गरेका हुनेछन ।
- गाँउपालिका आफ्ना योजना तथा कार्यक्रमहरू समयमै सम्पन्न गर्न सफल भएको हुनेछ ।
- संघीयतालाई संस्थागत भै स्थानीय सरकार प्रति जनताको विश्वास र भरोसा बढेर गएको हुनेछ ।

परिच्छेद ११: नतिजा खाका

११.१ पृष्ठभूमि

आवधिक योजनाले परिकल्पना गरेको सोच, लक्ष्य र उदेश्यहरु कसरी प्राप्त गर्न सकिन्छ भन्ने तथ्यलाई तर्कसंगत ढंगबाट नतिजा खाकामा प्रस्तुत गरिएको छ। नेपालको विगतको अनुभव र राष्ट्रिय योजना आयोगले अभ्यासमा ल्याएको नतिजा खाकाको ढाँचालाई नै आधार मानी यस आवधिक योजनाको नतिजा खाका तर्जुमा गरिएको छ। गाँउपालिकालाई बार्षिक र क्षेत्रगत गुरु योजनाहरु तर्जुमा गर्न, संचालित परियोजनाहरुको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्न र स्वयं आवधिक योजनाको मध्यावधि समिक्षा र मध्यकालिन खर्च संरचना तयार गर्न समेत यसले मद्दत गर्दछ।

११.२ नतिजा खाका

विषयगत नतिजा खाका निम्न अनुसार तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छः

१. आर्थिक क्षेत्र (२०७८/७९ को स्थिर मूल्यमा आधारित)											
नतिजा स्तर	नतिजा सूचक	एकाई	आधार बर्ष (२०७८/७९)	लक्ष्य					सूचनाको स्रोत	कार्यान्वयन निकाय	अनुमान तथा जोखिम
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४			
प्रभाव	कुल गाहस्थ उत्पादन	रु करोड							बजेट वक्तव्य	गाँउपालिका	<ul style="list-style-type: none"> नीजि क्षेत्रको सहयोग भएको हुनेछ
प्रतिफल १	प्रति व्यक्ति आय	अ. डलर	८३०	८५०	८६०	९००	९५०	१०००	बजेट वक्तव्य	गाँउपालिका	
प्र. २	आर्थिक वृद्धिदर	प्रतिशत	१५०	१६०	१८०	२००	२२५	२५०			
प्र. ३	प्रतिव्यक्ति गार्हस्थ उत्पादन	रुपैया	७	७.७	८	८.५	९	९.५			

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

प्र. ४	गार्हस्थ उत्पादनमा प्राथमिक क्षेत्रको योगदान	प्रतिशत	६०	६५	६८	७१	७४	७९			<ul style="list-style-type: none"> अन्तर सरकार समन्वय भएको हुनेछ
प्र. ५	गार्हस्थ उत्पादनमा द्वितीय क्षेत्रको योगदान	प्रतिशत	४५	४०	३७	३४	३२	२९			
प्र. ६	गार्हस्थ उत्पादनमा तृतीय क्षेत्रको योगदान	प्रतिशत	१४	१६	१८	२१	२३	२५			
प्र. ७	गरिवीको रेखामुनीको परिवार	प्रतिशत	३१.३	३०	२८	२६	२३	२१			
प्र. ८	मानव विकास सूचाङ्क	सूचाङ्क	०.४३	०.४४	०.४५	०.४६	०.४७	०.४८	रा.यो.आ.	रा.यो.आ.	
प्र. ९	कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर	प्रतिशत	६.७	६.९	७.३	७.९	८.५	९.२		के.त.वि.	
प्र. १०	सेवा क्षेत्रको वृद्धिदर	प्रतिशत	४.५	४.७	५.१	५.३	५.६	६.१		के.त.वि.	
प्र. ११	मुद्रा स्थिति	प्रतिशत	५.३	५.४	५.५	५.७	६.९	६.२	मूल्य सुचाङ्क	के.त.वि.	

१.१ कृषि क्षेत्र											
नतिजा सूचक	एकाई	आधार बर्ष (२०७८/७९)	लक्ष्य					सूचनाको स्रोत	कार्यान्वयन निकाय	अनुमान तथा जोखिम	
			२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४				
प्रभाव	कृषि क्षेत्रको कुल गार्हस्थ उत्पादन	रु करोड	१०	१५	२०	३०	४०	५०	गाँउपालिका को वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन	<ul style="list-style-type: none"> गाँउपालिका प्रदेश सरकार संघीय सरकार 	<ul style="list-style-type: none"> कृषि सामाग्री समयमा आपूर्ति हुनेछ। कृषि पूर्वाधार
प्र. १	आलु उत्पादन	मे.ट.	१२०	१५०	१७०	१९०	२२०	२५०			
प्र. २	मकै उत्पादन	मे.ट.	१५०	१६०	१७०	१७५	१८५	१९५			
प्र. ३	धान	मे.ट.	१३०	१३५	१४०	१५०	१६०	१६५			
प्र. ४	तरकारी व्यवसायिक उत्पादन	हेक्टर	५	१०	२०	३०	४०	५०			
प्र. ५	व्यवसायिक तरकारी उत्पादनमा संलग्न कृषक	प्रतिशत	१.२	३	५	१५	२५	३०			
प्र. ६	फलफुल उत्पादन	मे.ट.	१०	१५	२०	२५	३०	४०			

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

प्र. ७	सक्रिय व्यवसायिक कृषक समुह	संख्या	४०	५०	५५	६०	६५	७०
प्र. ८	कृषक तालिम	संख्या	२०	३०	४०	४५	५०	६०
प्र. ९	पकेट क्षेत्र विकास	संख्या	१	२	३	५	७	८
प्र. १०	कफि उत्पादन	मे.ट.	१०	१२	१४	१५	२०	३०
प्र. ११	कृषि सहकारी संस्था	संख्या	३	५	७	८	१०	१२
प्र. १२	दुग्ध उत्पादन	रु लाख	३५	४०	५०	६०	६५	७०
प्र. १३	दुग्ध चिस्यान केन्द्र	संख्या	-	-	१	२	-	३
प्र. १४	कृषि उपज संकलन केन्द्र	संख्या	-	१	२	४	५	६
प्र.	व्यवसायिक पशु फार्म	संख्या	-	१	१	४	५	७

- गैर सरकारी संस्थाहरु
 - दातृ निकायहरु
- विकासमा अन्तर सरकारी समन्वय भएको हुनेछ।
- दातृ निकाय र गैसरकारी संस्थाहरु

१.२ उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय

नतिजा स्तर	नतिजा सूचक	एकाई	आधार वर्ष (२०७८/७९)	लक्ष्य					सूचनाको स्रोत	कार्यान्वयन निकाय	अनुमान तथा जोखिम
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४			
प्रभाव	गार्हस्थ उत्पादनमा उद्योग व्यवसायको योगदान	प्रतिशत	१.५	३	५	७	९	१०	गापाको बजेट बक्तव्य	गाँउपालिका	
प्रतिफल १	लघु तथा घरेलु उद्योगहरु	संख्या	२६८	२८०	३००	३५०	४००	५००	गाँउपालिका को प्रगति प्रतिवेदन	<ul style="list-style-type: none"> ▪ गाँउपालिका ▪ प्रदेश सरकार 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ नीजि क्षेत्रको सहयोग भएको हुनेछ
प्र. २	रोजगारी सृजना	संख्या	६७३	७००	९००	१०००	१२००	१५००			
प्र. ३	उद्यम विकास तालिम लिने युवा	संख्या	-	५०	७०	९०	१५०	२००			
प्र. ४	सिप मुलक तालिम लिने महिला	संख्या	-	१५०	२५०	३००	४००	५००			
प्र. ५	उत्पादनमुलक उद्योग	संख्या	-	-	३	५	७	१०			

रिसर्च ईन्क्लेभ, प्रा. लि.

पेज | १८९

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

प्र. ६	औधोगिक ग्राम	संख्या	-	-	-	-	-	१	<ul style="list-style-type: none"> ▪ संघीय सरकार ▪ गैर सरकारी संस्था र दातृ निकायहरु <ul style="list-style-type: none"> ▪ अन्तर सरकार समन्वय भएको हुनेछ
प्र. ७	हाज बजार	संख्या	१	२	३	४	५	५	

१.३ पर्यटन											
नतिजा स्तर	नतिजा सूचक	एकाई	आधार वर्ष (२०७८/७९)	लक्ष्य					सूचनाको स्रोत	कार्यान्वयन निकाय	अनुमान तथा जोखिम
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४			
प्रभाव	पर्यटक आगमन	संख्या	-	१५०	३००	५००	७५०	१०००	गाँउपालिकाको प्रगति प्रतिवेदन	<ul style="list-style-type: none"> ▪ गाँउपालिका ▪ प्रदेश सरकार ▪ संघीय सरकार ▪ गैर सरकारी संस्थाहरु 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ नीजि क्षेत्रको सहयोग भएको हुनेछ ▪ अन्तर सरकार समन्वय भएको हुनेछ
प्रतिफल १	रोजगारी सृजना	संख्या	-	-	२०	५०	१००	१५०			
प्र. २	स्थानीय स्तरका पर्यटकिय होटल	संख्या	-	-	१	३	५	१५०			
प्र. ३	होमस्टे	संख्या	-	२	५	१०	१५	२०			

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

प्र. ४	प्रमुख गन्तव्य स्थल विकास	संख्या	-	१	३	५	७	१०	<ul style="list-style-type: none"> दातृ निकायहरु पर्यटन बोर्डको सहयोग भएको हुनेछ पर्यटन क्षेत्रमा वित्तिय संस्थाको ऋण लगानी भएको हुनेछ
प्र. ५	पर्यटन सूचना केन्द्र	संख्या	-	-	१	-	-	-	
प्र. ६	नयाँ पद मार्ग	किमि	-	३	५	९	१२	१५	
प्र. ७	कोशेली घर	संख्या	-	१	-	३	-	४	
प्र. ८	पर्यटन तालिम	जना	-	२५	५०	७५	१००	१२५	
प्र. ९	मठ मन्दिर मर्मत संभार र जिर्णोद्धार	संख्या	-	१	-	३	-	५	

१.४ बैंक, वित्तिय संस्था र सहकारी											
नतिजा स्तर	नतिजा सूचक	एकाई	आधार वर्ष (२०७८/७९)	लक्ष्य					सूचनाको स्रोत	कार्यान्वयन निकाय	अनुमान तथा जोखिम
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४			
प्रभाव	बैंक लघुवित्त	संख्या	१	-	२	-	-	३	<ul style="list-style-type: none"> गाँउपालिका को प्रगति प्रतिवेदन बैंक तथा वित्तिय संस्थाको वार्षिक प्रतिवेदन 	<ul style="list-style-type: none"> गाँउपालिका स्थानीय बैंक तथा सहकारी संस्थाहरु 	<ul style="list-style-type: none"> नीजि क्षेत्रको सहयोग भएको हुनेछ बैंक तथा वित्तिय संस्थाको सहयोग भएको हुनेछ
प्रभाव	सहकारी संस्था	संख्या	४०	४५	५०	५५	६०	६५			
प्रतिफल १	बैंक तथा वित्तिय संस्थामा कम्तिमा एक जनाको खाता भएको परिवार	प्रतिशत	-	२०	३०	४०	५०	७०			
प्र. २	सहकारीको उत्पादन क्षेत्रमा लगानी	प्रतिशत	-	२०	३०	४०	५०	७५			
प्र. ३	वित्तिय साक्षरता	प्रतिशत	-	१०	१५	२५	३५	५०			
प्र. ४	सहकारी तालिम	जना	१०	२०	५०	७०	९०	१५०			
प्र. ५	रोजगारी	जना	-	१०	२५	३०	४०	५९			

२. समाजिक क्षेत्र
२.१ शिक्षा

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

नतिजा स्तर	नतिजा सूचक	एकाई	आधार वर्ष (२०७८/७९)	लक्ष्य					सूचनाको स्रोत	कार्यान्वयन निकाय	अनुमान तथा जोखिम
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४			
प्रभाव	साक्षरता	प्रतिशत	५७	६०	६२	६५	७०	७५	गाँउपालिकाको प्रगति प्रतिवेदन	<ul style="list-style-type: none"> गाँउपालिका प्रदेश सरकार स्थानीय विद्यालयहरु 	<ul style="list-style-type: none"> सामुदायिक संघ संस्था र नागरिक समाजको सहयोग भएको हुनेछ अन्तर सरकार समन्वय भएको हुनेछ
प्रतिफल १	आधारभुत तहको खुद भर्ना दर	प्रतिशत	९७.३१	९७.८	९८.१	९८.५	९८.८	९९			
प्र. २	माध्यमिक तहको खुद भर्ना दर	प्रतिशत	५०.३३	५५	६०	६५	७०	७५			
प्र. ३	१०+२ सम्मको शैक्षिक उपलब्धि	प्रतिशत	१.४६	२.२	३.२	४.१	४.८	५			
प्र. ४	विद्यालयमा रहने औसत अवधि	वर्ष	२.४७	२.३	३.१	३.८	४.६	५			
प्र. ५	प्राविधिक शिक्षालय	संख्या	-	-	-	-	१	-			
प्र. ६	अनौपचारिक शिक्षा	जना	-	२५	५०	७५	१५०	३००			
प्र. ७	शिक्षक तालिम	संख्या	१०	१५	१८	२२	२५	३०			
प्र. ८	शिक्षकको पुदपूर्ति	प्रतिशत	७५	८०	८५	९०	९५	१००			
प्र. ९	साक्षरता (५ वर्ष माथी)	प्रतिशत	५७.४ ४	६०	६२	६५	७०	७५			

२.२ स्वास्थ्य तथा पोषण

नतिजा स्तर	नतिजा सूचक	एकाई	आधार वर्ष (२०७८/७९)	लक्ष्य					सूचनाको स्रोत	कार्यान्वयन निकाय	अनुमान तथा जोखिम
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४			
प्रभाव	१ घण्टा भित्र स्वास्थ्य संस्थामा पहुँच भएको घरपरिवार	प्रतिशत	५०	५५	६०	६५	७०	७५	गाँउपालिकाको	गाँउपालिका	सामुदायिक
प्रतिफल १	मातृ मृत्युदर (प्रतिलाख जिवित जन्ममा)	जना	२४०	२२०	२००	१८०	१६०	१५०			

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

प्र. २	५ बर्ष मुनिका बाल मृत्युदर (प्रति हजार जिवित जन्ममा)	जना	३९	३६	३२	३०	२७	२५	<p>प्रगति प्रतिवेदन</p> <ul style="list-style-type: none"> स्थानीय स्वास्थ्य संस्थाहरुको बार्षिक प्रगति प्रतिवेदन <ul style="list-style-type: none"> प्रदेश सरकार स्थानीय स्वास्थ्य संस्थाहरु <p>संघ संस्था र नागरिक समाज को सहयोग भएको हुनेछ</p> <ul style="list-style-type: none"> अन्तर सरकार समन्वय भएको हुनेछ संघीय र प्रदेश सरकार को सहयोग भएको हुनेछ
प्र. ३	१५ शैयाको अस्पताल	संख्या	-	-	-	-	-	१	
प्र. ४	पूर्ण खोप लिने बालबालिका	प्रतिशत	६५	७०	७५	८०	८५	९०	
प्र. ५	विरामी पर्दा स्वास्थ्य संस्था जाने व्यक्ति	प्रतिशत	६५	७०	७५	८०	८५	९०	
प्र. ६	प्रशुति सेवा र वर्थिङ सेन्टर	संख्या	१	२	-	३	-	४	
प्र. ७	परिवार नियोजनाको साधन प्रयोग गर्ने दर	प्रतिशत	३९	४५	५०	५५	६०	७०	
प्र. ८	भिटामिन "ए" प्राप्त गर्ने बालबालिका	प्रतिशत	७०	७५	८०	८५	९०	९५	
प्र. ९	घुमि स्वास्थ्य शिविर	पटक	-	१	२	२	३	४	
प्र. १०	स्वास्थ्य संस्थामा प्रसुति	प्रतिशत	४१	४५	५०	५५	६५	७५	
प्र. ११	स्वास्थ्य विमा गर्ने परिवार	प्रतिशत	५	१०	१५	१८	२०	२५	
प्र. १२	झाडापखाला संक्रमण दर प्रति हजारमा	जना	६८	६०	५०	४०	३०	२०	
प्र. १३	बाल कुपोषण दर	प्रतिशत	३३	३०	२८	२५	२०	१५	
प्र. १४	स्वास्थ्य पोषण कार्यक्रम पुगेको विद्यालय	प्रतिशत	५०	६०	७०	८०	९०	१००	

२.३ खानेपानी तथा सरसफाई

क्र.सं.	नतिजा सूचक	एकाई	लक्ष्य	सूचनाको स्रोत
---------	------------	------	--------	---------------

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४		कार्यान्वयन निकाय	अनुमान तथा जोखिम
प्रभाव	आधारभूत खानेपानी तथा सरसफाई सुविधा पुगेको घरपरिवार	प्रतिशत	७२	७६	८०	८५	९०	९५	<ul style="list-style-type: none"> गाँउपालिका को प्रगति प्रतिवेदन स्थानीय खानेपानी उपभोक्ता समितिको वार्षिक प्रतिवेदन 	<ul style="list-style-type: none"> गाँउपालिका प्रदेश सरकार स्थानीय खानेपानी उपभोक्ता समिति 	<ul style="list-style-type: none"> उपभोक्त समिति र नागरिक समाजको सहयोग भएको हुनेछ अन्तर सरकार समन्वय भएको हुनेछ संघीय र प्रदेश सरकारको सहयोग भएको हुनेछ
प्रतिफल १	पाईप मार्फत खानेपानी पुगेको घरपरिवार	प्रतिशत	८४	८८	९०	९३	९७	१००			
प्र. २	शौचालय भएको घरपरिवार	प्रतिशत	६६	७०	७५	८०	९०	१००			
प्र. ३	जनशक्ति तालिम	जना	१०	१५	२०	२५	३०	३५			
प्र. ४	खानेपानीको स्रोत संरक्षण र सरसफाई	प्रतिशत	३०	४०	५५	७०	८०	९०			
प्र. ५	मुख्य बजार क्षेत्रमा सार्वजनिक शौचालय	संख्या	०	१	२	३	४	५			
प्र. ६	जनचेतना कार्यक्रम	संख्या	१	२	३	५	५	५			

२.४ युवा तथा खेलकुद

नतिजा स्तर	नतिजा सूचक	एकाई	आधार बर्ष (२०७८/७९)	लक्ष्य					सूचनाको स्रोत	कार्यान्वयन निकाय	अनुमान तथा जोखिम
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४			
प्रभाव	बेरोजगारी	प्रतिशत	१६	१५	१४	१३	१२	१०	<ul style="list-style-type: none"> गाँउपालिका को प्रगति प्रतिवेदन 	<ul style="list-style-type: none"> गाँउपालिका प्रदेश सरकार स्थानीय क्लबहरु 	<ul style="list-style-type: none"> सामुदायिक संघ संस्था र नागरिक समाजको सहयोग भएको हुनेछ
प्रतिफल १	वैदेशिक रोजगारीमा गएका युवा	प्रतिशत	५.१९	५.१०	४.८	४.७	४.५	४.२			
प्र. २	युवा संजाल	संख्या	-	२	३	५	७	१०			
प्र. ३	स्थानिय स्तरको खेलकुद मैदान	संख्या	-	१	२	२	३	४			
प्र. ४	कभर्ड हल	संख्या	-	-	-	-	-	१			

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

प्र. ५	माध्यमिक विद्यालयमा खेलकुद शिक्षक र सामाग्री	प्रतिशत	५०	६०	७०	८०	९०	१००			■ अन्तर सरकार समन्वय भएको हुनेछ
प्र. ६	खेलकुद प्रतियोगिता आयोजना	संख्या	-	१	-	२	-	३			
प्र. ७	क्लबहरुको क्षमता अभिवृद्धि	संख्या	-	२	३	५	७	१०			

२.५ लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण

नतिजा स्तर	नतिजा सूचक	एकाई	आधार बर्ष (२०७८/७९)	लक्ष्य					सूचनाको स्रोत	कार्यान्वयन निकाय	अनुमान तथा जोखिम
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४			
प्रभाव	नेतृत्वदायी पदमा महिला तथा लक्षित वर्गको प्रतिनिधित्व	प्रतिशत	-	२५	३०	३३	४०	५०	<ul style="list-style-type: none"> गाँउपालिका को प्रगति प्रतिवेदन स्थानीय वित्तीय संस्थाको वार्षिक प्रतिवेदन स्थानीय स्वास्थ्य संस्थाको वार्षिक प्रतिवेदन 	<ul style="list-style-type: none"> गाँउपालिका प्रदेश सरकार स्थानीय क्लबहरु स्थानीय वित्तीय संस्थाहरु स्थानीय स्वास्थ्य संस्था 	<ul style="list-style-type: none"> सामुदायिक संघ संस्था र नागरिक समाजको सहयोग भएको हुनेछ अन्तर सरकार समन्वय
प्रतिफल .१	महिलाको नाममा जग्गा जमिन भएको	प्रतिशत	६.८७	७.५	८.५	१०	१२	१५			
प्र. २	महिला घरमुली भएको घरपरिवार	प्रतिशत	१२.६	१४	१६	१८	२०	२२			
प्र. ३	बैंक खाता भएका महिला	प्रतिशत	८	१५	२५	३५	४५	५०			
प्र. ४	महिला साक्षरता	प्रतिशत	४९.७६	५३	५८	६३	६८	७०			
प्र. ५	लक्षित तथा पिछडिएका वर्गलाई क्षमता विकास तालिम	जना	-	१०	२०	३०	४०	५०			
प्र. ६	महिला तथा जेष्ठ नागरिक लक्षित स्वास्थ्य घुम्ति शिविर वार्षिक	संख्या	-	१	२	३	३	३			
प्र. ७	कुनैपनि प्रकारको अपांगता हुने जनसंख्या	प्रतिशत	१.९७	१.८८	१.७२	१.६९	१.६०	१.५०			
प्र. ८	अपांग बालबालिकालाई विशेष शिक्षा प्रदान	प्रतिशत	-	१०	२०	३०	४०	५०			
प्र. ९	तालिम प्राप्त अपांगता भएका व्यक्ति	संख्या	-	१०	२०	३०	४०	५०			

प्र. १०	बाल क्लव	संख्या	-	१	२	३	५	७			भएको हुनेछ
---------	----------	--------	---	---	---	---	---	---	--	--	------------

३. पूर्वाधार क्षेत्र											
नतिजा स्तर	नतिजा सूचक	एकाई	आधार वर्ष (२०७८/७९)	लक्ष्य					सूचनाको स्रोत	कार्यान्वयन निकाय	अनुमान तथा जोखिम
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४			
प्रभाव	न्यूनतम पूर्वाधार (सडक, विद्युत, मोबाईल र टेलिभिजन) सुविधा भएका घरधुरी	प्रतिशत	१०	१५	२०	३०	४०	५०	गाँउपालिका को प्रगति प्रतिवेदन	गाँउपालिका प्रदेश सरकार	<ul style="list-style-type: none"> ■ सामुदायिक संघ संस्था र नागरिक समाजको सहयोग भएको हुनेछ ■ अन्तर सरकार समन्वय भएको हुनेछ ■ दातृ निकाय तथा अन्य संघ संस्थाहरूको सहयोग निरन्तर रहने छ
प्रतिफल १	पक्की सडक	कि.मि.	-	५	१५	२५	३५	५०			
प्र. २	ग्राभेल सडक	कि.मि.	५०	७०	९०	१२०	१३०	१५०			
प्र. ३	झोलुगे पुल	संख्या	-	३	३	५	५	६			
प्र. ४	पक्की पुल	संख्या	-	३	४	५	६	७			
प्र. ५	वक्तिको लागि विद्युत प्रयोग गर्ने घरधुरी	प्रतिशत	६५	७०	७५	८०	९०	१००			
प्र. ६	मोबाईल प्रयोगकर्ता	प्रतिशत	६०	७०	९०	१००	१००	१००			
प्र. ७	ईन्टरनेट प्रयोगकर्ता	प्रतिशत	-	१	३	५	७	१०			
प्र. ८	डिस होम भएका घरधुरी	प्रतिशत	१०	१५	२०	२५	३०	५०			
प्र. ९	भूकम्प प्रतिरोधी मापदण्ड अनुसार निर्मित घर	संख्या	-	५०	७०	१५०	३००	५००			
प्र. १०	थप लघु जलविद्युत आयोजना	संख्या	-	१	२	३	३	४			
प्र. ११	भूकम्प प्रतिरोधी भवन निर्माण तालिम जनशक्ति	जना	-	२०	३०	५०	७०	१००			

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

प्र. १२	गाँउपालिका तथा वडा कार्यालय भवन	अवस्था				आफ्नै भवन निर्माण भैसके		
प्र. १३	डिजिटल सूचना प्रविधिको प्रयोग गर्ने घरधुरी	प्रतिशत	-	२	५	७	१०	१५
प्र. १४	भवन संहिता र निर्माण मापदण्ड कार्यान्वयन	अवस्था	पूर्ण कार्यान्वय भएको हुनेछ					
प्र. १५	मुख्य बजार र वस्ती क्षेत्रमा ढल संजाल निर्माण	अवस्था				निर्माण सम्पन्न भएको हुनेछ		
प्र. १६	फोहोरमैला तथा ढल व्यवस्थापन सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम (वार्षिक)	संख्या	-	२	४	५	५	७
प्र. १७	विपद व्यवस्थापन कोषको गठन	अवस्था				गठन भएको हुनेछ		
प्र. १८	भूकम्पले क्षतिग्रस्त संरचनाहरूको पुनिर्माण	अवस्था				सम्पन्न भैसकेको हुनेछ		

४. लोकतन्त्र र सुशासन

नतिजा स्तर	नतिजा सूचक	एकाई	आधार वर्ष (२०७८/७९)	लक्ष्य					सूचनाको स्रोत	कार्यान्वयन निकाय	अनुमान तथा जोखिम
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४			
प्रभाव	सेवा सन्तुष्टि	प्रतिशत	३०	३५	५०	५५	६०	७०	■ त्सेस्रो पक्ष सेवा सन्तुष्टी सर्भे	गाँउपालिका	<ul style="list-style-type: none"> सामुदायिक संघ संस्था र नागरिक समाजको सहयोग भएको हुनेछ अन्तर सरकार समन्वय भएको हुनेछ
प्रतिफल १	गाँउपालिका र वडा कार्यालयमा नागरिक वडापत्रको कार्यान्वयन	प्रतिशत	५०	६०	७०	८०	९०	१००	■ गाँउपालिका को प्रगति प्रतिवेदन		
प्र. २	पदपूर्ति	प्रतिशत	७०	७५	८०	८५	९०	१००			
प्र. ३	कानून, नीति, कार्यविधि तर्जुमा	प्रतिशत	३०	४०	५०	६५	८५	१००			
प्र. ४	क्रियाशिल नीतिगत समिति तथा संयुन्त्र	प्रतिशत	२५	३०	३५	४०	४५	५०			
प्र. ५	ठूला आयोजनाहरूको सार्वजनि सुनवाई र सामाजिक लेखापरिक्षण वार्षिक	पटक	२	३	४	४	४	४			

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

प्र. ६	गाँउपालिका र स्थानीय प्रहरी प्रशासनको क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम	पटक	२	२	४	४	६	६			
प्र. ७	जनप्रतिनिधि र कर्मचारीहरुको क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम	पटक	२	२	४	४	६	६			
प्र. ८	मानव अधिकार उल्लंघनका घटनाहरुको न्यायिक निरूपण	प्रतिशत	३०	५०	७०	८०	९०	१००			
प्र. ९	न्याय समितिका पदाधिकारीहरुको क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम	पटक	२	२	३	३	३	३			
प्र. १०	आन्तरिक आय बृद्धि	प्रतिशत	१०	१५	२०	५०	७०	१००			
प्र. ११	विद्युति भुक्तानी प्रणालीबाट राजश्व संकलन	प्रतिशत	१०	२०	३०	४०	५०	६०			
प्र. १२	प्रगति समिक्षा	पटक	२	२	२	३	४	४			
प्र. १३	अनलाई सेवा	प्रतिशत	१०	२०	३०	४०	५०	५०			

५. वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन क्षेत्र

नतिजा स्तर	नतिजा सूचक	एकाई	आधार वर्ष (२०७८/७९)	लक्ष्य					सूचनाको स्रोत	कार्यान्वयन निकाय	अनुमान तथा जोखिम
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४			
प्रभाव	वन ढाकेको क्षेत्रफल		हाल ६८% वन रहेको सो क्षेत्रको कायम रहने छ								
प्रतिफल १	वन जलाधार संरक्षण कार्यक्रम	संख्या	२	३	४	४	५	५	गाँउपालिका को प्रगति प्रतिवेदन	गाँउपालिका	<ul style="list-style-type: none"> सामुदायिक संघ संस्था र नागरिक समाजको सहयोग भएको हुनेछ अन्तर सरकार समन्वय भएको हुनेछ
प्र. २	बजार केन्द्रमा फोहोरमैला व्यवस्थापन	संख्या	०	१	२	३	४	५			
प्र. ३	खाना पकाउन काठ दाउराको प्रयोग गर्ने घरधुरी	प्रतिशत	९८	९५	९०	८५	८०	७५			
प्र. ४	जोखिम नक्शाङ्कन भएको क्षेत्र	प्रतिशत	०	२०	३०	५०	६०	७०			
प्र. ५	शौचालय प्रयोग गर्ने घरधुरी	प्रतिशत	३५	५०	६०	७०	८०	९५			

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

प्र. ६	पहिरो जोखिम क्षेत्र संरक्षण	प्रतिशत	१०	२०	३०	४०	५०	७०			
प्र. ७	भूकम्पबाट क्षतिग्रस्त संरचना पुननिर्माण र पुनर्थापना	प्रतिशत	५०	६०	७०	८०	९०	१००			
प्र. ८	भूकम्प प्रतिरोधी भवन निर्माण तालिम जनशक्ति	जना	-	२०	३०	५०	७०	१००			
प्र. ९	विपद व्यवस्थापन कोषको गठन	अवस्था			गठन भएको हुनेछ						
प्र. १०	भूकम्प प्रतिरोधी मापदण्ड अनुसार निर्मित घर	संख्या	-	५०	७०	१५०	३००	५००			
प्र. ११	सार्वजनिक जमीन संरक्षण	प्रतिशत	१०	२०	३०	४०	५०	६०			

सन्दर्भ सामाग्रीहरु

- राष्ट्रिय योजना आयोग (२०७५); *स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन (नमुना)*, राष्ट्रिय योजना आयोग, नेपाल सरकार, सिंहदरवार काठमाण्डौ
- _____ (२०७६); *पन्ध्रौ योजना (आर्थिक वर्ष २०७६/७७-२०८०/८१)*, राष्ट्रिय योजना आयोग, नेपाल सरकार, सिंहदरवार काठमाण्डौ
- बागमती प्रदेश (२०७६); *पहिलो आवधिक योजना; आर्थिक वर्ष २०७६/७७-२०८०/८१*, प्रदेश नीति तथा योजना आयोग, बागमती प्रदेश, हेटौडा, मकवानपुर, नेपाल
- _____ (२०७७); *प्रदेश सरकारको तीन वर्ष (वि.स. २०७४ माघ – २०७७ पौष)*, मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषदको कार्यालय, बागमती प्रदेश, हेटौडा, मकवानपुर, नेपाल
- _____ (२०७६); *स्थानीय तहको वस्तुस्थिति विवरण*, प्रदेश नीति तथा योजना आयोग, बागमती प्रदेश, हेटौडा, मकवानपुर, नेपाल
- _____ (२०७५); *प्रदेश वस्तुस्थिति विवरण*, प्रदेश नीति तथा योजना आयोग, बागमती प्रदेश, हेटौडा, मकवानपुर, नेपाल
- _____ (२०१९); *स्थानीय मानव विकास प्रतिवेदन, प्रदेश नं ३*, प्रदेश नीति तथा योजना आयोग, प्रदेश नं ३, हेटौडा, मकवानपुर, नेपाल
- कृषि ज्ञान केन्द्र (२०७६); *कृषक समुह/सहकारी/ब्लक तथा पकेट प्रोफाइल*, भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय, कृषि विकास निर्देशनालय, कृषि ज्ञान केन्द्र, काभ्रेपलान्चोक, नेपाल
- महाभारत गाँउपालिका (२०७७); *आर्थिक वर्ष २०७७/७८ को नीति तथा कार्यक्रम, आर्थिक ऐन तथा विनियोजन ऐन*, महाभारत गाँउपालिका, बागमती प्रदेश, नेपाल
- _____ (२०७६); *आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को नीति तथा कार्यक्रम, आर्थिक ऐन तथा विनियोजन ऐन*, महाभारत गाँउपालिका, बागमती प्रदेश, नेपाल
- _____ (२०७५); *नीति कार्यक्रम तथा बजेट*, महाभारत गाँउपालिका, बागमती प्रदेश, नेपाल
- Central Bureau of Statistics (2011): *National Population Housing Census*, Government of Nepal, Kathmandu
- EDD (2020): *EMIS Report 2076 (2019/020)*, Education Development Directorate, Bagmati Province, Hetauda, Makwanpur, Nepal
- Government of Nepal (2020): *HMIS 2075/76*, Department of Health Services, Ministry of Health and Population, Government of Nepal, Kathmandu
- _____ (2015): *National Land-use Policy 2015*, Ministry of Land Reform and Management, Kathmandu, Nepal
- _____ (2020): *Nepal Human Development Report 2020, Beyond Graduation: Productive Transformation and Prosperity*, National Planning Commission, Singha Durbar, Kathmandu, Nepal

अनुसूचीहरु

अनुसूची १: फोटो

दिर्घकालिच सोंच निर्धारण कार्यशाला गोष्ठी

दिर्घकालिच सोंच निर्धारण कार्यशाला गोष्ठी

दिर्घकालिच सोंच निर्धारण कार्यशाला गोष्ठी

दिर्घकालिच सोंच निर्धारण कार्यशाला गोष्ठी

दिर्घकालिच सोंच निर्धारण कार्यशाला गोष्ठी

तथ्याङ्क संकलन गर्दै

वडा भेला वडा नं १

तथ्याङ्क संकलन वडा न ६

वडा नं ७ क वडा भेला

वडा ८ को वडा भेला

अनुसूची २: नक्शा

अनुसूची ३: माईन्यूटहरू

निर्देशक र बिषयगत समिति गठनको माईन्यूट
दिर्घकालिन सोंच निर्धारण कार्यशाला गोष्ठीको माईन्यूट र उपस्थिति
वडागत भेलाको माईन्यूट र उपस्थिति

अनुसूची ४: अनुगमन तथा मूल्याङ्कन ढाँचा

कुन तहमा अनुगमन गर्ने	के अनुगमन गर्ने	कहिले र कस्ले अनुगमन गर्ने	कुन तहको सूचक राख्ने	मापन गर्ने आधार
लक्ष्य	<u>परेको प्रभाव</u>	<ul style="list-style-type: none"> कार्यपालिकाद्वारा नियुक्त स्वतन्त्र संस्था वा विज्ञले आवधिक योजना अन्त्यमा कार्यपालिकाद्वारा आवधिक योजनाको मध्यकालमा 	<ul style="list-style-type: none"> प्रभाव तहको असर तहको जनभावनामा परिवर्तन 	<ul style="list-style-type: none"> संघ, प्रदेश र गाँउपालिकाको बार्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रतिवेदनहरू स्ललगत अनुगमन बार्षिक कार्ययोजनाहरूको प्रगति
परिणाम	<u>देखिने असर</u> <ul style="list-style-type: none"> उत्पादकत्वमा परिवर्तन सडक पहुँच आदि 	<ul style="list-style-type: none"> कार्यपालिका तथा गाँउपालिकाद्वारा गठित अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति बार्षिक 	<ul style="list-style-type: none"> परिणाम तहको प्रतिशत बृद्धि 	<ul style="list-style-type: none"> सहभागितामूलक नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार नमूना सर्वेक्षण गर्ने
योजना	<u>निर्मित परिणामहरू</u> <ul style="list-style-type: none"> कक्षा संचालन उत्पादन परिणाम सडक विस्तार स्वास्थ्य केन्द्र भवन निर्माण 	<ul style="list-style-type: none"> गाँउपालिकाद्वारा गठित अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति, शाखा कार्यालयहरू र प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत चौमासिक/बार्षिक 	<ul style="list-style-type: none"> परिणाम तहको संख्यात्मक बृद्धि 	<ul style="list-style-type: none"> नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार स्थलगत अनुगमन सार्वजनिक परीक्षण, सामाजिक परीक्षण तथा सार्वजनिक सुनवाई

अनुसूची ५: योजना तथा कार्यक्रमहरू

गाँउपालिका स्तरिय योजनाहरू

क्र.स.	कार्यक्रम	परिणाम	लागत अनुमान (रु हजारमा)	प्राथमिकीकरण
भौतिक पूर्वाधार				
सडक				
१	भुमचुलीबाट किल्ला देवीटार घर्तीछाप छोटे सहाना हुदै फापरवारी सडक स्तरोन्ती (५० कि.मी.)	५०	२२५००००	१
२	बुडाखानी सर्बुङ महादेवटार तिनखुट्टे सडक स्तरोन्नती	१५	६७५०००	२
३	तारा खसे टोके मैनडाँडा सडक स्तरोन्नती	२२	९९००००	३
४	चैतेपानी घुँडे बेतेनी बिसौनी सर्वसिंहे डाँडा बनखु आँपटार मैनडाँडा सडक स्तरोन्नती	४५	२०२५०००	३
५	राङ्गा उध्याउने गल्टार गातावेसीं टुटेआँप धापसड सडक स्तरोन्नती	२८	१२६००००	३
६	मेलङ डाडे चुहाडी सानो पोखरा ठुलो पोखरा पाल्ते कुपिनटार हुँदै गोकुले सडक स्तरोन्नती	१४	६३००००	३
७	चारकिल्ला चौडिक हुदै देविटार सडक स्तरोन्नती गर्ने	१३	५८५०००	३
८	देविटार महाथान चौरी गातावेसी कोखाजोर खोला सेपाल झ्याडी बजार सडक स्तरोन्नती	१८	८१००००	३
९	सोला भन्व्याङ सिम्ले रातमाटे साप्लेडाँडा वडा कार्यालय सडक स्तरोन्नती	१३	५८५०००	३
१०	घिसिङ डाँडा घट्टे पालुङगे फेदी हुदै चौकी डाँडा सडक स्तरोन्नती	१३	५८५०००	२
११	चौतारा वासवानी बाँदरे मरिन सडक स्तरोन्नती	११	४९५०००	२
१२	पाल्ते सोला भन्व्याङ टुटेआँप सिग्दल दोभान चकली सडक स्तरोन्नती	१०	४५००००	२
१३	बाह्रिवसे दोबाटो डाडुखोला मधुवा चौकी खोला सडक स्तरोन्नती	५	२२५०००	२
१४	चारकिल्ला गुराँसे मन्त्री डाँडा भलडाँडा गोगने चौकी सडक स्तरोन्नती	४	१८००००	१
१५	सोला भन्व्याङ तार्के सिम्ले सडक स्तरोन्नती	४	१८००००	१
१६	ठुलो पोखरा आकुरा सोली घोप्टे देविटार सडक स्तरोन्नति	९	४०५०००	१
१७	आरुबोट फिरिम टुटेआँप सडक स्तरोन्नती	५.५	२२९०००	१
१८	देविटार मगरगाउँ आहाले वाँसपुर सडक स्तरोन्नती	१३	५८५०००	१
१९	मानेडाँडा कालीमाटी बिसौनी डाँडा बैतेनी सडक स्तरोन्नती	५	२२५०००	२
२०	बैतेनी गौरीटोल हाल वाँसपुर सडक स्तरोन्नती	६	२७००००	२
जम्मा			१३६३९०००	
ढल निकास				
१	सबै वडाका बजारका नाली व्यवस्थित गर्ने		३५०००	३
जम्मा			३५०००	

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

खानेपानी विकास				
१	मुलखोला ठोस्ने एकदिने पेल्लोड मुहानबाट १५०० घरधुरीलाई खापा वितरण गर्ने (३.५ किमी)		२५०००	३
२	राडचाशिर हाले बाँसपुरे वेसीटोल कुलुङडाँडा ७०० घरधुरीलाई हायुखोला खापा निर्माण (४ किमी)		३४०००	३
३	सुकौरा खोला उध्याउने ज्यामिरटार मारभन्याङ पहरी डाँडा वेसीटोल खानेपानी २०० घर ३.५ किमि		२५०००	३
४	कालीखोला गौरीगाउँ मैना डाँडा घुगीटार चौरी गातावेसी खापा (९ किमी ४०० घर)		६७०००	३
५	मगरगाउँ बनखु सल्लेरी चौथला खानेपानी निर्माण (५ किमी २५० घर)		३५०००	३
६	चौडी चार किल्ला खापा (५ किमी २०० घर)		३४०००	१
७	वालखोप खापा निर्माण (५ किमी ७० घर)		४५०००	१
८	बुडाखानी गोठेडाँडा खानेपानी ५ किमी (४० घर)		४५०००	२
९	काभ्रेखोल्सी खानेपानी ५ किमी (६५ घर)		४५०००	३
१०	बैतेनी गोगने खापा ५ किमी (८० घर)		४५०००	३
११	गोपेखानेपानी ५ किमी (६५ घर)		४५०००	४
जम्मा	जम्मा		४४५०००	
संचार प्रणाली				
१	सबै वडामा 4G टावर निर्माण गर्ने		४५००	३
	जम्मा		४५००	
बिद्युत सेवा				
१	कोखाजोर खोलाबाट बिद्युत जलबिद्यु योजना संचालन गर्ने ।		२४०००००	३
२	राष्ट्रिय प्रसारण लाई प्रत्येक वडामा जोड्ने		७०००	३
	जम्मा		२४०७०००	
सिंचाई				
१	जोरछाँगा ठाडे फोकसिडटार सीचाई योजना संचालन गर्ने		२००००	२
२	मगरगाउँ बनखु खोला सल्लनी सिचाई योजना		३५००	२
३	कोरबजार खोला बेशीटोल ढोकाहुँगा लिफिटङ सिंचाई योजना		९८००	३
४	वातेनी चौडी भोर्लेनी खोलाधारी सिंचाई योजना		४५००	२
५	बनखु खोला महाथान दुवागर चौरी रातेचौर गातावेसी लिफिटङ सिचाई योजना		९००००	३
६	ब्रोखाजोर खोला गातावेसी पानीघट्टा लिफिटङ सिचाई योजना		५५००	३
७	वेसीटोल सिचाई योजना संचालन गर्ने		५०००	१
८	चौखाला टोके सिचाई योजना संचालन गर्ने		५०००	२

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

९	आकुरा खोला घुंग्रीटार मैनडाँडा थुम्की डाँडा लिफिटङ सिचाई योजना संचालन गर्ने		५०००	३
१०	बनखु खोला अर्केटार सिचाई योजना संचालन गर्ने		५०००	३
११	पोखरा खोला सिचाई योजना संचालन गर्ने		५०००	३
१२	दोखला हुँदै महादेवटार सिमलटार सिचाई योजना		४५००	२
	जम्मा		१६२८००	
	वस्ती व्यवस्थान			
१	गलटार मगरगाउँ सल्लेनी देवीटार वस्ती विकासको अध्ययन		३०००	३
२	राजीडाँडा स्याप्ले हुँदै शोक्तेल अम्बलवान टोर्के वस्ती विकासको अध्ययन		३०००	३
३	दोबाटो सालभेखोला देखि मझुला वस्ती विकासको अध्ययन		३०००	३
४	स्याप्ले राटमाटे जोरछाँगा पात्ले वस्ती विकासको अध्ययन		२०००	३
५	रातमाटे मुलडाँडा तार्के वेसीटोल वस्ती विकास योजनाको अध्ययन		२५००	३
	जम्मा		१३५००	
	उर्जा विकास			
१	सम्भावित वायोग्यास उत्पादन		२१००	३
२	बनखु खोलामा ड्याम निर्माण गरि जलविद्युत उत्पादन गर्ने		२००००००	३
३	सम्भावित सौर्य उर्जा उत्पादन गर्ने		५००००	३
	जम्मा		२०५२१००	
	सामाजिक विकास			
	शिक्षा विकास			
१	ग्रामोन्नति उच्च मावि मा शिक्षा संकाय संचालन गर्ने		२५०००	२
२	सिद्धेश्वरी माविमा १२ कक्षासम्म संचालन गर्ने		५०००	२
३	गौरी आ.वि.लाई माविसम्म संचालन गर्ने		४५००	२
४	ज्योति आविलाई मावि तहसम्म संचालन गर्ने		४५००	२
५	जनमोहन माविलाई १२ सम्म संचालन गर्ने		४५००	२
६	जनकल्याण मा.विमा क्याम्पस संचालन गर्ने		४५००	२
७	गोकुले माविमा कलेज संचालन गर्ने		४५००	१
८	कालिदेवी मा.वि.मा १२ कक्षा संचालन गर्ने		४५००	१
९	जमकल्याण मा.वि.मा आवासिय छात्रावास निर्माण गर्ने		३४००	२
१०	आहाले वामपुर वेसीटोलमा वालविकास केन्द्रस्थापना गर्ने		५५००	३
११	भैरव माविमा प्राविधिक धारको शिक्षा संचालन गर्ने		२००००	२
	जम्मा		६५९००	
	स्वास्थ्य			

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

१	वडा नं. ६ को स्वास्थ्य इकाइलाई स्वास्थ्य चौकीमा रुपान्तरण गर्ने		२५००	१
२	घर्तीछाप स्वास्थ्य चौकीलाई स्तरोन्नती गरि ५ शैयाको अस्पताल निर्माण गर्ने		५००००	१
३	महाभारत ६ वडामा १० बेडको अस्पताल निर्माण गर्ने		३५०००	१
४	सबै वडाका स्वास्थ्य इकाइलाई स्तरोन्नती गरि स्वास्थ्य चौकी बनाउने	८ वटा	५६००	२
५	घुँडेमा सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाई स्थापना गर्ने		६५००	१
६	पालिकामा १ एम्बुलेन्सको व्यवस्था गर्ने		८०००	१
७	प्रत्येक वडामा बर्थिङ सेन्टर निर्माण गर्ने	८ वटा	३५००	१
	जम्मा		१४६१००	
	क्षमता विकास			
१	सिपमुलक बार्षिक तालिम दिई लक्षित बर्गलाई आत्म निर्भर बनाउने		५५०	२
२	नगदे वाली सम्बन्धी तालिम दिई आत्मनिर्भर बनाउने		४५०	२
	लैंगिक समानता र सामाजिक समाबेसिकरण		४६०	२
१	लैंगिक हिंसा सम्बन्धि पुरुष महिला दुवैलाई चेतनामुलक कार्यक्रम संचालन गर्ने		४१०	२
२	पिछडिएका महिलालाई तालिम दिई आत्म निर्भर बनाउने		६५०	२
३	लक्षित समुदायका लागि आत्मनिर्भर बनाउन आयमुलक कार्यक्रम संचालन गर्ने		३५००	२
	जम्मा		६०२०	
	धर्म सस्कृति कला र साहित्य			
१	प्रावि तहमा मातृ भाषामा पठनपाठन संचालन गर्ने	नितिगत	१२००	३
२	जातिय सास्कृतिक कार्यक्रम चंचालन गर्ने		९५०	३
	जम्मा		२१५०	
३	बसाईसराई			
१	वसाई सराई रोक्न स्थानीय उद्योग स्थापना गर्ने		२००००	३
	जम्मा		२००००	
	मानब संसाधन र विकास			
१	कम्प्युटर तालिमको व्यवस्था गर्ने		१२५०	३
२	सुचना प्रविधि सम्बन्धी तालिम दिने		४५०	३
	जम्मा		१७००	
	आर्थिक विकास (कृषि)			
१	कृषि उपज संकलन केन्द्र स्थापना		३९००	१
२	पालिका स्तरिय अगुवा तथा व्यवसायिक तालिम		१०००	२
३	कृषक भ्रमण आयोजना र तालिम		२१००	२

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

४	कृषि प्रविधिकहरुको तालिम		१३००	२
५	माटो परिक्षण तालिम र शिविर		२१००	२
६	मिनि ल्याब स्थापना		७००	३
७	कृषि मेला आयोजना		६००	१
८	प्लाष्टिक टनेल		५००	२
९	अर्गानिक खेती तालिम प्रबर्दन		६००	२
१०	फलफुल नर्सरी स्थापना तथा र संचालन		९००	३
११	किवी र कफी खेतीका लागि तालिम		४५०	१
१२	पशु गर्भाधारण केन्द्र स्थापना		११५०	२
१३	पशुपालन समूह वा फार्मलाई उन्नत जातको राँगा वोका वितरण		८००	१
१४	अगुवा पशुपालक कृषक लक्षित तालिम		४५०	२
१५	घाँस खेतिका लागि पशुपालन समूहलाई अनुदान		३५०	३
१६	युवा लक्षित उन्नत गाई भैसी फार्म अनुदान		१४५०	१
१७	पशु जन्य पदार्थ वजारीकरण		५००	२
१८	गोष्ठी संचालन (पशु विमा, फ्लु, सफा दुध उत्पादन		५००	१
१९	पशु स्वास्थ्य परिक्षण तथा खोप शिविर		५५०	२
२०	मासु परिक्षण प्रयोगशाला स्थापना		२१००	२
२१	पशु प्राविधिक तालिम तथा अन्य क्षमता विकास कार्यक्रम		७००	१
२२	पशु उपचार सेवा तथा कार्यक्रम एकमुष्ट		३५०	१
२३	पशु अन्वेषण, रिपोर्टिङ, सिरम संकलन प्रयोगशाला प्रेषण कार्यक्रम		१२६०	२
२४	पशुपंक्षी ल्याब स्थापना		१२५०	३
	जम्मा		२५५६०	
	पर्यटन विकास			
१	भुमेचुलीमा हजार सिडी निर्माण		२००००	२
२	सल्लेनीमा बुद्ध पार्क निर्माण		५०००	२
३	वेतेनीमा फन पार्क र पिकनिक स्पट निर्माण		४२००	२
४	ताराखसे क्षेत्रको पर्यटकिय गुरु योजना तयार गर्ने		२५००	२
५	बार्तली दोभानमा हुंगा संचालन गर्ने		१९५००	३
६	पाल्जे स्थाना भिउटावर निर्माण गर्ने		४५००	३
७	गोवारा थुम्कामा पिकनिक स्पट निर्माण गर्ने		३२००	३
	जम्मा		६२०००	
	उद्योग व्यवसाय			

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

१	उद्यम विकास कोष स्थापना		९५००	२
२	उद्योग संभाव्यता अध्ययन		३०००	२
३	लघु उद्योग गाउँ स्थापना		५०००	२
४	उद्यमीहरुको लागि अध्ययन भ्रमण		२०००	३
५	प्राविधिक सिप विकास तालिम		१०००	१
६	लघु तथा साना उद्यमी मेला		२०००	२
७	उद्योग प्रबर्द्धन कार्यक्रम		५००	३
८	लघु उद्यमीहरुका लागि साझा सुविधा केन्द्र स्थापना		२०००	२
९	व्यापारीका लागि क्षमता विकास तालिम		५००	३
१०	स्लेट ढुंगा र चुन ढुंगा खानी संचालन गर्ने		२००००	२
	जम्मा		४५५००	
	बैंक तथा वित्तिय विकास			
१	व्यवसायीका लागि क्षमता विकास तालिम		१०००	२
२	स्तरोन्नती तालिम तथा प्रविधि सहयोग		७००	२
३	सहकारी तथा वित्तिय संस्था सम्बन्धि बृहत गोष्ठी		५००	२
४	सहकारी संस्थाहरुको तथ्यांक संकलन तथा डाटावेस र अद्यावधीकरण		२५००	२
५	सबै वडामा रेमिट सेवा संचालन गर्ने		४०००	१
	जम्मा		८७००	
	उपभोक्ता समितिको विकास			
१	सावउसको लागि लेखा तथा अभिलेख व्यवस्थापन तालिम		१०००	२
२	सामुदायीक वन व्यवस्थापन स्थलगत अभ्यास		५००	२
३	वातावरण दिवस		६००	३
	जम्मा		२१००	
	सँस्थागत विकास			
१	सबै वडामा सुचना प्रविधिको विकास		२०००	२
२	गाउँपालिकाको भवन निर्माण		२०००००	१
३	कर्मचारीको लागि क्षमता विकास तालिम		१०००	२
४	वडा कार्यालय उपकरण तथा फर्निचर		११००	१
५	जनप्रतिनिधी तथा कर्मचारी तालिम		५००	२
६	अनुगमन तथा मुल्याङकन तालिम		६००	१
७	सार्वजनिक सुनुवाई तथा लेखा परिक्षण		१०००	१
८	ऐन नियमको निर्माण		१०००	१
	जम्मा		२०७२००	
	विपद व्यवस्थापन, रोकथाम र वातावरण			

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

१	पहिरो रोकथाम	दुरगामी	५००००	१
२	जोखिमपूर्ण सडकमा वायोइन्जिनियरिङ		२००००	१
३	पानी मुहान संरक्षणको लागि चेतनामूलक कार्यक्रम		१०००	१
४	विपद पूर्वतयारी योजना निर्माण (गाउँपालिका तथा वडा स्तर)		१०००	२
५	विपदको समयमा वस्नको लागि सामुहिक आवास		१०००००	२
६	स्थायी नर्सरी निर्माण (३० हजार विरुवा)		१०००	३
७	सडक किनारमा वृक्षारोपण		५००	२
८	अतिक्रमण भएको वन क्षेत्रको व्यवस्थापन र विरुवा रोपण		५०००	२
९	जडीवुटी प्रशोधन केन्द्र पहिचान र अध्ययन, विकास स्थापना र संचालन		२५००	३
जम्मा			१८१०००	
	नदी कटान र रोकथाम			
१	ज्यामिरे खोला तटबन्ध निर्माण		२००००	१
२	महायान बनखु खोला तटबन्ध निर्माण		२००००	१
३	आकुरा दोभान नदी कटान तटबन्ध निर्माण		२००००	१
४	डवली पधेरी खोल्सी नदी तटबन्ध निर्माण		१५०००	१
५	कोल्टार बनखु खोला कोखाजोर खोला तटबन्ध निर्माण		२००००	१
जम्मा			९५०००	

गाँउपालिका स्तरिया योजनाको सारांश

क्र.स.	लगानीका क्षेत्र	लागत (हजारमा)
१	सडक यातायत	१३६३९०००
२	ढल तथा नाला	३५०००
३	खानेपानी	४४५०००
४	संचार	४५००
५	विद्युत सेवा	२४०७०००
६	सिचाई आयोजना	१६२८००
७	वस्ती विकास	१३५००
८	उर्जा विकास	२०५२१००
९	शिक्षा	६५९००
१०	स्वास्थ्य	१४६१००
११	क्षमता विकास	६०२०
१२	धर्म संस्कृति र कला	२१५०
१३	वसाई सराई न्युनिकरण	२००००
१४	मानव संसाधन विकास	१७००
१५	कृषि विकास	२५५६०

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

१६	पर्यटन विकास	६२०००
१७	उद्यो व्यवसाय	४५५००
१८	बैंक तथा वित्तिय विकास गर्ने	८७००
१९	उपभोक्ता समितिको विकास	२१००
२०	सस्थागत विकास	२०७२००
२१	विपद व्यवस्थापन	१८१०००
२२	नदी कटान र रोकथाम	९५०००
२३	कुल लागत	१९६२७८३०

वडा स्तरिय योजनाहरु

क्र.स.	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई
वडा नं १		
भौतिक विकास योजना		
क) सडक तथा पुल		
१	आरुबोट-फिरिम-सिन्दुरे सडक स्तरोन्नती	९ कि.मी.
२	सोलाभ-सोलान्ज्याङ-सहाना-आरुबोट-धाप-छोटेसहान सडक स्तरोन्नती	८ कि.मी
३	सिन्दुरे-गोगने-आँपटार सडक स्तरोन्नती	७ कि.मी
४	सोलाभ-सोलान्ज्याङ-छोटे सहानासम्म कालो पत्रे	८ कि.मी
५	ठुटेआँप -धाप भन्ज्याङ रमिते मैनाडाँडा ट्वाके सडक ग्रावेल गर्ने	८ किमी
६	छैयावारी-छोटेसहान पक्की पुल निर्माण	४० मिटर
७	आँपटार-दुवी सडक पक्की पुल निर्माण	३० मिटर
८	ट्वाके जगथली पक्की सडक पल निर्माण	३० मिटर
ख) ढल विकास		
१	सडक नाला निर्माण गर्ने	२० किमि
ग) सिंचाई		
१	ज्यामिरे खोला बेसीटोल टोकेदमार सिंचाई आयोजना संचालन गर्ने	
२	मुलखोलाबाट रातमाटे गाउँमा सिंचाई पुर्याउने	
३	चौखोला ड्याम निर्माण गरि विद्युत र सिंचाई निर्माण विद्युत र सिंचाई निर्माण गर्ने	
४	चौखोला सोकतेल र तोकदमारमा लिफ्टिङ सिंचाई योजना गर्ने	
सामाजिक विकास		
क) शिक्षा		
१	गोकुल मा.वि.लाई कलेजमा स्तरोन्नती गर्ने	
२	भैरव मा.वि.लाई प्राविधिक कक्षा संचालन गर्न पूर्वाधार निर्माण गर्ने	
३	सामुदायिक पुस्तकालय निर्माण गर्ने	
४	चन्द्रोदय, जनसन्देशमा भौतिक पूर्वाधार सहित सिंचाई केन्द्र स्थापना गर्ने	
क) कृषि		
१	नगदे खेतीमाका लागि तालिम दिने	

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

क्र.स.	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई
२	वडाभित्रका उत्कृष्ट कृषकलाई सम्मान गर्ने	
३	अलैंची पकेट जोन निर्माण गर्ने	
४	कृषि सहकारीलाई तालिम दिने	
५	पशुपालन फर्म दर्ता गरि उन्नत जात पशुपालनका लागि व्यवस्था गर्ने	
ग) उद्योग व्यापार		
१	जडिबुटी केन्द्र स्थापना गरि प्रशोधन गर्ने	
२	दुध प्रशोधन केन्द्र स्थापना गर्ने	
घ) धार्मिक तथा साँस्कृतिक		
१	महाभारत गुम्बा निर्माण गर्ने	
२	नेपाल बौद्ध विहार निर्माण गर्ने	
३	एक वटा चर्च निर्माण गर्ने	
४	महादेव मन्दिर निर्माण गर्ने	
५	बौद्ध विहार धार्मिक विद्यालय पूर्वाधार सहित निर्माण गर्ने	
घ) प्रकोप व्यवस्थापन		
१	आरुबोट पहिरो व्यवस्थापन गरि नियन्त्रण गर्ने	
२	सहाना पहिरो नियन्त्रण गर्ने	
३	ज्यामिरेखोला पहिरो नियन्त्रण गर्ने	
४	ज्यामिरे खोला तटबन्ध निर्माण गर्ने	

वडा नं २

क्र.स.	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई
भौतिक विकास योजना		
क) सडक तथा पुल		
१	तारा खसे टोके दमार सडक पिच गर्ने	२५ कि.मी.
२	स्याप्लेडाँडा रातमाटे सोलोभन्ज्याङ सडक पिच गर्ने	१३ कि.मी
३	सोला मुलडाँडा धर्सी खर्क जोड्ने सडक स्तरोन्नती गर्ने	८ कि.मी
४	जोरछाँगा हुँदै वडा कार्यालय जोड्ने सडक स्तरोन्नती	५ कि.मी
५	सोला भञ्ज्याङ सिम्ले तार्के वेसीटोल जोड्ने सडक स्तरोन्नती	६ किमी
६	चिसापानीटार रजे डाँडाभुसुलडाँडा कान टोल हुँदै वडा कार्यालय जोड्ने सडक स्तरोन्नती	८ किमी
७	च्याडिवास भञ्ज्याङ भुसुलडाँडा कालिदेवि मा.वि. सडक निर्माण	७ कि.मी
८	कुपिन्तार धनमन बेसी चौक खोला पुल निर्माण गर्ने	३० मिटर
९	रातमाटे सिम्ले जोड्ने ज्यामिरे खोलामा पुल निर्माण गर्ने	३० मिटर
१०	तोके धमार धाप जोड्ने पुल निर्माण गर्ने	३० मिटर
ख) विद्युत तथा संचार		

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

क्र.स.	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई
१	सबै घरधुरीमा विद्युत वितरण गर्ने	
२	बैतेनीमा NTC को 4G टावर राख्ने	
ग) ढल विकास		
१	वडा नं. २ का सबै सडकमा सतह ढल निर्माण गर्ने	१२ किमि
घ) खानेपानी		
१	मुलखोला, ठोसनेखोला, एकदिने खोला, प्लेडदेन खोलाबाट वडा नं. २ मा खापा संचालन गर्ने।	
२	सलिखोलाको मुहानबाट पाल्ते सिम्लेमा खापा निर्माण गर्ने	
ङ) सिंचाई		
१	ज्यामिरे खोला बेसीटोल टोकेदमार सिंचाई आयोजना संचालन गर्ने	
२	मुलखोलाबाट रातमाटे गाउँमा सिंचाई पुर्याउने	
३	चौखोला ड्याम निर्माण गरि विद्युत र सिंचाई निर्माण विद्युत र सिंचाई निर्माण गर्ने	
४	चौखोला सोकतेल र तोकदमारमा लिफ्टिङ सिंचाई योजना गर्ने	
सामाजिक विकास		
क) शिक्षा		
१	काली मा.वि.लाई पूर्वाधार सहित मातृभाषामा कक्षा संचालन गर्ने	
२	वडा नं. २ मा रहेका विद्यालययका पूर्वाधार विकास गर्ने	
ख) स्वास्थ्य		
१	स्याप्लेडाँडाको सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाईलाई ल्याब सहितको स्वास्थ्य चौकी निर्माण गर्ने	
२	वडा नं. २ मा वर्थिङ सेन्टर स्थापना गर्ने	
आर्थिक विकास		
क) कृषि		
१	कफी खेतीलाई व्यवसायमूलक बनाउने	
२	एबोकाडो, स्याउ, सुन्तोला, कागती, अलैंची खेतीलाई प्रबर्दन गर्ने	
३	नगदे खेतीमाका लागि तालिम दिने	
४	वडाभिन्नका उत्कृष्ट कृषकलाई सम्मान गर्ने	
५	अलैंची पकेट जोन निर्माण गर्ने	
६	कृषि सहकारीलाई तालिम दिने	
७	पशुपालन फर्म दर्ता गरि उन्नत जात पशुपालनका लागि व्यवस्था गर्ने	
ख) उद्योग व्यापार		
१	सिम्ले आमलवास सोक्तेलमा रहेको चुनढुंगालाई प्रयोग गरि चुन उद्योग स्थापना गर्ने	

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

क्र.स.	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई
२	बास र निगालो साना उद्योग स्थापना गर्ने	
३	जडिबुटी केन्द्र स्थापना गरि प्रशोधन गर्ने	
४	दुध प्रशोधन केन्द्र स्थापना गर्ने	
ग) पर्यटन		
१	महाभारत लेक हात्ती आहाल क्षेत्रलाई पर्यटकिय गुर्योजना तयार गर्ने	
२	बैतेनी घुँडेमा सामुदायिक ईकाई स्थापना गर्ने	
घ) खेलकुद		
१	परम्परागत धार्मिक सास्कृतिक कुरालाई संरक्षण गर्ने	
२	युवाहरुका लागि खेलकुदको लागि खोरोङ्खोला खेल मैदान निर्माण गर्ने	
घ) धार्मिक तथा साँस्कृतिक		
१	महाकाल थान, कालिदेवि, ठाकुरथान र सेती देवि मन्दिर निर्माण गर्ने	
२	रमिते डाँडामा ५० फिटको शाक्यमुनि बुद्धको मूर्ति निर्माण गर्ने	
घ) प्रकोप व्यवस्थापन		
१	टोके बेसीटोलको पहिरो तटबन्ध गर्ने	
२	डडेलो, वाढी पहिरो सम्बन्धि सचेतना कार्यक्रम गर्ने	

वडा नं ३

क्र.स.	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई
भौतिक विकास योजना		
क) सडक तथा पुल		
१	मेलुङ फोक्सिङटार सानोपोखरा पातले हुँदै खानीखोला सडक पिच गर्ने	३० कि.मी.
२	सानो पोखरा घिसिङ डाँडा, फेदि चौकी डाँडा हुँदै धुलीखेल सडक पिच गर्ने	३२ कि.मी
३	आग्रटार मसाने भज्याङ खानीटार सिम्ले बगर घर्ति छाप गोकुले हुँदै मकवानपुर जोडने सडक पिच गर्ने	१५ कि.मी
४	जोस डाडा सिरुटार सिम्ले सडक पिच गर्ने	११ कि.मी
५	मगर पोखरा, सोली घोप्टे, आकुरा सोला भज्याङ कृषि सडक स्तरोन्नति	६ किमी
६	चुवारो डाडा घिसिङ डाडा गाईखर्क लोकपा	१० किमी
७	ठाडे खोला पक्की पुल	३० मिटर
८	पोखरा र खुन्दुक खोलामा एक एक गरि २ पुल निर्माण	६० मिटर
९	खानिटार र कोलटार खोलामा एक एक गरि २ पुल निर्माण	६० मिटर
१०	चारधारे खेवुवा, सनीजंघार देविटार मासाने खल्केमा एक एक गरि ६ वटा झोपु निर्माण	१८० मीटर
ख) ढल विकास		
१	आवश्यक सडकहरुमा सडकमा सतह ढल निर्माण गर्ने	१२ किमि
घ) खानेपानी		

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

क्र.स.	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई
१	गौरी भञ्ज्याङ मुहानबाट खानी, ठूलो पोखरा, योन्जन डाँडा, मिलन टोल, मगर पोखरा, सिरुटार, मगर सिम्ले, गोल डाँडामा खानेपानी वितरण गर्ने	२०० घर
२	राङमाङ मुहानबाट घट्टे पालुङगे, फोक्सिङटार, आग्रटारमा खानेपानी वितरण गर्ने ।	१५० घर
३	कर्माडुङगे मुहान हुदै सानो पोखरा वेसारे खानीटार सिरुडाँडा डहर खानेपानी व्यवस्था गर्ने	६० घर
घ) संचार		
	सानो पोखरा बर्मो डाँडामा NTC को 4G टावर राख्ने	
ङ) सिंचाई		
१	ठूलो पोखरा सिंचाई योजना संचालन गर्ने	१००० रोपनी
२	जोर छाँगा ठाडे, फोक्सिङटार, आग्रटार सिंचाई संचालन गर्ने	१२०० रोपनी
३	सानोपोखरामा सिंचाईको उचित व्यवस्था गर्ने	
सामाजिक विकास		
क) शिक्षा		
१	सिद्धेश्वर मा.वि.को गल्छी नियन्त्रण गरि तारवार गर्ने	
२	सिद्धेश्वर मा.वि.को खेल मैदानको स्तरोन्नती गर्ने	
३	जन उन्नती प्रा.वि.मा स्थानिय भाषामा शिक्षण गर्ने	
४	सिद्धेश्वर मा.वि.लाई १२ कक्षासम्म संचालन गर्न पूर्वाधार तयार गर्ने	
५	वडा ३ का ८ वटा विद्यालयमा कम्प्युटर कक्षा संचालन गर्ने	
ख) स्वास्थ्य		
१	फोक्सिङटार स्वास्थ्य चौकीलाई पुर्वाधार सहित ५ शैयाको अस्पताल निर्माण गर्ने	
२	वडा नं. २ मा वर्थिङ सेन्टर स्थापना गर्ने	
३	देउरालीमा खोप केन्द्रको लागि पूर्वाधार निर्माण गर्ने	
४	सिम्ले र ठूलो पोखरामा गाउँघर क्लिनिकको लागि पूर्वाधार निर्माण गर्ने	
आर्थिक बिकास		
क) कृषि		
१	ठूलो पोखरामा कफी प्रशोधन केन्द्रको स्थापना गर्ने	
२	खेतीमा नक्ष सुधार गर्न तालिम दिने	
३	पशुपालनका लागि सहूलियत ऋण सहित अनुदान दिने	
४	कफी र अलैंची खेतिका लागि तालिम दिने	
५	फोक्सिङटार र महादेव टारलाई मकै जोन घषणा गर्ने	

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

क्र.स.	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई
६	कृषि सहकारी स्थापना गरि कृषकलाई तालिम दिने	
७	चिस्यान केन्द्रको स्थापना गर्ने	
ख) उद्योग व्यापार		
१	कफी प्रशोधन केन्द्रको स्थापना गर्ने	
२	जडिबुटी प्रशोधन केन्द्रको स्थापना गर्ने	
३	सानो पोखरालाई व्यापारिक केन्द्र बनाउने	
४	घरमा मौरी पालनको लागि तालिम दिने	
ग) खेलकुद तथा संस्कृति		
१	फोक्सिडटारमा खेलमैदान निर्माण गर्ने	
२	परम्परागत धार्मिक सांस्कृतिक कुरालाई संरक्षण गर्ने	
३	युवाहरूका लागि खेलकुदको लागि खोरोङखोला खेल मैदान निर्माण गर्ने	
घ) धार्मिक तथा साँस्कृतिक		
१	फोक्सिडटारमा बुद्ध माने गुम्बा निर्माण गर्ने	
२	फोक्सिडटारमा भुमेशान मन्दिर निर्माण गर्ने	
३	रिखेश्वरी मन्दिर निर्माण गर्ने	
प्रकोप व्यवस्थापन		
१	फोक्सिडटार, महादेवटार, आग्रेटार, मसाने, खानीटा, वेसारे, सोलेघोटे पहिरो नियन्त्रण गर्ने	
२	डडेलो, वाढी पहिरो सम्बन्धि सचेतना कार्यक्रम गर्ने	

वडा नं ४

क्र.स.	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई
भौतिक विकास योजना		
क) सडक तथा पुल		
१	चौकीडाँडा बार्हबिसे तिनकुने सडक कालो पत्रेगर्ने	१५ कि.मी.
२	भूमीचुलि चारकिल्ला कोल्टार तिनखुट्टे सडक स्तरोन्नती	
३	भूमीचुलि मजुवा बार्हबिसे सडक स्तरोन्नती	
४	बुढाखाली साल्भे चौकी मजुवा कोल्टार मानेभज्याङ सडक स्तरोन्नती	
५	ठाकुरस्थान स्कूल-तल्लो गाउँ कोल्टार मानेभज्याङ सडक स्तरोन्नती	
६	मजुवा चौतारा ओगा तेस्रो सडक स्तरोन्नती	
७	खानी खोला छेपारे सडक स्तरोन्नती	
८	खानीखोला चिहानडाँडा सडक स्तरोन्नती	
९	बुडाखानी-खोल्मोडाँडा ठाकुरस्थान सडक स्तरोन्नती	

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

क्र.स.	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई
१०	पसलडाँडादेखी रातोमाटेसम्म नयाँ ट्रयाक खोल्ने सडक स्तरोन्नती	
११	टिमुरे भञ्ज्याङ्ग भकारेदेखि भुमिचुली पर्यटकिय क्षेत्र सम्म नयाँ ट्रयाक खोल्ने	
१२	नयाँ बन्ने सडकमा नाली व्यवस्थापन गर्ने	
१३	मुडेखोला, चनौटेखोला, जगमल खोला, डाँडा खोला र खोलखानीमा एक एक कल्भर्ट निर्माण गर्ने	५ वटा
१४	सिमलटारमा पक्की पुल निर्माण गर्ने	३० मिटर
ख) खानेपानी		
१	जगमले खोलाबाट कोलटारमा खानेपानी व्यवस्था गर्ने	११५ घर
२	सिमपाखामा खानेपानीको व्यवस्था गर्ने	२५ घर
३	बज्रदेउ मुहानबाट चिमुरेटार र हेल्थपोष्टवासीलाई खानेपानी वितरण गर्ने	२५ घर
४	गिद्द पहरा सिम्पाखा खोलखानी मुहानबाट खानेपानी व्यवस्था गर्ने	१४० घर
५	मजुवावासीलाई खानेपानी व्यवस्था गर्ने	४५ घर
ग) बिद्युत		
१	हालसम्म राष्ट्रिय प्रशारण नभएकोले लाइन वडामा वितरण गर्ने	
घ) संचार		
	बैतेनीमा NTC को 4G टावर राख्ने	
ङ) सिंचाई		
१	इन्द्रेनी छाँगादेखी सिमलटार महादेवटार तिनखुट्टे सिंचाई कुलो निर्माण गर्ने	५००० रोपनी
२	नागदह-हर्राबोट-रागे भञ्ज्याङ्ग-तिनखुट्टे सिंचाई कुलो निर्माण गर्ने	३००० रोपनी
सामाजिक विकास		
क) शिक्षा		
१	ठाकुनाथ मा.वि.लाई १२ कक्षासम्म संचालन गर्न भौतिक पूर्वाधार निर्माण गर्ने	
ख) स्वास्थ्य		
१	बुडाखानी स्वास्थ्य चौकीलाई स्तरोन्नती गर्ने	
२	वडा नं. २ मा वर्थिङ सेन्टर स्थापना गर्ने	
३	स्वास्थ्य स्वयमसेविकालाई प्रोत्साहन सुविधा दिने	
आर्थिक विकास		
क) कृषि		
१	कफी खेतीलाई व्यवसायमूलक बनाउने	
२	एबोकाडो, स्याउ, सुन्तोला, कागती, अलैंची खेतीलाई प्रबर्दन गर्ने	
३	नगदे खेतीमाका लागि तालिम दिने	
४	वडाभिन्नका उत्कृष्ट कृषकलाई सम्मान गर्ने	

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

क्र.स.	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई
५	अलैंची पकेट जोन निर्माण गर्ने	
६	कृषि सहकारीलाई तालिम दिने	
७	पशुपालन फर्म दर्ता गरि उन्नत जात पशुपालनका लागि व्यवस्था गर्ने	
ख) उद्योग व्यापार		
१	कफी खेतीलाई व्यवसायमूलक बनाउने	
२	दुध चिस्यान केन्द्र स्थापना गर्ने	
३	युवाका लागि उद्योग व्यापार सम्बन्धि तालिम दिने	
ग) खेलकुद तथा संस्कृति		
१	महादेव स्थानर कलुवनमा भलिवल खेल मैदान निर्माण गर्ने	
२	तामाङको परम्परागत धार्मिक सांस्कृतिक कुरालाई संरक्षण गर्ने	
३		
घ) धार्मिक तथा साँस्कृतिक		
१	देविथान, ठाकुरथान, भूमिथान, महादेवथानमा गुप्तेश्वरी एक एक मन्दिर निर्माण गर्ने	
२	मजुवा सत्तल, कलुवन सत्तल, बुडाखानी सत्तल र कोलटारमा एक एक वटा सत्तल निर्माण गर्ने	
३	महाकाल थान, कालिदेवि, ठाकुरथान र सेती देवि मन्दिर निर्माण गर्ने	
४	कलुवन गुम्बा, बुडाखानी गुम्बा, लामाडाँ गुम्बा एक एक गरि गुम्बा निर्माण गर्ने	
५	मजुवामा छोर्तेन गुम्बा निर्माण गर्ने	
६	साल्भे गुम्बा मर्मत गर्ने	
पर्यटन		
	टिमुरेदेखि भुमुचुली मन्दिरसम्म सिँडी निर्माण गर्ने	
प्रकोप व्यवस्थापन		
१	आपतकालिन कोषको स्थापना गर्ने	
२	डडेलो, वाढी पहिरो सम्बन्धि सचेतना कार्यक्रम गर्ने	
वातावरण		
१	वातावरण सम्बन्धि तालिम दिने	
२	ठाकुरस्थान आ.वि. मा पहिरो नियन्त्रणको लागि ग्याविन जालि लगाउने	
३	सप्तऋषि सहकारी वरपरको वस्ती जोगाउँन ग्याविन जाली निर्माण गरि बृक्षारोपण गर्ने	
४	भूमिेश्वरी स्कुल र वरिपरिको वस्ती जोगाउँन ग्याविन जाली निर्माण गरि बृक्षारोपण गर्ने	

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

क्र.स.	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई
५	कोलटार लामाडाँडाको वरपरको वस्ती जोगाउँन ग्याविन जाली निर्माण गरि वृक्षारोपण गर्ने	

वडा नं ५

क्र.स.	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई
भौतिक विकास योजना		
क) सडक तथा पुल		
१	चारकिल्ला गुँरासे मन्त्रिडाँडा भलडाँडा चौकी डाँडा नयाँ सडक निर्माण	१३ कि.मी.
२	चेतेपसी तुनिवास बडे बैतेनी गोगन सडक स्तरोन्नति	११ कि.मी
३	घमाईलो बार्तली चौकी सडक स्रोन्नति	११ कि.मी
४	गोपेखोला बालचेतना पानीबाट तुनिवास कृषि सडक सडक स्तरोन्नती	११ कि.मी
५	घँडे बाईविसे मन्त्री डाँडा माझगाउँ नयाँ ट्रयाक खोल्ने	५ किमी
६	खोलाघारी स्वास्थ्य केन्द्र सडक स्तरोन्नती	२ किमी
७	खोलाघारी मर्लेनी गौरी आ.वि. जोगने सडक ट्रयाक तथा स्तरोन्नति	७ कि.मी
८	तुनिखोल्सा, दुच्छेडाँडा, चारघरे पानीघहाट सडक ट्रयाक खोल्ने	५ किमी
९	बैतेनी जम्रिसे कोकलडाँडा गोगने सडक ट्रयाक खोल्ने	६ कि मी
ख) खानेपानी		
१	बैतेनी गोगो प्रकार अम्रिसे कोकल डाँडा खापा योजना	९० घर
२	तुनीवास घुडे जुर्धुम माझगाउँ मलडाँडा मन्त्रीडाँडा खापा योजना	१२० घर
३	गोपे, पानीघाट, चारघरे, काफलडाँडा गुराँसे खापा योजना	७० घर
ग) सिंचाई		
१	वार्तली सारुगौरा मुख्यटोल, भतैनी खोलाघारी सिंचाई	
सामाजिक विकास		
क) शिक्षा		
१	ग्रामोन्नती मा.वि. लाई प्राविधिक शिक्षा संचालन गर्ने	
२	गौरी आ.वि. लाई लाई माध्यमिक तह बनाउने	
३	भुमेशस्वरी आ.वि.लाई माध्यमिक तह बनाउने	
ख) स्वास्थ्य		
१	चारकिल्लामा प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र स्थापना गर्ने	
२	बैतेनी घुँडेमा सामुदायिक ईकाई स्थापना गर्ने	
आर्थिक बिकास		
क) कृषि		
१	अलैंची पकेट जोन निर्माण गर्ने	
२	कफी पकेट जोन निर्माण गर्ने	
ख) उद्योग व्यापार		
१	गोपचुली हजार सिंडी निर्माण सहित भ्यू टावर निर्माण गर्ने	

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

क्र.स.	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई
२	बैतेनी घुँडेमा सामुदायिक ईकाई स्थापना गर्ने	
ग) खेलकुद तथा संस्कृति		
१	बैतेनी, भलडाँडा, गोपे र गोगने खेलमैदान निर्माण गर्ने	
घ) धार्मिक तथा साँस्कृतिक		
१	गोपेमा बुद्धको मूर्ति र गुम्बा निर्माण गर्ने	
२	चेरोपानी महादेव मन्दिर निर्माण गर्ने	
३	भलडाँडा र गुराँसेमा र बैतेनीमा गुम्बा तथा बुद्ध मूर्ति निर्माण	
४	तिनखुट्टेमा, सिस्नेरीमा महादेव मन्दिर निर्माण गर्ने	
५	राकस्थान मन्दिर निर्माण	

वडा नं ६

क्र.स.	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई
भौतिक विकास योजना		
क) सडक तथा पुल		
१	देविटार घ्याप्रीङ तीनखुट्टे किल्ला मंगलटार सडक स्तोरन्ती सहित कालोपत्रे योजना	
२	राङ्चा गोल्डार गातबेशी चिर्का ढाप सडक स्तोरन्ती सहित कालोपत्रे योजना	
३	राङ्चा बनखु देवीटार सडक स्तोरन्ती सहित कालोपत्रे योजना	
४	देविटार डोटे पक्की पुल निर्माण	
५	गोल्डार सानोज्यामीरे कोखाजोर खोला सिन्धुली मरिण सडक योजना	
६	गोल्डार काउले बाङ्गेसाल सडक स्तोरन्ती सहित कालोपत्रे योजना	
७	गाउँपालिका डाँडागाउँ गोल्डार सानोज्यामीरे कोखाजोर सडक योजना	
८	देवीटार गोल्डार सडक स्तोरन्ती सहित कालोपत्रे योजना	
९	चौतारा भञ्ज्याङ सुनौलो सर्बसिङ्गे बिसौनीडाँडा सडक	
१०	कोल्डार घ्याप्रीङ चाउडिक सडक	
११	चाखोला झोलुङ्गे पुल निर्माण	
१२	सुकौरा खोला ट्रष पुल निर्माण	
१३	कोखाजोर खोला सानोज्यामिरे पक्की पुल निर्माण योजना	
१४	बरवोट पिपलटार अमलचे गाउँपालिका सडक निर्माण	
१५	चाउडिक बाह्रबिसे रोल्ला लामाटोल सडक निर्माण	
१६	डाडाटोल रातमाटे खैरेनी घुमाउने सडक	
१७	अमलबोट चौतार भञ्ज्याङ सडक निर्माण	

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

क्र.स.	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई
१८	चौतारा सुकौरा घ्याप्रीड सडक निर्माण	
१९	बनखुखाडादेवी काउसे कुडुलेबेशी चाखोला सडक	
२०	कोल्टार बैरेनी पक्की पुल निर्माण	
ख) ढल विकास		
१	गोल्डार ढल निकास योजना	
२	देविटार ढल निकास योजना	
ख) खानेपानी		
१	काभ्रा खोल्सी खानेपानी योजना निर्माण गर्ने	
२	बाह्रबिसे लामिडाँडा खानेपानी योजना निर्माण गर्ने	
३	सुकौरा खानेपानी योजना निर्माण गर्ने	
४	बाह्रबिसे सिरानटोल खानेपानी योजना निर्माण गर्ने	
५		
ग) बिद्युत		
१	कोखाजोर खोला कुडुले जलसाययुक्त जलविद्युत आयोजना सम्भाव्यता अध्ययन	
२	वडा कार्यालय, स्वास्थ्य चौकी, विद्यालय संघ संस्था सौर्य उर्जा जडान योजना	
घ) संचार		
१	वडामा NTC, Ncell र Smart cell को टावर निर्माण	
ङ) सिंचाई		
१	करौजे बगर घुमाउने खेत सिंचाई योजना	
२	कोखाजोर कुडुलेदमार लिफ्टीड सिंचाई योजना	
३	सुकौरा खोला डाँडाखेत सिंचाई योजना	
४	बनखुखोला देवीथान खग्रेन सिंचाई योजना	
५	डाँडाखेत देवीटार पोखरी सिंचाई योजना	
६	बनखुखोला मगरगाउँ बनखु सल्लेनी लिफ्टीड सिंचाई योजना	
७	बनखुखोला कोल्टार सिंचाई योजना	
८	चाखोला बुत्याखेत सिंचाई योजना	
सामाजिक विकास		
क) शिक्षा		
१	श्री गौलेश्वरी आधारभूत विद्यालय ६ कोठे RCC भवन तथा शौचालय निर्माण	
२	श्री गौलेश्वरी आधारभूत विद्यालय घेरावार निर्माण	
३	गौलेश्वरी युवा क्लव भवन निर्माण	

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

क्र.स.	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई
४	श्री जनमोहन मा.वि. छात्रावास निर्माण	
५	श्री जनमोहन माध्यमिक विद्यालय ६ कोठे RCC भवन निर्माण	
६	श्री जनमोहन माध्यमिक विद्यालय घेरावार निर्माण	
७	श्री आजाद आधारभूत विद्यालय ६ कोठे RCC भवन निर्माण	
८	श्री आजाद आधारभूत विद्यालय घेरावार निर्माण	
९	श्री सरस्वती प्राथमिक विद्यालय ६ कोठे RCC भवन निर्माण	
१०	श्री सरस्वती प्राथमिक विद्यालय घेरावार निर्माण	
११	श्री सनौलो प्राथमिक विद्यालय ६ कोठे RCC भवन निर्माण	
१२	श्री सुनौलो प्राथमिक विद्यालय घेरावार निर्माण	
१३	श्री कोखादेवी प्राथमिक विद्यालय ६ कोठे RCC भवन निर्माण	
१४	श्री कोखादेवी प्राथमिक विद्यालय घेरावार निर्माण	
१५	ग्रामिण विकास परिषद नेपाल भवन निर्माण (सल्लेनी)	
१६	महाभारत साना किसान कृषि सहकारी संस्था लिमिटेड भवन निर्माण (देविटार)	
१७	सुनगाभा महिला समुह भवन निर्माण (गोल्टार)	
१८	सुकौरा च्यानडाडा घाटेपाटी निर्माण योजना	
१९	महाभारत गा.पा. ६ नं. वडामा विद्यालयको शिक्षकहरूलाई गुणस्तरी शिक्षाको लागि बिषयगत तालिमको व्यवस्था	
ख) स्वास्थ्य		
१	गाउँपालिकाको केन्द्र ६ नं. वडामा ५ शैयाको अस्पताल निर्माण	
आर्थिक विकास		
क) कृषि		
१	कोल्टार मस्यपालन पोखरी निर्माण अनुदान	
ख) उद्योग व्यापार		
१	महाभारत ६ नं. वडा बनखुचौर दुध विकास उद्योग संचालन अनुदान	
ग) खेलकुद तथा संस्कृति		
१	आधारभूत तथा माध्यमिक विद्यालयहरूमा खेलकुद शिक्षकको व्यवस्थापन	
घ) धार्मिक तथा साँस्कृतिक		
१	च्याहानडाँडा गुम्बा निर्माण	
२	मानेडाँडा सल्लेनी बुद्धपार्क सम्भाव्यता अध्ययन तथा निर्माण	
३	प्रत्येक विद्यालयमा सरस्वती मन्दिर निर्माण योजना	
४	खाडदेवी मन्दिर निर्माण	

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

क्र.स.	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई
५	महाभारत सियोन मण्डली भवन निर्माण	
६	कर्सुर छग्रोइलिङ कोल्टार गुम्बा निर्माण	
पर्यटन		
१	सर्वसिङ्गे डाँडा भ्यु टावर निर्माण	
२	गौलेश्वरी मन्दिर गोल्डार, मानेडाँडा सल्लेनी बुद्धपार्क, कृष्ण मन्दिर मगरगाउँ र सर्वसिङ्गे डाँडा भ्यु टावरको गरु योजना सहित पर्यटन विकासको लागि सम्भाव्यता अध्ययन तथा निर्माण योजना	
वातावरण र प्रकोप व्यवस्थापन		
१	मसेरी पाखा पहिरो नियन्त्रण (महाभार – ६ गोल्डार)	
२	करौजे रातमाटे पहिरो नियन्त्रण (महाभार – ६ गोल्डार)	
३	खग्रेन बनखुखोला नदी कटान बाध निर्माण (महाभार – ६ गोल्डार)	
४	बनखुखोला कोल्टार नदी कटान बाध निर्माण (महाभार – ६ कोल्टार)	
५	चौखोला नदी कटान बाध निर्माण (महाभार – ६ बेशी)	
६	बनखुखोला देविटार बाध निर्माण (महाभार – ६ देवीटार)	
७	बनखुखोला करौजे नदी कटान बाध निर्माण (महाभार – ६ गोल्डार)	
८	डाँडागाउँ पहिरो नियन्त्रण (महाभार – ६ डाँडागाउँ)	
९	सुकौरा लामाटोल पहिरो नियन्त्रण (महाभार – ६)	
वित्तिय तथा सुशासन		
१	सुशासन प्रवर्द्धन	
२	अनुसन्धान, विकास	
३	वित्तिय जोखिम न्युनिकरण	
४	सार्वजनिक सुनुवाई	
५	सामाजिक परिक्षण	
६	आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली	
७	लेखापरिक्षण तथा बेरजु फर्छोट	

वडा नं ७

क्र.स.	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई
भौतिक विकास योजना		
क) सडक तथा पुल		
१	राङ्चाखोला कटुसघारी भतेर डाँडा हुदै वडा नं. ७ को वडा कार्यालय सम्म ग्रावेलगर्ने	२ कि.मी.

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

क्र.स.	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई
२	वडा कार्यालय माने डाँडा कालिमाटी चिसौने डाँडा हुँदै बुडाखानी जोड्ने सडक	५ कि.मी
३	बासपुर सिरानटोल बसेरी सडक नयाँ नयाँ निर्माण	१ कि.मी
४	वेसीटोल पानीघाट भोम्जन टोल नयाँसडक निर्माण	२ कि.मी
५	ढोका ढुङ्गा खलडाँडा सिङ्गार भन्ज्याङ नयाँ सडक निर्माण गर्ने	२ किमी
६	धरापडाँडा बरेरी सडक नयाँ निर्माण आयोजना	२ किमी
७	कटुसे घट्टेटोल ओखले हाईडाँडा नयाँ सडक निर्माण	१.५ कि.मी
८	काफ्ले आधामारा साइटार नयाँ सडक निर्माण	२ कि.मी
९	कोखाजोर खोलामा पक्की पुल निर्माण गर्ने	३० मिटर
	राङ्चा खोला पक्की पुल निर्माण	३० मिटर
ख) खानेपानी		
१	मुलखोला, ठोसनेखोला, एकदिने खोला, प्लेङ्देन खोलाबाट वडा नं. २ मा खापा संचालन गर्ने।	१५० घर
२	सलिखोलाको मुहानबाट पात्ले सिम्लेमा खापा निर्माण गर्ने	१२० घर
ग) ढल बिकास		
१	वडा नं. २ का सबै सडकमा सतह ढल निर्माण गर्ने	१४ किमि
घ) विद्युत		
१	विद्युत विस्तार गर्दै सबै घरमा वितरण गर्ने	
ङ) सिंचाई		
१	चारखोला सिमलटार वेसीटोल सिंचाई योजना	
२	राङ्चाखोला माने डाँडा आधले बासपुर सिंचाई योजना	
३	कोखाजोर नाङ्ग्रेडाँडा पारी डाँडा लिफ्टिङ सिंचाई योजना	
४	अँधेरी दोभान लामिटार मारभन्ज्याङ उध्याउने ग्राभेल निर्माण	
५	माने खोल्छा केरावारी ग्याविन निर्माण	
सामाजिक बिकास		
क) शिक्षा		
१	जनकल्याण आ.वि. आर सि.सि. भवन निर्माण गर्ने	
२	ज्योति आ.वि. आ.रि.सि भवन निर्माण गर्ने	
३	हायुखोला प्रावि आरसिसि भवन निर्माण गर्ने	
४	जनकल्याण आ.वि.मा सिसि क्यामरा जडान गर्ने	
५	ज्योति आ.वि.लाई छात्रवासको लागि जग्गा खरिद गर्ने	
ख) स्वास्थ्य		
१	वडा स्वास्थ्य इकाईलाई स्वास्थ्य चौकीमा स्तरोन्नती गर्ने	
आर्थिक बिकास		
क) कृषि		
१	मौरी पालनको लागि तालिम र अनुदान दिने	

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

क्र.स.	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई
२	कफी खेतिको लागि तालिम र अनुदान दिने	
३	बाख्रा पालनको लागि तालिम र अनुदान	
४	माटो परिक्षण गर्ने	
५	दुग्ध चिस्यान केन्द्र निर्माण गर्ने	
६	आहाले वास्पुरमा कृषि संकलन केन्द्र निर्माण गर्ने	
ख) उद्योग व्यापार		
१	सिम्ले आमलवास सोक्तेलमा रहेको चुनढुंगालाई प्रयोग गरि चुन उद्योग स्थापना गर्ने	
२	बास र निगालो साना उद्योग स्थापना गर्ने	
३	जडिबुटी केन्द्र स्थापना गरि प्रशोधन गर्ने	
४	दुध प्रशोधन केन्द्र स्थापना गर्ने	
ग) खेलकुद तथा संस्कृति		
१	खेल मैदानको सम्भाव्यता अध्ययन गरि निर्माण गर्ने	
घ) धार्मिक तथा साँस्कृतिक		
१	धरापडाँडा माने गुम्बा निर्माण	
२	अँधेरी दोभानमा मन्दिर निर्माण गर्ने	
ड) पर्यटन		
४	महाभारत लेक हात्ती आहाल क्षेत्रलाई पर्यटकिय गुरुयोजना तयार गर्ने	
५	बैतेनी घुँडेमा सामुदायिक ईकाई स्थापना गर्ने	

वडा नं ८

क्र.स.	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई
भौतिक विकास योजना		
क) सडक तथा पुल		
१	भोला भन्ज्याङ टुटेआँप सिग्दल दोभान कोखाजोर खोला नयाँ सडक निर्माण	७.५ कि.मी.
२	छेडी बजेनी सिरिसबोट सनिवाटे कोखाजोर खोला नयाँ सडक योजना	९ कि.मी
३	महाथान चौरी गाताबेसी टुटेआप सडक स्तरोन्नती	७ कि.मी
४	आँकुरा सोलिघोप्टे पात्ले नयाँ सडक निर्माण	५ कि.मी
५	आँकुरा माकुरेखोप चकमके थाकन सिम्ले नयाँ सडक	७ किमी
६	सोला भन्ज्याङ सिउरेनी पात्लेथाम सडक स्तरोन्नती	७ किमी
७	महाथान मैनडाडाँ घर्तिछाप सोलाभन्ज्याङ सडक स्तरोन्नती	८ कि.मी
८	चौरी भन्ज्याङ रातेचौर मैनडाँडा घुईटार डोटे सडक स्तरोन्नती	५ कि.मी
९	सल्लाघारी सेपाटा माझबारी ठाकुरस्थान सडक स्तरोन्नती	४ कि.मी
१०	आकुरा खोला भुईटारमा पक्की पुल निर्माण गर्ने	३० मिटर
११	गातादोभान कोखाजोर खोलामा पुल निर्माण गर्ने	३० मिटर

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

क्र.स.	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई
१२	आकुरा डबली डबलीमा पक्की पुल निर्माण गर्ने	३० मिटर
ख) ढल बिकास		
१	गैरीगाउँ चिसापानी डबली आँकुरा खोला ढलनिर्माण ४ किमी	
ग) खानेपानी		
१	कालीखोला गैदी गाउँ मैनडाँडा घुईटार चौरी माता बृहत खापा योजना ९ किमि	
२	पाल्ले सिउरेनी हलिदे चाउडिक खापा योजना ५ किमी	
३	माकुरेखोप आँकुरा खानेपानी योजना ४ किमी	
	चाउडिक सेपाहा माझवारी खानेपानी योजना ३ किमी	
	जुगेपानी टुटेआप खानेपानी योजना ४ किमी	
	पैरेनी विद्यालय अस्पताल लिफ्टिङ खानेपानी योजना	
घ) संचार		
	कोल्बोट थुम्कीमा NTC को टावर निर्माण गर्ने	
ङ) सिंचाई		
१	बनखुखोला महाथान डुङ्गार चौरी रातेचौर गाताबेसी लिफ्टिङ सिंचाई योजना	
	कोखाजोर खोला तिनधारे पानीघट्ट लिफ्टिङ सिंचाई	
	पाल्लेछाँगा आँकुरा सतह सिंचाई योजना	
	आँकुराखोला घुईटार मैनडाँडा थुम्की घर्ति छाप लिफ्टिङ सिंचाई योजना	
	बगरखोला हलिदे चाउडिक सतह सिंचाई योजना	
सामाजिक बिकास		
क) शिक्षा		
१	जनकल्याण मा.वि. मा छछात्रवास निर्माण गर्ने	
२	जनकल्याण मा.वि.लाई पूर्वाधार सहित क्याम्पसमा रुपान्तरण गर्ने निर्माण गर्ने	
ख) स्वास्थ्य		
१	घर्ती छाप स्वास्थ्य चौकीको स्तरोन्नती गरि ५ शैयाको अस्पताल बनाउने	
आर्थिक बिकास		
क) कृषि		
१	कफी खेतीलाई व्यवसायमूलक बनाउने	
२	एबोकाडो, स्याउ, सुन्तोला, कागती, अलैंची खेतीलाई प्रबर्दन गर्ने	
३	नगदे खेतीमाका लागि तालिम दिने	
४	वडाभित्रका उत्कृष्ट कृषकलाई सम्मान गर्ने	
५	अलैंची पकेट जोन निर्माण गर्ने	
६	कृषि सहकारीलाई तालिम दिने	

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

क्र.स.	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई
७	पशुपालन फर्म दर्ता गरि उन्नत जात पशुपालनका लागि व्यवस्था गर्ने	
ख) उद्योग व्यापार		
१	कोल्बोटमा कोल्ड स्टोर निर्माण गर्ने	
२	स्थानिय बाँस निगालो अम्लिसोबाट बन्ने सामानको तालिम दिने ,	
ग) खेलकुद तथा संस्कृति		
१	वडा नं. ८ को पानी ट्याङ्की क्षेत्रमा वडा खेल मैदान निर्माण गर्ने	
	थुम्की डाडामा हेलिप्याड निर्माण गर्ने	
घ) धार्मिक तथा साँस्कृतिक		
१	तासिदोङ खाम्लिङ र पेमोलिङ गुम्वा निर्माण	
२	धनेश्वर महादेव मन्दिर निर्माण	
३	गैरीगाउँ कैलाश महादेव मन्दिर निर्माण	
४	सोला बजार गडुलदेवी मन्दिर निर्माण	
ङ) वातावरण र प्रकोप व्यवस्थापन		
१	चट्याङ नियन्त्रणको लागि वजेट विनियोजन गर्ने	
२	वन डडेलो सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम संचालन गर्ने	
३	गैरीगाउँ पैरेनी कोलबोट वडा कार्यालयसम्म पहिरो नियन्त्रण	
४	सेपटोल वाफल खोला र आंकुरा खोला डवली पहिरो नियन्त्रण गर्ने	
५	आँकुराखोला खोला दोभान महाथान तटबन्ध योजना निर्माण	
च) पर्यटन		
१	गेवारा थुम्कामा पिकनिक स्पर्ट र भ्यूटावर निर्माण गर्ने	

अनुसूची ६: समष्टिगत योजनाको तर्कबद्ध खाका

नतिजा स्तर	नतिजा सूचक	एकाई	आधार बर्ष (२०७८/७९)	लक्ष्य					सूचनाको स्रोत	कार्यान्वयन गर्ने निकाय	अनुमान तथा जोखिम
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४			
प्रभाव	मानव विकास	सूचाङ्क	०.४३६								
प्रतिफल १	प्रतिव्यक्ति आय	अ डलर	८३०	८५०	८७०	९२०	९६०	१०००			
प्र. २	सरदर आयु	बर्ष	६८.३६	७०	७१	७२	७४	७५			
प्र. ३	बरोजगारी दर	प्रतिशत	१६	१५	१३	१२	११	१०			
प्र. ४	लघु-जलविद्युत उत्पादन (जडित)	मेवा	-	२	५	६	८	१०			
प्र. ५	विद्युतमा पहुँच प्राप्त परिवार	प्रतिशत	६४.४	६८	७३	८०	८५	१००			
प्र. ६	३० मिनेट सम्मको दुरीमा यातायात पहुँच भएको परिवार	प्रतिशत	२४	२७	३०	४०	५०	६०			
प्र. ७	जिल्ला सडक (कालोपत्रे)	किमि	-	१०	२०	३०	४०	५०			
प्र. ८	सडकबाट जोडिएका वडा केन्द्रहरु	संख्या	६	८	८	८	८	८			
प्र. ९	ईन्टरनेट प्रयोग कर्ता	प्रतिशत	-	५	१०	२०	३०	४०			
प्र. १०	मातृ मृत्युदर (प्रतिलाख जिवित जन्ममा)	जना	२४०	२३०	२२०	२००	१८०	१५०			
प्र. ११	५ बर्ष मुनिका बाल मृत्युदर (प्रति हजार जीवित जन्ममा)	जना	३९	३६	३२	३०	२७	२५			
प्र. १२	मोवाईल फोन	प्रतिशत	३५.८१	५०	६०	७०	९०	९८			
प्र. १३	साक्षरता दर (५ बर्ष माथी)	प्रतिशत	५७.४४	६०	६२	६५	७०	७५			
प्र. १४	आधारभूत तहमा खुद भर्ना दर	प्रतिशत	९७.३१	९८	९८.२	९८.४	९८.७	९९			
प्र. १५	माध्यमिक (९-१२) तह खुद भर्ना दर	प्रतिशत	५०.३३	५५	६०	६५	७०	७५			
प्र. १६	१०+२ सम्मको शैक्षिक उपलब्धि	प्रतिशत	१.४६	१.७	२	३	४	५			

बजेट वक्तव्य
रा.यो.आ.
के.त.वि.
गाँउपालिकाको
बार्षिक प्रगति
प्रतिवेदन

गाँउपालिका
प्रदेश
सरकार
संघीय
सरकार

नीजि क्षेत्रको सहयोग भएको हुनेछ
अन्तर सरकार समन्वय भएको हुनेछ
दातृ निकायहरुको सहयोग निरन्तर भएको हुनेछ
गाँउपालिकाको आन्तरिक आयमा वृद्धि भएको हुनेछ

महाभारत गाँउपालिकाको पहिलो आवधिक योजना
(अन्तिम प्रतिवेदन)

प्र. १७	बिद्यालयमा रहने औसत अवधि	बर्ष	२.७४	३.०	३.२	३.७	४.५	५
प्र. १८	धाराको पानी सुविधा प्राप्त घरधुरी	प्रतिशत	८४	८६	८८	९०	९५	१००
प्र. १९	लघु तथा घरेलु उद्योगहरू	संख्या	२३८	३००	४००	५००	६००	७००
प्र. २०	पूर्ण खोप प्राप्त १ बर्ष मुनिका बालबालिका	प्रतिशत	८७.९	८९	९०	९२	९३	९५
प्र. २१	रोजगार संख्या	संख्या	६७३	७५०	९००	११००	१३००	१५००
प्र. २२	१० शैयाको अस्पताल	शैया	-		संचालन हुने			
प्र. २३	आफ्नै उत्पादनले बर्षभरी खानपुग्ने परिवार संख्या	प्रतिशत	-	३५	४५	५०	६०	७०
प्र. २४	बैंक तथा बजार केन्द्रमा पुग्न लाग्ने औसत समय	मिनेट	-	७५	६०	५०	४०	३०
प्र. २५	आफ्नै स्वामित्तको आवास भएका घरधुरीहरू	प्रतिशत	९८.४५	९८.८	९९.०	९९.२	९९.४	९९.५
प्र. २६	सुरक्षित (भवन संहिताको मादपण्ड बमोजिम निर्मित) आवासमा बसोबास गर्ने जनसंख्या	प्रतिशत	-	१०	१५	२०	२५	३०
प्र. २७	शौचालय भएका घरधुरी संख्या	प्रतिशत	६५.९	७०	७५	८५	९५	१००
प्र. २८	स्थानीय तहमा रहेका सेवाबाट वन्चित समुदाय	प्रतिशत	२१.२२	२०	१८	१५	१२	१०